

MYKOLO ROMERIO
UNIVERSITETAS

Université Mykolas Romeris

Mykolas Romeris University

SAVOJOS UNIVERSITETAS

Université de Savoie

University of Savoy

VŠĮ EUROPOS VARTOTOJŲ
CENTRAS

Centre Européen des
Consommateurs de Lituanie

European Consumer Centre
Lithuania

VARTOTOJŲ TEISIŲ APSAUGOS TEISINIAI ASPEKTAI EUROPOS SĄJUNGOJE

ASPECTS JURIDIQUES DE LA PROTECTION DES CONSOMMATEURS DANS L'UNION EUROPÉENNE

LEGAL ASPECTS OF CONSUMER PROTECTION IN THE EUROPEAN UNION

MYKOLO ROMERIO
UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS

Université Mykolas Romeris
Faculté de Droit

Mykolas Romeris University
Faculty of Law

SAVOJOS UNIVERSITETAS

Université de Savoie

University of Savoy

VŠĮ EUROPOS
VARTOTOJŲ CENTRAS

Centre Européen des
Consommateurs de Lituanie

European Consumer Centre
Lithuania

VARTOTOJŲ TEISIŲ APSAUGOS TEISINIAI ASPEKTAI EUROPOS SĄJUNGOJE

ASPECTS JURIDIQUES DE LA PROTECTION DES CONSOMMATEURS DANS L'UNION EUROPÉENNE

LEGAL ASPECTS OF CONSUMER PROTECTION IN THE EUROPEAN UNION

Konferencijos mokslo darbų rinkinys
Research papers
Collection d'ouvrages scientifiques

Vilnius, 2011

Mokslinis komitetas / Comité scientifique / Scientific Committee:

Pirmininkas / président / chairman:

Prof. Gilles Paisant

Savojos universitetas, Prancūzija; Université de Savoie, France;
Savoy University, France.

Nariai / membres / members:

Prof. Vytautas Pakalniškis

Mykolo Romerio universitetas, Lietuva; Université Mykolas Rome-
ris, Lituanie; Mykolas Romeris University, Lithuania

Doc. dr. Egidijus Baranauskas

Mykolo Romerio universitetas, Lietuva; Université Mykolas Rome-
ris, Lituanie; Mykolas Romeris University, Lithuania

Doc. dr. Lina Novikovienė

Mykolo Romerio universitetas, Lietuva; Université Mykolas Rome-
ris, Lituanie; Mykolas Romeris University, Lithuania

Doc. dr. Asta Dambrauskaitė

Mykolo Romerio universitetas, Lietuva; Université Mykolas Rome-
ris, Lituanie; Mykolas Romeris University, Lithuania

Doc. Christine Riefa

Brunel universitetas, Brunel teisės mokykla, Didžioji Britanija,
Ecole de droit de Brunel, Université de Brunel, Grande Bretagne;
Brunel University, Brunel Law School, Great Britain

Doc. dr. Inga Žalėnienė

Mykolo Romerio universitetas, Lietuva; Université Mykolas Rome-
ris, Lituanie; Mykolas Romeris University, Lithuania

Tamás András Molnár

Europos Komisijos Sveikatos ir vartotojų apsaugos generalinio
direktorato skyriaus vadovas; Directeur du département au DG
« Santé et Protection des consommateurs » de la Commission eu-
ropéenne; Head of Unit DG SANCO, Unit B5 European Commis-
sion

Atsakingoji redaktorė / Sous la direction de:

Doc. dr. Lina Novikovienė

Mykolo Romerio universitetas, Lietuva; Université Mykolas Rome-
ris, Lituanie; Mykolas Romeris University, Lithuania

Recenzantai / reviewer / critique

Prof. Philippe Brun

Savojos universitetas, Prancūzija; Université de Savoie, France;
Savoy University, France.

Doc. dr. Antanas Rudzinskis

Mykolo Romerio universitetas, Lietuva; Université Mykolas Rome-
ris, Lituanie; Mykolas Romeris University, Lithuania

[žanginis žodis

Tamás András Molnár, Europos Komisijos Sveikatos ir vartotojų ap-
saugos generalinio direktorato skyriaus vadovas

Tamás András Molnár, Head of Unit DG SANCO, Unit B5 European
Commission

Leidinį iš dalies remia / Sponsors:

Prancūzijos Respublikos ambasada Lietuvoje

Ambassade de France en Lituanie
Embassy of the Republic of France in
Lithuania

Lietuvos mokslo taryba
Conseil National de la Recherche
de Lituanie
Research Council of Lithuania

UDK 346.5(4)
Va312

Mokslo darbų rinkinys rekomen-
duotas spausdinti Mykolo Romerio uni-
versiteto Teisės fakulteto tarybos 2010
m. gruodžio 7 d. posėdyje (protokolas
Nr. 1T-17).

Scientific researches' volume reco-
mmended to publish by the Council of
Law faculty of Mykolas Romeris Uni-
versity, 7 December 2010 (protocol No
1T-17).

L'édition a été approuvée pour
l'impression par le Conseil de la Fac-
ulté de droit de l'Université Mykolas
Romeris, le 7 décembre 2010 (protocole
N° 1T-17).

Mykolo Romerio universiteto moks-
linių-mokomųjų leidinių aprobavimo
spaudai komisija 2010 m. gruodžio 7 d.
posėdyje (protokolas Nr. 2L-9) mokslo
darbų rinkinį patvirtino spausdinti

ISBN 978-9955-19-261-9

© Mykolo Romerio universitetas, 2011

TURINYS

Ižanginis žodis	
<i>Tamás András Molnár, Europos Komisijos Sveikatos ir vartotojų apsaugos generalinio direktorato skyriaus vadovas</i>	9
Pratarmė	
<i>Prof. Gilles Paisant, Savojos universiteto profesorius, Teisės ir ekonomikos fakulteto garbės dekanas</i>	13
I. ĮVADAS Į VARTOTOJŲ TEISIŲ APSAUGĄ	17
Vartotojų teisės naudingumas ir charakteristika	
<i>Prof. Gilles Paisant, Savojos universiteto profesorius, Teisės ir ekonomikos fakulteto garbės dekanas</i>	19
Kai kurie vartotojo sampratos aspektai	
<i>Doc. dr. Lina Novikovienė, Mykolo Romerio universiteto Verslo teisės katedros docentė</i>	27
II. VARTOTOJŲ TEISIŲ APSAUGOS TURINYS	37
A. Ekonominių interesų apsauga: sutarties šalis – vartotojas	39
Vartotojų teisė į informaciją pagal naująją Vartotojų teisių direktyvą: žingsnis pirmyn?	
<i>Doc. dr. Danguolė Bublienė, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Privatinės teisės katedros lektorė</i>	39
Garantijos sudarant vartojimo pirkimo–pardavimo sutartis. Kritinis požiūris į direktyvos 1999/44/EB perkėlimą į Prancūzijos teisę	
<i>Doc. Sébastien Pimont, Savojos universiteto Teisės ir ekonomikos fakulteto prodekanas</i>	53
Nesąžininga komercinė veikla ir vartotojo ekonominiai interesai	
<i>Paulius Zapolskis, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Verslo teisės katedros doktorantas</i>	65
B. Vartotojų teisė į saugumą: nukentėję vartotojai	75
Bendrieji produktų saugos reikalavimai. Teorija ir praktika	
<i>Algirdas Romeika, Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos Energetikos ir vartojimo prekių bei paslaugų departamento direktorius</i>	75
Vartotojo teisių dėl nekokybiškais produktais padarytos žalos gynimo pokyčiai, praktika ir jos tendencijos Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą	
<i>Algis Norkūnas, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedros lektorius, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjas</i>	89

Atsargumo principas arba neįtikėtinos teisinės atsakomybės galimybės <i>Doc. Vincent Forray, Savoijos universiteto docentas</i>	103
III. VARTOTOJŲ TEISIŲ APSAUGOS EFEKTYVUMAS	115
A. Teisminiai aspektai.....	117
Individualaus vartotojo ieškinio problematika. <i>Rūta Lazauskaitė, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Verslo teisės katedros doktorantė</i>	117
Kolektyvinio ieškinio įtvirtinimas teisės aktuose. <i>Doc. dr. Egidijus Krivka, socialinių mokslų daktaras</i>	127
Kolektyvinio žalos atlyginimo modeliai ES ir JAV <i>Magdalena Bober, Europos universiteto instituto Teisės skyriaus tyrėja</i>	139
Europos Vartotojų centrų tinklo vaidmuo sprendžiant tarptautinius ginčus <i>Viktorija Ostrauskienė, Europos vartotojų centro Lietuvoje direktorė</i>	155
B. Neteisminiai aspektai.....	165
Vartotojų teises ginančių institucijų įgaliojimai: Prancūzijos patirtis <i>Gaëlle Patetta, Prancūzijos vartotojų asociacijos „UFC-Que Choisir“ direktorė juridiniams reikalams</i>	165
Ginčų nagrinėjimas ne teisme. Lietuvos patirtis ir problemos <i>Feliksas Petrauskas, Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos direktorius, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedros lektorius</i>	171
Alternatyvaus ginčų sprendimo vaidmuo ECC-net perspektyvų ataskaitoje <i>Elisabetta Sciallis, Europos vartotojų centro Didžiojoje Britanijoje teisininkė</i>	183
Alternatyvus ginčų sprendimas Latvijoje <i>Aija Gulbe, Europos vartotojų centro Latvijoje direktorė</i>	197
Alternatyvaus ginčų sprendimo sistema Estijoje: Vartotojų skundų komiteto darbo principai. <i>Silvia Ustav, Europos vartotojų centro Estijoje direktorė</i>	201
IV. PERSPEKTYVOS.....	205
Vartotojų teisių apsaugos perspektyvos <i>Prof. Gilles Paisant, Savoijos universiteto profesorius, Teisės ir ekonomikos fakulteto garbės dekanas</i>	207

SOMMAIRE

Avant-propos par <i>M. Tamás András Molnár, chef d'unité dans la Direction Générale de la santé et des consommateurs de la Commission européenne</i>	11
Préface	
<i>Gilles Paisant, professeur à l'Université de Savoie, Doyen honoraire de la Faculté de droit et d'économie de Chambéry</i>	15
I. L'INTRODUCTION AU DROIT DE LA CONSOMMATION	17
L'utilité et le caractère du droit de la consommation	
<i>Gilles Paisant, professeur à l'Université de Savoie, Doyen honoraire de la Faculté de droit et d'économie de Chambéry</i>	19
La notion du consommateur	
<i>Lina Novikovienė, maître de conférences à l'Université Mykolas Romeris, Vilnius</i>	27
II. LE CONTENU DE LA PROTECTION DES CONSOMMATEURS.....	37
A. La protection des intérêts économiques : le consommateur contractant	39
Le droit du consommateur à l'information selon la nouvelle directive du droit de la consommation : est-ce un pas en avant ?	
<i>Danguolė Bublienė, maître de conférences au Département du droit privé de la Faculté de droit, l'Université de Vilnius</i>	39
La garantie dans la vente des biens de consommation. Approche critique de la transposition française de la directive 1999/44/CE	
<i>Sébastien Pimont, maître de conférences à l'Université de Savoie, Vice-doyen de la Faculté de droit et d'économie</i>	53
Les pratiques commerciales abusives et les intérêts économiques du consommateur	
<i>Paulius Zapolskis, doctorant à la Faculté de droit, l'Université Mykolas Romeris, Vilnius</i>	65
B. La protection de l'intégrité corporelle : le consommateur victime.....	75
L'obligation générale de sécurité. Théorie et pratique	
<i>Algirdas Romeika, directeur du Département de l'énergétique et des services au consommateur, Service national de la protection des droits des consommateurs de Lituanie</i>	75
La protection des droits des consommateurs pour les dégâts causés par les produits défectueux: changements, pratiques et tendances en Lituanie après son adhésion à l'UE	
<i>Algis Norkūnas, enseignant à la Faculté de droit de l'Université Mykolas Romeris, Juge de la Cour Suprême de Lituanie</i>	89

Le principe de précaution ou les surprenantes ressources de la responsabilité juridique <i>Vincent Forray, maître de conférences à l'Université de Savoie</i>	103
III. L'EFFICACITE DE LA PROTECTION DES CONSOMMATEURS.....	115
A. Aspects judiciaires.....	117
La question de l'accès à la justice du consommateur individuel <i>Rūta Lazauskaitė, doctorante à la Faculté de droit, l'Université Mykolas Romeris, Vilnius</i>	117
La consolidation de l'action collective dans la législation <i>Egidijus Krivka, docteur en sciences sociales</i>	127
Les modèles du recours collectif dans l'Union européenne et aux Etats-Unis <i>Magdalena Bober, chercheuse au Département de droit, Institut universitaire de l'Europe (Italie)</i>	139
Le rôle du réseau des Centres européens des consommateurs dans la résolution des litiges transfrontaliers <i>Viktorija Ostrauskienė, directrice du Centre européen des consommateurs de Lituanie</i>	155
B. Aspects extra-judiciaires	165
Le pouvoir des institutions de la protection des droits des consommateurs – l'expérience française <i>Gaëlle Patteta, directeur juridique de l'UFC-Que Choisir. Les litiges extra-judiciaires</i>	165
La résolution extra-judiciaires des litiges. L'expérience et les problèmes en Lituanie <i>Feliksas Petrauskas, directeur du Service national de la protection des droits des consommateurs de Lituanie, enseignant à la Faculté de droit de l'Université Mykolas Romeris</i>	171
La résolution alternative des litiges et le projet commun ECC-Net <i>Elisabetta Sciallis, juriste au Centre européen des consommateurs de Grande Bretagne</i>	183
La résolution alternative des litiges en Lettonie <i>Aija Gulbe, directrice du Centre européen des consommateurs de Lettonie</i>	197
Le système de résolution alternatif des litiges en Estonie. Les principes du travail du comité des plaintes des consommateurs <i>Silvia Ustav, directrice du Centre européen des consommateurs d'Estonie</i>	201
IV. PERSPECTIVES	205
Les perspectives de la protection des droits des consommateurs <i>Gilles Paisant, professeur à l'Université de Savoie, Doyen honoraire de la Faculté de droit et d'économie de Chambéry</i>	207

CONTENT

Foreword

<i>Tamás András Molnár, Head of Unit DG SANCO, Unit B5 European Commission</i>	11
--	----

Preface

<i>Prof. Gilles Paisant, Professor of Savoy University, Honorary Dean of the Faculty of Law and Economics of Savoy University</i>	15
---	----

I. INTRODUCTION TO CONSUMER RIGHTS PROTECTION17

Usefulness and characteristics of consumer law

<i>Prof. Gilles Paisant, Savoy University Professor, Honorary Dean of the Faculty of Law and Economics of Savoy University</i>	19
--	----

Some aspects of consumer's definition

<i>Assoc. prof. Lina Novikovienė, Associate Professor of Department of Business Law of Mykolas Romeris University</i>	27
---	----

II. CONTENT OF CONSUMER RIGHTS PROTECTION.....37

A. Protection of Economic Interests: Consumer – Party of the Contract39

Consumer right to information according to the new proposal on the directive on consumer rights: the step forward?

<i>Dr. Danguolė Bublienė, lecturer of Department of Private Law of Vilnius University</i>	39
---	----

Guarantees under consumer purchase and sale agreement.

Critical view on transfer of 1999/44/EC directive to French law

<i>Assoc. prof. Sebastien Pimont, Vice-dean, Associate Professor of the Faculty of Law and Economics of Savoy University</i>	53
--	----

Unfair commercial practices and economic interests of consumers

<i>Paulius Zapolskis, PhD student of Department of Business Law of the Faculty of Law, Mykolas Romeris University</i>	65
---	----

B. Consumers' Right to Safety: Aggrieved Consumers75

General product safety requirements. Theory and practice

<i>Algirdas Romeika, Consumer Goods and Services Division, the State Consumer Rights Protection Authority of Lithuania</i>	75
--	----

Changes, practice and trends of the consumer rights protection in the sphere of damages caused by defective products after the Lithuanian membership in the EU

<i>Algis Norkunas, Lecturer of Mykolas Romeris University's Civil and Commerce Law Department, Judge of the Supreme Court of Lithuania</i>	89
--	----

The principle of precaution or incredible potential of legal responsibility <i>Assoc. prof. Vincent Forray, Associate Professor of the Faculty of Law and Economics of Savoy University</i>	103
III. EFFECTIVENESS OF CONSUMER RIGHTS PROTECTION	115
A. Judicial Aspects	117
Problematic aspects of individual consumer claims <i>Rūta Lazauskaitė, PhD student of Department of Business Law of the Faculty of Law, Mykolas Romeris University</i>	117
Consolidation of collective claim in legislation <i>Assoc. prof. E. Krivka, Doctor of Social Sciences</i>	127
National judicial collective redress models in the US and in the EU <i>Magdalena Bober, Researcher of the European University Institute, Department of Law</i>	139
The role of the European consumer centres' network in the process of cross-border disputes handling <i>Viktorija Ostrauskiene, Director of the European Consumer Centre in Lithuania</i>	155
B. Extra-judicial aspects	165
Competence of consumer rights protection institutions: experience of France <i>Gaëlle Patteta, Director for Legal Affairs of French Consumer Association UFC</i>	165
Out-of-court proceeding in Lithuania: experience and problems <i>Feliksas Petrauskas, General Director of the State Consumer Rights Protection Authority of Lithuania, lecturer of Department of International and European Union Law of Mykolas Romeris University</i>	171
The role of ADR from the ECC-net prospective ECC-net Report <i>Elisabetta Sciallis, Lawyer of the European Consumer Centre in Great Britain</i>	183
Alternative dispute resolution system in Latvia <i>Aija Gulbe, Director of the European Consumer Centre in Latvia</i>	197
Alternative dispute resolution system in Estonia: the working principles of Consumer Complaints Committee <i>Silvia Ustav, Director of the European Consumer Centre in Estonia</i>	201
IV. PROSPECTS	205
Perspectives of Consumer Rights Protection <i>Prof. Gilles Paisant, Professor of Savoy University, Honorary Dean of the Faculty of Law and Economics of Savoy University</i>	207

IŽANGINIS ŽODIS

Vartotojų apsaugos politika įgauna pagreitį visame pasaulyje. Įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji valdžios, pilietinės organizacijos ir verslo subjektai Europos Sąjungoje sunkiai dirba, norėdami rasti palankius sprendimus 500 milijonų europiečių. Ekonominė krizė nušlavė dešimtmečių laimėjimus ir mes vis dar esame labai toli nuo visiško atsigavimo. Norint, kad ekonomika laipsniškai kiltų ir kurtųsi darbo vietos, turi būti stiprinamas vartotojų pasitikėjimas, o vartotojų apsaugos politika turi būti ir toliau plėtojama kuriant naujus iššūkius. Vartotojų išlaidos, kurios Europos Sąjungoje viršija 6 trilijonus eurų per metus, turi būti apsaugotos ir per ateinančius metus turėtų lemti kilimą.

Mes negalime viena ES priemone aprėpti visų vartotojų apsaugos politikos klausimų. Skiriasi lūkesčiai, gyvenimo būdas, situacijos, su kuriomis vartotojai susiduria įvairiose šalyse. Europos Komisija siekia, kad sprendimai, kurie patenkintų labai skirtingus ir kartais greitai besikeičiančius poreikius, būtų rasti. Europos Komisija koordinuoja teisės aktų vykdymą Europos lygmeniu ir įstatymų leidžiamosioms ir vykdomosioms valdžioms siūlo priemones, skirtas nustatyti naujai kylančius iššūkius.

Politikos sprendimai turi būti grindžiami tvirtais įrodymais. Aukštos kokybės duomenys leidžia nustatyti konkrečioje vietoje atsirandančias tendencijas, kurios reikalauja ir toliau joms skirti dėmesio; padeda geriau suprasti vartotojų elgseną bei poreikius; teikia tvirtą pagrindą naudojamų ir naujai kuriamų priemonių bei įstatymų leidybos įvertinimui. Europos Komisija reguliariai skelbia vartotojų rezultatų suvestines, kuriose pateikiami statistikos duomenys apie Europos vartotojų reikalų politikos padėtį ir kurios leidžia įstatymų leidėjams keistis geriausia praktika, aktualiausiais klausimais.

Europos vartotojai naudojami geriausiai išplėtotomis vartotojų teisėmis pasaulyje. Teisės aktų sistema ne tik sustiprina vartotojų poziciją, nes jie laikomi silpnesniąja šaliaimi, bet ir numato vienodas sąlygas verslo subjektams bei skatina konkurenciją. Geras įstatymas yra ne tik teisingas, bet ir lengvai įvykdomas. Vartojimo kredito direktyva, kuri netrukus bus taikoma, ir vykstančios derybos dėl Vartotojų teisių apsaugos direktyvos, kuri numatys daugiau suderintų vartotojų teisių, toliau gerins vartotojų apsaugą Europos Sąjungoje.

Ryšciausias dabartinės vartotojų strategijos tikslas – galių suteikimas vartotojams. Vartotojų švietimas prasideda šeimose ir mokyklose. Keturiais milijonais Europos dienoraščio kopijų siekiama supažindinti Europos paauglius su klausimais, kurie yra jiems įdomūs: švietimas, sveikata, vartotojų apsaugos klausimai, pilietinės teisės ir daug daugiau. DOLCETA svetaine siekiama suteikti naudingos informacijos ir nacionaliniu lygmeniu ugdyti suaugusiųjų žinias vartotojų teisių ir finansinių paslaugų srityje.

Vartotojas, turintis galių, yra pasitikintis vartotojas. Individuali galimybė įgyvendinti savo teises vartotojui yra labai svarbi siekiant užtikrinti sklandų vidaus rinkos

veikimą. Niekas negali to pakeisti. Vartotojų organizacijos padės vartotojams išspręsti nacionalinius skundus, o Europos vartotojų centrai kiekvienais metais teikia pagalbą daugiau kaip 60 000 tarpvalstybinių vartotojų. Vartotojai reikalauja lengvai pasiekiamos ginčų sprendimo sistemos. Ji turi būti grindžiama gerai veikiančia teisine sistema ir greitu, pigiu ir paprastu alternatyviu būdu spręsti ginčus. Veiksminga teisinė sistema užtikrina vartotojams galimybę naudotis teisėmis, kurios jiems priklauso. Kompetentingi teisėjai, prokurorai ir advokatai tarnauja tam, kad išspręstų nacionalinius ar Europos lygmens ginčus. Jų žinios ir atsidavimas yra garantija, kad vartotojai gali naudotis teisėmis, numatytomis teisės aktuose. Europos Komisijos iniciatyvos, pavyzdžiui, Europos teismų tinklas, padeda jiems gauti naujausią informaciją apie naujausius pokyčius ES lygmeniu.

Vis svarbesnį vaidmenį atlieka alternatyvaus ginčų sprendimo (toliau – AGS) institucijos. Jos teikia greitas ir pigias paslaugas. Procedūros yra supaprastintos, suteikia vartotojams galimybę veikti be privalomo teisinio atstovavimo. Praėjusiais metais jos nagrinėjo daugiau nei pusę milijono ginčų Europoje, ir jų kasmet daugėja po 20 procentų. Europos Komisija svarsto, kaip Europos AGS mechanizmus padaryti dar veiksmingesnius.

Nereikia pamiršti, kad yra klausimų, kuriuos veiksmingiau spręsti kartu nei individualiai. Daugiau nei pusėje valstybių narių veikia tam tikros iniciatyvos, kuriomis siekiama palengvinti šį poreikį. Europos Komisija rengia pasiūlymą, kuris leis vartotojams iš skirtingų šalių spręsti ginčus kartu su verslo subjektais. Ši nauja kolektyvinės žalos atlyginimo tvarka bus parengta specialiai pagal Europos poreikius.

Deja, patys asmenys arba jų grupės ne visada pajėgia išspręsti savo problemas. Jie gali nukentėti nuo nesąžiningų prekybininkų, sukčių ar nusikaltėlių. Šioje vietoje atsiranda viešojo intereso apsauga. Pagrindinis nacionalinės valdžios institucijų rūpestis yra sustabdyti prekybą pavojingomis ar nekokybiškomis prekėmis, taip pat užkirsti kelią nesąžiningai komercinei praktikai ar žalai, daromai vartotojams. RAPEX ir Vartotojų teisių įgyvendinimo tinklai užtikrina tiesioginį visos Europos tarpvalstybinį bendradarbiavimą. Interneto revoliucija pasitarnavo nustatant vartotojų rinkodaros praktiką. Kai kurios praktikos gali būti žalingos ir nukreiptos į pažeidžiamas grupes, pavyzdžiui, vaikus, neįgaliuosius arba pagyvenusius žmones. Bendradarbiavimas tarp viešąjį interesą užtikrinančių institucijų ir teismų yra esminė sąlyga siekiant sustabdyti tokias kenksmingas praktikas.

Tarpeuropinis politikų, vyriausybių, vykdomųjų valdžių, visuomeninių organizacijų, teisėjų, advokatų, akademikų ir verslininkų bendradarbiavimas yra būtinas siekiant keistis geriausia praktika ir rasti sprendimus, kurie tarnautų Europos vartotojų ir ūkio subjektų interesams, kuriant teisės aktus. Tokius teisės aktus turėtų būti lengva taikyti ir įgyvendinti. Toks požiūris skatins ekonomiką, augimą ir darbo vietų kūrimą, užtikrins konkurencingumą ir vienodas sąlygas visiems. Europos Komisija yra nusi-teikusi pasiekti šiuos tikslus ir kviečia visus dalyvauti kuriant vartotojams palankią aplinką.

Tamás András Molnár

Europos Komisijos Sveikatos ir vartotojų apsaugos
generalinio direktorato skyriaus vadovas

FOREWORD

Consumer policy is gaining momentum all over the world. Policy makers, law enforcers, civil organizations and business operators work hard in the European Union to find consumer friendly solutions for 500 million Europeans. The economic crises wiped out gains of a decade and we are still far away from a complete recovery. In order to create growth and jobs in a sustainable way consumer confidence has to be reinforced constantly and consumer policy needs to be further developed to tackle new challenges. Consumer spending, which exceeds 6 trillion euro a year in the European Union, has to be protected and should lead recovery in the coming years.

We can not address all consumer issues with one single tool in the EU. There are differences in expectations, ways of living and situations that consumers face in different countries. The European Commission works to find solutions that satisfies these very different and sometimes quickly changing needs. It coordinates enforcement efforts at European level and offers a toolbox for policy makers and law enforcers to tackle emerging challenges.

Policy decisions need to be built on hard evidence. High quality data allow us to spot emerging trends that require attention; it help us to understand better consumer behaviour and needs; it provides a sound basis for the assessment of existing and for the development of new tools and legislation. The European Commission regularly publishes Consumer Scoreboards which provide statistical data on the healthiness of European consumer issues and allows policy makers to exchange best practices and address pressing issues.

European consumers enjoy the most developed consumer rights in the world. The legislative framework does not only reinforce consumers' position as they are the weaker party in the business to consumer relation but it also provides level playing field for business operators and encourages competition. Good law is not only fair but also enforceable and easy to follow. The Consumer Credit Directive – which is going to be fully applicable soon - and the on-going negotiation of the Consumer Rights Directive - which will provide more harmonised consumer rights – will improve consumer protection further in the European Union.

Consumer empowerment is one of the most prominent goals for the current consumer strategy. Consumer education starts in the families and schools. The four million copies of the European Diary aims to educate European teenagers about questions that are interesting for them: education, health, consumer issues, civil rights and many more. The DOLCETA website aims to provide useful and nationally customized knowledge to adults in the area of consumer rights and financial services.

Empowered consumer is a confident consumer. The role of the individual consumer in enforcing his rights is essential to the smooth operating of the internal market.

No one can replace it. Consumer organisations help consumers to solve their national cases and the European Consumer Centres provide assistance to more than 60.000 cross-border consumers every year. Consumers demand an easy-to-access dispute resolution system. It must be built on well working judicial system and fast, cheap and simple alternative ways to settle disputes. An effective judicial system ensures that consumers can enjoy the rights they deserve. Competent judges, procurers and lawyers are there to solve disputes at national or European level. Their knowledge and devotion is the guarantee that consumers can enjoy the rights that is provided by law. The European Commission has initiatives – like the European Judicial Network - to help them be up-dated on latest developments at EU level.

Alternative Dispute Resolution bodies play increasing role. They provide fast and cheap services. Their procedures are simplified allowing consumers to act without obligatory legal representation. Last year they dealt with over half a million disputes in Europe and the number has been increasing by 20% annually in recent years. The European Commission is considering ways to make European ADR mechanisms more effective.

One should not forget that there are issues which can be handled more efficiently collectively than individually. There are initiatives in more than half of the Member States aiming to facilitate this need. The European Commission is working on a proposal which will allow consumers from different countries to settle disputes collectively with business operators. This new collective redress mechanism will be tailor made to European needs.

Unfortunately, individuals on their own or in groups can not always find solution to their problem. They may fall prey of rogue traders, scammers or criminals. That is where public enforcement steps in. Stopping the marketing of dangerous or low quality goods is primary concern for national authorities. Public enforcers also step in if unfair commercial practices are applied or other economic interests of consumers are harmed. The RAPEX and the Consumer Enforcement networks provide for seamless pan-European cross border enforcement cooperation. The revolution of the Internet made it easier than ever to target large number of consumers by marketing practices. Some of these practices may be harmful and may even target vulnerable groups like children, disabled or elderly. The cooperation between public enforcers and judiciary officials is vital to stop such harmful practices and to demonstrate deterrent effect.

Cross European cooperation between politicians, governments, enforcers, civil organisations, judges, lawyers, academicians and business operators is necessary to exchange best practices, to find solutions that serve best interests of European consumers and economic operators and to make better regulations. Such laws should be easy to apply and enforce. This approach will stimulate the economy, will generate growth and more jobs and will ensure a level and competitive playing field for all. The European Commission is devoted to achieve these goals and invites everyone to participate in the process of creating a more consumer friendly environment.

Tamas Molnar
Head of Unit
The European Commission

PRATARMĖ

1992 metais priėmus Maastrichto sutartį, Europos Sąjunga formuluoja aiškų siekį „remti vartotojų interesus ir užtikrinti vartotojų aukšto lygio apsaugą“ (Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 169 straipsnis).

Dvidešimt septyniose Europos Sąjungos valstybėse narėse gyvena apie 500 milijonų gyventojų. Jiems, kaip vartotojams, skirtos teisės normos, kuriomis siekiama apsaugoti pažeidžiamesnius išsiplėtusios rinkos dalyvius, neleisti rinkoje įsigalėti vien stipriojo teisei.

Šiuo požiūriu ypač vertinga sugretinti įvairių šalių nacionalinę patirtį ir išanalizuoti ją Bendrijos institucijų priimamų normų požiūriu. Toks gretinimas leidžia pamatyti daugybę skirtingų situacijų, priklausančių nuo kiekvienos valstybės narės istorijos, socialinės struktūros ar teisinės tradicijos, t. y. nuo jos savitos kultūros. Reikia konstatuoti, kad valstybėse narėse skiriasi ne tik teisės normos, bet ir jų taikymo praktika. Vienas aktualiausių šių dienų klausimų, į kurį reikia atsakyti, – ar būtina dar daugiau suderinti Europos Sąjungos teisę šioje srityje, jei taip – kokių interesų apsaugos vardan?

2010 m. spalio 14–15 d. Vilniuje vykusioje tarptautinėje konferencijoje „Vartotojų teisių apsaugos teisiniai aspektai Europos Sąjungoje“ buvo diskutuojama apie šiuos, regis, kasdienius, tačiau neabejotinai ir strateginius iššūkius. Konferencijoje dalyvavo Europos Komisijos atstovas, Vyriausybės ir pilietinės visuomenės atstovai, įvairių vartotojų apsaugos institucijų nariai, teisininkai praktikai ir akademinės bendruomenės atstovai iš dvylikos valstybių narių.

Ši konferencija – tai pirmiausia **Mykolo Romerio universiteto** ir **Savojos universiteto** kelerių metų glaudaus bendradarbiavimo rezultatas. Šis bendradarbiavimas, tradiciškai prasidėjęs pasirašant Erasmus-Socrates mainų sutartį tarp dviejų teisės fakultetų, igavo naują kryptį Mykolo Romerio universitete pradėjus dėstyti Europos Bendrijos vartotojų teisės modulį lietuvių ir prancūzų kalbomis. Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą 2004 m. gegužės 1 d. ši tema buvo gana nauja, o Savojos universitete 1991 m. įkūrus mokslinių tyrimų centrą, skirtą vartotojų teisių apsaugos problematikai nagrinėti, vartotojų teisė tapo viena iš šio universiteto specializacijos krypčių. Šis mokslinių tyrimų centras, pasipildęs naujais žmogiškaisiais ir materialiais ištekliais, tapo Privatinės ir viešosios teisės prievolių ir vartotojų teisės centru. Trečiasis partneris, be kurio būtų buvę neįmanoma surengti šios tarptautinės konferencijos, – tai **Europos vartotojų centras**. Renginyje dalyvavo Europos vartotojų centro padalinių trijose Baltijos šalyse atstovai, atvykę pasidalyti savo patirtimi.

Surengti šią konferenciją tapo įmanoma sulaukus ir dar dviejų institucijų pagalbos. Kaip ir dera tarptautiniam renginiui, kurį organizuoja dviejų valstybių atstovai,

paramą skyrė ir Lietuvos, ir Prancūzijos institucijos. Lietuvos mokslo tarybos parama suteikia galimybę konferencijos pranešimų medžiagą publikuoti šiame leidinyje. Prancūzijos ambasada, nuo pat pradžių rėmusi Mykolo Romerio universiteto ir Savoijos universitetų bendradarbiavimą, įnešė svarų indėlį rengiant šią konferenciją. Nuoširdžiai dėkojame šioms dviem institucijoms už jų paramą ir išreikštą pasitikėjimą.

Be abejonės, kiekvienoje institucijoje visada dirba konkretūs žmonės. Kalbant apie Lietuvos specialistus derėtų paminėti Liną Novikovienę (Mykolo Romerio universitetas) ir Viktoriją Ostrauskienę (Europos vartotojų centras), kurioms teko dauguma šios tarptautinės konferencijos organizavimo rūpesčių. Nuoširdžiai sveikiname jas ir dėkojame už jų ypatingą profesionalumą bei geranoriškumą.

Norime tikėtis, kad ši konferencija – tik viena iš daugelio ateityje įvyksiančių renginių...

Gilles Paisant

Šamberi, 2010 m. spalio 23 d.

PREFACE

Depuis le Traité de Maastricht de 1992, l'Union Européenne affiche expressément son intention « de promouvoir les intérêts des consommateurs » et d'assurer à ces derniers « un niveau élevé de protection » (TFUE, art. 169).

Les quelque 500 millions de citoyens qui se répartissent dans les vingt-sept Etats composant l'actuelle Union, et qui sont autant de consommateurs, sont donc directement concernés par les normes destinées à les protéger de leur vulnérabilité dans un marché élargi qui ne saurait être gouverné par la seule loi du plus fort.

A cet égard, il est particulièrement enrichissant de croiser les expériences nationales des uns et des autres et de les analyser à l'aune des normes établies par les Institutions communautaires. Une très grande variété de situations est alors révélée qui tient à l'histoire de chacun des Etats membres, à sa sociologie, ou sa tradition juridique ; c'est à dire, à sa propre culture. Cette variété touche aussi bien les normes applicables que la manière dont celles-ci sont, ici ou là, appliquées. Une des grandes questions du moment est, d'ailleurs, celle de savoir s'il est opportun ou non d'aller dans le sens d'une plus grande harmonisation au sein de l'Union ; et pour la satisfaction de quels intérêts, précisément ?

La conférence internationale qui s'est tenue à Vilnius, les 14 et 15 octobre 2010, sur le thème des « aspects juridiques de la protection des consommateurs dans l'Union Européenne », était donc au cœur de ces préoccupations à la fois quotidiennes et stratégiques. Elle a réuni le plus large public : représentant de la Commission Européenne, représentants des pouvoirs publics et de la société civile, membres des divers organismes de protection des consommateurs, praticiens du droit et universitaires. Tous y étaient représentés ; en provenance de douze Etats membres

Cette réalisation est d'abord le fruit d'une coopération confiante de plusieurs années entre deux universités : **l'université Mykolas Romeris** de Vilnius et **l'université de Savoie**. Cette coopération, qui a classiquement commencé par la conclusion d'un accord d'échanges Erasmus-Socrates entre les deux Facultés de droit, s'est très vite étoffée par la mise en place, à l'université Romeris, d'un module franco-lituanien de droit communautaire de la consommation. Matière nouvelle en Lituanie, au moment de son entrée dans l'Union Européenne en 2004, le droit de la consommation était en effet une des spécialités de l'université de Savoie depuis la création, en 1991, d'un centre de recherches orienté vers cette thématique et qui, désormais, compte tenu de ses nouvelles ressources tant humaines que matérielles, porte le nom de Centre de droit privé et public des obligations et de la consommation. Le pas a donc été naturellement franchi pour l'organisation de cette conférence internationale qui réunissait un troisième et indispensable partenaire, **le Centre européen des consommateurs** qui

fut ici représenté dans ses trois composantes baltes pour faire part de leurs expériences respectives.

Cette conférence a été rendue possible grâce aussi au soutien de deux autres institutions, l'une lituanienne, l'autre française, comme il se doit pour une manifestation dont l'organisation est bi-nationale. C'est en effet avec le concours du Conseil National de la Recherche de Lituanie que les actes de ce colloque ont fait l'objet de la présente publication. Et l'ambassade de France, qui depuis l'origine apporte son appui à la coopération entre l'université Mykolas Romeris et l'université de Savoie, a également accepté de fournir un appui décisif à cette entreprise. Qu'elles soient toutes deux vivement remerciées pour leur aide et leur confiance.

Derrière les institutions, il y a aussi des personnes.

En Lituanie, Lina Novikovienė de l'université Mykolas Romeris et Viktorija Ostrauskienė du Centre Européen des Consommateurs, ont eu la lourde responsabilité de l'organisation matérielle de cette conférence à Vilnius ; qu'elles soient ici chaleureusement félicitées et remerciées pour leur grand professionnalisme et leur gentillesse.

On ne peut qu'espérer que cette réalisation en appelle d'autres...

Gilles Paisant

Chambéry, le 23 octobre 2010

I. ĮVADAS Į VARTOTOJŲ TEISIŲ APSAUGĄ

I. L'INTRODUCTION AU DROIT DE LA CONSOMMATION

I. INTRODUCTION TO CONSUMER RIGHT PROTECTION

NECESSITE ET CARACTERES DU DROIT DE LA CONSOMMATION

Gilles PAISANT

Professeur à l'Université de Savoie

Doyen honoraire de la Faculté de droit et d'économie de Chambéry

Résumé : *Les lois de protection des consommateurs, apparues en Europe occidentale au début des années 1970, sont aujourd'hui présentes sur tous les continents. Ce phénomène est inhérent à la généralisation de ce qu'il est convenu d'appeler la « société de consommation » dans laquelle le consommateur apparaît en situation d'infériorité technique, économique et juridique par rapport au professionnel. Dans ce contexte, les lois de protection des consommateurs, à l'image de celles qui protègent les salariés à l'égard de leurs employeurs, se présentent comme des normes spécifiques, dérogatoires au droit commun, destinées à préserver, maintenir ou rétablir un équilibre dans une relation professionnel-consommateur structurellement déséquilibrée.*

Mots clés : *Union Européenne, consommateur, marché, concurrence, droit de la consommation, protection, contrat.*

Keywords: *European Union, consumer, market, competition, consumer law, protection, contract.*

1- Dans l'actuelle Union Européenne, les premières lois contemporaines spécifiquement dédiées à la protection des consommateurs sont apparues au tout début des années 1970, la Suède faisant figure de pionnière avec, notamment, ses lois de 1970 et 1971, respectivement sur les méthodes abusives de publicité et de vente et l'interdiction des conditions contractuelles excessives¹.

Très rapidement, les autres Etats de l'Europe occidentale suivirent ce mouvement législatif pour accompagner l'installation et le développement de ce qu'il est désormais convenu d'appeler la « société de consommation² ». En France, si la notion de « consommateur » était connue du législateur depuis une loi du 1er août 1905 sur la répression des fraudes, ce fut une loi du 22 décembre 1972 sur le démarchage à domicile qui marqua le point de départ de ces avancées contemporaines.

1 Cf. U. Bernitz, La protection des consommateurs en Suède et dans les pays nordiques, RIDC 1974, p. 543.

2 V. J. Baudrillard, La société de consommation, éd. Denoël, 1970.

2- Moins de quarante ans plus tard, ce mouvement législatif s'est propagé dans le monde entier. Très clairement, il n'est plus l'apanage des pays riches, les plus économiquement développés. Sur plusieurs continents, citons, par exemple le cas de la Tunisie avec une loi du 7 décembre 1992, celui de la Moldova avec une première loi du 25 mai 1993, ou encore celui de la République Dominicaine avec une loi générale de protection promulguée le 19 septembre 2005. Le 25 février 2009, l'Algérie révisait sa première loi générale du 7 février 1989...

Dans certains Etats, l'exigence de protection des consommateurs est même inscrite dans la constitution. Ainsi en est-il du Brésil, du Guatemala et, dernièrement, de la Bolivie (2009) ainsi que de la République Dominicaine (2010).

On peut donc affirmer que disposer d'une grande loi ou de plusieurs lois spécialement consacrées à la protection des consommateurs fait aujourd'hui partie des standards auxquels tout Etat se doit de répondre. Ne pas disposer de tels instruments juridiques apparaît désormais comme un signe de retard, voire de sous-développement législatif, dans le concert actuel des nations.

S'agit-il d'un simple effet de mode ou, au contraire, de satisfaire à un véritable besoin économique et social ?

3- Au sein de l'actuelle Union Européenne, la question ne se pose plus. Si au moment de la signature, en 1957, du Traité de Rome, elle ne se posait pas encore, elle est aujourd'hui clairement résolue. L'idée de conférer des droits aux consommateurs, envisagée pour la première fois, en 1975, au niveau communautaire³, est désormais bien ancrée dans les textes : à la suite du Traité de Maastricht de 1992, l'actuel Traité sur le Fonctionnement de l'Union Européenne (TFUE) consacre un Titre entier à la protection des consommateurs⁴, tandis que, en son article 114, il continue d'exiger, en leur faveur, « un niveau de protection élevé » à l'occasion de l'adoption des mesures de rapprochement des législations pour l'établissement et le fonctionnement du marché intérieur⁵.

Assurer une protection juridique des consommateurs représente donc aujourd'hui une obligation pour chacun des Etats membres de l'Union Européenne. Nombre de règlements et de directives ont été adoptés en ce sens. Les premiers s'appliquent directement tandis que les secondes ont dû être transposées dans chacun des ordres juridiques nationaux.

Après avoir démontré le caractère nécessaire de ces normes (I), nous tenterons de dégager les principales caractéristiques du droit qu'elles expriment (II).

I- La nécessité du droit de la consommation

4- Aujourd'hui encore, cette nécessité n'apparaît pas clairement à tous ; elle peut être contestée (A). Néanmoins, elle sera facilement prouvée (B).

3 Premier programme « pour une politique de protection et d'information des consommateurs ».

4 Titre XV (art. 169).

5 Art. 114.

A-La nécessité contestée

5- Cette contestation émane des partisans de l'application pure et simple des principes du libéralisme économique ; principes qui dominent très largement notre monde globalisé d'aujourd'hui.

Impliquant une libre concurrence entre les entreprises, ce système devrait, à lui seul, suffire à protéger les intérêts des consommateurs. En d'autres termes, cette protection serait assurée par le jeu pur et simple du marché.

6- Plus précisément, la libre concurrence procurerait deux avantages majeurs aux consommateurs.

Tout d'abord, la compétition entre les entrepreneurs, en stimulant leurs initiatives, permettrait d'offrir aux consommateurs le plus large assortiment de produits et de services propres à satisfaire leurs besoins les plus variés. Cette compétition serait aussi le meilleur gage de qualité de ces produits ou services ; elle garantirait en outre des niveaux de prix raisonnables. Dans un marché compétitif, en effet, les consommateurs ne peuvent que délaissier les offres les moins attractives à ces deux égards. Ce jeu de la libre concurrence produirait donc une auto-régulation du marché au profit des consommateurs.

Certains systèmes juridiques, comme celui de la Suisse, s'inspirent de cette philosophie. L'essentiel de la protection des consommateurs y résulte, en effet, d'une loi sur la concurrence déloyale.

B-La nécessité prouvée

7- Sans nier les bienfaits du libéralisme économique pour la production de richesses, donc pour les consommateurs, il paraît cependant bien clair que le libre jeu du marché ne saurait suffire à assurer la protection des intérêts de ces derniers.

A en rester même à une analyse théorique, la logique de libre concurrence est une logique d'auto-destruction. Par le jeu implacable de l'élimination successive du marché des entreprises les moins compétitives, il finit par n'en rester qu'une, la plus performante, qui se retrouve en situation de monopole. Qui osera prétendre que cette situation est favorable aux consommateurs ?

On aperçoit ainsi, au moins, un premier besoin de régulation du marché pour garantir, d'une part, que la concurrence s'exercera de manière loyale et que, d'autre part, elle conservera un caractère d'effectivité (prohibition des ententes ou abus de position dominante).

8- Bien qu'indispensable, une telle réglementation ne saurait suffire car, concernant au premier chef les relations entre les entrepreneurs, elle laisse sans remède la structurelle infériorité du consommateur dans sa relation avec le professionnel. Et cette infériorité est triple : technique, économique et juridique.

Infériorité technique, tout d'abord, en ce sens que le professionnel connaît toujours mieux que le consommateur les caractéristiques, qualités, défauts ou modes

d'utilisation, des produits ou services qu'il offre sur le marché. A cet égard, le consommateur est tributaire des informations ou conseils que le professionnel voudra bien lui fournir. Ce dernier pourrait alors être tenté de profiter de sa supériorité pour lui conseiller un bien ou un service plus en rapport avec ses propres intérêts qu'avec les véritables besoins exprimés par le consommateur.

Infériorité économique, ensuite, parce que le professionnel, d'une part, peut avoir recours à la publicité pour attirer à lui une clientèle, éventuellement sans véritable besoin et, d'autre part, dispose toujours plus de moyens pour faire valoir ses droits en cas de litige.

Infériorité juridique, enfin, parce que, sans même insister sur le fait que les consommateurs ignorent généralement leurs droits, dans leurs relations avec ces derniers, les professionnels recourent le plus souvent à des contrats-types pré-rédigés à leur avantage exclusif ; des contrats d'adhésion que les consommateurs sont conduits à signer, sans aucune possibilité d'en faire modifier les termes et sans même, la plupart du temps, avoir eu l'opportunité d'en lire le contenu. Qui, par exemple, a lu son contrat d'abonnement à un service de téléphonie mobile avant d'y apposer sa signature ? Si on veut bien reconnaître que, la plupart du temps, il faut contracter pour consommer, on voit l'avantage ainsi procuré aux professionnels par l'utilisation de cet instrument qu'est le contrat d'adhésion : celui de pouvoir imposer sa loi à son co-contractant.

9- Cette situation d'infériorité des consommateurs est donc source de déséquilibres dans leurs relations avec les professionnels. Or, quand la société devient une société de consommation de masse, de tels déséquilibres représentent un facteur d'injustices et de tensions répétées qu'il importe de prévenir autant que possible, ou auxquels, tout au moins, on doit pouvoir remédier.

C'est précisément à ce double objectif que cherche à répondre les normes qui constituent le droit de la consommation. La nécessité de ces normes est d'autant plus grande actuellement que, poussées par les exigences de la mondialisation de l'économie, les entreprises ont tendance à se regrouper pour améliorer leur compétitivité tant sur les marchés nationaux qu'internationaux, ce qui, par contrecoup, accroît la vulnérabilité des consommateurs.

II- Les caractères du droit de la consommation

10- Le droit de la consommation se présente comme une nouvelle branche du droit privé qui peut être rattachée au droit des affaires. Progressivement, ce droit peut être amené à influencer sur le droit public pour les besoins comparables de la protection des usagers des services publics⁶.

6 On notera ainsi que l'article 3 de loi refondée de protection des consommateurs du 16 novembre 2007, en Espagne, protège les consommateurs ou usagers. Dans le même esprit, la loi dominicaine du 19 septembre 2005 s'applique au « consommateur ou usager » défini comme une « personne physique ou morale, publique ou privée, qui acquiert, consomme utilise ou jouit de produits ou services, à titre onéreux, comme destinataire final de ces derniers à des fins personnelles, familiales ou de son groupe social ».

Mais, fondamentalement, il apparaît que le droit de la consommation revêt un double aspect : il est à la fois un droit de protection (A) et un droit d'exception (B).

A-Un droit de protection

11- L'Union Européenne, dans les normes qu'elle adopte ouvertement en faveur des consommateurs, donne l'image d'un droit de la consommation qui ne serait qu'un simple instrument de régulation du marché au service de la réalisation du marché intérieur.

Ainsi, parmi bien d'autres illustrations, la directive 2008/48/CE du 23 avril 2008, sur les contrats de crédit aux consommateurs, entend-elle trouver sa justification dans la réduction des disparités des législations nationales qui entraîneraient des distorsions de concurrence entre les prêteurs dans la Communauté et entraveraient le fonctionnement du marché intérieur⁷. Elle se propose donc de mettre un terme aux restrictions qu'auraient jusqu'alors connues les consommateurs désireux « de recourir directement à l'offre graduellement croissante de crédit transfrontalier⁸ ».

Sans aucun doute, le droit de la consommation, aux côtés et en complément du droit de la concurrence, participe-t-il de la régulation du marché ; mais, de notre point de vue, ce n'est pas son aspect essentiel.

12- Fondamentalement, le droit de la consommation est né dans les ordres juridiques nationaux, avant même l'apparition des premières préoccupations communautaires à ce sujet, comme un droit de protection ; la protection d'une partie faible ou présumée telle, le consommateur, contre une partie forte ou présumée telle, le professionnel. Il s'agit, il faut le redire, d'un droit qui a pour objectif le maintien ou le rétablissement d'un équilibre dans une relation structurellement déséquilibrée.

Pour cette raison, le droit de la consommation présente un indiscutable aspect social. L'analogie avec le droit du travail qui entend protéger le salarié, partie faible, contre l'employeur, partie forte, ne peut pas ne pas être faite.

Le droit de la consommation apparaît ainsi comme un droit à la fois économique et social.

13- La protection recherchée par ce droit est relative, pour l'essentiel, à trois grands domaines.

Le premier de ces domaines, qui représente un point important de ce congrès, est celui de la préservation de la santé et de la sécurité corporelle des consommateurs, à l'occasion des produits ou des services que leur offrent et procurent les professionnels. D'une part, les professionnels sont tenus d'une obligation générale de sécurité et, d'autre part, ils sont responsables des dommages causés par les produits défectueux qu'ils mettraient en circulation.

Le second domaine de la protection, qui fait aussi l'objet de notre colloque, concerne les intérêts économiques des consommateurs, plus spécialement à l'occasion

7 Considérants 3 et 4.

8 Considérant 4.

des contrats qu'ils sont amenés à conclure avec les professionnels pour la satisfaction de leurs besoins. Il s'agit donc ici de veiller à ce que les consommateurs ne soient pas victimes d'abus contractuels, notamment à l'occasion de l'usage de contrats d'adhésion.

Le troisième grand secteur de la protection des consommateurs concerne les modalités de leur accès à la justice. Accorder des droits aux consommateurs ne servirait pas, en effet, à grand chose si ces derniers n'avaient pas les moyens de les faire valoir et respecter. Il s'agit donc ici d'une question d'effectivité des normes de protection. Le problème est immense parce que, souvent, les consommateurs ignorent les lois qui les protègent et que l'intérêt en jeu ne légitime généralement pas les frais, les complications, la durée et les aléas d'une procédure. Dans quelle mesure, alors, les associations de défense des consommateurs peuvent-elles intervenir pour faire valoir les droits, tant individuels que collectifs, de ces derniers ? Au demeurant, la solution ne passe donc pas nécessairement par le juge ; on envisage ainsi des modes alternatifs de règlement des litiges, c'est à dire des formules diverses de conciliation, médiation ou arbitrage. Dans un Etat de droit, ces formules, plus rapides et en principe gratuites, ne sont toutefois acceptables, de mon point de vue, que si elles offrent au justiciable les mêmes garanties d'indépendance, d'impartialité, de compétence et d'efficacité que celles procurées par la justice du juge. Sinon, au nom de quel principe les consommateurs, par différence avec les autres justiciables, devraient-ils se contenter d'une justice au rabais ?

14- Il résulte de ce qui précède que le droit de la consommation apparaît aussi comme un droit pluridisciplinaire. Outre ses aspects civils, notamment en considération des contrats conclus avec les professionnels, il contient des parts de droit pénal, de droit procédural ou même de droit administratif.

A plus d'un titre, par conséquent, le droit de la consommation est marqué par son originalité. Dans certains Pays, il a parfois même fait l'objet d'une codification spéciale ; c'est le cas au Brésil⁹ et en France¹⁰.

B- Un droit d'exception

15- Si le droit de la consommation est apparu, c'est en raison des insuffisances ou de l'inadaptation du droit commun pour assurer spécifiquement la protection de cette catégorie particulière de justiciables que représentent les consommateurs ; qu'il s'agisse du droit commun civil ou pénal. Comment oublier, par exemple, que la première grande loi française de protection des consommateurs a été une loi à caractère pénal, qui n'a jamais été intégrée dans le code pénal : la loi du 1er août 1905 sur la répression des fraudes¹¹. Depuis, plusieurs lois contemporaines de protection des consommateurs

9 Código de proteção e defesa do consumidor resultando d'une loi du 11 septembre 1990.

10 Code de la consommation résultant d'une loi du 26 juillet 1993 complétée par un décret du 27 mars 1997.

11 On observera avec intérêt que les dispositions de cette loi ont été intégrées dans le code de la consomma-

contiennent des dispositions pénales propres, par exemple, en matière de démarchage à domicile.

16- Ce caractère d'exception du droit de la consommation est particulièrement net dans le domaine civil.

La généralité des codes civils, en Europe, contiennent bien des mécanismes généraux propres, par exemple en droit des contrats, à remédier à des abus ou excès de la part d'une des parties au détriment de l'autre. On pense ainsi aux mécanismes correcteurs que sont ceux des vices du consentement, de la lésion, de l'abus de droit, ou encore de la bonne foi... On aurait pu penser les appliquer dans les relations contractuelles entre professionnels et consommateurs au profit de ces derniers. Pourtant, ce ne fut généralement pas le cas. Si, en effet, la jurisprudence avait pris le risque de cette application générale pour remédier spécialement aux déséquilibres des relations contractuelles entre professionnels et consommateurs, il n'y aurait eu aucune raison de ne pas en étendre le jeu à toutes les relations contractuelles déséquilibrées, qu'il s'agisse de relations entre professionnels ou entre particuliers. Les relations entre faibles et forts ne sont pas en effet l'apanage des rapports entre professionnels et consommateurs et le code civil s'applique à la généralité des citoyens. Mais alors qui ne voit les dangers de l'application générale de ces mécanismes correcteurs ? Celle-ci serait source d'une intolérable insécurité contractuelle, chacun devenant alors à même de revendiquer sa situation de faiblesse ou de vulnérabilité pour faire modifier ou échapper à un engagement pourtant librement consenti.

C'est ce qui explique que les Etats de l'actuelle Union qui, avant les instances européennes, se sont préoccupés de la protection juridique des consommateurs, ont fait le choix d'interventions législatives spécifiques, donc spécialement dédiés à la protection de ces derniers.

C'est ainsi que, dans le domaine contractuel, en particulier, des mécanismes propres ont été établis par ces lois spéciales au profit des seuls consommateurs, par dérogation aux principes civilistes traditionnels. Comment ne pas évoquer, par exemple, le droit de rétractation accordé en diverses circonstances au consommateur, son droit à une information renforcée ou encore sa protection particulière contre les clauses abusives ?... Dans ce contexte, la détermination du champ d'application de ces normes particulières passe par une indispensable, mais difficile, définition du « consommateur » protégé.

17- Certains posent cependant, aujourd'hui, la question de l'extension à tous les rapports contractuels de la protection initialement réservée aux consommateurs, dans un grand élan de solidarité¹². Le droit spécial deviendrait donc le nouveau droit commun ; dans le domaine contractuel, le droit de la consommation serait ainsi récupéré par le droit civil.

Le débat est intéressant et stimulant ; il prend appui sur le choix de certains Etats comme l'Allemagne ou les Pays Bas d'intégrer les règles contractuelles de protection

tion au moment de sa création en 1993.

12 Par ex. : D. Mazeaud, *Droit commun du contrat et droit de la consommation, nouvelles frontières ?* in *Liber Amicorum Jean Calais-Auloy*, Dalloz, 2004, p. 697 s.

des consommateurs dans le code civil. Mais il excède les limites d'un simple rapport introductif sur les aspects juridiques de la protection des consommateurs. Nous le retrouverons à la fin de nos travaux au titre des perspectives...

Pour l'instant, je vous propose de commencer par réfléchir sur cette notion centrale de « consommateur ».

USEFULNESS AND CHARACTERISTICS OF CONSUMER LAW

Gilles PAISANT

Summary. *The laws on consumer protection adopted in Western Europe in the beginning of the seventies are present on all the continents today. This phenomenon is inseparable from the generalization of what we call “the society of consumption” where the consumer finds himself in an inferior position vis-à-vis the professional in a technical, economical and legal sense. In this context, the laws on consumer protection, like those aiming to protect employees against their employers, are specific norms, establishing exemptions from the general norms and aiming at preserving, maintaining or restoring equilibrium in a relationship between professional and consumer, the relationship that is structurally imbalanced.*

KAI KURIE VARTOTOJO SAMPRATOS ASPEKTAI

Doc. dr. Lina NOVIKOVIENĖ

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto

Verslo teisės katedros docentė

Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius

Telefonas: +370 52714525

Elektroninis paštas: linan@mruni.eu

Anotacija. *Vartotojų teises ginančios normos nustato didesnes jų teisių apsaugos garantijas, lyginant su kitais civilinės apyvartos dalyviais, todėl vartotojo sąvoka įgyja ne tik teorinę, bet ir praktinę reikšmę. Vartotojo sąvoka turi būti pakankamai aiški ir tiksli, nes nuo tinkamo subjekto kvalifikavimo priklauso, kokios teisės normos bus taikomos atsiradusiems teisiniams santykiams.*

Teisės doktrinoje išsakomos įvairios pozicijos vartotojo sampratos klausimu. Todėl, remiantis egzistuojančiu požiūriu į vartotojų teisių apsaugą, galima suformuluoti atskiras vartotojo sampratos koncepcijas, tokias kaip socialinio vaidmens, situacinės apsaugos koncepcija, mišrus vartotojo sampratos modelis.

Pagrindinės sąvokos: *vartotojo samprata, vartotojų teisių apsauga, vartojimo teisiniai santykiai.*

Keywords: *definition of consumer, consumerism, consumers' legal relations.*

Įžanga

„Vartotojai pagal apibrėžimą – tai mes visi“, – savo deklaracijoje, pristatytoje JAV Kongresui, nurodė Dž. Kenedis, „Jie yra didžiausia ekonominė grupė, veikianti ir veikiamą beveik kiekvieno sprendimo tiek viešajame, tiek privačiame sektoriuose. Nepaisant to, jie yra vienintelė grupė... į kurių nuomonę dažnai neatsižvelgiama“.

Vartotojų interesai ir poreikiai skatina ekonomikos plėtrą, daro įtaką paslaugų teikimo kokybei, prekių standartų keitimui ir t. t. Todėl vartotojų teisės tampa neatskiriama šiuolaikinio žmogaus teisių dalimi.

Vartotojų teisių apsauga yra viena iš prioritetinių Europos Sąjungos sričių, ir svarbiausias klausimas yra šios apsaugos objektas, t. y. vartotojo samprata, kuri jau daugiau nei tris dešimtmečius yra tiek teisės mokslo, tiek politinių diskusijų objektas. Todėl vienas iš svarbesnių klausimų – kas tai yra vartotojas?

Atsižvelgiant į tai, kad vartotojų teises ginančios normos nustato didesnes jų teisių apsaugos garantijas, lyginant su kitais civilinės apyvartos dalyviais, vartotojo sąvoka įgyja ne tik teorinę, bet ir praktinę reikšmę. Nuo tinkamo subjekto kvalifikavimo priklausys, kokios teisės normos bus taikomos atsiradusiems teisiniams santykiams. Dėl šių priežasčių vartotojo sąvoka turi būti pakankamai aiški ir tiksli.

Vartotojo sampratos koncepcijos

Paprastai vartotojo samprata, pateikiama įvairiuose teisės aktuose tiek Europos Sąjungos, tiek nacionaliniu lygmeniu, yra formali, laikantis išankstinės nuostatos, kad fiziniai asmenys yra silpnesnė šalis, ir neteikiama reikšmės šio asmens patirčiai, žinioms ir pan.

Remiantis egzistuojančiu požiūriu į vartotojų teisių apsaugą, galima suformuluoti atskiras vartotojo sampratos koncepcijas:

1. Socialinio vaidmens koncepcija;
2. Situacinės apsaugos koncepcija;
3. Mišrus vartotojo sampratos modelis.

Šios koncepcijos formuluojamos remiantis egzistuojančiu požiūriu į vartotojų teisių apsaugą, todėl vartotojo sampratos koncepcija tam tikra prasme reprezentuoja ir nacionalinį vartotojų teisių apsaugos suvokimą bei tradicijas. Taigi galime teigti, kad vartotojo samprata, pateikiama įvairiuose jų teisių apsaugos įstatymuose, yra sutarčių teisės, vartotojų teisių apsaugos doktrinos rezultatas.

Pirmoji koncepcija, kurią išskyrėme, – *socialinio vaidmens teorija*¹³. Čia visų pirma laikomasi požiūrio, kad yra trys teisės subjektų grupės:

- paprastas pilietis (*normale Bürger* – vok.);
- verslininkas (*der Unternehmer* – vok.);
- vartotojas (*der Verbraucher* – vok.).

Tačiau vartotojo samprata šioje koncepcijoje nėra aiškiai apibrėžta. Požiūris į vartotoją grindžiamas jo socialiniu vaidmeniu, t. y. koks vaidmuo jam teka sudarant sutartį. Pasak J. Drexlio¹⁴, vartotojo samprata išryškina asmens vaidmenį sutartiniuose santykiuose. Vartotojas *apskritai* savaime neegzistuoja; juo gali būti kiekvienas. Pagrindas priskirti vieną ar kitą asmenį prie vartotojų yra tam tikrų jo savybių trūkumas (nekompetencija vienoje ar kitoje srityje), būdingas ne pavieniam, atskiram asmeniui, o didžiajai visuomenės daliai¹⁵. Todėl vartotojo apsauga skirta kompensuoti abstrakčią bendrąją nelygybę¹⁶.

Šioje koncepcijoje asmuo laikomas silpnesniu vien todėl, kad jam tenka vartotojo vaidmuo: buvimas vartotoju reiškia silpnumą.

13 Žr.: Teske W. Der Begriff des „Verbrauchers“ - Resümee und Annäherung // Recht und Ökonomie beim Konsumentenschutzes, hrsg. V. G. Magoulas / J. Simon, Baden-Baden, 1985, s. 15 ff.

14 Drexl J. Die wirtschaftliche Selbstbestimmung des Verbrauchers, 1998, s. 284.

15 Kemper R. Verbraucherschutzinstrumente, 1994, s. 31.

16 Neuner J. Privatrecht und Sozialstaat, 1998, s. 276 ff.

Analizuodami šiai koncepcijai būdingus bruožus turime pabrėžti ir šios koncepcijos trūkumus:

- nėra aiškiai apibrėžtas pagrindas, kodėl vartotojui reikia specialios apsaugos. Šioje koncepcijoje pabrėžiama tik stereotipinė, formali „verslo ar teisinė nepatirtis“ kaip ekonominis ar socialinis silpnumas, kuris pats savaime vartotojui jokio pavojaus nekelia.
- šis požiūris neapsaugo nuo to, kad į vartotojo sampratą gali patekti ir tie subjektai, kurie dėl savo ekonominio aktyvumo įvairiose srityse nėra silpnėsni.

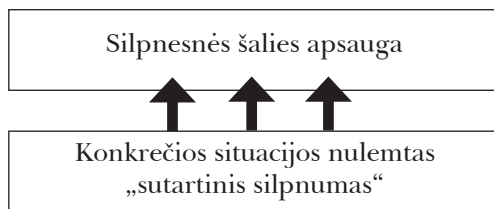
Todėl verslo patirties stoka negali būti silpnumą įrodantis argumentas, kad tokie subjektams būtų taikoma ypatinga vartotojų teisių apsauga. Tai būtų nepateisinama, nes tokie asmenys jau vykdo vieną ar kitą verslo veiklą.

Atkreiptinas dėmesys, kad sutarčių teisės požiūriu vartotojo interesus ginančios normos turi būti garbingos ir kitos sutarties šalies atžvilgiu. Negali būti jokių faktinių reikalavimų nustatyti vienpusišką procesą, siekiant pašalinti sutartinę nelygybę.

Todėl galime konstatuoti, kad socialinio vaidmens teorija nepateisino savo siekių, nes ji grindžiama blogai struktūriškai išdėstytu vartotojo silpnumu.

Kita koncepcija – *situacinė apsaugos koncepcija*¹⁷. Čia laikomasi kitokio požiūrio nei socialinio vaidmens koncepcija ir atmetama „personalizuota“ apsauga. Koncepcija grindžiama konkrečiu pavojumi, konkrečiu pažeidžiamumu, nulemiančiu apsaugos poreikį.

Koncepcijos atspirties taškas – ne iš anksto apibrėžta vartotojo samprata, o konkrečios situacijos nulemtas „sutartinis silpnumas“ (žr. 1 pav.).

1 pav. Situacinės apsaugos koncepcijos pagrindas

Atsižvelgiant į tai situacinis požiūris grindžiamas kiekvieno tuo metu užimančiojo silpnės poziciją pažeidžiamumo kompensavimu. Ne abstraktus vartotojo silpnumas, bet situacinis „sutartinis silpnumas“ kelia susirūpinimą ir apsaugos poreikį.

Taigi šis požiūris remiasi „faktiniu“ apsaugos poreikiu, neatsižvelgiant į sutarties šalių ekonominę vaidmenį ar socialines sąlygas. Visi teisės subjektai, atsidūrę nelygiavertėse situacijose, pretenduoja į didesnę teisinę apsaugą.

Čia kyla problema, kad aiškaus teisės normos adresato apibrėžti neįmanoma. Vartotojo samprata nėra tas elementas, kuris būtų naudojamas taikymo sričiai apibrėžti.

17 Žr.: Lienhard U. Der asymmetrisch standardisierte Vertragsschluss im EG-Privatrecht, 2004, s. 81; Pfeiffer Th. Europäische Rechtsangleichung und nationale Privatrechte, 1999, s. 21 ff.

Tačiau tai nereiškia, kad jos iš viso atsisakoma, nes situacinė koncepcija yra kontrahentų skirtumų padarinys, todėl vartotojo samprata įgyja vertinamąjį pobūdį, nes ji vertinama atsižvelgiant į konkrečią situaciją.

Kitas šios koncepcijos probleminis aspektas, išplaukiantis iš jau minėtų, kad atsižvelgiant į konkrečią situaciją silpnėse šalimi gali būti laikomas ir verslininkas, sudaręs savo verslo veiklai neįprastą sandorį. O tai, remiantis Europos Teisingumo Teismo formuojama praktika, būtų nepateisinama¹⁸.

Iš šių dviejų pristatytų gana kontraversiškų vartotojo sampratos koncepcijų galime suformuoti tarpinį – *mišrų vartotojo sampratos modelį*, kuriame tarpusavyje derinama situacinė ir personalizuota vartotojo samprata¹⁹. Ši koncepcija – tarpinė padėtis, išlyginanti minėtųjų skirtumus, pabrėžiamas vienos iš šalių pažeidžiamumas, kurį nulemia konkreti situacija. Mišri vartotojo sampratos koncepcija leidžia atsižvelgti į sutartį sudarančio asmens socialinį vaidmenį ir į jo patirtį, informuotumą konkrečioje situacijoje.

Šioje koncepcijoje pabrėžiama, kad vartotojas kaip rinkos dalyvis yra ne *per se*, ir kad jam apskritai reikia apsaugos, tačiau apsaugos poreikis siejamas su konkrečiais pavojais ir rizika. Situacinis šios koncepcijos momentas kaip tik ir garantuoja vartotojui teisę į papildomą apsaugą. Todėl ne tik vartotojo „statusas“, bet iš esmės specifinis deficitas tam tikrose situacijose pateisina jo apsaugą sutarčių teisėje.

Tačiau objektyviai būtina nubrėžti vartotojo sampratos ribas. Vartotojo sampratos koncepcijos funkcija ir yra nustatyti tuos asmenis, kuriems tam tikrais atvejais reikalinga teisės normomis suteikiama papildoma apsauga.

1. Vartotojo požymiai

Kad galėtume įvardyti, kokiems subjektams taikoma didesnė teisinė apsauga sutartiniuose santykiuose, būtina apibrėžti vartotojo požymius. Taigi kokie elementai sudaro vartotojo sampratos turinį, kitaip tariant, kokie pozityvūs kriterijai leidžia nustatyti vartotojų teisių apsaugos normų taikymo sritį?

Vartotojo samprata visų pirma grindžiama *subjektyviuoju (faktiniu)* kriterijumi, nes vartotojas yra asmuo, kuriam dėl jo vienokių ar kitokių savybių neturėjimo reikalinga teisinė apsauga. Tačiau subjektyvusis kriterijus yra pernelyg abstraktus apibūdinant tam tikros žmonių grupės teisinės apsaugos poreikius. Todėl subjektyvųjų kriterijų papildo *objektyvusis (funkcinis)* kriterijus, kuris jau susijęs su vartojimo tikslais, t. y. ar sutartis sudaroma verslo, profesiniais ar privačiais tikslais.

Norint tinkamai apibrėžti vartotojo sampratą, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad šie elementai siejami tarpusavyje ir šios dvi sudedamosios dalys sudaro bendrą konceptualią silpnesnės šalies charakteristiką.

18 Žr. plačiau: Bublienė D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. Vilnius, 2009, p. 93.

19 Meller-Hannich C. Verbraucherschutz im Schuldvertragsrecht. Private Freifeit und Staatliche Ordnung, Jus Privatum Bd.101, Habil., Tübingen, 2005, s. 140 ff.

Pasak D. Bublienės²⁰, vartotojo požymiai pateikiami taikant formalius kriterijus, neatsižvelgiant į konkretaus asmens patirtį, žinias ir pan. Tokie kriterijai suponuoja bendrą abstrakčią prezumpciją (prielaidą), kad tie asmenys, kurie sudaro sutartis ne verslo tikslais, preziumuojami silpnais ir neturinčiais reikiamų patirties bei žinių.

Todėl galime teigti, kad tokia formaliais požymiais apibrėžiama vartotojo samprata apsaugos visus vartotojus neatsižvelgiant į jų pranašumus ar trūkumus.

Esant tokiais požymiais grindžiamai vartotojo sampratai visai nesvarbu, ar vartotojas konkrečioje susiklosčiusioje situacijoje tikrai yra silpnesnis nei kita sutarties šalis – verslininkas. Todėl galima tokia situacija, kad vartotoju bus laikomas asmuo, turintis pakankamai teisinių žinių ir reikiamos patirties, sudarantis sutartis ne verslo ir ne profesijos tikslais su smulkiu verslininku, kuriam tai pirmasis sandoris.

2. Vartotojo sampratos Lietuvos teisės aktuose bendroji charakteristika

Lietuvoje vartotojo sąvoka pateikiama pagrindiniame vartotojų teisių apsaugai skirtame teisės akte – Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatyme. Šio įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad „Vartotojas – fizinis asmuo, kuris pareiškia savo valią pirkti, perka ir naudoja prekę ar paslaugą asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija, tenkinti“²¹.

Remiantis šiuo įstatyme pateiktu vartotojo sampratos apibrėžimu galima išskirti tam tikrus kriterijus, išskiriančius vartotojus iš kitų civilinės teisės subjektų:

1. Vartotoju pripažįstamas tik fizinis asmuo;

2. Vien tik būti fiziniu asmeniu nepakanka, kad fizinis asmuo būtų pripažintas vartotoju. Pagal Įstatymą fizinis asmuo turi atlikti tam tikrus veiksmus: pareikšti norą pirkti, pirkti ir naudoti prekes ar paslaugas;

3. Kad fizinis asmuo būtų pripažintas vartotoju, jo perkama ir naudojama prekė turi būti skirta tenkinti vartotojo asmeninius, šeimos ar namų ūkio poreikius, nesusijusius su verslu ar profesija.

4. Kad fizinis asmuo būtų pripažintas vartotoju, būtina, kad kita teisinio santykio šalis būtų juridinis asmuo (verslininkas) ar asmuo, užsiimantis profesine ar komercine veikla.

Fiziniai asmenys, kurie įstatymų nustatyta tvarka verčiasi ūkine komercine veikla, taip pat laikomi verslininkais (LR CK 2.4 str. 2 d.).

Analizuojant vartotojo sampratą reikia vadovautis ir Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu (toliau – LR CK), kuriame tiesiogiai vartotojo samprata nepateikiama, tačiau remiantis 1.39 straipsnio 1 dalies analize galima teigti, kad įstatymų leidėjo valia vartotojas apibrėžiamas kaip fizinis asmuo, kuris sudaro sutartį su vartotojo verslu ar profesija nesusijusiu tikslu, t. y. vartotojo asmeniniams, šeimos, namų ūkio porei-

20 Bublienė D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. Vilnius, 2009, p. 89.

21 Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 94-1833; 2007, Nr. 12-488.

kams tenkinti. Akivaizdu, kad įstatymų leidėjas vartotoją minėto LR CK straipsnio prasme sutapatina su fiziniu asmeniu. Tačiau vien tai, kad konkreti teisinių santykių šalis yra fizinis asmuo, nepakanka pripažinti, jog šalys sudarė vartojimo sutartį ir kad atitinkamas asmuo laikytinas vartotoju. Būtinai tam tikros papildomos, vartotoją kvalifikuojančios sąlygos, t. y. būtina nustatyti, kokiais tikslais konkretus vartotojas sudarė vieną ar kitą sutartį. Jeigu konkretus fizinis asmuo atitinkamą sutartį sudarė dėl to, kad gautų naudos, susijusios su jo verslo ar profesiniais interesais, ši sutartis nebus laikoma vartojimo sutartimi ir atitinkama sandorio šalis nebus pripažįstama vartotoju.

Taigi tik kai tam tikrą sandorį sudaro fizinis asmuo ir konkretus sandoris sudaromas atitinkamo fizinio asmens asmeniniams, šeimos ar verslo poreikiams tenkinti, tik toks asmuo gali būti ir yra pripažįstamas vartotoju, ir tik tokiu atveju jo interesai ginami kaip silpnesniosios teisinių santykių šalies²².

Apibendrintai galime išskirti šiuos vartotojo sampratos, formuluojamos pagal vartojimo sutarties apibrėžimą, pateikiamą LR CK, bruožus:

- vartotojas yra fizinis asmuo, kuris sutartį sudaro ne verslo ir ne profesinės veiklos tikslais; tai galutinis prekių ar paslaugų vartotojas;
- paslaugų teikėjas ar prekių pardavėjas turi veikti verslo tikslais, t. y. prekių / paslaugų pardavimas susiję su jo verslu ar profesine veikla;
- parduodamos prekės ar teikiamos paslaugos turi būti skirtos privačiam, o ne profesiniam naudojimui;
- vartotoju pripažįstamas ir asmuo, kuris tiesiogiai sandorio su paslaugų teikėju ar prekių pardavėju nesudarė, tačiau šias prekes ar paslaugas naudoja savo asmeniniams ir / ar šeimos poreikiams tenkinti.

3. Vartotojo samprata teismų praktikoje: kai kurie aspektai

Vartotojo sampratą yra atskleidęs ir Europos Teisingumo Teismas aiškindamas Briuselio konvencijos nuostatas ir sprenddamas, ar tam tikras asmuo gali būti pripažįstamas vartotoju. Pabrėžtina, kad Europos Teisingumo Teismas suformavo vadinamąją siaurąją vartotojo sampratos koncepciją, t. y. vartotoju pripažino tik tokį fizinį asmenį, kuris veikia savo asmeniniais interesais, o ne interesais, susijusiais su savo verslu ar profesija. Štai *Bertrand* byloje²³ Europos Teisingumo Teismas pasisakė už tai, kad vartotojai yra silpnesnė teisinių santykių šalis, jie yra privatūs galutiniai vartotojai, įsigyto daikto niekam kitam neperleidžia, jį naudoja tik savo asmeniniams, šeimos ar ūkio poreikiams²⁴.

22 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2008.

23 Europos Teisingumo Teismo 1978 m. birželio 21 d. sprendimas byloje 150/77. *Bertrand* prieš *Paul Ott KG*.

24 Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika. Nr. 30.

Gruber byloje²⁵ Europos Teisingumo Teismas taip pat aiškiai pasisakė, kad vartotojo sąvoka turi būti aiškinama siaurai, atsižvelgiant į konkretaus asmens teisinę padėtį konkrečioje sutartyje, nurodyta kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgti į atitinkamos sutarties pobūdį ir tikslus, o ne tik į subjektyvią šio asmens padėtį. Europos Teisingumo Teismas minėtoje byloje padarė išvadą, kad Briuselio konvencijoje nustatytos specialiosios taisyklės, skirtos vartotojui kaip silpnesniajai šaliai apsaugoti, taikomos tik sutartims, siekiant patenkinti konkretaus asmens privačius asmeninius poreikius, nesusijusius su to asmens verslu ar profesija. Europos Teisingumo Teismas minėtoje byloje pabrėžė, kad asmuo atitinkamą sutartį sudarantis dėl to, kad siekia naudoti, susijusios su savo profesine veikla, turėtų būti laikomas lygiaverte teisinių santykių šalimi, todėl Briuselio konvencijos vartotojams suteikiama apsauga šiuo atveju neturėtų būti taikoma. Tačiau neretai sudaroma ir tokių sandorių, kai atitinkama sutartis sudaroma tiek dėl asmeninių, tiek dėl profesinių tikslų. Tokiu atveju konkrečią bylą nagrinėjantis teismas turėtų atidžiai ištyręs ir išanalizavęs visus įrodymus nuspręsti, kokių tikslų atitinkama sutartimi buvo siekiama: ar siekta asmeninės naudos sau, savo šeimos poreikiams, ar veikta verslo tikslais.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra atkreipęs dėmesį į tai, kad neretai atsiranda kolizija, siekiant nustatyti, kokiais tikslais sudarytas sandoris, nes asmuo gali pirkti atitinkamą prekę ar paslaugą tiek savo asmeniniams, šeimos poreikiams, tiek dėl verslo. Vienoje iš savo bylų Lietuvos Aukščiausiasis Teismas sprendė ginčą, ar fizinis asmuo, savo vardu įsiregistravęs ūkį ir sudaręs su verslo įmone durpių substrato pirkimo sutartį, gali būti pripažįstamas vartotoju. Nutartyje teismas nurodė, kad vartotojas yra fizinis asmuo, kuris įsigyja prekių ar paslaugų savo asmeniniams, šeimos namų ūkio poreikiams tenkinti, o ne verslui ar profesinei veiklai. Ūkininkas durpių substratą pirkio ne asmeniniam vartojimui, o savo verslo – daržovių ir gėlių auginimo tikslais, todėl jis laikytinas verslininku, o jo sudaryta durpių substrato pirkimo-pardavimo sutartis nelaikytina vartojimo sutartimi²⁶.

Derėtų atkreipti dėmesį į dar vieną Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylą²⁷, prisidėjusią prie vartotojo sampratos formulavimo Lietuvoje. Teismas sprendė ginčą dėl dviejų juridinių asmenų – Vilniaus vandenų ir daugiabučių namų savininkų bendrijos sudarytos sutarties – pripažinimo vartojimo sutartimi.

Teismas pripažindamas šią sutartį vartojimo sutartimi rėmėsi CK 1.39 straipsnio 1 dalimi ir pabrėžė, kad vartojimo sutarčiai būdingi du požymiai: pirma, prekes ar paslaugas turi įsigyti fizinis asmuo; antra, fizinis asmuo prekes ir paslaugas turi įsigyti ne dėl savo ūkinės-komercinės veiklos, o savo asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams tenkinti.

25 Europos Teisingumo Teismo 2005 m. sausio 20 d. sprendimas byloje C-464/01. *Johann Gruber prieš Bay Wa AG*.

26 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-458/2005.

27 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2003, kat. 37.1.

Šie du požymiai reikalauja teisiškai vertinant sutartį nustatyti, koks asmuo, t. y. fizinis ar juridinis, yra *galutinis prekių ar paslaugų vartotojas, taip pat prekių ir paslaugų įsigijimo tikslą*.

Be to, šioje byloje atsižvelgta į specifinį daugiabučių namų savininkų bendrijos pobūdį, nes ji, remiantis Daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo nuostatomis, laikoma nekomerciniu, specialaus teisnumo juridiniu asmeniu, per kurį butų savininkai įgyvendina savo daiktines ir prievolines teises. Todėl pagal ginčijamas sutartis tiekiamo vandens vartotojai yra ne bendrija, bet butų savininkai, t. y. fiziniai asmenys, naudojantys vandenį savo namų ūkio reikmėms. Būtent butų savininkai, o ne bendrija moka už tiekiamą vandenį.

Iš esmės galime teigti, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vartojimo sutartimi pripažino ir tokią sutartį, kurią fizinio asmens naudai sudaro juridinis asmuo.

Išvados

1. Vartotojo samprata, pateikiama įvairiuose jų teisių apsaugos įstatymuose, yra sutarčių teisės, vartotojų teisių apsaugos doktrinos rezultatas. Šios koncepcijos formuluojamos remiantis egzistuojančiu požiūriu į vartotojų teisių apsaugą, todėl vartotojo sampratos koncepcija tam tikra prasme reprezentuoja ir nacionalinį vartotojų teisių apsaugos suvokimą bei tradicijas.

2. Vartotojo samprata atskleidžiama ne apibrėžiant konkrečias asmens savybes, bet per jo veiksmus rinkoje (veiklą rinkoje). Vartotojo sąvokos formulavimas nereiškia, kad vartotojas turi būti tam tikra apibrėžta asmenų grupė. Juo gali būti laikomas kiekvienas fizinis asmuo, perkantis prekes, paslaugas savo asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams tenkinti, kurie nėra susiję su jo verslu ar profesija.

3. Lietuvos teismų praktikoje vertinama ne formali sutarties šalis, o juridinio asmens pobūdis, kieno interesais sudaroma sutartis ir kas yra galutinis prekės / paslaugos gavėjas.

Literatūra

Briuselio konvencija dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų vykdymo civilinėse ir komercinėse bylose. Prieiga per internetą: <[http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX: 41998A0126:LT:NOT](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:41998A0126:LT:NOT)> [žiūrėta 2010 m. spalio 29 d.].

Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/65/EB dėl nuotolinės prekybos vartotojams skirtomis finansinėmis paslaugomis ir iš dalies pakeičianti Tarybos direktyvą 90/619/EEB ir direktyvas 97/7/EB ir 98/27/

EB. Prieiga per internetą <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:06:04:32002L0065:LT:PDF>> [žiūrėta 2010 m. spalio 29 d.].

2008 m. spalio 8 d. Europos Komisijos pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl vartotojų teisių (KOM (2008) 614). Prieiga internete: <http://ec.europa.eu/consumers/rights/docs/COMM_PDF_COM_2008_0614_F_LT_

- PROPOSITION_DE_DIRECTIVE.pdf> [žiūrėta 2010 m. spalio 28 d.].
- Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 94-1833; 2007, Nr. 12-488.
- Bublienė D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. Vilnius, 2009.
- Drexl J. Die wirtschaftliche Selbstbestimmung des Verbrauchers, 1998.
- Kemper R. Verbraucherschutzinstrumente, 1994.
- Lienhard U. Der asymmetrisch standardisierte Vertragschluss im EG-Privatrecht, 2004.
- Meller-Hannich C. Verbraucherschutz im Schuldvertragsrecht. Private Freiheit und Staatliche Ordnung, Jus Privatum Bd.101, Habil., Tübingen, 2005.
- Neuner J. Privatrecht und Sozialstaat, 1998.
- Pfeiffer Th. Europäische Rechtsangleichung und nationale Privatrechte, 1999.
- Teske W. Der Begriff des „Verbrauchers“ – Resümee und Annäherung // Recht und Ökonomie beim Konsumentenschutzes, hrsg. V. G. Magoulas / J. Simon, Baden-Baden, 1985.
- Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika. Nr. 30.
- Europos Teisingumo Teismo 2005 m. sausio 20 d. sprendimas byloje C-464/01. Johann Gruber prieš Bay Wa AG. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62001J0464:LT:HTML>
- Europos Teisingumo Teismo 1978 m. birželio 21 d. sprendimas byloje 150/77. Bertrand prieš Paul Ott KG. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61977J0150:LT:NOT>.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2008.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-458/2005
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2003, kat. 37.1.

SOME ASPECTS OF CONSUMER'S DEFINITION

Assoc. Prof. Dr. Lina Novikvienė

Summary. *Protecting consumers' rights set higher standards on the rights of security compared with other participants of civil turnover, so the concept of consumer acquires not only theoretical but also practical significance. Definition of consumer must be sufficiently clear and precise as the proper subject of classification depends on what rules will apply to legal relationships arising.*

To this purpose, the concept of consumer is formulated as the concept of both the European Union and national legislation. Both presented the concept of consumer that is defined in accordance with the formal characteristics and prejudices that individuals are the weaker party without the actual value of that person experiences and knowledge and so on.

Legal doctrine voiced different conception of the position of the consumer. Therefore, based on existing approaches to consumer protection, it is possible to form a separate consumer's perception of concepts such as social role of situational security concept, the concept of hybrid user model.

Social role theory approach to the consumer based on his social role, namely in view of the role he currently runs an award. A person considered to be weaker just because he plays the role of the consumer - a consumer indicates the presence of his weakness.

Situational security concept assumes that the need for protection is determined by the facts, regardless of the contractor role in the economic and social conditions. Therefore, all legal entities found themselves in situations unequal claim to greater legal protection.

The concept of combining the consumer focuses on the concept of one of the country vulnerable to lead to a specific situation. A hybrid approach allows the consumer to take the concept to the contracting party to the social role and his experience of raising a given situation.

II. VARTOTOJŲ TEISIŲ APSAUGOS TURINYS

II. LE CONTENU DE LA PROTECTION DES CONSOMMATEURS

II. CONTENT OF CONSUMER RIGHTS PRO TECTION

- A. Ekonominių interesų apsauga: sutarties šalis – vartotojas
- A. La protection des intérêts économiques: le consommateur contractant
 - A. Protection of Economic Interests: Consumer – Party of the Contract
-

VARTOTOJŲ TEISĖ Į INFORMACIJĄ PAGAL NAUJĄJĄ VARTOTOJŲ TEISIŲ DIREKTYVĄ: ŽINGSNIS PIRMYN?

Dr. Danguolė BUBLIENĖ

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedros lektorė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT–10222 Vilnius
Telefonas: 8 655 77 807
Elektroninis paštas: danguole.bubliene@tf.vu.lt

Anotacija. Šiame straipsnyje analizuojamas vienos iš kertinių vartotojo teisių – teisės į informaciją reguliavimas Europos Komisijos pasiūlytame direktyvos dėl vartotojų teisių projekte: analizuojamos vartotojo teisės į informaciją užtikrinimo tendencijos, informacijos turinio problematika ir vartotojo standarto klausimas vertinant informacijos pakankamumą bei sutarties sąlygas skaidrumo principo požiūriu.

Pagrindinės sąvokos: vartotojo teisė į informaciją, nesąžiningos sutarčių sąlygos, vartotojo standartas.

Keywords: consumer's right to information, unfair contract terms, benchmark of the consumer (standard consumer).

Įžanga

Vartotojo teisė į informaciją yra viena pagrindinių klasikinių vartotojų teisių, kurios įgyvendinimas svarbus ne tik vartotojų apsaugos, bet ir efektyvios konkurencijos aspektu. Vartotojo teisės į informaciją užtikrinimas yra ir vienas pagrindinių 2008 m. spalio 8 d. pateikto Europos Komisijos pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl vartotojų teisių²⁸ (toliau vadinama Pasiūlymu) tikslų. Šiame straipsnyje

28 2008 m. spalio 8 d. Europos Komisijos pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl

siekiama įvertinti, ar naujasis šios teisės reguliavimas bus tikrai žingsnis pirmyn geresnio vartotojų apsaugos lygio užtikrinimo link. Ar naujasis reguliavimas tikrai leis pasiekti, kad sudarydamas sutartį vartotojas padarys tikrai informuotą sprendimą. Šis tikslas pasiekiamas aptariant (i) vartotojo teisės į informaciją apsaugos užtikrinimo tendencijas. Vartotojo teisės į informaciją apsaugos užtikrinimo tendencijos aptariamos ES lygiu, ypač turint omenyje, kad šiuo metu diskutuojama dėl naujojo vartotojų teisių reguliavimo. Be to, tai aktualu ir tuo požiūriu, kad Lietuvos vartotojų teisės reguliavimas praktiškai neturi vidinių postūmių, iš esmės plėtojamas dėl ES teisės įtakos; (ii) verslininko pareigos atskleisti informaciją turinio (apimties) problematiką ir padarinių klausimą pagal Pasiūlymą; (iii) vartotojo standarto klausimą vertinant informacijos pakankamumą ir sutarties sąlygas skaidrumo principo požiūriu.

Siekiant įgyvendinti nurodytą tikslą ir uždavinius, šiame straipsnyje taikomi istorinis, loginis, gramatinis, teleologinis ir sisteminės analizės mokslinio tyrimo metodai.

1. Vartotojo teisės į informaciją įgyvendinimo užtikrinimo tendencijos Europos Sąjungoje

Vartotojo teisės į informaciją įgyvendinimo užtikrinimas yra vienas kertinių Europos Sąjungos vartotojų apsaugos politikos ir teisinio reguliavimo vartotojų apsaugos tikslų. Pradedant nuo pirmosios Europos Komisijos (toliau – EK) parengtos 1975 m. Europos Ekonominės Bendrijos Preliminarios programos dėl vartotojų apsaugos ir informacijos teikimo politikos²⁹ ir iki šių dienų šis klausimas vis dar ne mažiau aktualus tiek ES, tiek nacionaliniu lygiu. ES lygiu pats geriausias to pavyzdys yra Pasiūlymas. Pradedant 1970 m. ir iki šiol EK tęsia savo vartotojų apsaugos politikos tikslą – įdiegti informuoto vartotojo standartą.

Vartotojų teisės į informaciją užtikrinimo požiūriu ši direktyva žengė žingsnį pirmyn teisės vienodinimo link: išplėtė verslininko pareigą dėl informacijos atskleidimo visų vartojimo sutarčių atžvilgiu (ne tik specifinių pardavimų ar specialiomis priemonėmis sudaromų sutarčių atžvilgiu), suvienodino reikalavimus informacijai ES lygiu derinamoms sutarčių rūšims (tiek informacijai iki sudarant sutartį, tiek vykdant sutartį), suvienodino reikalavimus atsakymo teisės laikotarpiui, be to, skyrė dėmesio ne tik informacijai apie sutartį ir prisiimamus įsipareigojimus gauti, bet ir informacijai apie savo teisių gynybą ir pasinaudojimą jomis³⁰. Tačiau kaip ir anksčiau, taip ir dabar

vartotojų teisių (KOM (2008) 614). Skelbta http://ec.europa.eu/consumers/rights/docs/COMM_PDF_COM_2008_0614_F_LT_PROPOSITION_DE_DIRECTIVE.pdf

29 Preliminary programme of the European Economic Community for a consumer protection and information policy. Official Journal, C 092, 1975, p. 2–16.

30 Pasiūlymo Aiškinamajame memorandume nurodyta, kad „šis bendras tikslas turėtų būti pasiektas mažinant nenuoseklumą, griežtinant reglamentavimo sistemą, suteikiant vartotojams aukšto lygio bendrą vartotojų apsaugą ir tinkamą informaciją apie jų teises bei kaip jomis pasinaudoti. Šiam tikslui Europos Komisija nustatys procesą, kaip ieškoti tinkamiausio būdo, kaip pardavimo vietoje informuoti vartotojus apie jų

paliko neatsakyta į klausimą dėl padarinių, kylančių dėl informacijos neatskleidimo. Turint omenyje, kad direktyvos tikslas yra „gerinti įmonių ir vartotojų vidaus rinkos veikimą, stiprinant vartotojų pasitikėjimą vidaus rinka ir mažinant įmonių nenorą prekiauti kitose šalyse“³¹ šio tikslo siekiant ir per visiško suderinimo principo įdiegimą naujojoje direktyvoje, toks reglamentavimo pasirinkimas nepadedą sustiprinti vartotojų pasitikėjimo vidaus rinka. Toks pasirinkimas suprantamas dėl politinių ir teisinių priežasčių – valstybių narių nesutarimo dėl platesnio nacionalinės teisės derinimo ir klausimo, ar tokiam derinimui yra pagrindas pagal Europos Sąjungos sutartį, tačiau kyla pagrįstas klausimas, ar su tuo derinasi kitas pasirinkimas – visiškai suderinti kai kuriuos vartotojų apsaugos aspektus, o šiuo atveju – taisyklės dėl informacijos, kuri turi būti pateikiama prieš sudarant sutartį ir ją vykdančią? Ar tai nebus vien tik deklaratyvus realiai neįgyvendintas šūkis?

Pasiūlyme taip pat kelia nerimą kitas aspektas, įvardytas kaip direktyvų persvars-tymo tikslas: sukurti realią įmonių ir vartotojų vidaus rinką, kurioje būtų siekiama nustatyti *tinkamą pusiausvyrą tarp aukšto vartotojų apsaugos lygio ir įmonių konkurencingumo* (pabr. autorės), kartu užtikrinant subsidiarumo principo taikymą³². Kaip paaiškinama toliau, galima suprasti, kad tuo siekiama sumažinti įmonių atitikties išlaidas³³. Taigi atrodytų, kad aukštas vartotojų apsaugos lygis yra kliūtis įmonių konkurencingumui. Akivaizdu, kad ES valstybės narės yra nustačiusios skirtingus vartotojų apsaugos standartus: vienos ES teisės derinimo srityje nustatyti tik tuos reikalavimus, kurie įtvirtinti direktyvose, kitos – pasirinko vartotojui palankesnę reglamentavimą³⁴. Nors EK nėra atlikusi atitinkamos studijos, tačiau vartotojo sutartinės teisės į informa-ciją srityje, be abejonės, valstybėse narėse taip pat pasirinktas skirtingas reguliavimo būdas. Tai susiję su nacionalinės sutarčių teisės skirtingu reguliavimu.

Visiško suderinimo metodas³⁵, nustatytas Pasiūlymo 4 straipsnyje, būdingas visai direktyvai, taip pat bus taikomas ir vartotojo teisei į informaciją ir verslininko atsklei-

teises.“ (Pasiūlymas, p. 2). Pasiūlymo projekto preambulės 9 pastraipoje numatyta, kad „šia direktyva suderinama sritis turėtų apimti tam tikrus įmonių ir vartotojų sutarčių aspektus. Šie aspektai tai – taisyklės dėl informacijos, kuri turi būti pateikiama prieš sudarant sutartį ir ją vykdančią, sutarties atsisakymo teisė nuotolinės prekybos ir ne prekybai skirtose patalpose sudarytose sutartyse, pardavimo sutartims būdingos vartotojų teisės ir nesąžiningos sąlygos su vartotojais sudaromose sutartyse.“

31 Pasiūlymas, p. 2.

32 Pasiūlymas, p. 2, kartu Pasiūlymo preambulės 4 paragrafas.

33 Pasiūlymas, p. 2. Tas pats tikslas jau aiškiai išreikštas Pasiūlymo preambulės ketvirtajame paragrafe: „suderinti tam tikrus vartotojų sutarčių teisės aspektus yra būtina siekiant skatinti realią vartotojų vidaus rinką, kurioje būtų siekiama nustatyti tinkamą pusiausvyrą tarp aukšto vartotojų apsaugos lygio ir įmonių konkurencingumo, tuo pačiu užtikrinant subsidiarumo principo laikymąsi“.

34 Plačiau apie tai žr.: ed. Prof. Dr. Hans Schulte – Nölke. EC Consumer Law Compendium. Comparative Analysis. 2008. Skelbta http://ec.europa.eu/consumers/rights/docs/consumer_law_compendium_comparative_analysis_en_final.pdf

35 Visiško suderinimo principo tikslas apibrėžtas Pasiūlymo preambulės aštuntojoje pastraipoje: „visiškas kai kurių pagrindinių reglamentavimo aspektų suderinimas labai padidins teisinį tikrumą vartotojams ir įmonėms. Tiek vartotojai, tiek įmonės galės remtis viena reglamentavimo sistema, pagrįsta aiškiai apibrėžtomis teisinėmis sąvokomis, visoje Bendrijoje reglamentuojančiomis tam tikrus įmonių ir vartotojų sutarčių aspektus. Šiuo derinimu bus panaikintos dėl taisyklių nenuoseklumo kylančios kliūtys ir užbaigtas

dimo pareigai. Visų pirma Pasiūlyme nustatyta, kad vartotojo teisė į informaciją yra viena iš sričių, kurios patenka į direktyvos suderinimo sritį³⁶. Antra, nei 4, nei II Pasiūlymo skyriuje, skirtame reglamentuoti vartotojo teisės į informaciją reikalavimus, nėra numatytos taisyklės (išimties iš visiško suderinimo principo), kad valstybės narės galėtų nustatyti griežtesnius reikalavimus. Šis principas kartu su jau minėtu direktyvų peržiūros tikslu bei direktyvos tikslu kelia klausimą, ar nėra pradedama naujoji vartotojų apsaugos era – ne didesnio vartotojų apsaugos, bet vartotojo interesų derinimo su verslininko interesais linkme ir interesų pusiausvyros siekio linkme? Vartotojų apsaugos politikos požiūriu galima įžvelgti, kad aukšto vartotojų apsaugos lygio tikslas keičiamas interesų pusiausvyros tikslu. Atsižvelgiant į Pasiūlymo tikslų paaiškinimą, kyla mintis, kad aukštas bendras vartotojų apsaugos lygis tampa jau antriniu Naujosios direktyvos tikslu („Be to, visoje Bendrijoje bus užtikrinamas aukštas bendras vartotojų apsaugos lygis“). Nėra aišku, kaip šie tikslai atsispindės Europos Teisingumo Teismo (ETT) praktikoje, tai yra aiškinant konkrečias naujosios direktyvos normas, ypač normas dėl vartotojo teisės į informaciją bei skaidrumo principo. Ar vertinant sutarčių sąlygas sąžiningumo požiūriu nebus labiau kreipiamas dėmesys į poreikį atsižvelgti į verslininko interesus arba siekį užtikrinti aukšto vartotojų apsaugos lygio ir įmonių konkurencingumo pusiausvyrą? Akivaizdu, kad šiuo atveju prioritetas būtų sutelktas į kitą aspektą, nei buvo iki šiol priimant vartotojų apsaugos direktyvas (pabrėžtina, kad panašiai tikslai formuluojami jau ir Nesąžiningos komercinės veiklos direktyvoje³⁷). Kyla abejonių, koks bus pasiektas vartotojų apsaugos lygis: ar ne mažesnis, kuris buvo iki šiol kai kuriose valstybėse narėse? Kita vertus, istoriniu aspektu vertinant sutarčių teisės autonomijos principo raidą, toks EK žingsnis neatrodo keistas: požiūris į sutarčių laisvės principo ribojimą keitėsi priklausomai nuo visuomenės raidos etapo. ES lygiu po mėginimo jį riboti nuo 1975 m. remiantis visuomenės interesu kištis į sutarčių laisvės principą siekiant apsaugoti vartotojo interesus, dabar natūralu, kad būtų pradedama diskutuoti apie interesų pusiausvyros užtikrinimo būtinumą (suvokiant, kad negali būti nustatomos priemonės, kurios naudingos vien vartotojui, bet užkeliančios pernelyg didelę naštą verslininkui, ir dėl to jis taptų nekonkurencingas). Ir tai nebūtų vien tik teorinės diskusijos: jos gali turėti didelių praktinių padarinių – uždėdama pačiam vartotojui didesnę naštą pasirūpinti savo interesais.

šios srities vidaus rinkos kūrimas. Šias kliūtis galima bus panaikinti tik nustatant vienodas Bendrijos lygmenų taisykles. Be to, visoje Bendrijoje bus užtikrinamas aukštas bendras vartotojų apsaugos lygis.“

36 Pasiūlymo preambulės devintoji pastraipa.

37 Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005 m. gegužės 11 d. 2005/29/EB dėl nesąžiningos įmonių komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje ir iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 84/450/EEB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas 97/7/EB, 98/27/EB bei 2002/65/EB ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2006/2004 („Nesąžiningos komercinės veiklos direktyva“). Skelbta <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32005L0029:LT:HTML>.

2. Vartotojo teisė į informaciją ir verslininko informacijos atskleidimo pareigos turinys

Kaip minėta, viena iš Pasiūlymo derinimo sričių yra vartotojo teisės į informaciją derinimas. Aptartini du vartotojo teisės į informaciją reguliavimo aspektai: (i) atskleistinos informacijos turinys; (ii) padariniai, tenkantys už verslininko informacijos atskleidimo pareigos pažeidimą.

(i) Atskleistinos informacijos turinys

Pasiūlymo 5 straipsnyje numatyta, kad vartotojui turi būti atskleista informacija, susijusi su sutarties dalyku, pardavėją identifikuojančiais požymiais, kaina, mokėjimu, sutarčių vykdymo ir skundų nagrinėjimo tvarka, jeigu ji skiriasi nuo profesinio atidumo reikalavimų vartotojo išpareigojimų trukme ir galimybėmis nutraukti sutartį, vartotojo teise atsisakyti sutarties, sąlygos, susijusios su garantijomis³⁸. Nuostatos, reglamentuojančios informacijos turinį, yra išsamios. Nors kai kurios iš jų pareikalaus jas aiškinti praktikoje (pvz., nuostata atskleisti pagrindines produkto savybes), jų sąrašas nėra toks atviras kaip Lietuvos teisėje³⁹. Pasiūlymas nenumato verslininko pareigos atskleisti ir kitą sutarčiai sudaryti reikšmingą informaciją atsižvelgiant į sutarties prigimtį, ypatumus ir kitas aplinkybes, taip pat nenumato galimybės ES valstybei narei savo nacionalinėje teisėje numatyti tokią pareigą verslininkui.

Informacijos turinio požiūriu atkreiptinas dėmesys į Pasiūlymo preambulės 47 paragrafą ir 31 straipsnį 2 dalį⁴⁰. Šios nuostatos reiškia, kad verslininkui kyla pareiga pateikti ne tik 5 straipsnyje numatytą, bet ir kitą informaciją, susijusią su sutartimi ir jos sąlygomis. Tai, kad 5 straipsnis yra susijęs su 31 straipsnio 3 dalimi, rodo ir pastarąją dalimi reglamentuoti tie patys aspektai kaip ir 5 straipsnis bei 6 straipsnio 1 dalis⁴¹. Nors šiose nuostatose kalbama apie tą patį mokėjimų / išlaidų aspektą, tačiau padariniai numatyti skirtingi.

38 Pasiūlymo 5 str. 1 d.

39 Abejotina, ar tokiu punktu galima būtų laikyti 5 straipsnio 1 dalies d) punktą.

40 Pasiūlymo preambulės 47 pastraipoje numatyta: „<...> Vartotojui turi būti suteikiama galimybė prieš sudarant sutartį ją perskaityti. Ši galimybė vartotojui turėtų būti suteikta jo prašymu pateikiant informaciją (prekybai skirtose patalpose sudarytoms sutartims) arba kitaip suteikiant galimybę susipažinti su šiomis sąlygomis (pavyzdžiui, prekiautojo svetainėje – nuotolinės prekybos sutartims) arba standartines sąlygas pridedant prie užsakymo blanko (ne prekybai skirtose patalpose sudarytoms sutartims). Prekiautojas turėtų gauti aiškų vartotojo sutikimą dėl kiekvieno mokėjimo, kuris turėtų būti atliktas papildomai kartu su prekiautojo pagrindiniu sutartiniu išpareigojimu. <...>“. 31 str. 2 d. numatyta, kad „sutarties sąlygos pateikiamos vartotojui taip, kad jis tikrai galėtų su jomis susipažinti prieš pasirašydamas sutartį, tinkamai atsižvelgiant į naudojamas ryšio priemones“.

41 31 str. 3 d. nustatyta: Prekiautojas stengiasi gauti aiškų vartotojo sutikimą dėl kiekvieno mokėjimo, kuris turėtų būti atliktas papildomai prie prekiautojo atlygio, numatyto už pagrindinės prievoles vykdymą. Jei prekiautojas negauna aiškaus vartotojo sutikimo, bet daro tokią išvadą, pasirinkdamas numatytąsias galimybes, su kuriomis vartotojas turi nesutikti, norėdamas išvengti papildomo mokėjimo, vartotojas turi teisę tokį mokėjimą susigrąžinti“. 5 str. 1 dalies c) punkte numatyta: vartotojui turi būti pateikiama toliau nurodyta informacija „c) kaina, į kurią įskaičiuoti mokesčiai, arba, jeigu dėl produkto pobūdžio ši kaina pagrįstai negali būti apskaičiuota iš anksto, metodas, kuriuo ši kaina apskaičiuojama, prireikus visos papild-

Taigi nėra visiškai aišku, kaip turėtų būti aiškinamas Pasiūlymo 5 straipsnio santykis su 31 straipsniu: ar kaip numatantis ribotą verslininko pareigą atskleisti informaciją, ar kaip plačią – atskleisti visą informaciją, susijusią su sutartimi. Ar reikalavimas atskleisti visą informaciją, susijusią su sutartimi, būtų taikomas išimtinai tik ne individualiai sudarytoms sutartims (sprendimas, kuris numatytas ir Lietuvos teisėje)? Šiuo atveju renkantis tinkamą Pasiūlymo aiškinimą, gali turėti reikšmės ir minėtas direktyvos tikslas – užtikrinti vartotojo ir verslininko interesų pusiausvyrą. Jei šiam tikslui bus suteikta didelė reikšmė, gali būti išaiškinta, kad verslininko pareiga pateikti informaciją turi būti aiškinama siaurinamai.

Lietuvos teisės pavyzdys rodo, koks yra aktualus Pasiūlymo nuostatų aiškinimas šiuo požiūriu. Lietuvos teisės reikalavimai, susiję su vartotojo teise į informaciją, numatyti ne viename teisės akte ir aiškiai pabrėžiami. Vartotojo teisė į informaciją nustatyta ne tik įgyvendinant ES teisės aktus, bet ir kituose nuostatuose, reglamentuojančiuose vartojimo santykius.

Pirma, Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatyme (toliau – VTAĮ)⁴² numatyta vartotojo teisė gauti teisingą ir visapusišką informaciją valstybine kalba apie parduodamas prekes, teikiamas paslaugas. Be to, vartotojas turi teisę gauti informaciją apie savo teisių įgyvendinimo ir gynimo tvarką. Šiame įstatyme nustatyta ir pardavėjo bei paslaugų teikėjo bendroji pareiga vartotojams suteikti informaciją (5 str.⁴³). Kitų reikalavimų informacijai VTAĮ įstatyme nenumatyta, tačiau tiek remiantis Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu (toliau – CK)⁴⁴, tiek minėtu įstatymu reikalavimai informacijai smulkiau išdėstomi įstatymų įgyvendinamuosiuose teisės aktuose.

Antra, Lietuvos sutarčių teisėje numatyta tiek bendroji šalių pareiga teikti informaciją, tiek ši pareiga, specialiai aptarta CK normose, reglamentuojančiose vartojimo sutartis. Bendroji pareiga numatyta CK 6.163 straipsnio 4 dalyje: šalys privalo atskleisti viena kitai joms žinomą informaciją, turinčią esminės reikšmės sutarčiai sudaryti⁴⁵. Teisės doktrinoje nurodyta, kad jeigu kita sutarties šalis yra vartotojas, pareiga atskleisti informaciją yra didesnė, nes vartotojas nėra profesionalas, kai kurių svarbių detalių jis neprivalo ir objektyviai negali žinoti⁴⁶. Informavimo pareiga tampa ypač

domos gabenimo, pristatymo ir pašto išlaidos arba, jei papildomos išlaidos dėl pagrįstų priežasčių negali būti apskaičiuotos iš anksto, informacija apie tai, kad gali tekti mokėti papildomai“. 6 str. 1 d. Numatyta: „jeigu prekiautojas nesilaikė informacijos reikalavimų, susijusių su 5 str. 1 d. c punkte išvardytomis papildomomis išlaidomis, vartotojas neprivalo jų padengti.“

42 Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo (Valstybės žinios, 1994, Nr. 94-1833; 2007, Nr. 12-488) 3 straipsnio 1 dalies 3, 4 punktai.

43 VTAĮ 5 str. 1 d. numatyta, kad gamintojas, pardavėjas, paslaugos teikėjas vartotojams privalo valstybine kalba suteikti Civiliniame kodekse ir kituose teisės aktuose nustatytą informaciją ir teisės aktų nustatyta tvarka ženklinti prekes, o 2 d. numatyta, kad valstybinė kalba privaloma visuose vartotojams skirtuose viešuosiuose išoriniuose ir vidiniuose prekybos ir paslaugų teikimo vietų užrašuose, įskaitant prekybos ir paslaugų teikimo vietų pavadinimus.

44 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74.

45 Pabrėžtina, kad ši norma yra atviroji, nenumatanti konkrečios informacijos, kuri turi būti atskleista vartojimo sutartyse. Taigi kiekvieną kartą turi būti vertinama atskirai, kiek informacijos atskleisti.

46 Mikelėnas V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis*. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 208.

svarbi taikant standartines sutarčių sąlygas. Šiuo atveju svarbu užtikrinti šalių interesų pusiausvyrą ir sąžiningumo principo laikymąsi⁴⁷. Viena iš priemonių, leidžiančių pasiekti šių tikslų, yra standartines sutarčių sąlygas taikančios šalies pareiga atskleisti informaciją, kad sutartis sudaroma pagal jos parengtas standartines sutarties sąlygas, ir sudaryti galimybę kitai šaliai tinkamai su jomis susipažinti⁴⁸.

Specialioji pardavėjo pareiga informuoti pirkėją, kartu nustatant ir tam tikrą informacijos turinį, numatyta ir CK nuostatose reglamentuojančiuose vartojimo pirkimo–pardavimo sutarčių ypatumus (žinant, kad vartojimo pirkimo–pardavimo sutarties nuostatos taikomos ir kitoms vartojimo sutarčių rūšims, galima manyti, kad ši pareiga yra bendra visoms vartojimo sutartims). CK 6.353 straipsnyje nustatytas informacijos, teiktinos vartotojams, turinys, taip pat pardavėjo atsakomybė, jei pardavėjas pažeidžia informavimo pareigą. Pardavėjas privalo suteikti pirkėjui būtiną, teisingą ir visapusišką informaciją apie parduodamus daiktus.

Trečia, kaip minėta, įstatymų įgyvendinamuosiuose teisės aktuose išsamiau išdėstomi ir sukonkretinami reikalavimai informacijai, pavyzdžiui, Mažmeninės prekybos taisyklėse⁴⁹, Ženklavimo taisyklėse ir kitose konkrečių prekių ženklavimą reglamentuojančiuose teisės aktuose⁵⁰. Ženklavimo taisyklės dar labiau apibrėžia reikalavimus, keliamus informacijai, ir nustato įvairias sąlygas bei išimtis, kaip turi būti nurodyta kaina.

Pabrėžtina, kad vienas iš svarbesnių reikalavimų, nustatytų Lietuvos teisėje, yra reikalavimas pateikti informaciją nacionaline kalba. Vertinant Pasiūlymo 5 straipsnį kaip uždarą straipsnį, abejotina, ar toks reikalavimas atitiktų 5 straipsnio (taip pat ir 31 straipsnio 4 dalies reikalavimus) ir ar neturėtų būti peržiūrimas⁵¹.

Apibendrinant Lietuvos teisę visų pirma numato bendrąją ir atviro pobūdžio teisinę normą, numatančią verslininko pareigą atskleisti informaciją vartotojui, taip pat numato pareigą pateikti informaciją lietuvių kalba. Antra, kai kurios informacijos atžvilgiu išsamiai reguliuoja, kokia informacija turi būti atskleista. Tiek vienu, tiek kitu aspektu gali būti vertinama, kad Lietuvos teisės normos neatitinka Pasiūlymo. Tačiau jei šiuo požiūriu būtų peržiūrimos Lietuvos teisės normos, akivaizdu, kad vartotojų apsaugos lygis nuo to tik nukentėtų, ypač atsižvelgiant į tai, kad sistema jau yra nusi-

47 Mikelėnas V. op. cit. 20, p. 232.

48 Mikelėnas V. op. cit. 20, p. 233.

49 Mažmeninės prekybos taisyklių, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. birželio 11 d. nutarimu Nr. 697 „Dėl Mažmeninės prekybos taisyklių patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2001, Nr. 51-1778), 25.7 punkte nustatyta pardavėjo pareiga suteikti valstybine kalba pirkėjui būtiną, teisingą ir visapusišką informaciją apie parduodamas prekes. Taip pat numatyta, kad informacija apie prekes (jų saugą ir kokybę, paskirtį, tinkamumo naudoti terminą, naudojimo ypatumus ir kita) pateikiama ženklinant jas teisės aktų nustatyta tvarka. Informacija apie prekių kainas (įskaitant visus mokesčius) teisės aktų nustatyta tvarka pateikiama prie (ant) ne maisto ir maisto prekių (prekių pavyzdžių) tvirtinamose kainų etiketėse.

50 Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2002 m. gegužės 15 d. Nr. 170 įsakymu Nr. 170 patvirtintos Lietuvos Respublikoje parduodamų daiktų (prekių) ženklavimo ir kainų nurodymo taisyklės (Valstybės žinios, 2002, Nr. 50-1927).

51 Šią problemą ižvelgia ir kiti autoriai: plačiau apie tai žr. H.-W. Miklitz; N. Reich. Crónica de una muerte anunciada: The Commission Proposal for a „Directive on Consumer Rights“. 2009, Common Market Law Review 46, p. 488-491.

stovėjusi. Ar nereikės vėliau daryti išvados, kad, norėdami kuo naujesnės ir geresnės, likome, deja, tik prie suskilusios geldos?

ii) Padariniai, tenkantys už verslininko informacijos atskleidimo pareigos pažeidimą

Kaip minėta, iš esmės Pasiūlyme nenumatyti padariniai už verslininko pareigos atskleisti informaciją pažeidimą, išskyrus kai kuriuos aspektus⁵². Padarinius turi apibrėžti nacionalinė teisė. Tačiau Pasiūlyme ne tik pavedama ES valstybei narei apibrėžti padarinius, bet ir nustatomi kriterijai šiems padariniams nustatyti: valstybė narė turi nustatyti veiksmingas priemones, taikytinas pažeidus 5 straipsnį. Kokios priemonės būtų laikomos veiksmingomis, Pasiūlyme neapibrėžiama. Ar veiksminga priemonė būtų vartotojo teisė į nuostolių atlyginimą, galimybė nutraukti sutartį? O nuostata, numatanti, kad sutartis laikoma nesudaryta, arba nuostata, leidžianti pripažinti sandorį negaliojančiu pagal bendruosius sandorių negaliojimo pagrindus? O gal visos priemonės turėtų būti taikomos kartu? Ar galėtų būti taikomos bendrosios sutarčių teisės numatytos priemonės, o gal būtų reikalaujama nustatyti specialiasias sąlygas vartotojams? Turint omenyje, kad reikalavimas dėl priemonių nustatytas direktyvoje, vertinimas, ar nustatyta sutarčių teisės priemonė, būtų ir EK, ir atitinkamai ETT kompetencija.

Šio straipsnio tikslas – ne aptarti visus galimus vartotojo teisės į informaciją pažeidimo padarinius, nes tai būtų atskiros tyrimo objektas (kokie jie turi būti, kokiems kriterijams esant turėtų būti taikomi ir pan.), bet išanalizuoti, kokią sąsają padarinių atžvilgiu Pasiūlymas numato tarp vartotojo teisės į informaciją ir nesąžiningų sutarčių sąlygų.

Akivaizdu, kad vartotojo teisė į informaciją glaudžiai susijusi su vartotojo teise būti apgintam nuo nesąžiningų sutarčių sąlygų. Nesąžiningų sąlygų kontrolė ypač procedūrine prasme yra susieta su vartotojo teisės į informaciją pažeidimo padariniais. Skaidrumo principo sąsają su vartotojo teise į informaciją yra pabrėžęs ir ETT nagrinėdamas Europos Bendrijų Tarybos direktyvos dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse įgyvendinimo klausimą⁵³ (toliau – Nesąžiningų sąlygų direktyva). ETT suteikė daug reikšmės skaidrumo principui ir pabrėžė, kad nepakanka jį įgyvendinti vien per teismų praktiką. Jis išaiškino jį kartu kaip nustatantį verslininko pareigą teikti informaciją vartotojui ir ne tik sudarant sutartį, bet ir prieš ją sudarant⁵⁴.

Pasiūlymo 6 straipsnio 2 dalyje numatyta: „nepažeidžiant 7 straipsnio 2 dalies, 13 straipsnio ir 42 straipsnio, už 5 straipsnio nesilaikymą taikomos atitinkamuose na-

52 Pirma, padariniai numatomi šiais atvejais: (i) kai informacija netinkamai suteikiama dėl papildomų mokėjimų (beje, direktyva nevertina šio padarinio kaip padarinio (žr. 6 str. 2 d.); (ii) kai atitinkamos informacijos nepateikia tarpininkas; (iii) kai vartotojas nėra tinkamai informuojamas apie atsisakymo teisę; (iv) nuobaudos, kurias valstybė narė turėtų nustatyti už direktyvos pažeidimus.

53 1993 m. balandžio 5 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse (OJ L 1993 95/29).

54 Europos Teisingumo Teismo 2001 m. gegužės 10 d. sprendimas byloje C- 144/99 *Commission of the European Communities v Kingdom of the Netherlands* (2001) ECR I-3541.

cionaliniuose teisės aktuose taikomos nuobaudos. Valstybės narės sutarčių teisės nacionaliniuose teisės aktuose numato veiksmingas priemones, taikytinas 5 straipsnio pažeidimo atveju“. Pasiūlymo 6 straipsnio 2 dalyje nurodyti straipsniai nėra susiję su sutarčių sąlygų kontrole. Atrodytų, kad sutarčių pripažinimas nesąžiningomis dėl to, kad buvo pažeistas skaidrumo principo reikalavimas, ir dėl to neprivalomomis vartotojui taip pat būtų vartotojo teisės į informaciją padarinys. Tačiau arba šiai normai trūksta nuoseklumo ir logiškumo, arba pasiūlymo rengėjas akivaizdžiai nesiekė nustatyti sutarčių pripažinimo nesąžiningomis ir dėl to neprivalomomis vartotojui kaip vartotojo teisės į informaciją pažeidimo padarinius (žinoma, reikia sutikti, kad šis padarinys būtų taikomas ne visais atvejais, o tik kalbant apie ne individualiai suderėtas sutarčių sąlygas). Pastaruoju atveju tai paneigtų iki šiol vyravusį supratimą dėl procedūrinės sutarčių sąlygų kontrolės įtvirtinimo nesąžiningų sąlygų direktyvoje. Be to, tokiai išvadai prieštarautų Pasiūlymo 31 straipsnis, kuris akivaizdžiai siejasi su vartotojo teise į informaciją. Kita vertus, rimtų abejonių kelia Pasiūlymo V skyriaus ir 31 straipsnio formuluotės. Nėra aiškiai nustatyta, kad skaidrumo principo pažeidimas lemia sąlygos nesąžiningumą. Tuo labiau tai kelia klausimų, kai pateikiant nesąžiningų sąlygų sąrašą yra atsakyta Nesąžiningų sąlygų direktyvos priedo i) punkto, numatančio, kad pagal jį sąlygos, kurių tikslas arba rezultatas yra padaryti vartotojui neatšaukiamai privalomas sąlygas, su kuriomis vartotojas neturėjo galimybės susipažinti iki sudarant sutartį, laikomos nesąžiningomis. Galbūt šiuo atveju jo atsakyta dėl to, kad Pasiūlyme dabar jau aiškiai įtvirtintas skaidrumo principas ir jo turinys ir kartu įtvirtinta procedūrinė sutarties sąlygų sąžiningumo kontrolė. Tačiau nėra pateiktos pasiūlymo 31 ir 32 straipsnių sąsajos. Nėra aiškūs EK argumentai tokio siūlomo reguliavimo požiūriu, bet manytina, kad, nepaisant šios neaiškos gramatinės ir loginės išraiškos, Pasiūlymas neturėtų būti aiškinamas kaip susiaurinantis jau dabar reglamentuotą nesąžiningų sąlygų reguliavimą ir jo aiškinimą vartotojo teisės į informaciją pažeidimo požiūriu.

3. Vartotojo standartas pagal Pasiūlymą

Nagrinėjant vartotojo teisės į informaciją realizavimą ir skaidrumo principą vertinant nesąžiningas sutarčių sąlygas taip pat svarbus klausimas, pagal kokį vartotojo – asmens – etaloną spręsimė, ar jam pateikta informacija apie sutartį yra pakankama (ar ji nebuvo akivaizdi), kokiam vartotojui turi būti aiškios, suprantamos ir įskaitomos sutarties sąlygos: kiekvienam vartotojui atsižvelgiant į konkrečias sutarties aplinkybes, ar turi būti taikomas tam tikras vartotojo – asmens – etalonas? Dabar galiojančioje Nesąžiningų sąlygų direktyvoje šis klausimas nėra išspręstas⁵⁵. Atsakymo nepateikia ir ETT praktika. Pabrėždamas skaidrumo principo reikšmę *Commission of the European Communities v Kingdom of the Netherlands* byloje, taip pat užsimindamas apie jį *Cofidis SA v Jean – Lois Fredout* byloje, ETT nesiejo jo su vidutiniu vartotoju. Beje, generalinio advokato išvadose taip pat nebuvo vartojama vidutinio vartotojo samprata.

55 Plačiau apie tai Bublienė D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. Registrų centras, Vilnius: 2009.

Taigi visiškai nėra aišku, ar ETT aiškindamas skaidrumo principą taikys vidutinio vartotojo etaloną ir jei taikys, ar tai bus tais pačiais požymiais apibrėžtas vartotojas kaip ir aiškinant vidutinio vartotojo sampratą pagal kitus ES teisės aktus.

Vartotojo standartas skirtingai taikomas ir atskirose valstybėse narėse įgyvendinant Nesąžiningų sąlygų direktyvą⁵⁶. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) patvirtintoje Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalgoje⁵⁷ nurodoma, kad sutarties sąlygų aiškusumas ir suprantamumas turi būti vertinamas pagal konkrečias bylos aplinkybes, apibūdinančias vartotojo sugebėjimus suprasti tikrąjį sutarties sąlygų turinį bei atsižvelgiant į vidutiniškai gerai informuoto, protingai atidaus ir apdairaus vartotojo suvokimo standartą. Toliau LAT apžvalgoje aiškiai nukreipia į ETT išplėtotą vidutinio vartotojo koncepciją, kuria remiasi ir LAT savo bylose. Kitaip tariant, nors LAT nurodo, kad ši koncepcija išplėtotą taikant teisės aktus dėl klaidinančios reklamos, ji būtų taikoma ir vertinant sutarties sąlygų sąžiningumo klausimą. Tiesa, toliau plėtodamas šią koncepciją LAT nurodo, kad teismo praktikoje, vertinant sutarties sąlygų atitiktį skaidrumo principo reikalavimams, konstatuojant, ar sutarties sąlygos turinys ir formuluotė išdėstyti aiškiai, turi būti sprendžiama pagal tai, ar esminės nuostatos išdėstytos suprantamai normalių gebėjimų žmogui. Taigi tampa šiek tiek neaiškus teismo taikomas vidutinio vartotojo kriterijus. Atsižvelgiant į LAT kuriamą praktiką vartotojo teisės į informaciją ir nesąžiningų sąlygų kontrolės kontekste jis nekelia vartotojui reikalavimo pačiam pasidomėti sutarties sąlygomis ir išsiaiškinti jų turinį ir prasmę, būti aktyviam tiek ieškant informacijos, tiek ją vertinant. Tačiau galutinai spręsti apie LAT praktiką yra sudėtinga, nes ji plėtojama daugiausia labai specifinėje draudimo srityje, kur labai ribotos vartotojo galimybės suvokti sutarčių sąlygas dėl jų specifiškumo. Jei-gu vienodo vartotojo standarto taikymas patenka į direktyvos visiško suderinimo sritį, aktuali tampa ir nacionalinių teismų kuriama praktika.

Pasiūlymas, nors ir išplėsdamas reikalavimus verslininko pareigai atskleisti informaciją vartotojui bei nustatydamas skaidrumo principo reikalavimus, vėlgi neišsprendė vartotojo standarto problemos vertinant informacijos pakankamumo bei sutarčių sąlygų skaidrumo klausimą. Be to, nėra aišku, koks šiuo atveju Naujosios direktyvos santykis su Nesąžiningos komercinės veiklos direktyva? Nors, kaip minėta, pagal direktyvos 3 straipsnio 2 dalį direktyva nepažeidžia sutarčių teisės, visgi nėra aiškus santykis tarp šios direktyvos, reglamentuojančios viešojo intereso gynimą, ir Pasiūlymo, nustatančio vartojimo sutarčių teisės principus. Pirmojoje direktyvoje vidutinio vartotojo standartas yra reglamentuotas ir suderintas ES lygmeniu, o Pasiūlymas šios srities nepaliečia. Klausimų kelia ir minėta Pasiūlymo Aiškinamoji nuostata, kuri aiš-

56 Ed. Prof. Dr. Hans Schulte-Nölke. EC Consumer Law Compendium. Comparative Analysis. 2008. P. 414–415. Skelbta http://ec.europa.eu/consumers/rights/docs/consumer_law_compendium_comparative_analysis_en_final.pdf.

Pvz., Anglijoje yra aiški tendencija, kad sąlygos turi būti suformuluotos, ir suprantamos paprastam žmogui neprofesionalui („in everyday layman’s terms“).

57 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo mėn. 24 d. patvirtinta Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga Nr. 30 (Teismų praktika. Nr. 30).

kiai susieja pasiūlymą su Nesąžiningos komercinės veiklos direktyva. Galima manyti, kad EK mato pastarąją direktyvą kaip Nesąžiningos komercinės praktikos direktyvos tęstinumą. Tai reiškia, kad ir vartotojo etalonui ji numatiusi taikyti tuos pačius kriterijus, kurie plėtojami ETT, taikant reklamos ir prekių ženklų sritį reglamentuojančias direktyvas. Tokią kryptį mato ir Hansas-W. Miklitzas ir Norbertas Reichas. Jie nurodo, kad Pasiūlymas tęsia ES tendenciją sukurti ir įgyvendinti „informuoto vartotojo modelį“, kuris egzistuoja tiek ETT praktikoje pateikiant nuorodą į vartotoją, kuris yra gerai informuotas ir protingai apdairus ir rūpestingas ir keletoj direktyvų⁵⁸. Kita vertus, šie autoriai nenurodo, koks konkrečiai vartotojo etalonas turėtų būti taikomas taikant Pasiūlymą.

Vartotojo standartas ypač aktualus sprendžiant padarinių, atsirandančių dėl informacijos nepateikimo ar netinkamo pateikimo, bei vartojimo sutarčių sąlygų nesąžiningumo klausimą. Taigi šiuo atveju arba šis klausimas nepatenka į direktyvos derinimo apimtį, arba paliekamas direktyvos taikymo sričiai (teismų praktikos plėtojimui). Šis klausimas tampa gana aktualus, nes jeigu nepatenka į direktyvos taikymo sritį, vadinausi, valstybės narės pačios gali apsibrėžti standartą, kaip joms atrodo geriausia, arba jei valstybės narės nuspręstų nesunorminti šios sampratos (šio kriterijaus), jis būtų plėtojamas teismų praktikoje. Akivaizdu, kad atsižvelgiant į tai, kokie požymiai būtų taikomi šiam standartui, priklauso ir teisinis vartotojų apsaugos rezultatas: arba vartotojas bus labiau apgintas arba ne; ar kiekvienu konkrečiu atveju sutarčių laisvės arba verslo laisvės principas nusvers vartotojų apsaugos principą. Atsižvelgiant į tai, koks vartotojo standartas bus taikomas, bus užtikrintas mažesnės ar didesnės apimties vartotojų teisės į informaciją principas bei vartotojo apsauga nuo nesąžiningų sąlygų. Jeigu būtų taikomas ETT išplėtotas vidutinio vartotojo standartas, tai reiškia, kad didelė informacijos gavimo ir suvokimo našta perkeliama pačiam vartotojui. ETT apeliuoja į protingai gerai informuotą, protingai apdairų ir rūpestingą asmenį. Toks standartas įgaliotų vartotoją ne tik perskaityti sutarties sąlygas, bet ir pasidomėti visomis jos sąlygomis, įskaitant tas, kurios parašytos mažomis raidėmis, pasiaiškinti jų prasmę ir turinį, ir t. t. Ypač tai tampa aktualu nurodytų direktyvos tikslų kontekste, kai direktyva siekiama ne tik užtikrinti aukštą vartotojų apsaugos lygį, bet ir pasiekti vartotojų ir verslininkų interesų pusiausvyrą.

Jeigu įgyvendinant vartotojo teisę į informaciją ir taikant skaidrumo principą būtų taikomas vartotojo standartas, reikalaujantis iš vartotojo ne tik perskaityti sutarties sąlygas, bet ir pasidomėti visomis jos sąlygomis, įskaitant tas, kurios parašytos mažomis raidėmis, pasiaiškinti jų prasmę ir turinį ir t. t., tai paneigtų vartotojų apsaugos esmę. Pabrėžtina, kad konkrečiam vartotojui ne tiek svarbu, koks yra norminis jo galimybių reguliavimas, bet tai, kokią rezultatą jis gali pasiekti realiame gyvenime. Manytina, kad turėtų būti taikomas toks vartotojo standartas, kai asmuo be ypatingų pastangų, tuo labiau be trečiųjų asmenų pagalbos sugebėtų suvokti jam pateikiamą informaciją ir sutarties sąlygas.

58 H.-W. Miklitz; N. Reich. Crónica de una muerte anunciada: The Commission Proposal for a „Directive on Consumer Rights“. 2009, Common Market Law Review. Vol. 46. P. 475.

Išvados

1. Pasiūlyme įtvirtintas vartotojo teisės į informaciją reglamentavimas gali reikšti naują erą vartotojo ir verslininko santykiuose, kai siekis užtikrinti aukštą vartotojų apsaugą supriešinamas siekiui užtikrinti vartotojo ir verslininko interesų pusiausvyrą. Toks siekis „nežymus“ pasikeitimas gali būti ypač reikšmingas taikant vartotojo teisę į informaciją ir verslininko informacijos atskleidimo pareigos turiniui; dėl to vartotojų apsauga būtų mažesnė.

2. Pasiūlymo reglamentavimas dėl informacijos turinio ir informacijos nepakankamo pateikimo padarinių gali kelti daug neaiškumų valstybėms narėms dėl jo įgyvendinimo.

3. Pasiūlymas neaiškiai reglamentuoja padarinius, susijusius su informacijos nepateikimu ar nepakankamu pateikimu esant neskaidrioms sąlygoms. Tačiau manytina, kad turėtų būti aiškinama, jog sąlygos pripažinimas nesąžininga taip pat yra informacijos nepateikimo ar nepakankamo pateikimo padarinys, o skaidrumo principas patenka į sąžiningumo kriterijų.

4. Pasiūlymas nepateikia atsakymo, koks vartotojo standartas turėtų būti taikomas įgyvendinant vartotojo teisę į informaciją bei taikant skaidrumo principą. Jei būtų taikomas vartotojo standartas, reikalaujantis iš vartotojo ne tik perskaityti sutarties sąlygas, bet ir pasidomėti visomis jos sąlygomis, pasiaiškinti jų prasmę ir turinį ir t. t., tai paneigtų vartotojų apsaugos esmę. Manytina, kad turėtų būti taikomas toks asmens standartas, kai asmuo be ypatingų pastangų, tuo labiau be trečiųjų asmenų pagalbos sugebėtų suvokti jam pateikiamą informaciją ir sutarties sąlygas.

Literatūra

Preliminary programme of the European Economic Community for a consumer protection and information policy. Official Journal, C 092, 1975.

1993 m. balandžio 5 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse (OJ L 1993 95/29).

Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005 m. gegužės 11 d. 2005/29/EB dėl nesąžiningos įmonių komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje ir iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 84/450/EEB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas 97/7/EB, 98/27/EB bei 2002/65/EB ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2006/2004 („Nesąžiningos komer-

cinės veiklos direktyva“). Skelbta <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32005L0029:LT:HTML>.

2008 m. spalio 8 d. Europos Komisijos pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl vartotojų teisių (KOM (2008) 614). Skelbta http://ec.europa.eu/consumers/rights/docs/COMM_PDF_COM_2008_0614_F_LT_PROPOSITION_DE_DIRECTIVE.pdf.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74.

Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas. Valstybės žinios, 1994, Nr. 94-1833; 2007, Nr. 12-488.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. birželio 11 d. nutarimu Nr. 697 „Dėl Maž-

- meninės prekybos taisyklių patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2001, Nr. 51-1778.
- Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2002 m. gegužės 15 d. Nr. 170 įsakymu Nr. 170 patvirtintos Lietuvos Respublikoje parduodamų daiktų (prekių) ženklinimo ir kainų nurodymo taisyklės. Valstybės žinios, 2002, Nr. 50-1927.
- ETT 2001 m. gegužės 10 d. sprendimas byloje C-144/99 *Commission of the European Communities v Kingdom of the Netherlands* (2001) ECR I – 3541.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo mėn. 24 d. patvirtinta Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga Nr. 30. Teismų praktika. Nr. 30.
- Bublienė D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. Registrų centras, Vilnius: 2009.
- Prof. Dr. Schulte-Nölke H.. EC Consumer Law Compendium. Comparative Analysis. 2008. Skelbta http://ec.europa.eu/consumers/rights/docs/consumer_law_compendium_comparative_analysis_en_final.pdf.
- Miklitz H.-W., Reich N. Crónica de una muerte anunciada: The Commission Proposal for a „Directive on Consumer Rights“. 2009, Common Market Law Review. Vol. 46. P. 488–491.
- Mikelėnas V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis*. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 208.

CONSUMER RIGHT TO INFORMATION ACCORDING TO THE NEW PROPOSAL ON THE DIRECTIVE ON CONSUMER RIGHTS: THE STEP FORWARD?

Dr. Danguolė BUBLIENĖ

Summary. *The Article analyzes how the one of the basic consumer rights – the information right – is regulated in the European Commission Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on consumer rights (hereinafter Proposal): there are analyzed the tendencies of the regulation of the consumer right to receive information; the problems of the scope of the provided information and the issue of the consumer standard should be used in evaluation of the sufficiency of the provided information and the transparency of the contract terms. The regulation of the consumer right to receive information established in the Proposal may imply the new era in the regulation of the B2C relations when the aim to ensure the high common level of consumer protection is contrasted to the aim to ensure the balance of the interests of the consumer and business. Such „slight“ conversion of the aims may have an impact on the application of the legal norms regulating consumer right to information and the scope of the disclosure obligation of the business here while reducing the level of the consumer protection.*

The regulation of the information scope has been provided to the consumer and the consequences of the non-disclosure in the Proposal may cause many problems to the Member States by implementing of the directive. In Lithuania it may mean the reduction of the level of the consumer protection. Lithuanian law first of all establishes the general and

open legal norm for the obligation to provide information and an obligation to provide information in Lithuanian language; secondly, it elaborates the information related to the price. From both perspectives it can be considered that Lithuanian legal norms do not comply with the requirements of the Proposal.

The Proposal confusedly regulates the consequences of non-disclosure in relation to regulation of the contract terms which are not transparent. However it should be considered that the recognition the term as unfair is one of the consequences of the non-disclosure and that the term which are not consistent with the requirement of the transparency is contrary to the principle of good faith.

The Proposal does not provide an answer what kind of consumer standard should be applied by implementation of the consumer right to receive information and applying the transparency principle. If the benchmark of the consumer meant that the consumer should not only read the terms of the contract but also should ascertain the meaning and the scope of the contract terms and understand all contract terms etc., it would deny the essence of the consumer protection philosophy. It is considered such a benchmark of the consumer when the person can understand the provided information and the contract terms without any additional endeavour especially without any assistance of third persons.

LA GARANTIE DANS LES VENTES DE BIENS DE CONSOMMATION

Approche critique de la transposition française de la directive 1999/44/CE

Sébastien PIMONT

Maître de conférences à l'Université de Savoie

Résumé. *Cette étude porte sur l'expérience française de transposition de la directive 1999/44/CE du 25 mai 1999 en droit français. Après une introduction portant sur la notion de garantie légale de conformité dans les textes européens, elle analyse d'abord la question du domaine de la transposition (première partie). A ce propos, après de nombreuses hésitations, la France a choisi d'intégrer les dispositions européennes relatives à la garantie légale de conformité dans le code de la consommation plutôt que dans le code civil. Les raisons de ce choix sont multiples. Les plus importantes tiennent à une volonté politique de préserver la pureté des concepts civilistes nationaux et d'assurer une meilleure protection au consommateur français. L'étude envisage ensuite (deuxième partie) la portée de la garantie de conformité. Ce qui permet de mesurer, dans les textes et la jurisprudence, que la garantie de conformité européenne repose sur des fondements civilistes et qu'elle est assez protectrice des intérêts du consommateur.*

Mots clés : *Conformité, consommateur, droit de la consommation, droit civil, droit français, droit privé européen, garantie légale, transposition, vente.*

Keywords : *conformity, consumer, consumer law, civil law, French law, European private law, legal guarantee, transposition, sale.*

Introduction

La directive 1999/44/CE du 25 mai 1999 a pour objet la « conformité dans les ventes de bien de consommation ». Les articles 24 à 29 de la proposition de directive du 8 octobre 2008 relative aux droits du consommateur portent, quant à eux, sur la

« conformité au contrat » et notamment sur « l'obligation de conformité » ou encore sur la « responsabilité en cas de non conformité ». Notre étude se limitera à ce point : « la protection de l'acheteur en cas de non-conformité mise de plein droit, en vertu de la loi, à la charge du vendeur »⁵⁹. Son objet est la « garantie légale de conformité » selon l'expression française (art. L. 211-4 et s. c. cons.) et non pas les « garanties commerciales ». D'emblée, la notion de « garantie légale de conformité » appelle trois remarques.

1. / Comme le suggère le titre de la proposition de directive du 8 octobre 2008, la « conformité au contrat » est *un droit du consommateur*. Il lui assure « un niveau de protection élevée ». La garantie est ainsi un instrument de justice contractuelle. Un instrument utile lorsqu'un « défaut de conformité » prive l'acheteur de l'avantage attendu du contrat. Tel sera notamment le cas lorsque le bien livré ne correspondra pas à la description donnée ; ne présentera pas les qualités que l'on peut en attendre (spécialement promises ou généralement attendues) ; sera impropre à l'usage (habituel ou spécial) recherché par le consommateur (art. 24.2 de la proposition de directive ; art. 2.2 de la directive ; art. L. 211-2 code de la consommation français). En ces cas, le consommateur frustré dispose de plusieurs recours : la mise en conformité par voie de réparation ou de remplacement (art. 26 de la proposition de directive ; art. 3.1 de la directive ; art. L. 211-9 code de la consommation français) ; la réduction du prix ; la résolution du contrat (art. 26 de la proposition de directive ; art. 3.5 de la directive ; art. L. 211-10 code de la consommation français)

Le consommateur est donc assuré de ne pas payer le prix pour rien (sans cause). Tout en étant un gage de justice, la garantie de conformité est aussi, pour le consommateur, un facteur de confiance – comme le sont en général tous les droits des consommateurs. La garantie de conformité a un rôle incitatif : elle favorise le commerce des biens de consommation ; elle aide au développement du marché. Corrélativement, on peut lui reprocher d'entraîner un renchérissement des coûts. Mais on peut aussi dire qu'elle engendre une mutualisation des risques de non-conformité entre les consommateurs⁶⁰. Lorsqu'un professionnel en est débiteur, la garantie ressemble à une assurance⁶¹ : le vendeur fait office d'assureur ; « la prime d'assurance fait implicitement partie du prix d'achat du bien en question »⁶².

59 V. S. Stijns, « La garantie commerciale et l'action récursoire du vendeur final dans la directive sur la vente au consommateur », dans *Les garanties dans la vente de biens de consommation*, J. Lete Achirica (dir), Universidade de Santiago de Compostela, 2004, p. 101 s., sp. p. 102.

60 Pour une analyse civiliste de la garantie dans la vente comme une « question de risque » v. R. Saleilles, *Etude sur la théorie générale de l'obligation d'après le projet de code civil pour l'empire allemand*, 3ème éd., Paris, LGDJ, 1925, n° 213 s.

61 V. F. Gomez, « Introduction », dans *La directive communautaire sur la vente, Commentaire*, Bruxelles, Bruylant, LGDJ, 2004, n° 72 s.

62 E. Mackaay et S. Rousseau, *Analyse économique du droit*, Paris, Dalloz, Les éditions Thémis, 2008, p. 133.

2. / La « garantie légale de conformité » est aussi une *obligation du vendeur* et plus exactement une suite naturelle du contrat de vente⁶³ : elle donne naissance à plusieurs actions *ex contractu* qui ressemblent aux antiques actions rédhibitoire (*redhibere est reddere*) et estimatoire (action *aestimatoria* ou *quantum minoris*). On devine une proximité avec la garantie des vices rédhibitoires du droit romain⁶⁴, la garantie édilicienne (Digeste, *De aedilitio edicto et redhibitione et quantum minoris*, L. XXI. I ; *De actionibus empti et venditi*, L. XIX, I). Une telle proximité s'explique : la notion de « garantie légale de conformité » repose pour partie sur les concepts et les principes du droit civil de la vente⁶⁵ et plus précisément, sur les enseignements du droit savant européen. Certes, il s'agit de droit de la consommation. Mais la rédaction de la directive de 1999 a été précédée d'importants travaux de droit civil comparé⁶⁶. Et les racines des droits nationaux de la vente de l'Europe continentale, modèles du législateur communautaire, sont toutes romanistes⁶⁷. On sait aussi que la directive est inspirée par la Convention de Vienne applicable à la vente internationale de marchandise du 11 avril 1980 (notamment s'agissant de la conformité). Or comme la directive, cette convention internationale trouve sa source dans un considérable travail de droit comparé (accompli entre 1929 et 1980 sous l'égide de l'institut UNIDROIT puis de la CNUDCI⁶⁸). Conceptuellement marquée par le droit savant européen, la garantie de conformité est une notion appartenant à une sorte de neo-« *jus commune* »⁶⁹. D'ailleurs, certaines décisions de la Cour de Justice de l'Union Européenne interprétant la directive 1999/44/CE, comme celle du 17 avril 2008 (arrêt *Quelle*)⁷⁰, laissent deviner, par leur rigueur, ce que pourrait être une « science » ou une « jurisprudence » européenne du droit des contrats.

63 Selon la distinction tripartite des « choses que l'on doit distinguer dans chaque contrat » v. Pothier, *Traité des obligations, Œuvres complètes de Pothier*, Paris, Thomine et Fortic, 1821, n° 5 et s. ; à propos de la garantie v. *Traité du contrat de vente, Œuvres complètes de Pothier*, Paris, Thomine et Fortic, 1821, n° 203.

64 V. par exemple G. May, *Éléments de droit romain*, Paris, Sirey, 1918, n° 152 et s.

65 A propos de ces principes v. P. Coeffard, *Garantie des vices cachés et responsabilité contractuelle de droit commun*, préface Ph. Remy, Université de Poitiers, Paris, LGDJ, 2005, n° 27 s.

66 Le Livre vert du 15 novembre 1993 (COM (93) 509 final) est ainsi basé sur « une importante étude de droit comparé » selon S. Grundmann, « Introduction », dans *La directive communautaire sur la vente, Commentaire*, Bruxelles, Bruylant, LGDJ, 2004, n° 13, p. 27.

67 Plus ou moins directement inspiré du droit romain et des pandectes. Plus, pour les pays qui n'ont pas modifié leur droit civil de la vente sur le modèle de la Convention de Vienne applicable à la vente internationale de marchandise du 11 avril 1980 (comme la France ; pour la Lituanie v. *infra* note n° 71) ; moins directement pour ceux dont le droit de la vente s'inspire aujourd'hui de cette Convention ou ont été récemment réécrit (comme le Danemark, la Suède ou la Finlande).

68 V. K. Neumayer et Catherine Ming, *Convention de Vienne sur les contrats de vente internationale de marchandises, Commentaire*, édité par F. Dessemontet, Lausanne, Ceridac, 1993, p. 29 s.

69 A condition d'accepter l'utilisation de l'expression « *jus commune* » pour désigner la science du droit qui se développe à partir du droit communautaire européen. Sur cette question v. P. Stein, *Le droit romain et l'Europe, Essai d'interprétation historique*, 2ème éd., Genève, Schulthess, LGDJ, Bruylant, 2004, p. 155.

70 CJCE, 17 avril 2008, Demande de décision préjudicielle du *Bundesgerichtshof* (aff. N° C-404/06 : JCP (G) 2008. II. 10152, commentaire G. Paisant ; D. 2008. 2631, note G. Pignarre et L.-F. Pignarre ; LPA 2009, n° 92-93, p. 12, note S. Pimont.

3. / La transposition de la garantie de conformité dans le droit des pays de l'Union Européenne est susceptible de poser au moins un problème (identique pour un grand nombre de pays⁷¹) : le droit de la vente de la presque totalité des nations prévoit déjà des recours hérités de l'antique garantie édilicienne (une action rédhibitoire et une action estimatoire au cas de défaut cachés). En droit civil français, il s'agit de « la garantie des défauts de la chose vendue au § 2 de la section 3 du Titre 6 du Livre III du Code civil (articles 1641 s.). Le législateur de chaque nation doit donc choisir. Soit la garantie de conformité remplace la garantie civiliste nationale (c'est ce que certains appellent « la grande solution »⁷²) ; soit elle s'ajoute à celle-ci (c'est la « petite solution »⁷³). Que faire ? La question est complexe. Les arguments s'entremêlent à plaisir. Choisir la « grande solution » permet notamment de métamorphoser le droit de la consommation européen en droit civil national – de le civiliser si l'on peut dire. Tel est le choix allemand⁷⁴. Différemment, parmi d'autres conséquences, la « petite solution » oblige à organiser la coexistence d'un droit spécial de la vente des biens de consommation avec le droit civil national de la vente. La France, après de nombreuses hésitations, a choisi cette branche de l'alternative. La garantie de conformité a intégré le code de la consommation (ordonnance du 17 février 2005).

La transposition de la directive 1999/44/CE a essentiellement suscité en France une controverse relative à son domaine (I). Un tel débat, situé au niveau de la politique juridique, ne doit toutefois pas occulter certains aspects plus techniques de la question ; des aspects relatifs à la portée du mécanisme mis en place par l'ordonnance du 17 février 2005 (II).

I. / Domaine de la transposition

En France, l'ordonnance du 17 février 2005 a transposé la garantie de conformité dans le code de la consommation (art. L. 211-1 et suivants)⁷⁵. Son domaine est donc

71 Cela dépend notamment de l'influence exercée par le droit romain sur le droit de chaque nation. A propos de la Lituanie, v. A. Dambrauskaitė, « Le droit civil lituanien : avant et après l'adoption du code civil en 2000 », *Jurisprudence* 2010, 3(121), p. 195 s., sp. p. 198 et p. 207. Cette auteure parle d'une « influence indirecte sur le droit lituanien ». Mais remarque aussi que « nonobstant le fait que le droit romain n'a jamais été le droit positif dans les territoires lituaniens, le droit civil lituanien peut être considéré comme puisant ses sources, même indirectement dans le droit romain ».

72 Selon l'expression de monsieur A. Pinto Monteiro : « La transposition de la directive 1999/44/CE dans le droit portugais », dans *Les garanties dans la vente de biens de consommation*, J. Lete Achirica (dir), Universidade de Santiago de Compostela, 2004, p. 70 s., sp. p. 253. Une expression que l'on retrouve à propos de la même question en Allemagne : « Eine Große Lösung ».

73 *Idem*. « Eine Kleine Lösung » en allemand.

74 V. C. Witz, « Le nouveau droit allemand de la vente sous le double éclairage de la Directive et de la Convention de Vienne », dans *La réforme du droit allemand des obligations*, sous la direction de C. Witz et F. Ranieri, Paris, Société de Législation Comparée, 2004, p. 203 s.

75 A propos de l'ordonnance v. notamment J. Calais-Auloy, « Une nouvelle garantie pour l'acheteur : la garantie de conformité », *RTD Civ.* 205, p. 701 s. ; G. Paisant, « La transposition de la directive du 25 mai 1999 sur la garantie dans la vente de biens de consommation », *JCP (G)*. I. 1167 ; S. Pimont, « La garantie

limité *rationae personae*⁷⁶. L'article L. 211-3 du Code de la consommation dispose que « *le présent chapitre est applicable aux relations contractuelles entre le vendeur agissant dans le cadre de son activité professionnelle ou commerciale et l'acheteur agissant en qualité de consommateur* ». Résultat : dans les ventes entre professionnels ou entre particuliers ou encore dans une vente entre un professionnel (acheteur) et un profane (vendeur), la garantie de conformité issue de la transposition de la directive ne s'applique pas. Ajoutons que lorsque la garantie légale de conformité est applicable, le consommateur peut la cumuler avec les remèdes civilistes (art. L. 211-13 C. cons.), qui, comme la garantie des défauts cachés (art. 1641 et s. C. civ.), ont la même fonction et presque le même régime. Un tel choix peut surprendre. Il s'explique par deux séries de raisons : les unes tiennent au respect de l'intention du législateur communautaire (A) ; les autres correspondent à une idée du droit privé français ; elles ressortissent (presque) à une sorte d'inconscient (civiliste) collectif (B).

A. / L'intention du législateur communautaire

1. / L'intention du législateur communautaire expliquerait le domaine limité de la transposition⁷⁷. Une telle intention se découvre grâce à une exégèse du texte de la directive. En ce sens, l'article 1er de la directive de 1999 vise explicitement les rapports entre les « vendeurs professionnels » et les acheteurs « consommateurs » de « biens de consommation ». De plus, la lecture de certains considérant du texte (exemple, le n° 1) suggère que l'objectif du législateur est *a priori* d'assurer une protection au profit du seul consommateur. Elle laisse penser que la directive entend créer un « socle minimal commun de règles de droit de la consommation valable indépendamment du lieu de vente des biens dans la communauté » (considérant n° 5).

Quoi qu'il en soit, il est certain qu'une fois l'intention du législateur communautaire dévoilée, la transposition de la directive dans le Code de la consommation français paraît inévitable. En effet, dans la mesure où un tel code existe, ce serait en nier l'utilité que de transposer une directive relative à la protection du consommateur dans le Code civil. En somme, l'argument tenant à l'intention du législateur communautaire se conjugue avec celui qui tient à la cohérence du système législatif français : à chaque code spécial son droit propre ; le Code civil ayant vocation à ne recevoir que le droit commun.

de conformité, Variation française autour de la préservation des particularités nationales et de l'intégration communautaire », RTD Com. 2006, p. 261 s.

76 Il est aussi limité *rationae materiae*. L'art. L. 211-1 C. cons. précise ainsi que « les dispositions du présent chapitre s'appliquent aux contrats de vente de biens meubles corporels ». Puis il dispose que « sont assimilés aux contrats de vente les contrats de fourniture de biens meubles à fabriquer ou à produire ». La garantie légale s'applique aussi « à l'eau et au gaz lorsqu'ils sont conditionnés dans un volume délimité ou en quantité déterminée. » Quant à l'article L. 211-2, il ajoute que les dispositions relatives à la garantie de conformité « ne sont applicables ni aux biens vendus par autorité de justice ni à ceux vendus aux enchères publiques » et qu'« elles ne s'appliquent pas non plus à l'électricité ».

77 Rapport au Président de la République : JO 18 février 2005, p. 2777 s.

2. / Une telle argumentation n'est pas imparable. Il existait en Europe des divergences sur l'interprétation de l'intention du législateur communautaire. Certains ont ainsi vu dans la directive « le noyau du droit privé général en Europe »⁷⁸. D'autres ont même écrit que la protection du consommateur n'était qu'un objectif secondaire⁷⁹. Formellement d'ailleurs, le visa de la directive était l'article 95 du Traité CE : « l'établissement du marché intérieur », ce n'était pas l'article 153 du Traité CE : « la protection du consommateur ».

L'intention du législateur communautaire était donc plutôt floue. D'ailleurs, dans certains pays (Portugal, Autriche, Allemagne), la transposition a été réalisée dans la loi civile. Et en France, une commission installée par le ministère de la justice avait préconisé de profiter de la transposition de la directive de 1999 pour réécrire une partie des dispositions du Code civil relatives au droit de la vente⁸⁰.

A dire vrai, les arguments justifiant « la petite solution » ne tenaient pas simplement au respect de l'intention du législateur communautaire ; la transposition dans le code de la consommation correspond surtout à une idée, à une représentation, du système juridique français.

B. / Une idée du système civil français

Il y a plus précisément trois idées complémentaires qui expliquent que la transposition de la directive de 1999 dans le code de la consommation sembla finalement logique à certains juristes français.

1. / Le droit civil est un phénomène national. D'où la méfiance qu'inspire un texte de loi (une directive) venu de Bruxelles avec la prétention d'intégrer le « Code civil des français » ; c'est-à-dire de prendre racine au cœur d'un monument, d'un « lieu de mémoire ». Une méfiance qu'explique surtout le pouvoir que pourrait ainsi acquérir la Cour de Justice de l'Union Européenne. En effet, la réception de la garantie légale de conformité dans le Code civil conférerait à la Cour de Justice le pouvoir de l'interpréter (interprétation préjudicielle). Un tel droit de regard, exercé de l'extérieur, inquiète certains juristes français⁸¹. On mesure ainsi l'avantage de la transposition dans le code de la consommation. Grâce à elle, le Code civil échappe à la juridiction communautaire.

2. / Le droit de l'Union Européenne a pour objectif de favoriser l'établissement d'un marché intérieur – il est libéral par définition⁸². La protection des intérêts du consommateur apparaît comme un objectif secondaire. Or par comparaison, les juris-

78 S. Grundmann et F. Gomez, « Introduction », dans *La directive communautaire sur la vente, Commentaire*, Bruxelles, Bruylant, LGDJ, 2004, n° 25, p. 37.

79 A propos de ces opinions v. S. Pimont, RTD Com., préc., p. 261 s.

80 Le 13 octobre 2000, le ministère de la justice a créé un « groupe de travail chargé de réfléchir aux modalités d'intégration au droit français de la directive du 25 mai 1999 ». Ce groupe d'universitaires présidé par madame Viney a rendu un rapport dans lequel figurait un avant-projet de transposition de la directive n°99-44.

81 Rapp. J. Carbonnier, *Droit civil*, 2., Paris, Quadriga, PUF, 2004, n° 921.

82 Ainsi parle-t-on de l'Europe des libertés économiques à propos du droit de l'Union européenne v. J.-S. Bergé et S. Robin-Olivier, *Introduction au droit européen*, Thémis, Droit, Paris, PUF, 2008, p. 93 s.

tes français aiment à remarquer que leur droit civil est paradoxalement parfois plus protecteur du consommateur que ne l'est le droit de la consommation de l'Union Européenne. A propos de la directive de 1999, ils notent ainsi qu'elle est inspirée par la Convention de Vienne applicable à la vente internationale de marchandises qui appartient à la *lex mercatoria*. Et qui n'a évidemment pas pour principale préoccupation la protection du consommateur.

Au delà de cette considération générale, un exemple technique peut aider à comprendre une telle assertion. L'article 1648 du Code civil français dispose que « l'action résultant des vices rédhibitoires doit être intentée par l'acquéreur dans un délai de deux ans à compter de la découverte du vice ». Quant à la directive, son article 5 prévoit que « la responsabilité du vendeur (...) est engagée lorsque le défaut de conformité apparaît dans un délai de deux ans à compter de la délivrance du bien ». A la suite de quoi, l'article L. 211-12 du code de la consommation résultant de la transposition prévoit que « l'action résultant du défaut de conformité se prescrit par deux ans à compter de la délivrance du bien ». Paradoxalement, le délai prévu par le droit communautaire ou inspiré par ce dernier est moins protecteur que le celui du Code civil.

3. / Le droit de la consommation est un droit spécial. On pourrait presque dire, par rapport à la dogmatique civiliste, un droit subalterne. Un droit qui, à tout le moins, a sa logique propre, une logique irréductible à celle de la théorie générale du contrat⁸³. Pour cette raison, une transposition de la directive dans le Code de la consommation permet de préserver la pureté des concepts civilistes.

Prenons un exemple. La notion de « conformité au contrat » définie par l'article 2 de la directive (et par l'article 24 de la proposition de directive du 8 octobre 2008) heurte les théories civilistes du droit de la vente. En effet, comme dans l'article 35 de la Convention de Vienne relative à la vente internationale de marchandise, cet article définit le défaut de conformité d'une façon moniste. C'est-à-dire qu'il recouvre, tout à la fois, les cas de non-conformité aux spécifications contractuelles (*aliud*) et les hypothèses de non-conformité de la chose à son utilité normale (*pejus*). Or d'après la dogmatique civiliste française (mais aussi allemande avant la réforme du 1er janvier 2002), les premiers correspondent à l'inexécution de l'obligation de délivrance conforme (art. 1604 C. civ.); alors que les seconds donne lieu à l'application de la garantie des vices cachés (art. 1641 C. civ.)⁸⁴. Or, puisque la nature de la non-conformité est différente, un régime distinct s'applique en droit civil (nature des recours, délai, clause limitative). L'approche française n'est donc pas moniste mais dualiste. Par conséquent, la transposition de la notion de conformité dans le code de la consommation permet de préserver une telle distinction.

83 Comp. G. Rouhette, « Droit de la consommation et théorie générale du contrat », dans *les Etudes offertes à René Rodière*, Dalloz, 1981, p. 247 s.

84 En dernier lieu, pour une application de cette distinction v. Cass. civ. 1re, 30 septembre 2010, n° 09-11.552 : « mais attendu que la cour d'appel a constaté que la société Socma qui s'était engagée à fournir le matériel nécessaire à l'élevage de cailles avait mis en œuvre des équipements inadaptés à la destination convenue avec le client ; que, par ces seules constatations faisant ressortir que les équipements n'étaient pas conformes aux caractéristiques convenues lors de la vente, de sorte que le manquement du vendeur à son obligation de délivrance était établi, elle a légalement justifié sa décision ... ».

* * *

Pour conclure cette première partie, on peut dire que la transposition dans le code de la consommation s'explique essentiellement par la volonté de préserver, tout à la fois, l'intégrité des concepts civilistes (la distinction garantie / inexécution de l'obligation de délivrance conforme) et par l'idée selon laquelle le droit civil français serait plus protecteur de l'intérêt du consommateur.

II. / Portée de la garantie

Disons-le tout net : l'étude de la notion et du régime de la garantie de conformité (tel qu'ils ressortent de la directive et des dispositions du code de la consommation français) ne confirme pas totalement les idées qui ont conduit la France à ne pas transposer la directive dans le Code civil. Contrairement à ce que pense une partie de la doctrine française, la garantie de conformité se fonde sur des principes civilistes ; de plus, elle est protectrice des intérêts des consommateurs. Les textes (A) et la jurisprudence de la CJUE (B) illustrent cette double affirmation.

A. / Dans les textes

1. / La directive est-elle vraiment incompatible avec les concepts civilistes ? Tout dépend de ce qu'on entend par « droit civil ». Ainsi, la notion de garantie de conformité, définie aux articles 2 de la directive, 24 du projet de directive et L. 211-5 c. cons., tout en heurtant l'interprétation actuelle du Code civil français, serait pourtant proche du droit romain⁸⁵ – qui est incontestablement « un » ou plutôt « le » droit civil. De plus, une telle notion correspondrait aux idées traditionnelles de la doctrine civiliste française du XIXème siècle et du début du XXème siècle⁸⁶. La distinction de la garantie des vices cachés et de l'inexécution de l'obligation de délivrance conforme n'aurait en effet été systématisée en France qu'à partir de la seconde moitié du 20ème siècle⁸⁷. Enfin, la définition unitaire du domaine de la garantie des défauts cachés (à laquelle ressemble l'approche moniste de la directive) ne serait pas absente des œuvres de Domat et Pothier, inspireurs du Code civil français⁸⁸. On peut donc dire que l'approche unitaire de la garantie de conformité est tout autant (si ce n'est plus) civiliste (donc romaniste) que la distinction entre garantie des défauts cachés et inexécution de l'obligation de délivrance conforme.

2. / La directive assure-t-elle une meilleure protection du consommateur que le droit civil français ? La réponse doit être nuancée. Il est vrai que certaines disposi-

85 A propos de la « dualité des défauts » et de « l'unité de la garantie » en droit romain v. H. Bouccard, *L'agrégation de la livraison dans la vente, Essai de théorie générale*, préface Ph. Remy, Université de Poitiers, LGDJ, 2005, n° 217.

86 V. H. Bouccard, *op. cit.*, n° 231 ; P. Coeffard, *Garantie des vices cachés et responsabilité contractuelle de droit commun*, préc., n° 217.

87 Elle serait due au professeur belge Henri De Page – v. P. Coeffard, *Op. cit.*, n° 223 s.

88 V. H. Bouccard, *op. cit.*, n° 218 à 221.

ons de la directive (reprises dans le code de la consommation) sont inconnues par le Code civil. Ainsi, à propos de la définition de la conformité, d'après la directive et le code de la consommation, le vendeur répond des « défauts de conformité résultant de l'emballage, des instructions de montage ou de l'installation ». De même, le code civil ne dit rien de l'obligation de réparer ou de remplacer la marchandise défectueuse (art. L. 211-9 c. cons.). Il ne prévoit pas non plus de présomption d'antériorité de la non-conformité cachée (art. L. 211-7 c. cons.). Ce qui soulage pourtant l'acheteur de faire la preuve de l'existence du vice avant la livraison. Mais à l'inverse, certaines dispositions du Code civil français sont clairement plus protectrices que celles issues de la directive. Nous avons déjà évoqués la question des délais, qui sont plus intéressants en droit civil (art. 1648 C. civ.). On pourrait aussi parler des dispositions qui en droit de la consommation imposent au consommateur de demander une mesure d'exécution en nature (réparation ou remplacement) avant de pouvoir demander la réhabilitation ou la diminution du prix (L. 211-9 et suivants c. cons.).⁸⁹ Le Code civil laisse l'acheteur libre ; il n'impose pas une telle hiérarchie. Au final, le fait qu'il y ait des dispositions plus protectrices du consommateur dans le Code civil explique que le consommateur puisse en droit français cumuler le bénéfice de la garantie de conformité avec celui des « actions résultant des vices rédhibitoires telle qu'elles résultent des articles 1641 à 1649 du code civil ou toute autre action de nature contractuelle ou extracontractuelle qui lui est reconnue par la loi » (art. L. 211-13 c. cons.).

3. / A ce point, une question mérite d'être posée – même si elle n'est pas politiquement correcte : la protection de l'intérêt du consommateur doit-elle systématiquement l'emporter sur tout autre préoccupation ? Doit-elle notamment systématiquement prévaloir sur l'impératif de sécurité juridique ? On peut ne pas le penser. Et ainsi être favorable à ce que suggère la proposition de directive du 8 octobre 2008 (considérant n° 43). Les « consommateurs » auraient l'obligation « d'informer le professionnel du défaut de conformité dans un délai de deux mois à compter de la date de constatation ». Ce qui n'est pas le cas en droit français positif. Autre question, moins politiquement correcte encore : ne faut-il pas préférer l'uniformisation parfaite (mais minimum) du droit européen, pour éviter de créer des entraves au commerce, à la protection des intérêts du consommateur (le meilleur fonctionnement du marché l'emporterait sur le haut niveau de protection du consommateur) ?

89 L. 211-9 : « En cas de défaut de conformité, l'acheteur choisit entre la réparation et le remplacement du bien »

« Toutefois, le vendeur peut ne pas procéder selon le choix de l'acheteur si ce choix entraîne un coût manifestement disproportionné au regard de l'autre modalité, compte tenu de la valeur du bien ou de l'importance du défaut. Il est alors tenu de procéder, sauf impossibilité, selon la modalité non choisie par l'acheteur ».

L. 211-10 : « Si la réparation et le remplacement du bien sont impossibles, l'acheteur peut rendre le bien et se faire restituer le prix ou garder le bien et se faire rendre une partie du prix ».

« 1° Si la solution demandée, proposée ou convenue en application de l'article L. 211-9 ne peut être mise en œuvre dans le délai de un mois suivant la réclamation de l'acheteur ;

2° Ou si cette solution ne peut l'être sans inconvénient majeur pour celui-ci compte tenu de la nature du bien et de l'usage qu'il recherche. »

« La résolution de la vente ne peut toutefois être prononcée si le défaut de conformité est mineur ».

B. / D'après la jurisprudence

Quoi qu'il en soit, au delà de ces questions, un arrêt récent de la Cour de Justice de l'Union Européenne mérite évoqué. Il s'agit de l'arrêt *Quelle* du 17 avril 2008⁹⁰. C'est la première interprétation préjudicielle de la directive du 25 mai 1999 relative à la garantie de conformité. La question était simple et la réponse édifiante.

La question posée par un juge allemand portait sur la possibilité de pour le vendeur, en cas de remplacement du bien défectueux, d'exiger de l'acheteur le paiement d'une indemnité financière pour l'utilisation du bien, ce que permettait le Code civil allemande (BGB). Pour la Cour de Justice de l'Union Européenne la réponse est négative : « l'article 3 de la directive doit être interprété en ce sens qu'il s'oppose à une réglementation nationale qui permet au vendeur, dans l'hypothèse où il a vendu un bien de consommation affecté d'un défaut de conformité, d'exiger du consommateur une indemnité pour l'usage du bien non conforme jusqu'à son remplacement par un nouveau bien ».

Indéniablement, une telle réponse protège les intérêts du consommateur : le remplacement est gratuit ; ce qui permet d'assurer au consommateur une protection effective. On peut rapprocher une telle solution de celle qui prévaut en matière de rétractation dans les ventes à distance⁹¹.

Une telle réponse s'explique aussi par un raisonnement purement civiliste. Il y avait une confusion dans le BGB. Le remplacement, qui est une action en exécution du contrat, était traité comme une action tendant à l'anéantissement du contrat : une résolution ou une réhabilitation. Or la résolution emporte des restitutions. Et à l'occasion de ces restitutions, la question de savoir si une indemnité attachée à la jouissance de la chose à restituer se pose logiquement. Cela ne peut pas être le cas en matière de remplacement. En effet, le remplacement est une modalité de l'exécution *in specie*. On comprendrait donc mal que l'acheteur doive payer une somme s'ajoutant au prix pour obtenir ce qui n'est, au fond, que l'exécution du contrat (la jouissance de la chose). L'avantage n'est pas gratuit ; il correspond à l'intérêt contractuel.

Conclusion

L'expérience française de transposition de la notion de « garantie légale de conformité » est instructive. Elle pointe certaines insuffisances du droit privé européen. Entendons-nous bien. Ce droit ne manque ni de sources formelles (les législateurs européens et nationaux) ni d'interprètes authentiques (les juges européens et natio-

90 Préc. *supra* note n° 12.

91 CJCE, Ire Ch., 3 septembre 2009, aff. C-489/07, demande de décision préjudicielle de l'Amtsgericht Lahr (Allemagne), JCP (G) 2009. II. 459, note G. Paisant ; RDC 2010/1, p. 113, obs. S. Pimont. Sauf à remarquer que cette dernière solution porte sur la directive n°97/7/CE du Parlement européen et du Conseil du 20 mai 1997 relative aux contrats à distances. Et que si elle affirme que les réglementations nationales ne peuvent prévoir la « possibilité pour le vendeur de réclamer une indemnité compensatrice pour l'utilisation du bien livré, en cas de rétractation du consommateur dans les délais » ; la Cour de Justice dit aussi qu'une telle indemnité peut être demandée par application des principes du droit civil.

naux). Bien au contraire. Depuis l'abandon du *Corpus Juris civilis*⁹² le droit privé européen soumis au principe des nationalités est multiple et émietté⁹³ ; c'est un « magma confus »⁹⁴, une sorte de patchwork normatif. A l'échelle de l'Union, la cohérence lui manque. Pourtant, dans la tradition continentale, il devrait faire système et prendre *forme rationnelle*. Or une codification européenne n'est pas à l'ordre du jour⁹⁵. En l'absence de volonté politique, seuls les juristes et plus précisément les juristes universitaires peuvent agir. A leur façon bien sûr, sans mandat ni pouvoir, ils ont la compétence, c'est-à-dire le savoir, pour formaliser le droit européen. Parmi d'autres, une théorie générale européenne de la garantie de conformité reste à écrire. L'aurore d'un beau jour scientifique s'annonce ainsi peut-être⁹⁶. Encore faut-il que les jurisconsultes de la vieille Europe acceptent de saisir leur chance, qu'ils désirent autre chose que de profiter « du soleil de midi » (appel de note n° 93: Jhering, *op. cit.*, p. 11).

GUARANTEES UNDER CONSUMER PURCHASE AND SALE AGREEMENT.

Critical View on Transfer of 1999/44/EC Directive to French Law

Asocc. Prof. Sébastien PIMONT

Summary. *This article deals with the French experimentation of a directive transposition : the Directive 1999 /44/EC on certain aspects of the sale of consumer goods and associated guarantees. After a short study of the guarantee concept in the European legislation, the first part concerns the scope of the guarantee. In particular, this part is an attempt to show that the French transposition outside of the Civil Code reveals a choice to preserve the pureness of the national civil concepts and, at the same time, a choice to rise the consumer protection. The second part of this article considers the efficiency of the European guarantee according to its civil base. From this point of view the level of the consumer protection appears sufficient.*

92 En France, l'article 7 de loi du 30 ventôse An XII dispose que « les lois romaines (...) cessent d'avoir force de lois (...) ».

93 V. R. Jhering, *L'esprit du droit romain dans les diverses phases de son développement*, 3ème éd., traduit en français par O. de Meulenaere, tome 1er, Paris, Maresq, 1872, p. 10 s.

94 L'expression appartient au doyen Carbonnier.

95 Toutefois, le Livre vert de la Commission relatif aux « actions envisageables en vue de la création d'un droit européen des contrats pour les consommateurs et les entreprises » du 1/7/2010 (COM (2010)348 final) envisage dans l'une des « options » la promulgation d'un « règlement instituant un code civil européen » (4.1 /option 7).

96 Une nouvelle fois : v. Jhering, *op. cit. eod. loc.*

NESAŽININGA KOMERCINĖ VEIKLA IR VARTOTOJO EKONOMINIAI INTERESAI

Paulius ZAPOLSKIS

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Verslo teisės katedros doktorantas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas: 8 5 271 4525
Elektroninis paštas: vrtk@mruni.eu

Anotacija. Šiame straipsnyje analizuojamos vartotojo ekonominių interesų gynimo galimybės, kai verslininkas vartotojo atžvilgiu vykdo nesąžiningą komercinę veiklą. Straipsnyje atskleidžiama, kad nesąžiningą komercinę veiklą reguliuojantys teisės aktai individualaus vartotojo ekonominių interesų negina. Straipsnio autorius analizuoja, kokias vis dėlto galimybes turės individualus vartotojas, siekiantis apginti savo dėl nesąžiningos komercinės veiklos pažeistus ekonominius interesus, ir su kokioms kliūtims jis galimai susidurs.

Pagrindinės sąvokos: nesąžininga komercinė veikla, vartotojo ekonominiai interesai, individualaus vartotojo teisių gynimas.

Keywords: unfair commercial practices, consumers' economic interests, safeguarding of the individual rights of the consumer.

Ižanga

2005 m. gegužės 11 d. buvo priimta direktyva dėl nesąžiningos įmonių komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje⁹⁷ (toliau – Direktyva). Direktyva buvo svarbus žingsnis į priekį plečiant vartotojų teisių apsaugą Europos Sąjungoje (toliau – ES), nes buvo įvestas vienas taisyklių rinkinys visoje ES, taikytinas visoms nesąžiningoms veikloms, verslininkų nukreiptoms prieš vartotojus.

97 Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/29/EB dėl nesąžiningos įmonių komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje ir iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 84/450/EEB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas 97/7/EB, 98/27/EB bei 2002/65/EB ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2006/2004 // Europos Sąjungos oficialusis leidinys, 2005 6 11, L 149/22.

Lietuvoje Direktyva beveik pažodžiui buvo perkelta į 2007 m. gruodžio 21 d. Lietuvos Respublikos nesąžiningos komercinės veiklos vartotojams draudimo įstatymą⁹⁸ (toliau – Įstatymas). Praktiškai pažodinis Direktyvos perkėlimo metodas buvo pasirinktas pirmiausia todėl, kad direktyva ES valstybės narės negali įvesti griežtesnio pobūdžio vartotojų teisių apsaugos taisyklių nei nustatyta Direktyvoje.

Vienas iš pagrindinių Direktyvos tikslų buvo „padėti tinkamai veikti vidaus rinkai ir pasiekti aukštą vartotojų apsaugos lygį suderinant valstybių narių įstatymus ir kitus teisės aktus dėl nesąžiningos komercinės veiklos, kenkiančios vartotojų ekonominiams interesams (Direktyvos 1 straipsnis). Šio straipsnio tikslas yra išnagrinėti, kokia apimtimi Direktyva ir ją įgyvendinantis Įstatymas gina vartotojų, ypač individualių, ekonominius interesus.

1. Direktyvos struktūra

Direktyvoje yra įtvirtinta kelių lygių vartotojo apsaugos nuo nesąžiningos komercinės veiklos sistema. Pirmą, Direktyvoje įtvirtintas bendrasis nesąžiningos komercinės veiklos draudimas, t. y. draudžiamos komercinės veiklos, kurios yra: 1) priešingos profesinio atidumo reikalavimams; 2) iš esmės iškreipia arba gali iš esmės iškreipti vidutinio vartotojo ekonominę elgesį siūlomo produkto atžvilgiu. Antra, Direktyvoje įtvirtintas specialus klaidinančios komercinės veiklos draudimas: apgaulingi komerciniai pranešimai, apgaulinga informacija dėl produkto pobūdžio, kainos, prekybininko įsipareigojimų apimtys, painingą kelianti reklama ir kt. Be to, draudžiamas ir klaidinantis informacijos neatskleidimas, kuris reiškia, kad į komercinius pranešimus turi būti įtraukta visa informacija, kurios reikia vidutiniam vartotojui, kad jis priimtų informacija paremtą sprendimą. Trečia, kaip naujovė ES lygmeniu Direktyvoje buvo įtvirtintas agresyvios komercinės veiklos draudimas, reiškiantis, kad draudžiamos tokios veiklos, kurios akivaizdžiai susilpnina vartotojo pasirinkimo galimybę, įskaitant priekabiavimą, prievartą, pernelyg didelę įtaką ir kt. Galiausiai Direktyvoje buvo įtvirtintas vadinamasis „juodasis sąrašas“ veiklų, kurios bet kokiomis aplinkybėmis laikomos nesąžiningomis, pavyzdžiui, apgaulingas pareiškimas, kad gaminį bus galima įsigyti tik per labai ribotą laikotarpį; pagal įstatymą vartotojams suteikiamų teisių pateikimas kaip skiriamojo prekybininko pasiūlymo bruožas; tvirtinimas, kad prekybininkas rengiasi nutraukti prekybą arba perkelti patalpas, bet jis to nedaro; išpūdžio sudarymas, kad vartotojas negali palikti patalpų, kol sutartis nebus sudaryta; asmeninis lankymasis vartotojo namuose, nepaisant vartotojo reikalavimo išeiti ar negrįžti; vaikams skirto tiesioginio raginimo pirkti arba įtikinti tėvus ar kitus suaugusiuosius nupirkti jiems reklamuojamus produktus, įtraukimas į reklamą ir kt.

98 Lietuvos Respublikos nesąžiningos komercinės veiklos vartotojams draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 6-212.

2. Vartotojo ekonominių interesų gynimas?

Be jokios abejonės, bendrasis nesąžiningos komercinės veiklos (toliau – NKV) draudimas, klaidinančios ir agresyvios komercinės veiklos sąvokų atskleidimas, NKV „juodojo sąrašo“ įtvirtinimas, atsakomybės už NKV nustatymas – tai Direktyvos ir Įstatymo nuopelnai, kurie iš esmės praktikoje pasiteisina. Pavyzdžiui, Lietuvoje NKV vykdančios verslo subjektai gali būti baudžiami ir yra baudžiami administracine tvarka, jiems gali būti skiriamas įspėjimas arba bauda nuo (su tam tikromis išimtimis) vieno tūkstančio iki (tam tikrais atvejais) šimto dvidešimtys tūkstančių litų. Tokių sankcijų paskirtis yra atgrasyti komercinės veiklos subjektus nuo vartotojų atžvilgiu vykdomų NKV. Todėl išaiškinus konkrečią NKV ir paskyrus baudą, pasiekiamas dvejetainis teigiamas efektas:

1. NKV dažniausiai sustabdoma, ji nebegali paveikti kitų vartotojų ir apsaugos šiuos vartotojus bei jų ekonominius interesus;
2. Nubaustas verslininkas (ir kiti apie tokį atvejį sužinoję verslininkai) yra efektyviai atgrasomas nuo pakartotinio tokios veiklos vykdymo arba naujų NKV vykdymo.

Taigi iš esmės galima teigti, kad Direktyva ir Įstatymas gina kolektyvinius vartotojų ekonominius interesus. Tačiau reikia turėti omenyje, kad iš esmės konkrečios NKV tyrimas neretai pasibaigia būtent sankcijos verslininkui pritaikymu arba atsisakymu taikyti tokią sankciją. O kaipgi ginamas individualus vartotojas? Ar ginami jo individualūs ekonominiai interesai?

3. Individualaus vartotojo ekonominių interesų gynimas pagal Direktyvą ir Įstatymą

3.1. Žala individualiam vartotojui nėra NKV kvalifikuojantis kriterijus

Aiškinantis, ar Direktyva ir Įstatymas gina individualaus vartotojo ekonominius interesus, visų pirma derėtų atkreipti dėmesį į tai, kad žala konkrečiam vartotojui apskritai nėra kriterijus, reikalingas taikyti šiuos teisės aktus. Tai tampa akivaizdu panagrinėjus Direktyvos formuluotes, kuriomis apibrėžiamos esminės Direktyvos sąvokos:

- „*Komercinė veikla yra nesąžininga, jeigu ji <...> iš esmės **iškreipia arba gali iš esmės iškreipti** vidutinio vartotojo ekonominę elgesį siūlomo produkto atžvilgiu*“ (paryškinta autoriaus, Įstatymo 3 straipsnio 2 dalis);
- „Klaidinantys veiksmai – apgaulingos informacijos arba informacijos, kuri nors ir faktiškai tiksli, tačiau dėl vieno arba kelių šioje dalyje išvardytų elementų **apgauna arba gali apgauti** vidutinį vartotoją, pateikimas“ (paryškinta autoriaus, Įstatymo 5 straipsnio 1 dalis);
- „*Komercinė veikla laikoma agresyvia, jeigu ji <...> **labai apriboja arba gali labai apriboti** vidutinio vartotojo pasirinkimo laisvę arba elgesį produkto atžvilgiu*“ (paryškinta autoriaus, Įstatymo 8 straipsnio 1 dalis).

Cituojamos sąvokos nepalieka abejonių, kad žala konkrečiam vartotojui nėra NKV kvalifikuojantis kriterijus. Sankcijos verslininkams gali būti pritaikomos net ir jei joks konkretus vartotojas nenukentėjo arba, pavyzdžiui, joks realus sandoris dėl vykdomos nesąžiningos reklamos nebuvo sudarytas.

Tačiau ką vis dėlto daryti vartotojui, kurio ekonominis elgesys dėl vykdomos NKV buvo iškreiptas ir vartotojas įsigijo prekę ar paslaugą, kurios jis nebūtų įsigijęs esant sąžiningai komercinei veiklai? Ar toks vartotojas turi teisę siekti nutraukti sutartį, reikalauti grąžinti sumokėtus pinigus arba galbūt reikalauti kompensacijos? Siekiant išsiaiškinti šiuos klausimus, derėtų aptarti Direktyvos / Įstatymo taikymo sritį.

3.1. Individualaus vartotojo interesų gynimas nepatenka į Direktyvos taikymo sritį

Visų pirma atkreiptinas dėmesys į Direktyvos 3 straipsnio („Taikymo sritis“) 2 dalį ir Direktyvos preambulės 9 punktą, kuriuose nustatyta:

- „*Ši direktyva nepažeidžia sutarčių teisės, ypač taisyklių dėl sutarties galiojimo, sudarymo arba padarinių*“ (Direktyvos 3 straipsnio 2 dalis).
- „*Ši direktyva nepažeidžia asmenų, nukentėjusių nuo nesąžiningos komercinės veiklos, teisės reikšti individualius reikalavimus*“ (Direktyvos preambulės 9 punktas).

Taigi iš esmės Direktyvos nuostatos akivaizdžiai rodo įstatymo leidėjo valią:

- nesikišti į ES valstybių narių sutarčių teisę, t. y. į sutartinius verslininko ir vartotojo santykius;
- atsiriboti nuo individualaus vartotojo interesų gynimo, jei šis pradeda teisinius veiksmus prieš NKV vykdžiusį verslininką. Taigi Direktyva ir ją įgyvendinantis nacionaliniai įstatymai nėra priemonė, suteikta vartotojui ginti savo individualias teises. Tokia nuostata vyrauja ir teisės doktrinoje⁹⁹.

Valstybės narės, nors ir turi pareigą „*užtikrinti pakankamus ir veiksmingus būdus kovoti su nesąžininga komercine veikla*“ (Direktyvos 11 straipsnis), neturi jokių pareigų nustatyti individualaus vartotojo ieškinio dėl NKV nagrinėjimo tvarkos. Ši sritis palikta visiškai valstybių narių diskrecijai: valstybės narės yra laisvos numatyti individualaus vartotojo interesų gynimo ir specialios kompensavimo tvarkos teises priemones ir būdus. Tačiau dauguma valstybių narių įgyvendindamos Direktyvą tokios specialios tvarkos individualaus vartotojo naudai nenustatė. Europos Parlamentas savo 2009 m. sausio 13 d. rezoliucijoje¹⁰⁰ išreiškė susirūpinimą tokia praktika ir paskatino valstybes nares įtvirtinti specialius individualių vartotojų teisių gynimo būdus siekiant efektyviai užtikrinti Direktyvos nuostatas:

99 Abbamonte G. The Unfair Commercial Practices Directive: An Example of the New European Consumer Protection Approach. *Columbia Journal of European Law*. 2005–2006, 12: 700; Groote D. B.; Vulde De K. European Framework for Unfair Commercial Practices: Analysis of Directive. *Journal of Business Law*. 2007, Jan: 26; Shears P. Overiewing the EU Unfair Commercial Practices Directive: Concentric Circles. *European Business Law Review*, 18, 4: 795.

100 Europos Parlamento rezoliucija dėl Direktyvos 2005/29/EB dėl nesąžiningos įmonių komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje ir Direktyvos 2006/114/EB dėl klaidinančios ir lyginamosios reklamos perkėlimo, įgyvendinimo ir vykdymo užtikrinimo (2008/2114(INI)).

„Europos Parlamentas <...> pažymi, kad kai kuriose valstybėse narėse nustatyta, jog tik tam tikri reguliavimo organai gali vykdyti nacionalines nuostatas, priimtas įgyvendinant NKV direktyvą, ir nėra numatyta tiesioginės vartotojų teisės į žalos atlyginimą, taigi vartotojai neturi teisės pateikti ieškinį dėl žalos, patirtos dėl nesąžiningos komercinės veiklos; ragina valstybes nares, jei jos to dar nepadarė, apsvarstyti poreikį suteikti vartotojams tiesioginę teisę į žalos atlyginimą, siekiant užtikrinti, kad jie būtų pakankamai apsaugoti nuo nesąžiningos komercinės veiklos”.

4. Individualaus vartotojų ekonominių interesų gynimo būdai

4.1. Grupės ieškinys

Kaip jau nurodyta šiame straipsnyje, Direktyva gina ne individualaus vartotojo ekonominius interesus, o tik kolektyvinius. Kyla klausimas, ar grupės ieškinys būtų tinkama individualių vartotojų teisių gynimo priemonė. Tačiau, kaip nurodo kai kurie autoriai¹⁰¹, jei grupės ieškinį vertinsime tik kaip tam tikrą individualių ieškinų sumą, iš esmės tokie ieškiniai (pavyzdžiui, dėl žalos atlyginimo) tiesiog nepateks į Direktyvos taikymo sritį. Be to, Lietuvoje grupės ieškinio institutas praktiškai neveikia, nes nėra nustatyta tokio ieškinio pateikimo ir nagrinėjimo tvarka.

4.2. Individualaus vartotojo civilinio ieškinio pagrindas

Specialaus reguliavimo Direktyvoje nebuvimas teikti individualius ieškinius, be jokios abejonės, neužkerta vartotojui kelio ginti savo teises kitais įstatymuose numatytais būdais ir priemonėmis. Pirmiausia žinoma, paminėtinas ginčų sprendimas ne teisme. Tačiau neteismo tvarka ginčus nagrinėjančių vartotojų teisių gynimo institucijų sprendimai iš esmės yra rekomendacinio pobūdžio. Nepavykus išspręsti problemos neteismo keliu, vartotojui neliks kitos išeities kaip tik kreiptis į teismą. Tačiau kiek perspektyvus yra, pavyzdžiui, vartotojo ieškinys dėl (Direktyvą įgyvendinančio) Įstatymo pažeidimų, sutarties nutraukimo ir / ar nuostolių atlyginimo, jei Direktyva deklaruoja į sutarčių teisę nesikišanti?

Pabrėžtina, kad praktikoje visiškai atriboti Direktyvos / Įstatymo taikymo sritį nuo galiojančios civilinės / sutarčių teisės gali būti labai sudėtinga arba neįmanoma¹⁰². Direktyva yra rinkodaros teisinė priemonė, reguliuojanti komercinę veiklą vartotojo atžvilgiu prieš ir po komercinio sandorio dėl produkto sudarymo bei jo metu. Kitaip tariant, Direktyva reguliuoja verslininko ir vartotojo komercinės komunikacijos kanalą. Nors formaliai turėtų būti atribojami ikisutartiniai santykiai ir jų metu privaloma teikti informacija (patenkantys į civilinės teisės sritį) bei rinkodaros metu privaloma teikti

101 Howells G.; Micklitz H. W.; Wilhelmsson T. *European Fair Trading Law. The Unfair Commercial Practices Directive*. Aldershot: Ashgate, 2006, p. 52–53.

102 Tokią nuomonę išreiškia ir daugelis užsienio teisės mokslininkų, žr. Howells G.; Micklitz H. W.; Wilhelmsson T., p. 72–73; Stuyck D.; Terryn E.; Van Dyck T. Confidence through Fairness? The New Directive on Unfair Business-to-Consumer Commercial Practices in the Internal Market. *Common Market Law Review*. 2006, 43: 130; Gomez F. The Unfair Commercial Practices Directive: a Law and Economics Perspective. *European Review of Contract Law*. 2006, 1: 21.

informacija (patenkantys į Įstatymo taikymo sritį), praktiškai ši informacija neretai „persidengia“. Toliau pateikiami keli pavyzdžiai, kai nagrinėjant vartotojo civilinį ieškinį Lietuvos Respublikos teisme dėl Įstatymo nuostatų pažeidimo gali būti neišvengiamai susiduriama ir su civilinės teisės nuostatų taikymu ir / arba galima intervencija į sutarčių teisę:

1. Įstatymo nuostatų pažeidimas gali prilygti ir kai kurių Lietuvos Respublikos civilinio kodekso¹⁰³ (toliau – LR CK) nuostatų pažeidimams, pavyzdžiui, bendrosios sąžiningumo pareigos pažeidimui (LR CK 6.158 straipsnis), ikisutartinių santykių pareigų pažeidimams (LR CK 6.163 straipsnis), pardavėjo pareigos informuoti pirkėją pažeidimui (LR CK 6.353 straipsnis) ir kt.

2. Įstatymo 8 straipsnio 3 dalyje pateiktas agresyvių komercinių veiklų juodasis sąrašas. Preziumuojama, kad komercinė veikla yra agresyvi, jeigu pasireiškia kaip, *inter alia*, reikalavimas, kad vartotojas, ketinantis pareikšti reikalavimą pagal draudimo sutartį, pateiktų dokumentus, kurie negali būti pagrįstai laikomi svarbiais nustatant, ar vartotojo reikalavimas pagrįstas. Kyla klausimas, ar pakaktų tokios agresyvios komercinės veiklos vykdymo atveju tiesiog pritaikyti verslininkui administracinę sankciją? Teisės doktrinoje¹⁰⁴ pagrįstai teigiama, kad vien administracinės sankcijos pritaikymas nepripažįstant agresyvios draudimo sutarties sąlygos negaliojančia būtų labai neefektyvus vartotojų teisių gynimo būdas. Kita vertus, tokios sąlygos pripažinimas negaliojančia neišvengiamai reikštų akivaizdžią intervenciją į sutarčių teisę.

3. Kai kurie Direktyvoje numatyti klaidinančios komercinės veiklos požymiai gali sutapti su LR CK 1.91 straipsnyje įtvirtintais apgaulės požymiais, o kai kurie Direktyvoje numatyti agresyvios komercinės veiklos požymiai gali sutapti su LR CK 1.91 straipsnyje įtvirtintais smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo požymiais. Jei NKV paveiktas vartotojas vėliau siektų pripažinti sudarytą sandorį negaliojančiu ir kreiptųsi į teismą dėl sudaryto sandorio nuginklėjimo motyvuodamas Įstatymo pažeidimais, teismas, siekdamas pripažinti sandorį negaliojančiu, teoriškai galėtų remtis atitinkamomis LR CK 1.91 straipsnio nuostatomis.

4. Atkreiptinas dėmesys, kad LR CK 6.301–6.304 straipsniuose nustatyta civilinė deliktinė atsakomybė už klaidinančią reklamą padarytą žalą: nustatyta klaidinančios reklamos samprata, apibrėžtas atsakomybės subjektas, nustatytos atsakomybės sąlygos ir t. t. Klaidinanti reklama yra viena iš NKV rūšių, todėl kyla klausimas, kodėl ši NKV rūšis pagal galiojančią Lietuvos Respublikos teisę išskiriama (prioritizuojama?) atskirai, nes specialaus teisinio reguliavimo buvimas (specialaus delikto įtvirtinimas) gerokai palengvina įrodinėjimą teisme, ir vartotojo individualus ieškinys galimai tampa perspektyvesnis. Manytina, kad šiuo aspektu LR CK turėtų būti suderintas su Įstatymu. Vienas iš svarstytinų tokio suderinimo variantų galėtų būti siauresnės apimties klaidinančios reklamos delikto pakeitimas platesnės apimties NKV deliktu. Taip klaidinanti reklama nebebūtų nepagrįstai privilegijuojama, o vartotojo individualaus

103 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74–2262, su vėlesniais pakeitimais ir papildymais.

104 Howells G.; Micklitz H. W.; Wilhelmsson T., p. 73.

ieškinio nagrinėjimas taptų kur kas geriau prognozuojamas, nes būtų nustatytos aiškesnės civilinės atsakomybės kilimo taisyklės už visų NKV vykdymą.

4.3. Administracinės bylos dėl NKV reikšmė (įtaka) civiliniame procese

Kyla klausimas, kokią reikšmę oficialiai patvirtinti Įstatymo nuostatų pažeidimai (pavyzdžiui, kai verslininkui buvo skirta bauda) turi nagrinėjant vartotojo civilinį ieškinį teisme? Nėra pagrindo teigti, kad verslininko nubaudymas administracine tvarka turės prejudicinę galią nagrinėjant civilinį vartotojo ieškinį teisme, nes administracinė ir civilinė bylos vyksta tarp skirtingų šalių. Be to, abejotina, ar tokiu atveju teismo administracinėje byloje nustatytas aplinkybės galima būtų laikyti *prima facie* įrodymais civilinėje byloje. Labiausiai tikėtina, kad teismas, nagrinėdamas vartotojo civilinį ieškinį dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu ir / ar nuostolių priteisimo, nustatytą administracinės teisės pažeidimą vertintų tik kaip paprastą rašytinį įrodymą, kuriame yra duomenų, reikšmingų civilinėje byloje įrodinėtinoms aplinkybėms nustatyti. Tokią poziciją patvirtina ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika:

*„<...> teisėjų kolegija nurodo, jog teismai, sprenddami dėl atsakovo (kasatoriaus) veiksmų, įrenginėjant golfo laukus, teisėtai rėmėsi kasatoriaus nurodytais administracinės teisės pažeidimų protokolu ir nutarimu, kaip paprastais rašytiniais įrodymais, kuriuose yra duomenų, reikšmingų civilinėje byloje dėl gamtai padarytos žalos įrodinėtinoms aplinkybėms nustatyti. Pažymėtina, kad teismai nelaukė nurodytų dokumentų *prima facie* įrodymais, o juose esančių duomenų – prejudiciniais faktais. Ta aplinkybė, kad įvardyta administracinė byla buvo teismo nutraukta, nereiškia, jog civilinėje byloje teismas negali vertinti kaip rašytinių įrodymų administracinėje byloje surinktų dokumentų ir duomenų, kurie susiję su civilinėje byloje įrodinėjamomis aplinkybėmis“¹⁰⁵.*

Išvados

1. Direktyva ir Įstatymas gina tik kolektyvinius vartotojų ekonominius interesus, o individualaus vartotojo ekonominių interesų negina, nes tai tiesiog nėra šių teisės aktų reguliavimo dalykas.

2. Nepaisant Direktyvos deklaracijos nesikišti į ES valstybių narių sutarčių teisę, visiškai atriboti Įstatymo nuostatų nuo galiojančių Lietuvos Respublikos civilinės / sutarčių teisės nuostatų praktiškai neįmanoma, nes tam tikrais atvejais šių nuostatų taikymas gali būti glaudžiai susijęs.

3. Svarstyтина galimybė ieškoti teisinio reguliavimo būdų ir priemonių, kurie padėtų aiškiau įtvirtinti civilinės atsakomybės už NKV taikymo pagrindus bei individualaus vartotojo ieškinio dėl nesąžiningos komercinės veiklos nagrinėjimo tvarką.

105 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. balandžio 13 d. nutartis civilinėje byloje LR AM Vilniaus regiono aplinkos apsaugos departamentas v. UAB „Golf Development“ (bylos Nr. 3K-3-165/2010).

Literatūra

- Abbamonte G. The Unfair Commercial Practices Directive: An Example of the New European Consumer Protection Approach. *Columbia Journal of European Law*. 2005–2006, 12.
- Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/29/EB dėl nesąžiningos įmonių komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje ir iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 84/450/EEB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas 97/7/EB, 98/27/EB bei 2002/65/EB ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2006/2004 // Europos Sąjungos oficialusis leidinys, 2005 6 11, L 149/22.
- Europos Parlamento rezoliucija dėl Direktyvos 2005/29/EB dėl nesąžiningos įmonių komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje ir Direktyvos 2006/114/EB dėl klaidinančios ir lyginamosios reklamos perkėlimo, įgyvendinimo ir vykdymo užtikrinimo (2008/2114(INI)).
- Gomez F. The Unfair Commercial Practices Directive: a Law and Economics Perspective. *European Review of Contract Law*. 2006, 1.
- Groote D. B.; Vulde De K. European Framework for Unfair Commercial Practices: Analysis of Directive. *Journal of Business Law*. 2007, Jan.
- Howells G.; Micklitz H. W.; Wilhelmsson T. *European Fair Trading Law. The Unfair Commercial Practices Directive*. Aldershot: Ashgate, 2006.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. balandžio 13 d. nutartis civilinėje byloje *LR AM Vilniaus regiono aplinkos apsaugos departamentas v. UAB „Golf Development“* (bylos Nr. 3K-3-165/2010).
- Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74–2262, su vėlesniais pakeitimais ir papildymais.
- Lietuvos Respublikos nesąžiningos komercinės veiklos vartotojams draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 6-212.
- Shears P. Overviewing the EU Unfair Commercial Practices Directive: Concentric Circles. *European Business Law Review*, 18, 4.
- Stuyck D.; Terryn E.; Van Dyck T. Confidence through Fairness? The New Directive on Unfair Business-to-Consumer Commercial Practices in the Internal Market. *Common Market Law Review*. 2006, 43.
-

UNFAIR COMMERCIAL PRACTICES AND ECONOMIC INTERESTS OF CONSUMER

Doctoral Candidate Paulius ZAPOLSKIS

Summary. On 11 May 2005 the European Parliament and the Council adopted Directive 2005/29/EC concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market (hereinafter - the Directive). The Directive applies to both goods and services, to all sectors and all marketing and selling methods. In Lithuania the Directive has been transposed almost literally into Law on Prohibition of Unfair Business-to-Consumer Commercial Practices. The Directive contains a general unfairness clause and

also regulates misleading commercial practices (misleading actions and misleading omissions) and aggressive commercial practices. Also, the Directive established an exhaustive list of commercial practices which are in all circumstances considered unfair (the „black list“).

One of the declared purposes of the Directive was to contribute towards safeguarding of the consumers' economic interests. The present article analyzes whether the Directive was successful in achieving this aim. The scrutiny of the wording of the Directive as well as scholar contributions allows to draw a conclusion that the Directive was not meant to deal with individual protection of the consumers. The Directive is „without prejudice“ to contract law and thus it only safeguards collective consumers' interests by applying sanctions to unfair traders. However, in practice it might be not feasible to make a complete distinction between civil law/contract law on the hand and marketing law (the Directive) on another. These two fields may often overlap, e.g. a duty to provide correct and comprehensive precontractual information may fall within the scope of both fields; conditions concerning invalidity of the contract may coincide with the prerequisites for some misleading or aggressive commercial practices etc. Notably, the Civil Code of the Republic of Lithuania also establishes special tort rules for misleading advertising. Such regulation should be considered as deficient because misleading advertising is a part of unfair commercial practices, thus the legislator should consider an option to amend the Civil Code and introduce more encompassing delictual rules dealing with all unfair commercial practices, not just misleading advertising.

While considering the perspectives of the individual claim of the consumer in the court, a question also arises as to what would be the effect of the administrative decision (e.g. a sanction applied to unfair trader) in the civil case. It is most likely, that the administrative decision would only be considered as a simple evidence which means that in the civil case the consumer would generally have to prove all the relevant factual circumstances despite of the fact that the trader's unfair commercial conduct has been already proven in the administrative case.

- B. Vartotojų teisė į saugumą: nukentėję vartotojai
- B. La protection de l'intégrité corporelle: le consommateur victime
 - B. Consumers' Right to Safety: Aggrieved Consumers
-

BENDRIEJI PRODUKTŲ SAUGOS REIKALAVIMAI. TEORIJA IR PRAKTIKA

Algirdas ROMEIKA

Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos
Energetikos ir vartojimo prekių bei paslaugų departamento direktorius
Vilniaus g. 25, LT-01402 Vilnius
Telefonas: +370 5 262 67 72
Elektroninis paštas: algirdas.romeika@vvvat.lt

Anotacija. Straipsnyje analizuojamas teisinis ne maisto produktų saugos reguliavimas Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos lygmenimis. Siekiant sistemingai įvertinti produktų saugos kontrolės priemones, taikomas tiek Europos Sąjungos vidaus rinkoje, tiek nacionaliniu Lietuvos Respublikos lygmeniu, straipsnyje aptariamos svarbiausios iš jų. Straipsnyje taip pat pateikiama Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos – vartotojų teisių apsaugos politiką įgyvendinančios institucijos, analizuojamoje srityje vykdančios keitimosi informacija apie pavojingus vartotojų sveikatai gaminius sistemos ryšių palaikymo institucijos bei atsakomybės už nesaugių produktų pateikimą į rinką taikymo funkcijas – patirtis, analizuojami aktualūs duomenys, formuojamos išvados dėl produktų saugos kontrolės tendencijų ir įgyvendinimo gerinimo.

Pagrindinės sąvokos: produktų sauga, vartotojas, RAPEX sistema, Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba.

Keywords: product safety, consumer, RAPEX system, the State Consumer Rights Protection Authority.

Ižanga

Produktų saugos kontrolė ir vartotojų teisė į saugią ir sveikatai bei gyvybei pavojaus nekeliančių produktų naudojimą įgauna vis didesnę reikšmę Europos Sąjungos vidaus rinkos veikimo kontekste. Daug dėmesio šiai sričiai atspindi tiek teisiniame produktų saugos reguliavime Europos Sąjungos ir nacionaliniais lygmenimis, tiek kitų priemonių, skirtų vartotojų apsaugai nuo nesaugių produktų, įgyvendinime. Todėl visų pirma tikslinga aptarti šiuos aspektus, analizuojant pagrindinius teisės aktus, reglamentuojančius bendruosius ne maisto produktų atžvilgiu keliamus saugos reikalavimus Europos Sąjungos lygmeniu, aptarti juos nacionaliniu lygmeniu įgyvendinančius teisės aktus.

Siekiant sistemiškai įvertinti tiek Europos Sąjungos vidaus rinkos mastu, tiek nacionaliniu Lietuvos Respublikos lygmeniu taikomas produktų saugos kontrolės priemonės, aptartinos svarbiausios iš jų. Viena iš jų yra Europos Sąjungos skubaus keitimosi informacija apie pavojingus vartotojų sveikatai gaminius sistema (RAPEX sistema), kuria remdamosi šalys, tarpininkaujant Europos Komisijai, keičiasi informacija apie nacionalinėse vidaus rinkose nustatytus pavojingus gaminius. Tokiu būdu siekiama efektyvesnės rinkos priežiūros ir maksimaliai sumažinti riziką, kurią kelia nesaugių produktų realizavimas, Europos Sąjungos vidaus rinkoje. Kaip rodo straipsnyje analizuojami statistikos duomenys, tiek Europos Sąjungos, tiek Lietuvos Respublikos rinkoje pastebima nustatytų nesaugių produktų skaičiaus didėjimo tendencija, todėl tikslinga išskirti ir įvertinti šių rodiklių pasikeitimui didžiausią įtaką darančius veiksnius ir priežastis.

Praktiniu vartotojų apsaugos produktų saugos srityje aspektu svarbu įvertinti ir produktų saugos kontrolės priemonės Lietuvos Respublikos lygmeniu ir jų taikymo patirtį. Svarbiausios iš šių priemonių analizuotinos plačiau, išskiriant atsakomybės už produktų saugą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų nesilaikymą taikymo praktinius niuansus, aktualius statistikos duomenis, taip pat išskiriant Valstybinėje vartotojų teisių apsaugos tarnyboje nagrinėjant bylas dėl Produktų saugos įstatymo pažeidimo nustatytus dažniausiai pasitaikančius ne maisto produktų saugos reikalavimų pažeidimus.

1. Produktų saugos teisinis reguliavimas

1975 m. Europos Ekonominės Bendrijos preliminarioji programa dėl vartotojų apsaugos ir informavimo politikos¹⁰⁶ buvo pirmasis programinio pobūdžio teisės aktas, padėjęs pagrindus vartotojų teisių apsaugos sistemos formavimui. Taigi 1975 m. programoje buvo įvardytos penkios fundamentaliosios vartotojų teisės:

- Teisė į ekonominių interesų apsaugą;
- Teisė į sveikatos apsaugą ir saugumą;

106 OJ, C, 1975, 092.

- Teisė į pažeistų teisių gynimą ir žalos atlyginimą;
- Teisė į švietimą ir informaciją;
- Teisė į atstovavimą (teisė būti išgirstam).

Europos Taryba rezoliucijomis vėliau tvirtino 1981 m.¹⁰⁷ 1986 m.¹⁰⁸ 1992 m.¹⁰⁹ programas dėl vartotojų apsaugos ir informavimo politikos, kuriose, be kitų vartotojų teisių apsektų, kaip viena svarbiausių teisių buvo išskirta ir vartotojo teisė į saugų produktų naudojimą.

Dėl kiekvienos iš minėtų pirmą kartą 1975 m. Europos Ekonominės Bendrijos preliminarinioje programoje dėl vartotojų apsaugos ir informavimo politikos įtvirtintų vartotojų teisių sričių reguliavimui yra priimti atskiri, specialūs teisės aktai. Aktualiusias teisės aktas nagrinėjama tema – Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2001/95/EB dėl bendros gaminių saugos¹¹⁰ (toliau – Direktyva 2001/95/EB dėl bendros gaminių saugos), kurioje įtvirtintos nuostatos yra pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis kertines kategorijas produktų saugos srityje bei bendruosius produktų saugos reikalavimus. Direktyva 2001/95/EB dėl bendros gaminių saugos nustato bendruosius saugos reikalavimus ir jų kriterijus produktams, įtvirtina nacionalinių institucijų taikytinas rinkos ribojimo priemones nesaugių produktų atžvilgiu, apibrėžia svarbiausias (vartojimo produkto, gamintojo, platintojo) sąvokas.

Visi privalomieji saugos reikalavimai produktams, nustatyti Direktyvoje 2001/95/EB dėl bendros gaminių saugos bei konkrečių produktų grupių atžvilgiu taikomuose techniniuose reglamentuose, nacionaliniu lygmeniu yra įteisinti nacionaliniais teisės aktais: įstatymais, Vyriausybės nutarimais, ministrų ar valstybės institucijų vadovų įsakymais, specialiaisiais tam tikrų produktų grupių atžvilgiu taikomais techniniais reglamentais. Direktyva 2001/95/EB dėl bendros gaminių saugos nacionaliniu lygmeniu buvo įgyvendinta šiais pagrindiniais teisės aktais: Produktų saugos įstatymu¹¹¹ ir jį įgyvendinančiais pagrindiniais bendraisiais procesiniais įstatymo įgyvendinamaisiais teisės aktais – Skubaus keitimosi informacija apie pavojingus vartotojams gaminius taisyklėmis¹¹², Gamintojų, platintojų ir paslaugų teikėjų pranešimų teikimo apie pavojingus gaminius ir paslaugas taisyklėmis¹¹³, Produktų pateikimo į rinką ribojimo priemonių taikymo taisyklėmis¹¹⁴.

107 OL, C, 133, 1981.

108 OL, C, 167, 1986.

109 OJ, C, 186/1, 1992.

110 OJ, L, 11, 2002.

111 Lietuvos Respublikos produktų saugos įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 52-1673; 2001, Nr. 64-2324.

112 Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos direktoriaus 2010 m. gegužės 14 d. įsakymas Nr. 1-62 „Dėl Skubaus keitimosi informacija apie pavojingus vartotojams gaminius taisyklių patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2010, Nr. 58-2871.

113 Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos direktoriaus 2009 m. lapkričio 25 d. įsakymas Nr. 1-175 „Dėl gamintojų, platintojų, paslaugų teikėjų pranešimų teikimo apie pavojingus gaminius ir paslaugas taisyklės“. Valstybės žinios. 2009, Nr. 143-6325.

114 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 2 d. nutarimas Nr. 439 „Dėl produktų pateikimo į rinką ribojimo priemonių taikymo taisyklių“. Valstybės žinios, 2004. Nr. 177-6547.

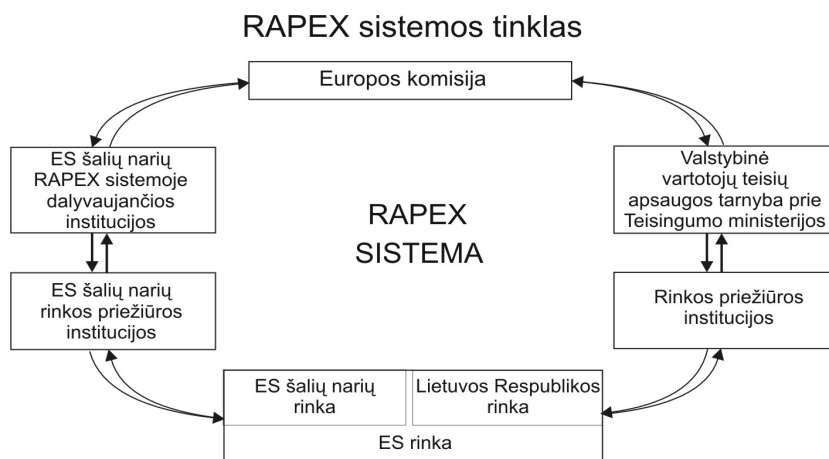
2. Vartotojų apsauga nuo nesaugių produktų Europos Sąjungos ir Lietuvos lygmenimis

Vartotojų teisė į sveikatos apsaugą ir saugumą, kaip minėta, įtraukta į 1975 m. Europos Ekonominės Bendrijos preliminarinioje programoje dėl vartotojų apsaugos ir informavimo politikos patvirtintą fundamentaliųjų vartotojo teisių sąrašą, gali būti tinkamai įgyvendinama veiksmingomis, efektyviomis ir realiai veikiančiomis priemonėmis. Atsižvelgiant į tai, kad tinkama vartotojų teisių apsauga ir gynimas yra Europos Sąjungos vidaus rinkos veikimo pagrindas, tačiau veiksmingiausiai šie tikslai įgyvendinami koordinuotais nacionalinių ir atsakingų Europos Sąjungos institucijų veiksmais, išskirtinos svarbiausios vartotojų apsaugos nuo nesaugių produktų priemonės Europos Sąjungos ir nacionaliniu Lietuvos Respublikos lygmenimis.

Direktyva 2001/95/EB dėl bendros gaminių saugos nustato pareigas valstybėms narėms, gamintojams ir platintojams bei Europos Komisijai, siekiant, kad į rinką patektų tik saugūs produktai, o aptikus nesaugių ar pavojingų gaminių, būtų galima skubiai imtis veiksmų jiems iš rinkos pašalinti. Direktyva taip pat įpareigoja gamintojus / platintojus informuoti atsakingas valstybės institucijas apie nesaugius gaminius ir priemones, kurių gamintojai ar platintojai ėmėsi, kad šie gaminiai būtų išimti iš rinkos ir saugiai sunaikinti. Įgyvendinant Direktyvos 2001/95/EB dėl bendros gaminių saugos nuostatas Europos Sąjungoje buvo sukurta skubaus keitimosi informacija apie nesaugius ir pavojingus vartotojų sveikatai gaminius ir produktus sistema (RAPEX). RAPEX sistema yra viena iš svarbiausių priemonių, kuria remdamosi šalys, tarpininkaujant Europos Komisijai, keičiasi informacija apie nacionalinėse vidaus rinkose nustatytus pavojingus gaminius. Tokiu būdu siekiama efektyvesnės rinkos priežiūros ir maksimaliai sumažinti riziką, kurią kelia nesaugių produktų realizavimas, Europos Sąjungos vidaus rinkoje.

RAPEX sistemos tikslai: sudaryti galimybę skubiai keistis informacija su visomis Europos Sąjungos narėmis apie priemones ir veiksmus, kurių imtasi dėl gaminių, keliančių rimtą pavojų vartotojų sveikatai ir saugai; informuoti valstybės nares ir Europos Komisiją apie rimtą pavojų net prieš patvirtinant priemones ar imantis veiksmų; gauti ir išplatinti visoms valstybėms narėms informaciją apie tolesnes priemones, kurių imtasi dėl pavojingų prekių. Be RAPEX sistemos tikslų, išskirtina ir šios sistemos veikimo nauda. RAPEX sistema padeda:

- Užkirsti kelią pavojingus gaminius tiekti Europos Sąjungos vidaus rinkoje;
- Stebėti valstybių narių institucijų atliekamos rinkos priežiūros veiksmingumą ir nuoseklumą;
- Nustatyti poreikius, imtis veiksmų Europos Sąjungos lygmeniu;
- Padėti nuosekliai vykdyti Europos Sąjungos gaminių saugos reikalavimus;
- Užtikrinti sklandų Europos Sąjungos vidaus rinkos veikimą;
- Stiprinti Europos Sąjungos vartotojų saugumo lygį;
- Stiprinti gaminių gamintojų ir platintojų savikontrolės principų įgyvendinimą, informuojant apie jų rastus vartotojų sveikatai pavojingus gaminius.

1 schema. RAPEX sistemos veikimas

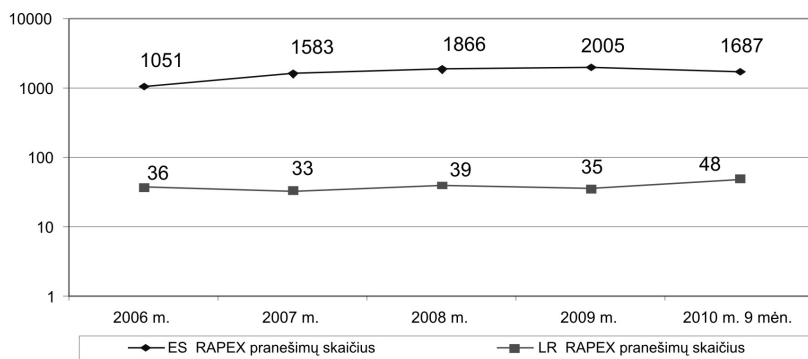
Igyvendindama Direktyvą 2001/95/EB dėl bendros gaminių saugos, Europos Komisija 2009 m. gruodžio 16 d. priėmė sprendimą 2010/15/ES, kuriuo nustatytos Bendrijos skubaus keitimosi informacija sistemos, nustatytos pagal Bendrosios gaminių saugos direktyvos 2001/95/EB 12 straipsnį ir pranešimo tvarkos, nustatytos pagal šios direktyvos 11 straipsnį, naudojimosi gairės¹¹⁵. Remiantis šiuo dokumentu 2010 m. gegužės 14 d. Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos direktoriaus įsakymu buvo patvirtintos Skubaus keitimosi informacija apie pavojingus vartotojams gaminius taisyklės¹¹⁶. Vadovaujantis šiomis taisyklėmis, rinkos priežiūros institucijos apie rinkoje rastus pavojingus gaminius teikia informaciją Valstybinei vartotojų teisių apsaugos tarnybai, o Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba savo ruožtu – Europos Komisijai. Valstybės narės taip pat keičiasi grįžtamojo ryšio informacija: kitai Europos Sąjungos valstybės narės institucijai nustačius jos vidaus rinkoje nesaugų produktą, kuris galejo būti pateiktas ir į kitos valstybės narės vidaus rinką, teikiamas pranešimas Europos Komisijai. Europos Komisijai tokį pranešimą patvirtinus, informacija perduodama atsakingoms visoms kitoms valstybių narių institucijoms (žr. 1 schemą).

Siekiant išsamiau įvertinti RAPEX sistemos veikimo veiksmingumą, tendencijas ir nesaugių produktų nustatymo mastus, tikslinga paanalizuoti statistikos duomenis, susijusius su informaciniais pranešimais, kuriais keičiantis veikia ši sistema. Kaip matyti iš 2 schemos, vertinant duomenis nuo 2006 m., pastebimas akivaizdus bendrų Europos Sąjungos ir Lietuvos rinkos priežiūros institucijų pateikiamų pranešimų apie nacionalinėse rinkose nustatytus nesaugius ne maisto produktus skaičiaus didėjimas. Lyginant 2009 m. ir tris šių metų ketvirčius, didėjimas taip pat akivaizdus: 2009 m.

¹¹⁵ OJ, L, 22/1, 2010.

¹¹⁶ Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos direktoriaus 2010 m. gegužės 14 d. įsakymas Nr. 1-62 „Dėl Skubaus keitimosi informacija apie pavojingus vartotojams gaminius taisyklių patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2010, Nr. 58-2871.

per mėnesį gauti vidutiniškai 167 pranešimai apie visose Europos Sąjungos valstybėse narėse nustatytus nesaugius produktus, o 2010 m. per mėnesį gauti 187 analogiški pranešimai. Vertinant duomenis nacionaliniu lygmeniu, ši tendencija taip pat matyti: 2009 m. per vieną kalendorinį mėnesį Lietuvos Respublikos rinkoje buvo nustatyti apytiksliai 3 nesaugūs produktai, o pagal 2010 m. trijų ketvirčių duomenis per mėnesį gauti 5 pranešimai (jei Lietuvos rinkoje randami kitos Europos Sąjungos valstybės narės rinkos institucijos nustatyti produktai į šį skaičių nėra įtraukiami, nes tokiu atveju Europos Komisijai teikiamas ne pranešimas, o atsiliepimas (reakcija). Taigi įvertinant aptartus duomenis dėl tiek visoje Europos Sąjungos, tiek Lietuvos Respublikos rinkoje nustatytų nesaugių gaminių, tikėtina, kad 2010 m. galutiniai metiniai duomenys toliau parodys pranešimų gausėjimo tendenciją.

2 schema. ES šalių narių ir LR pranešimai apie pavojingus gaminius

Kita vartotojų apsaugos nuo nesaugių produktų priemonė susijusi su instituciniu atsakingų ES ir nacionalinių institucijų atstovų bendradarbiavimu. Europos Sąjungos lygmeniu yra įsteigtas Europos Komisijos Sveikatos ir vartotojų apsaugos generalinio direktorato Bendrosios produktų saugos direktyvos komitetas¹¹⁷, kurį sudaro atsakingi Sveikatos ir vartotojų apsaugos generalinio direktorato atstovai, taip pat nacionalinių institucijų atstovai. Lietuvos Respublikai šiame komitete kaip atsakinga institucija nacionaliniu lygmeniu atstovauja Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba, taip pat dalyvauja Valstybinė visuomenės sveikatos priežiūros tarnyba prie Sveikatos apsaugos ministerijos ir Valstybinė ne maisto produktų inspekcija prie Ūkio ministerijos¹¹⁸. Europos Komisijos Sveikatos ir vartotojų apsaugos generalinio direktorato Bendrosios produktų saugos direktyvos komitetas sukurtas kaip pagalbinė institucija įgyvendinant Direktyvą 2001/95/EB dėl bendros gaminių saugos ir atliekant ją siekiamų tikslų įgy-

117 OJ, L, 15, 2002

118 Lietuvos Respublikos ministro pirmininko 2010 m. birželio 1 d. potvarkis Nr. 197 „Dėl valstybės institucijų ir įstaigų, kitų institucijų, kurių atstovai pristato Lietuvos Respublikos poziciją Europos Sąjungos tarybos, Europos Komisijos, stojimo į Europos Sąjungą sutarties akto 52 straipsnio komitetuose ir darbo grupėse, sąrašų patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2010, Nr. 66-3289.

vendinimo stebėseną. Europos Komisijos Sveikatos ir vartotojų apsaugos generalinio direktorato Bendrosios produktų saugos direktyvos komitetas teikia iniciatyvas dėl tam tikrų standartų sugriežtinimo ar pakeitimo, šalys keičiasi informacija apie jų rinkose nustatytus nesaugius gaminius, diskutuoja apie tam tikrų prekių grupių, kurioms nėra nustatyti saugumo standartai, rizikos vertinimo ir galimo pavojaus nustatymo kriterijus. Europos Komisijos Sveikatos ir vartotojų apsaugos generalinio direktorato Bendrosios produktų saugos direktyvos komiteto darbas organizuojamas periodiškai susitinkant visiems nariams – Sveikatos ir vartotojų apsaugos generalinio direktorato ir valstybių narių įgaliotiems atstovams. Pabrėžtina ir kita Europos Sąjungos lygmeniu veikianti rinkos priežiūros atstovų institucija, taip pat sukurta įgyvendinant Direktyvą 2001/95/EB dėl bendros gaminių saugos – Bendrosios produktų saugos direktyvos tinklas („Consumer Safety Network“). Joje Lietuvos Respublikai atstovauja Valstybinė ne maisto produktų inspekcija prie Ūkio ministerijos. Bendrosios produktų saugos direktyvos tinklas atsakingas už keitimąsi nacionalinių rinkos priežiūros institucijų patirtimi apie rizikos vertinimo kriterijus, produktų patikrinimą, keitimąsi informacija apie valstybėse narėse atliktus mokslinius tyrimus apie vieno ar kito produkto savybes bei galimai keliamą pavojų vartotojų sveikatai ar gyvybei.

Aptartina ir kita svarbi vartotojų apsaugos nuo pavojingų ne maisto produktų priemonė Europos Sąjungos lygmeniu – institucijų veikla standartizacijos srityje. Atsižvelgiant į siekį sukurti suderintą ir vienodą Europos Sąjungos vidaus rinkos politiką ir siekiant ją tinkamai įgyvendinti, sukurti vienodus reikalavimus joje realizuojamiems produktams, šie reikalavimai nustatomi visos Europos Sąjungos lygmeniu ir taikomi rinkos priežiūros veikloje nacionaliniais lygmenimis. Europos Sąjungos institucijų veikla standartizacijos srityje – tai nuolat vykdoma Europos Sąjungos patvirtintų standartų stebėseną, jų peržiūra, keitimas, dažniausiai griežtinimas. Standartai visų pirma nustatomi Europos Sąjungos lygiu, o vėliau jie perkeliama į nacionalinius teisės aktus. Standartų pakeitimai vykdomi tik išsamiai išanalizavus keitimo poreikį, faktinius duomenis apie gaminio keliamą pavojų, pasitelkiami mokslininkai, laboratorijos, kitų specialistų išvados, valstybių narių atsakingų institucijų nuomonės.

Aptariant vartotojų apsaugos ir gynimo nuo nesaugių produktų priemones Lietuvos Respublikos nacionaliniu lygmeniu, pabrėžtinąs dalyvavimas analizuotoje RAPEX sistemos veikloje. Kaip minėta, kaip ryšių palaikymo institucija joje dalyvauja Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba ir rinkos priežiūros institucijos. Kitų prevencijos priemonių analizės pažiūriu pabrėžtinąs ir informacijos apie pavojingus gaminius viešinimas (informacijos publikavimas internete, pranešimai spaudoje, konferencijos, diskusijos, lankstinukai ir kt.), gamintojų ir platintojų švietimas bei jų savireguliacijos mechanizmų diegimo skatinimas. Gamintojų ir platintojų švietimas ir savireguliacijos mechanizmų diegimas yra viena iš efektyvių priemonių, padedančių užtikrinti saugių gaminių realizavimą rinkoje. Paminėtini keli tokių atvejų pavyzdžiai: UAB „Velux Lietuva“ inicijavo produkcijos patikrinimą ir informavo apie įmonės nustatytą jų gaminio – stogo balkono – pavojų. Įmonė, nustačiusi galimą jų gaminių keliamą pavojų, savanoriškai išėmė produktus iš rinkos ir įsigijusiems vartotojams pašalino pavojų keliančius gaminių trūkumus. Kitas pavyzdys: kompanija „Sony Europe GmbH“ infor-

mavo Lietuvos rinkos priežiūros srityje dirbančias institucijas apie savo gaminamas ličio jonų baterijas, kurios retais atvejais gali perkaisti ir gali būti nesaugios jas naudoti nešiojamuosiuose kompiuteriuose. Kompanija „Sony“ šių baterijų nešiojamuosiuose kompiuteriuose nenaudojo, tačiau išpėjo, kad nesaugumo problema gali kilti naudojant kitų gamintojų nešiojamuosius kompiuterius su šiomis baterijomis.

Kitos svarbios priemonės, taikomos nacionaliniu lygmeniu, susijusios su jau įvykdyto pažeidimo padarinių įgyvendinimu, tai yra atsakomybės taikymo ir žalos atlyginimo priemonės. Taigi už nesaugaus produkto realizavimą taikoma atsakomybė pagal Produktų saugos įstatymą, kuris reglamentuoja nuobaudų skyrimo tvarką dėl nacionalinių nuostatų, priimtų remiantis Bendros gaminių saugos direktyva, pažeidimo. Produktų saugos įstatyme nustatytos platintojų ir gamintojų prievolės, saugaus gaminių apibrėžimas, atsakomybės taikymo pagrindai ir tvarka, taip pat baudos, taikomos verslo subjektams už Produktų saugos įstatymo pažeidimą (pagal šiuo metu galiojančias nuostatas baudos – nuo 500 litų gamintojui, platintojui, pateikusiems į rinką pavojingų gaminių, iki 80 000 litų baudos gamintojams ar platintojams, pateikusiems į rinką pavojingus produktus, jeigu šie produktai sukėlė vartotojo mirtį). Atsakomybę už Produktų saugos įstatymo pažeidimą taiko Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba, nustatyta tvarka nagrinėdama bylą pagal rinkos priežiūros institucijos pateiktus įrodymus dėl tam tikro gaminio, neatitinkančio saugaus gaminio kriterijų, realizavimo. Kalbant apie nagrinėjamas priemones pabrėžtinas ir žalos atlyginimo institutas civilinėje teisėje, kuris teisiškai įtvirtintas Civilinio kodekso 6-tos knygos skyriaus „Civilinė atsakomybė“ 4-tame skirsnyje¹¹⁹. Šiose nuostatose apibrėžiamas atsakomybės už nekokybišku ir nesaugiu gaminiu padarytą žalą paskirstymas, gamintojo, paslaugų teikėjo sąvokos, atsakomybės taikymo sąlygos, atleidimo nuo jos pagrindai.

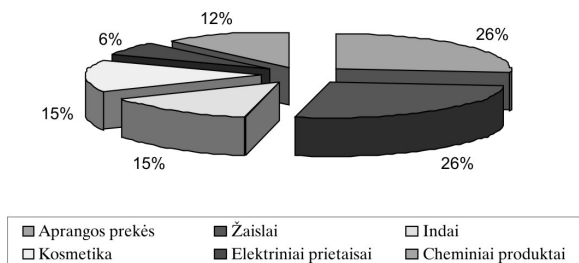
3. Produktų saugos kontrolės praktika

Praktinio vartotojų apsaugos produktų saugos srityje aspektu svarbu įvertinti ir produktų saugos kontrolės priemonių taikymo Lietuvos Respublikos lygmeniu taikymo patirtį ir išskirti, autoriaus nuomone, svarbiausias priežastis, lemiančias didėjančią rinkoje nustatomų nesaugių produktų skaičių.

Analizuojant Valstybinėje vartotojų teisių apsaugos tarnyboje nagrinėjamas bylas dėl Produktų saugos įstatymo pažeidimų, paaiškėja, kad dažniausiai kyla nesaugiomis pripažįstamų prekių grupių nustatymo problema. Apžvelgiant į 3 schemoje pateikiamus 2009 m. duomenis apie Valstybinėje vartotojų teisių apsaugos tarnyboje išnagrinėtas bylas dėl nesaugių produktų, išskirtinos dvi didžiausios gaminių grupės: aprangos prekės (26 proc. visų nagrinėtų bylų) ir žaislai (taip pat 26 proc. visų nagrinėtų bylų). Kitos prekių, neatitinkusių saugos reikalavimų, grupės, dėl kurių buvo nagrinėjamos bylos pagal Produktų saugos įstatymą, yra indai (15 proc. bylų), tokią pačią dalį nagrinėtų bylų sudaro ir kosmetikos gaminiai. Mažesnę dalį sudaro chemijos produktai

119 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262

– 12 proc. ir elektros prietaisai – 6 proc. visų Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos nagrinėtų bylų dėl Produktų saugos įstatymo pažeidimo. Vertinant Valstybinėje vartotojų teisių apsaugos tarnyboje per 2010 m. tris ketvirčius išnagrinėtas bylas dėl Produktų saugos įstatymo pažeidimo pagal pobūdį, tendencija dėl lyderiaujančių prekių grupių išlieka: 31 proc. visų per šį laikotarpį išnagrinėtų atvejų sudarė aprangos prekės, 28 proc. – žaislai, bylų dėl nesaugių kosmetikos gaminių skaičius padidėjo iki 21 proc, 14 proc. visų per 2010 m. tris ketvirčius išnagrinėtų bylų sudaro bylos dėl nesaugių elektros prietaisų, 3 proc. – dėl chemijos produktų ir tiek pat dėl indų.

3 schema. Valstybinėje vartotojų teisių apsaugos tarnyboje 2009 m. išnagrinėtos bylos dėl Produktų saugos įstatymo pažeidimo pagal pobūdį

Atsižvelgiant į tai, kad, analizuotais duomenimis, daugiausia Lietuvos Respublikos rinkoje nustatoma nesaugių aprangos prekių, žaislų ir kosmetikos gaminių, tikslinga aptarti dažniausiai nustatomus pažeidimus dėl privalomųjų saugos reikalavimų nesilaikymo šių prekių atžvilgiu.

Tiriant vaikiškus tekstilės gaminius dažniausiai nustatomi pažeidimai dėl funkcinių ar dekoratyvinių virvelių gobtuvo ar kaklo srityje. Vaikiški tekstilės gaminiai dėl draudžiamų gobtuvo srityje įvertų virvelių kelia didelę riziką vaikų gyvybei ir sveikatai, t. y. šie gaminiai neatitinka saugaus gaminio apibūdinimo, įtvirtinto Produktų saugos įstatyme. Pagrindiniai vaikiškų tekstilės gaminių privalomieji reikalavimai yra nustatyti Standarte LST EN 14682:2008 „Vaikiškų drabužių sauga. Virvelės ir įveriamos virvelės vaikų drabužiuose. Techniniai reikalavimai“. Jame įtvirtinta: „Neturi būti modeliuojami, gaminami ar tiekiami jaunesniojo amžiaus vaikams (iki 7 m., įskaitant vaikus, kurių ūgis iki 134 cm) skirti drabužiai, kurių įveriamos, funkcinės ar dekoratyvinės virvelės būtų gobtuvo ar kaklo srityje“. Vaikai dėl tokiam amžiui būdingos veiklos gali įstrigti žaidimų aikštelių įrenginiuose, o tai gali kelti pasismaugimo ir sužeidimo pavojų. 1 pav. pateikti vaikiški tekstilės gaminiai, skirti jaunesniojo amžiaus vaikams. Dėvint šiuos gaminius įprastomis vartojimo sąlygomis, pagal tam vaiko amžiui ir išsivystymo lygiui numatomą gebėjimą pasirūpinti savimi, būdingą elgseną ir veiklą, pavyzdžiui, gobtuvo srityje esančių virvelių atsitiktinis įstrigimas žaidimų aikštelių įrenginiuose, laipiojant medžiais, keliaujant autobusu arba traukiniu, gali kelti pasismaugimo pavojų, o elastingos virvelės, prie kurių pritvirtinti fiksatoriai, gali sužeisti veidą.

1 pav. Drabužėliai, pavojingi dėl įveriamų virvelių kaklo ir gobtuvo srityje

Žaislų prekių grupėje dažniausiai nustatomi dvejopo pobūdžio pažeidimai: smulkių dalių atsiskyrimas ir jų tilpimas į nustatytą „mažų dalių cilindrą“. Dažniausiai atsiskiria plastmasinės dalys (pavyzdžiui, pliušinių žaislų akys). Bandymais tempiant laboratorijose nustatoma, ar veikiant tam tikrai jėgai atsiskiria tam tikros žaislo dalys ir ar jos telpa į patvirtinto dydžio „mažų dalių cilindrą“; cheminis pavojus, kylantis dėl to, kad žaislų sudėtyje yra per didelė koncentracija cheminių medžiagų ar jų darinių. Šis pažeidimas nustatomas žaisluose, kurie pagaminti iš plastifikuotos medžiagos masės. Pagrindiniai žaislų privalomieji reikalavimai yra nustatyti Standarte LST EN 71-1:2005+A6:2008 „Žaislų sauga. Mechaninės ir fizikinės savybės“; Žaislų saugos techniniame reglamente¹²⁰. Pagal nustatytus privalomuosius reikalavimus „Tiekiami žaislai turi, naudojant pagal paskirtį ar numanomu būdu, atsižvelgiant į įprastą vaikų elgesį, nekelti pavojaus juos naudojančių ar trečiųjų asmenų saugai ir sveikatai“, „Žaislai, kurie aiškiai skirti vaikams iki 36 mėn., jų sudedamosios dalys ir nuimamos detalės turi būti tokių matmenų, kad jų nebūtų galima praryti ir (arba) įkvėpti“, „Tam tikrų rūšių cheminės medžiagos (ftalatai) negali būti naudojami kaip medžiaga arba mišiniuose, jeigu jų koncentracija žaisluose ir vaikų priežiūros prekėse yra didesnė kaip 0,1 proc. plastifikuotos medžiagos masės. 2. Žaislai ir vaikų priežiūros prekės, kuriuose šių ftalatų koncentracija yra didesnė kaip 0,1 proc. plastifikuotos medžiagos masės, negali būti tiekiami rinkai“. 2 pavyzdyje pateikti žaislai neatitinka produktų saugą reglamentuojančių nuostatų reikalavimų, nes žaisluose nustatytas cheminių medžiagų (ftalatų) kiekis viršija leistiną koncentraciją, pažeistas draudimas, pagal kurį ftalatai negali būti naudojami kaip medžiaga arba mišiniuose, jeigu jų koncentracija žaisluose ir vaikų priežiūros prekėse yra didesnė kaip 0,1 proc. plastifikuotos medžiagos masės, o žaislai ir vaikų priežiūros prekės, kuriuose ftalatų koncentracija yra didesnė už nurodytąją, negali būti tiekiami rinkai, todėl šie produktai kelia cheminių pavojų vaikų sveikatai. Kitas pavyzdinis gaminyje neatitinka produktų saugą reglamentuojančių nuostatų reikalavimų: tam tikros žaislų dalys, naudojant tam tikrą tempimo jėgą, lengvai atsiskiria ir yra tokios mažos (bet kurioje padėtyje visos telpa į patvirtinto

120 Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2003 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 4-487 „Dėl Ūkio ministro 1999-12-31 d. įsakymo Nr. 450 „Dėl Žaislų saugos techninio reglamento“ pakeitimo“. Valstybės žinios. 2004, Nr. 11-300; 2006, Nr. 59-2097.

standarto „mažų dalių cilindras“), kad žaidžiantis vaikas prarijęs šią plastmasinę dalį gali užspringti ar net uždusti.

2 pav. Žaisluose nustatytas cheminių medžiagų (ftalatų) kiekis viršija leistiną koncentraciją.
Žaislų dalys lengvai atsiskiria ir telpa į nustatytą mažų dalių cilindrą.
Produktas kelia užspringimo / uždusimo pavojų.

Išanalizavus ne maisto produktų saugos kontrolės priemonių Lietuvos Respublikos lygmeniu taikymo patirtį, tikslinga išskirti, autoriaus nuomone, svarbiausias priežastis, lemiančias didėjančią tiek Europos Sąjungos, tiek nacionalinėje vidaus rinkoje nustatomų nesaugių produktų skaičių.

Viena iš svarbiausių priežasčių, lemiančių didėjančią nustatytų nesaugių produktų skaičių tiek Europos Sąjungos, tiek nacionaliniu lygmeniu, yra griežtėjantys standartų saugos reikalavimai (pvz., Europos Komisijos sprendimas 2006/502/EB, draudžiantis teikti į rinką suvenyrinius žiebtuvėlius, įpareigojantis platinti tik apsaugą nuo vaikų turinčius žiebtuvėlius). Privalomųjų standartų keitimas yra nuolat vykdomos Europos Sąjungos patvirtintų standartų stebėsenos, jų peržiūros padarinys. Standartai visų pirma nustatomi Europos Sąjungos lygiu, vėliau perkeliama į nacionalinius teisės aktus. Standartų pakeitimai vykdomi išsamiai išanalizavus keitimo poreikį pagal nuolat besikeičiančios rinkos sąlygas, faktinius duomenis apie gaminio keliamą pavojų, pasitelkiami mokslininkai, laboratorijos, kitų specialistų išvados, valstybių narių atsakingų institucijų nuomonės.

Be to, svarbi priežastis, dėl kurios nustatoma daugiau nesaugių ne maisto produktų rinkoje, yra aktyvesnė vidaus rinkos institucijų veikla. Aptartų įsteigtų institucijų, veikiančių Europos Sąjungos lygmeniu, veikla, nuolatiniai valstybių narių atstovų susitikimai, kurių metu keičiamasi informacija apie saugos reikalavimų nustatymo ir taikymo praktinius aspektus, prisideda prie atitinkamai didėjančios ir rinkos priežiūros institucijų kompetencijos bei gerėjančių administracinių gebėjimų nesaugių produktų kvalifikavimo požiūriu.

Didėjančių nustatomų nesaugių ne maisto gaminių skaičių taip pat lemia šių produktų importas iš trečiųjų šalių. RAPEX sistemos duomenimis, 2009 m. daugiausia (58 proc.) buvo nustatyta prekių, kurių kilmės šalis yra Kinija (2010 m. per tris ketvirčius iš Lietuvos Respublikos rinkoje nustatytų produktų 79 proc. produktų kilmės šalis – Kinija), 19 proc. visų pavojingų nustatytų produktų kilmės šalis buvo Europos

Sąjungos valstybės narės, 13 proc. nesaugių gaminių kilmės šalis buvo trečiosios šalys, 10 proc. atvejų kilmės šalis nenustatyta.

Kita svarbi priežastis, lemianti didėjančių pranešimų apie rinkoje nustatomus nesaugius gaminius skaičių, yra gamintojų ir platintojų savanoriškų rinkos ribojimo priemonių taikymas. Pavyzdžiui, automobilių „Toyota“ gamintojas per RAPEX sistemą informavo apie jų nustatytą riziką (galimas akseleratoriaus pedalo užstrigimas), apie tai per atstovus informavo automobilių savininkus. Gamintojų atstovų pateiktais duomenimis, Lietuvos Respublikoje 2 702 transporto priemonių valdytojams buvo pasiūlyta nemokamai atlikti profilaktinę transporto priemonių patikrą.

Išvados

1. Aktyvesnė vidaus rinkos priežiūra, griežtėjantys standartais įtvirtinami produktų saugos reikalavimai, gamintojų, platintojų savanoriškų rinkos ribojimo priemonių taikymas, glaudesnis tarpinstitucinis bendradarbiavimas Europos Sąjungos lygmeniu ir didėjantis pavojingų gaminių importas iš trečiųjų šalių lemia rinkose nustatomų gaminių ir per RAPEX sistemą pateikiamų pranešimų apie juos didėjimo tendencijas.

2. Didėjantis nustatytų pavojingų vartotojams gaminių pateikimo į rinką atvejų skaičius rodo, kad Europos Sąjungos ir nacionaliniu lygmenimis taikomos priemonės (RAPEX sistemos veikimas, tarpinstitucinis bendradarbiavimas, Europos Sąjungos institucijų veikla standartizacijos srityje, atsakomybės taikymas) yra veiksmingos, tačiau tobulintinos siekiant, kad šių priemonių taikymo rezultatai lemtų pavojingų produktų pateikimo į rinką sumažinimą.

3. Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos nagrinėjamų bylų dėl Produktų saugos įstatymo pažeidimų praktika rodo, kad dažniausiai atsakomybė taikoma už nesaugių vaikiškų tekstilės gaminių ir žaislų pateikimą į rinką, todėl tikslingas aktyvus gamintojų ir platintojų švietimas dėl privalomųjų saugos reikalavimų aktualiausiose srityse.

Literatūra

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

Lietuvos Respublikos produktų saugos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 52-1673; 2001, Nr. 64-2324.

Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos direktoriaus 2010 m. gegužės 14 d. įsakymas Nr. 1-62 „Dėl Skubaus keitimosi informacija apie pavojingus vartotojams gaminius tai-

syklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 58-2871.

Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos direktoriaus 2009 m. lapkričio 25 d. įsakymas Nr. 1-175 „Dėl gamintojų, platintojų, paslaugų teikėjų pranešimų teikimo apie pavojingus gaminius ir paslaugas taisyklės“. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 143-6325.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 2 d. nutarimas Nr. 439 „Dėl pro-

- duktų pateikimo į rinką ribojimo priemonių taikymo taisyklių“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 177-6547.
- Lietuvos Respublikos ministro pirmininko 2010 m. birželio 1 d. potvarkis Nr. 197 „Dėl valstybės institucijų ir įstaigų, kitų institucijų, kurių atstovai pristato Lietuvos Respublikos poziciją Europos Sąjungos tarybos, Europos Komisijos, stojimo į Europos Sąjungą sutarties akto 52 straipsnio komitetuose ir darbo grupėse, sąrašų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 66-3289.
- Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2003 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 4-487 „Dėl Ūkio ministro 1999-12-31 d. įsakymo Nr. 450 „Dėl Žaislų saugos techninio reglamento“ pakeitimo“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 11-300; 2006, Nr. 59-2097.
- 1975 m. Europos Ekonominės Bendrijos preliminarioji programa dėl vartotojų apsaugos ir informavimo politikos, OJ, C, 1975, 092.
- 1981 m. Europos Tarybos rezoliucija dėl antrosios programos dėl vartotojų apsaugos ir informavimo politikos, OL, C, 133, 1981.
- 1986 m. Europos Tarybos rezoliucija dėl vartotojų interesų apsaugos Europos Ekonominės Bendrijos politikoje, OL, C, 167.
- 1986; 1992 m. Europos Ekonominės Bendrijos programa dėl ateities prioritetų vystant vartotojų teisių apsaugos politiką, OJ, C, 1992, 186/1.
- 1992 m. Europos Tarybos direktyva 92/59/EEB dėl bendros gaminių saugos, OJ, L, 1992, 228/24.
- 2001 m. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/95/EB dėl bendros gaminių saugos, OJ, L, 2002, 11/4.
- Europos Komisijos 2009 m. gruodžio 16 d. sprendimas 2010/15/ES, kuriuo Bendrijos skubaus keitimosi informacija sistemos, nustatytos pagal Bendrosios gaminių saugos direktyvos 2001/95/EB 12 straipsnį ir pranešimo tvarkos, nustatytos pagal šios direktyvos 11 straipsnį, naudojimosi gairės, OJ, L, 22/1, 2010.

GENERAL PRODUCT SAFETY REQUIREMENTS. THEORY AND PRACTICE

Algirdas ROMEIKA

Summary. *The control of product safety and consumers' right to get and use safe and not hazard for health or life products becomes more and more important in the context of the functioning of the internal European Union market. A lot of attention in this area is reflected both in the legal regulation of product safety at the European Union and national levels as well as other measures designed to protect consumers from unsafe products, implementation. The presentation covers the analysis of the main legislation in the field of the general non-food products, the safety requirements at the European Union level, and discusses them also at the national level, the implementation of such legislation.*

Seeking systematically to evaluate the product safety control measures and means applied both at EU and national level i. e. in the Republic of Lithuania, in this topic are discussed the most important of them. One of them is the EU rapid alert system for all dangerous consumer products, with the exception of food, pharmaceutical and medical devices (RAPEX). It allows for the rapid exchange of information between Member States

via central contact points and the Commission of measures taken to prevent or restrict the marketing or use of products posing a serious risk to the health and safety of consumers. In such way it is seeking to ensure more effective market surveillance and maximal risk deduction, caused realization by not safe products in the common market. In both EU and Lithuanian market it is noticed the increase of not safe product as the statistical data indicate. During this presentation the most important indicators effecting product safety and its reasons are separated and evaluated.

Practical part of this presentation is focused on means of the product safety control in Lithuania and their application experience. The most important of these measures are analyzed in a more detailed way, distinguishing liability for the breach of legal acts regulating product safety and its practical aspects, relevant statistical data. In this presentation are also separated the most often breaches and their examples identified in a field of non food products safety during investigations of the State Consumer Rights Protection Authority of the Republic of Lithuania regarding breaches of the Law on Product safety.

VARTOTOJO TEISIŲ DĖL NEKOKYBIŠKAIS PRODUKTAIS PADARYTOS ŽALOS GYNIMO POKYČIAI, PRAKTIKA IR JOS TENDENCIJOS LIETUVAI ĮSTOJUS Į EUROPOS SĄJUNGĄ

Algis NORKŪNAS

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Civilinės ir komercinės teisės katedros lektorius
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas: (8 5) 271 4587

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjas
Gynėjų g. 6, Vilnius
Telefonas: 249 12 00
Elektroninis paštas: a.norkunas@lat.lt

Anotacija. *Nekokybiškais produktais padarytos žalos atlyginimas į specialųjį deliktą išskirtas tik 2000 m. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse. Iki tol vartotojams nekokybiškais produktais ar paslaugomis padaryta žala buvo atlyginama bendraisiais pagrindais. Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, atsirado būtinybė suvienodinti verslo sąlygas ir vartotojų gynimo lygį. Taikant analizės ir istorinį metodus, straipsnyje parodoma delikto atsiradimo sąlygos, jo skirtumai nuo Europos Tarybos direktyvomis nustatytų taisyklių ir įgyvendinimo problemos, apžvelgiama naujausia Lietuvos teismų praktika taikant priimtas nuostatas. Straipsnio išangoje analizuojamas vartotojų teisių gynimo teisinis reglamentavimas prieš darant pakeitimus, pavyzdžiais iliustruojama susiklosčiusi vartotojų teisių gynimo būklė.*

Straipsnį sudaro dvi dalys: vienoje apžvelgiamos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimų priežastys, kitoje – padarytų pakeitimų esmė ir jų įgyvendinimas.

Pirmojoje dalyje autorius analizuoja Europos Tarybos direktyvų nuostatas ir parodo, kad Civilinio kodekso nuostatos dėl už žalą atsakingų asmenų apibrėžimo, žalos sampratos ir gamintojo atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindų neatitiko galiojančios Europos Sąjungos teisės. Autorius svarsto, ar dėl to pakeitimai buvo būtini, ar tai buvo tik Lietuvos įstatymo leidėjo pasirinkimas. Šioje straipsnio dalyje nurodoma, kas lėmė apsisprendimą pakeisti galiojančią įstatymą, atskleistos pakeitimų, padarytų Lietuvai stojant į Europos Sąjungą, priėmimo sąlygos ir procedūros ypatybės.

Antrojoje dalyje autorius nagrinėja prieš pakeitimą galiojusias teisės aktų nuostatas ir parodo, kuo jos savo turiniu prieštaravo galiojusiai Europos Sąjungos teisei.

Šioje dalyje analizės ir lyginamuoju metodais atskleistas galiojusio įstatymo nuostatų dėl gamintojo, importuotojo, žalos sąvokų, gamintojo atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindų turinys, Europos Sąjungos direktyvų šiais klausimais esmė ir išryškinti nacionalinės ir Europos Sąjungos teisės prieštaravimai, aptarti civilinės atsakomybės netaikymo pagrindų skirtumai, išryškėjantys sprendžiant nekokybiškais produktais padarytos žalos atlyginimo ir nekokybiškomis paslaugomis padarytos žalos atlyginimo klausimus. Toliau autorius atskleidžia padarytų pakeitimų turinį, tikslą ir pateikia savo vertinimą, kaip gali pakisti verslo aplinka ir vartotojų teisių gynimas dėl įstatymo pokyčių, pateikia pavyzdžių, kaip šios nuostatos buvo taikomos Lietuvos teismuose.

Straipsnis naudingas dėl civilinės atsakomybės taisyklių išaiškinimo. Jis padeda suvokti dėl narystės Europos Sąjungoje pakitusią teisinę verslo aplinką ir kitokias vartotojų teisių gynimo galimybes.

Pagrindinės sąvokos: *civilinė atsakomybė, atsakomybė už nekokybišką produkciją, atsakomybė už nekokybiškas paslaugas.*

Keywords: *civil liability, liability for defective products, liability for defective service.*

Ižanga

Kiekvienas teisės aktas yra savo laikmečio produktas. Ne išimtis buvo 1964 m. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Jame nebuvo specialių nuostatų dėl vartotojų teisių gynimo. Buvo taikomos bendrosios nuostatos dėl pirkėjo, užsakovo teisių gynimo ar jų kontrahentams pagal sutartį tenkančių pareigų tinkamo vykdymo. Nekokybiškais gaminiais ar produktais vartotojui padarytos žalos specialių atlyginimo nuostatų nebuvo. Iki 2001 m. liepos 1 d. ji buvo atlyginama tik bendraisiais pagrindais:

1. Kreditoriui pareiškus ieškinį dėl kaltais neteisėtais veiksmais padaryto žalos atlyginimo (CK 483 straipsnis)¹²¹;

2. Kreditoriui pareiškus reikalavimus apginti teises, jei jam parduotas netinkamos kokybės daiktas. Pagal 1994 m. gegužės 17 d. įstatymu Nr. I-459¹²² padarytus CK pakeitimus ieškinys galėjo būti pareikštas pirkėjo pasirinkimu arba prekybos organizacijai, arba gamintojui (CK 262 straipsnio 2 dalis).

Vartotojai retai gynė savo teises teisme, reikalaudami atlyginti padarytą žalą. To meto teismų praktika nurodo tik Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. kovo 27 d. nutartį. Sprendžiant iš bylos aplinkybių ieškovui buvo padaryta žala sveikatai, kai susprogo parduotuvelyje nupirktas gazuotu vandeniu užpildytas plastikinis sifonas, kurio gamintojas ir tiekėjas buvo ne Lietuvoje.

121 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Vilnius: TIC, 1998.

122 Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimo ir papildymo. Valstybės žinios. 1994. Nr. 44-805.

Pirmosios instancijos teismas patenkino ieškinį prieš atsakovą – Lietuvos Respublikoje esančią UAB, kuri sifonus naudojo kaip tarą. Atsakovas pateikė kasacinį skundą ir vienas iš argumentų buvo tas, kad į bylą turėjo būti įtrauktas Vengrijoje esantis sifonų gamintojas ir tiekėjas, turėjęs atsakyti už žalą dėl nekokybiško gaminio. Kasacinis teismas atmetė šį argumentą ir nurodė, kad Lietuvos UAB, pardavęs pirkėjui savo prekę, privalo atlyginti nekokybiškos prekės padarytą žalą, o šios UAB sutartis su Vengrijoje esančiu taros gamintoju yra pagrindas UAB reikšti pretenzijas taros gamintojui, kelti regresinius reikalavimus¹²³.

Naujasis Civilinis kodeksas, nuosekliai įgyvendindamas bendrąją civilinės teisės principą – nukentėjusiojo asmens teisių gynimą – pirmą kartą Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtino specialias žalos atlyginimo taisykles, kai žala ar nuostoliai padaryti nekokybiškais produktais ar paslaugomis¹²⁴. Reglamentavimo pagrindu tapo Europos Bendrijų Tarybos 1985 m. liepos 25 d. direktyva Nr. 85/374/EEB „Dėl valstybių narių įstatymų, kitų teisės aktų ir administracinių nuostatų dėl atsakomybės už netinkamos kokybės gaminius derinimo“ (toliau tekste – Direktyva)¹²⁵.

Įsigaliojus naujamam Civiliniam kodeksui teismų praktika nepakito, Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą retai pasiekia bylos, kuriose tiesiogiai turi būti taikomos Civilinio kodekso šeštosios knygos III dalies XXII skyriaus ketvirtojo skirsnio nuostatos, numatančios atsakomybę už žalą, atsiradusią dėl netinkamos kokybės produktų ar paslaugų. Yra bylų, kuriose be pagrindo nurodomi argumentai dėl Civilinio kodekso šeštosios knygos normų nuostatų, numatančių atsakomybę už žalą, atsiradusią dėl netinkamos kokybės produktų ar paslaugų, taikymo, todėl kasacinio teismo praktika ir toliau yra negausi. Yra pavienių atvejų, kai prašoma priteisti žalą arba kitais būdais ginti pirkėjo teises. Jie vėliau straipsnyje bus pateikti ir analizuojami. Žiniasklaidos priemonės paviešina atvejus, tikėtina, susijusius su nekokybiškais gaminiiais padaryta žala, pavyzdžiui, dėl nekokybiškų drabužių, apsinuodijimo maisto produktais, nesaugių produktų pakuočių, nenurodant ar klaidingai informuojant apie gaminio sudėtį, gamintoją ir kt. Šie duomenys rodo, kad vartotojų teisių pažeidimai nėra reti, bet atskiri teisių gynimo atvejai nėra efektyvūs pažeidimų prevencijos prasme. Pastaruoju metu suaktyvėjo diskusija dėl pažeistų vartotojų teisių gynimo kitų procedūrinių priemonių, tokių kaip grupės ieškinys. Tokios galimybės nustatymas galėtų veiksmingai pasitarnauti taip pat ir vartotojų teisių gynimo srityje dėl nekokybiškais produktais padarytos žalos atlyginimo.

123 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–369. www.teismupraktika.lt

124 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. 1–6 knygos. Vilnius: TIC, 2000.

125 Directive 85/374/EEC on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the member states concerning liability for defective products // Official Journal, 1985 L 210/29.

1. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimai: tikslingumas ar būtinumas?

Rengiant Civilinį kodeksą iš principo laikytasi Direktyvos nuostatų, bet šalis neturėjo teisinės pareigos jos nuostatas įgyvendinti visiškai tiksliai. Lietuvai siekiant tapti Europos Sąjungos nare kilo klausimas, kad Lietuvos teisės aktai būtų suderinti su galiojančia Europos Sąjungos teise. Reikėjo peržiūrėti tas Civilinio kodekso nuostatas, kuriomis buvo įgyvendinama Europos Sąjungos politika. Europos Bendrijų taryba Direktyvos preambulėje yra nurodžiusi, kad Direktyva priimama atsižvelgiant į būtinybę derinti valstybių narių įstatymus, o derinimo priežastys yra šios:

- 1) egzistuojantys skirtumai gali iškreipti konkurenciją;
- 2) tai gali turėti įtakos laisvam prekių judėjimui bendrojoje rinkoje;
- 3) tai gali lemti skirtingą vartotojų apsaugos lygį.

Dėl šių ir kitų priežasčių Direktyvos įgyvendinimas tapo mūsų šalies pareiga. Jos nuostatų įdiegimas teisės aktuose ir praktikoje turėjo būti vertinamas nauju aspektu – ar jos įgyvendinamos tiksliai.

Išsakyti argumentai kalba apie tai, kad galiojantys teisės aktai turėjo būti peržiūrėti ir atitinkamai pakeisti. Teisės aktų keitimas yra vienas iš būdų, kaip šalies vidaus politikos, tarp jų ir teisinės politikos, priemonėmis pasiekti reikiamą tikslą – vienodą su kitomis bendrijos narėmis Direktyvos nuostatų įgyvendinimą. Reikėtų atkreipti dėmesį į kelis aspektus.

Pirma. Direktyvos nuostatos nėra tiesiogiai taikomos. Jos turi būti įgyvendinamos valstybėse narėse priimant teisės aktus ar kitais būdais, bet tai turi būti veiksminga. Jei tuo pat metu galioja nacionaliniai aktai, kurie netiksliai ar neviseškai aiškiai perteikia galiojančias Europos Sąjungos teisės nuostatas, tai skatina nepasitikėjimą teise apskritai, Europos Bendrijos teise (lyg ją būtų galima pažeisti) ir Lietuvos teise (netaikoma galiojanti įstatymo nuostata). Tokia atmosfera nenaudinga nei šaliai, nei joje gyvenantiems vartotojams.

Antra, vartotojų apsaugą užtikrina ne tik teismas, bet ir vartotojų teisių gynimo institucijos, o pirmiausia teisinių reikalavimų turi paisyti vartotojui produkciją parduodantys asmenys. Teisinė nežinia ar neaiškumas sudarytų sąlygas nesąžiningiems verslininkams pelnytis vartotojo sąskaita, teikiant nekokybišką produkciją, neužtikrintų tinkamo vartotojų teisių gynimo, institucijų darbo ir veiksmingos vartotojų teisių apsaugos.

Trečia. Vartotojai Lietuvoje iki tol nebuvo ir šiuo metu nėra aktyvūs savo teisių gynėjai, todėl teisinis neaiškumas ir teisių gynimo institucijų darbo brokas tokią padėtį dar labiau pablogintų.

Iš to daroma išvada, kad pakeitimai buvo būtini tiek politiniais, tiek teisiniais sumetimais. Jie buvo padaryti 2004 m. balandžio 27 d. įstatymu Nr. IX–2172, įsigaliojusiu 2004 m. balandžio 30 d.¹²⁶

126 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.3, 2.55, 2.61, 2.72, 2.79, 2.112, 2.152, 2.160, 2.167, 4.176, 6.292, 6.298, 6.299, 6.747, 6.748, 6.751, 6.753 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios. 2004, Nr. 72-2495.

2. Civilinio kodekso nuostatų, reglamentuojančių atsakomybę už žalą, padarytą nekokybiška produkcija, pakeitimų esmė

Istatymu buvo pakeistos trys grupės nuostatų:

- 1) dėl žalos atlyginimo prievolės skolininko apibrėžimo (CK 6.292 straipsnis);
- 2) dėl žalos, kaip civilinės atsakomybės, pagrindo, kai ji padaryta dėl nekokybiško produkto (CK 6.299 straipsnis);
- 3) dėl atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindų, taikomų dėl nekokybiškos produkcijos ir nekokybiškų paslaugų, patikslinimo (CK 6.298 straipsnis).

Pirmasis pakeitimas susijęs su gamintojo sąvokos ir importuotojo veiklos masto pakeitimais. Tai reiškė pagal šio delikto sąlygas atsakingų asmenų sąrašo išplėtimą.

Direktyvos tikslas buvo nustatyti ir taikyti civilinę atsakomybę be kaltės. Jos preambulėje sakoma, kad atsakomybė be kaltės turi būti taikoma pramoniniu būdu pagamintiems gaminiais, nes produktuose gali rasti trūkumų dėl tokio gamybos būdo. Už savo tiekiamų gatavų gaminių, sudedamųjų dalių ar tiekiamų žaliavų trūkumus atsakingi asmenys turi būti visi gamybos procese dalyvaujantys gamintojai. Dėl šių priežasčių atsakomybė turi būti išplėsta ir gaminių importuotojams į Bendriją bei asmenims, kurie prisistato gamintojais, patvirtindami savo vardą, prekės ženklą ar kitą skiriamąjį ženklą, taip pat asmenims, tiekiantiems gaminių, kurio gamintojo nustatyti neįmanoma¹²⁷.

Iš to išplaukia, kad pagal Direktyvą gamintojas gali būti dvi grupės asmenų:

- 1) kurie faktiškai pagamino produktą, jo dalį ar žaliavą. Ši grupė dar galėtų būti skirstoma į gamintojus, kurie pažymėjo produkciją savo vardu, ženklu ar žymeniu, ir gamintojus, nepažymėjusius produkcijos. Jas vienija tai, kad jie produkciją pagamino. Tai būtų faktiniai (tikrieji) gamintojai.
- 2) kiti asmenys, kurie prisistato gamintojais, nurodydami savo vardą, prekės ženklą ar kitą skiriamąjį ženklą ant gaminio. Tai asmenys, kurie prekės, jos dalies, žaliavos negamino, o tik pateikė (pristatė) save kaip gamintoją. Tai – kvazigamintojai.

Pagal Direktyvos nuostatas bet kurio vieno iš šių požymių (gaminimo arba prisistatymo gamintoju) užtenka, kad asmuo būtų pripažintas atsakingu už dėl nekokybiškos produkcijos padarytos žalos kaip gamintojas.

Pagal galiojusią CK 6.292 straipsnio 2 dalies nuostatą¹²⁸ gamintoju buvo laikomas galutinio produkto, produkto dalies arba žaliavų gamintojas ar paslaugų teikėjas, kuris pažymi produktą savo vardu, prekės ženklu ar kitu skiriamuoju žymeniu. Tai reiškia, kad gamintoju nebūtų laikomi: 1) faktiniai gamintojai, nepažymėję produkcijos, ir 2) kvazigamintojai. Pagal šią formuluotę norint asmenį pripažinti gamintoju buvo būtini du požymiai.

127 Directive 85/374/EEC on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the member states concerning liability for defective products // Official Journal, 1985 L 210/29.

128 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. 1–6 knygos. Vilnius: TIC, 2000, p. 422.

Pagal Direktyvos 3 straipsnio 1 dalį, kurioje nurodyta, kad „gamintojas reiškia gatavo gaminio, žaliavų ar sudedamosios dalies gamintoją arba bet kurį asmenį, kuris, pritvirtindamas ant gaminio savo vardą, pavadinimą, prekės ženklą ar kitą skiriamąjį ženimą, pristato save kaip gamintoją“, užtenka vieno iš minėtų požymių, kad asmuo būtų laikomas gamintoju. Iš to darytina išvada, kad šiuo atžvilgiu Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas buvo įtvirtinęs siauresnę gamintojo sąvoką, lyginant su Direktyva.

Tai neatitiko Direktyvos siekio nustatyti vienodas atsakomybės sąlygas valstybės narėse.

Pagal padarytus Civilinio kodekso pakeitimus atsakomybės subjektai – gamintojai – už žalą, padarytą dėl nekokybiškų produktų, yra:

- 1) faktinis gamintojas, nepažymėjęs galutinio produkto, jo dalies arba žaliavų savo vardu, prekės ženklu ar kitu skiriamuoju žymeniu;
- 2) faktinis gamintojas, kuris yra pažymėjęs galutinį produktą, jo dalį arba žaliavas ir taip nurodė save kaip gamintoją;
- 3) ne gamintojas, kuris prisistato gamintoju, pažymėdamas produkciją savo ženklu, vardu ar žymeniu.

Kitas CK 6.292 straipsnio pakeitimas susijęs su būtinumu derinti valstybių narių įstatymus dėl atsakomybės ir užtikrinti vienodą vartotojų apsaugos lygį visoje Bendrijoje. Lietuvos civilinio kodekso 6.292 straipsnio 3 dalyje prieš pakeitimą buvo numatyta, kad produkcija importuojama į Lietuvos Respubliką¹²⁹. Turtinė atsakomybė pagal šią nuostatą negalėjo būti taikoma, jei asmuo produktą importavo į kitos Europos Sąjungos valstybės narės teritoriją. Atsakomybę reikėjo išplėsti gaminių importuotojams į Bendriją. Direktyvos 3 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad gamintoju laikomas ir kaip gamintojas yra atsakingas kiekvienas verslu užsiimantis asmuo, importuojantis į Bendriją gaminių pardavimo, nuomos, išperkamosios nuomos ar kitokio platinimo tikslais¹³⁰.

Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare reikėjo užtikrinti, kad kaip gamintojas atsakytų kiekvienas asmuo, kuris dėl savo verslo importuotų į Europos ekonominės erdvės valstybių teritoriją netinkamos kokybės produktą, turėdamas tikslą jį realizuoti. Šis numatymas užtikrintų vienodą vartotojų apsaugą, nes civilinės atsakomybės sąlygos nepriklausytų nuo to, kurioje iš Europos Sąjungos valstybių vartotojas įsigijo netinkamos kokybės produktą. Toks pakeitimas buvo padarytas.

Antra pakeitimų grupė susijusi su žalos, kaip civilinės atsakomybės pagrindo, reglamentacija, kuri visiškai atitiktų Direktyvą.

Iki pakeitimo Lietuvos civilinio kodekso 6.299 straipsnio 1 dalies 2 punkte buvo numatyta, kad nekokybiška produkcija padaryta žala reiškia žalą nukentėjusio asmens turtui, kurį šis paprastai naudojo buityje¹³¹.

129 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. 1–6 knygos. Vilnius: TIC, 2000, p. 522.

130 Directive 85/374/EEC on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the member states concerning liability for defective products // Official Journal, 1985 L 210/29.

131 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. 1–6 knygos. Vilnius: TIC, 2000, p. 524.

Direktyva nurodo siauresnį žalos apibrėžimą. Ji neapima paties gaminio su trūkumais, turi būti ne mažesnė kaip 500 eurų, o turtas paprastai yra skirtas ir nukentėjusiojo asmens naudojamas ar vartojamas asmeniniams tikslams¹³².

Buvo prieštaravimų, kad nacionalinis įstatymas leido taikyti griežtą atsakomybę plačiau, nes žala apėmė žalą pačiam gaminiui, o Direktyva tai riboja. Nacionalinio įstatymo nuostata neriboją žemutinės žalos ribos, o Direktyvoje buvo nurodyta, kad padaryta žala turi būti ne mažesnė kaip 500 eurų. Trečiasis skirtumas susidarė dėl kito turto, kuriam galėjo būti padaryta žala. Pagal Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą tai turėjo būti turtas, paprastai naudojamas buityje. Aišku, ši nuostata turėjo būti aiškinama kartu su CK 6.292 straipsnio 4 dalimi, kad skirsnio nuostatos taikomos tik kai produktai įsigijami vartojimo, o ne verslo tikslais. Pagal galiojusias Civilinio kodekso nuostatas civilinę atsakomybę buvo galima taikyti plačiau ir didesnę. Direktyvos preambulėje buvo numatyta, kad atsakomybę norima riboti, siekiant išvengti pernelyg didelio bylų skaičiaus.

Padarytų pakeitimų esmė yra, kad:

- 1) žala neapima gaminio su trūkumais;
- 2) žala neapima mažesnės kaip 500 eurų atitinkančios sumos pagal įstatymų nustatyta tvarka skelbiamą oficialų euro ir lito santykį;
- 3) žala turi būti padaryta nukentėjusio asmens turtui, kuris skirtas ir paprastai buvo naudojamas asmeniniams poreikiams tenkinti.

Lietuvos teismų praktika, kaip minėta, tuo klausimu yra negausi, bet kelis kartus buvo nagrinėta ir pasisakyta dėl tinkamų teisės normų taikymo ir dėl tinkamo ieškovo ir atsakovo žalos, padarytos nekokybiškais produktais, atlyginimo byloje.

Antai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas civilinėje byloje pasisakė, kas gali būti ieškovu, atsakovu ir kokiais atvejais taikomos bendrosios civilinės atsakomybės taisyklės¹³³. Byloje nustatyta, kad ieškovas yra ūkininkas ir durpių substratą, kurį pagamino atsakovas, iš trečiojo asmens individualiosios įmonės pirko ne vartojimo, o savo verslo – daržovių ir gėlių auginimo – tikslais. Teismas nurodė, kad ieškovas gali būti tik fizinis asmuo – vartotojas. Šiuo atveju nereikalaujama, kad vartotoją su gamintoju sietų sutartiniai santykiai. Vartotojas (fizinis asmuo) turi teisę į žalos atlyginimą tiek tais atvejais, kai jis buvo prekių ar paslaugų pirkėjas ar užsakovas, tiek tais atvejais, kai jo su gamintoju nesieja jokie sutartiniai santykiai. Žala, padaryta nekokybiškomis prekėmis, kurios įsigytos ne vartojimo tikslais, atlyginama ne pagal ketvirtojo skirsnio normas, o pagal bendrąsias civilinės atsakomybės taisykles (CK Šeštosios knygos XXIII skyriaus antrojo ir trečiojo skirsnio normas).

Vilniaus apygardos teismo civilinėje byloje buvo sprendžiama dėl tinkamo atsakovo byloje: statybos darbams buvo panaudotas nekokybiškas gaminys¹³⁴. Iš bylos

132 Directive 85/374/EEC on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the member states concerning liability for defective products // Official Journal, 1985 L 210/29.

133 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-458. www.teismupraktika.lt

134 Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-891-464. www.teismupraktika.lt

aplinkybių matyti, kad vartotojas teismui nurodė, jog jo namo stogas buvo uždengtas nekokybiška stogo danga, kurią jam pagal sutartį pardavė pardavėjas. Šios prekės pardavėjas, patrauktas civilinėje byloje atsakovu, nurodė, kad šią dangą pagamino ir jos tiekėjas yra Lietuvos gamintojas. Šis buvo informuotas apie bylą ir sutiko į ją įstoti atsakovu. Teismas pasiūlė ieškovui pakeisti atsakovą – prekės pardavėją – jos gamintoju, bet ieškovas nesutiko to padaryti. Teismas atmetė ieškinį nekokybiškos stogo dangos pardavėjui, nes ieškovas nesutiko pakeisti atsakovo – nekokybiškos prekės pardavėjo, kuris nurodė gaminio gamintoją, – jos gamintoju. Spręsdamas dėl gamintojo sampratos pagal CK 6.292 straipsnį teismas pasisakė, kad gamintoju laikomas kiekvienas asmuo, kuris realizavo netinkamos kokybės produktą. Nurodytos normos 4 dalyje nustatyta išimtis, kad paminėta nuostata dėl gamintojo netaikoma, kai produktą realizavęs asmuo nukentėjusiajam asmeniui praneša apie produkto gamintoją ar jį patiekusį asmenį.

Dėl pakeitimų, kad žala neapima paties gaminio su trūkumais ir kad ribojama minimali suma, vertinimo darytina neigiama išvada. Tai negerins vartotojų teisių gynimo Lietuvoje ir nepadės šio delikto nuostatų taikymo įsitvirtinimui. Minėtos spaudos publikacijos ir teismų praktika rodo, kad net ir esant platesnei žalos sampratai, teisme yra retos bylos dėl nekokybiška produkcija padarytos žalos, nes vartotojai nėra aktyvūs. Vien tik prielaida yra tai, kad patenkinant vartotojo pretenzijas buvo pasiekti geranoriški ir teisingi gamintojo ir vartotojo susitarimai dėl padarytos žalos atlyginimo. Nustatyta ribojanti 500 eurų suma Lietuvos sąlygomis yra gana didelė, todėl kreipimusi į teismą dar sumažės. Tai reiškia, kad pagrindinis vaidmuo užtikrinant vartotojo teises teks vartotojų teisių gynimo institucijoms ir patiems vartotojams.

Kaip pavyzdį galima pateikti Kauno apygardos teismo nagrinėtą civilinę bylą¹³⁵. Ieškovas ieškiniu prašė pripažinti negaliojančia pirkimo–pardavimo sutartį, kuria ieškovas iš atsakovo nupirko grandininį pjūklą ir alyvą, priteisti iš atsakovo 710 litų žalos atlyginimą, procesines palūkanas ir bylinėjimosi išlaidas. Jis nurodė, kad garantinio aptarnavimo laikotarpiu pjūklas sugedo dėl netinkamos alyvos. Atsakovas pjūklą gedimo priežastį pripažino, pasiūlė ieškovui 2 litrus biologinės grandinių tepimo alyvos ir sutiko sumokėti mažesnę kompensaciją už patirtus nuostolius ir nepatogumus. Ieškovo vertinimu, atsakovas pripažino savo kaltę, todėl teismo prašė pirkimo–pardavimo sutartį pripažinti negaliojančia ir priteisti žalos atlyginimą. Teismas ieškinį atmetė, ginčą sprendė pagal bendrąsias civilinės atsakomybės taisykles, vadovavosi teisės nuostatomis, kurios reglamentuoja pirkimą ir pardavimą ir pirkėjo teises. Iš bylos aplinkybių matyti, kad padarytų nuostolių suma neviršija 500 eurų atitinkančios sumos pagal įstatymų nustatyta tvarka skelbiamą oficialų euro ir lito santykį.

Dar vienas su žala susijęs aspektas, kuris buvo pakeistas, – jos maksimalaus dydžio ribojimo klausimas.

Ankstesnėje Civilinio kodekso 6.299 straipsnio 2 dalies nuostatoje buvo numatyta galimybė be jokių kriterijų nustatyti konkretaus maksimalaus dydžio ribotą atsako-

135 Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1131. www.teismupraktika.lt

mybę¹³⁶. Direktyvos 16 straipsnis leido nustatyti ribotą atsakomybę tik dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo, ne mažesnę kaip 70 milijonų eurių¹³⁷. Tokios sumos ribojimas mūsų sąlygomis nėra aktualus, tačiau, suderinus atsakomybės sąlygas, ribojimų galimybė buvo pašalinta.

Pakeistoje CK 6.299 straipsnio 2 dalyje kalbama, kad žala neapima branduolinės žalos. Tai atitinka Direktyvos 14 straipsnį, pagal kurį ji netaikoma branduolinių avarijų padarytiems sužalojimams ar žalai, reguliuojamai valstybių narių ratifikuotomis tarptautinėmis konvencijomis¹³⁸. Lietuvos Respublika yra prisijungusi prie 1963 m. Vienos konvencijos dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą¹³⁹.

Trečia pakeitimo dalis susijusi su aplinkybių, kurios atleidžia gamintoją nuo civilinės atsakomybės, tikslesniu reglamentavimu.

Pagal Direktyvą esant šiam deliktui griežta atsakomybė gamintojui nustatoma dėl to, kad egzistuoja rizika rasti trūkumų gaminant produkciją pramoniniu būdu. Reikėjo apibrėžti kriterijus, kada produkto nesaugumas yra kokybės trūkumas šio delikto požiūriu. Direktyvos siekis, kaip jau minėta, buvo nesudaryti prielaidų konkurencijos iškraipymui ir užtikrinti vienodą vartotojų teisių apsaugos lygį Europos Sąjungos valstybėse. Išplečiant atsakomybę šalinančias aplinkybes, būtų mažinama gamintojo ir atitinkamai didinama vartotojo rizika, nes daugiau teisių visada suteikiama ribojant kito asmens teises.

Galiojusoje CK 6.298 straipsnio 1 dalies 2 punkto nuostatoje buvo reikalaujama, kad gamintojas įrodytų, jog produktą išleidžiant į apyvartą netinkamos kokybės nebuvo. Prieš pakeitimą šioje kodekso nuostatoje buvo griežtesnė negu direktyvoje gamintojo įrodinėjimo pareigos požiūriu formuluoė, nes reikalavo patikimai įrodyti tinkamos kokybės faktą produktą išleidžiant į apyvartą. Profesoriaus V. Mikelėno nuomone, gamintojas turėjo būti atleidžiamas nuo atsakomybės, įrodęs, kad išleidžiama apyvarton prekė buvo kokybiška¹⁴⁰.

Apie šią situaciją kalbama Direktyvos 7 straipsnio „b“ punkte¹⁴¹. Pagal jį gamintojas turėtų įrodyti kad, atsižvelgiant į aplinkybes, yra pagrindo manyti (t. y. tikėtina), kad produkto išleidimo metu nebuvo netinkamos kokybės. Kaip matome, Direktyvos nuostata yra nuosaikesnė, ji reikalauja tinkamos kokybės tik tikėtino įrodymo. Dėl to buvo būtina atitinkamai pakeisti įstatymą. Pakeitus įstatymą gamintojui pakanka įrodyti tikėtinumą, kad produktas nebuvo nekokybiškas¹⁴². Šiuo atveju pabrėžtina, kad

136 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. 1–6 knygos. Vilnius: TIC, 2000, p. 524.

137 Directive 85/374/EEC on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the member states concerning liability for defective products // Official Journal, 1985 L 210/29.

138 Ten pat.

139 1963 m. Vienos konvencija dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą. Valstybės žinios. 1993. Nr. 72-1345; Lietuvos Respublikos branduolinės energijos įstatymas. Valstybės žinios. 1996. Nr. 119-2771.

140 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (1). Vilnius: Justitia, 2003, p. 409.

141 Directive 85/374/EEC on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the member states concerning liability for defective products // Official Journal, 1985 L 210/29.

142 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.3, 2.55, 2.61, 2.72, 2.79, 2.112, 2.152, 2.160, 2.167, 4.176, 6.292, 6.298, 6.299, 6.747, 6.748, 6.751, 6.753 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios. 2004, Nr. 72-2495.

tikėtinas tinkamos kokybės įrodymas vertintinas kaip priežastinio ryšio nustatymas šio delikto sąlygomis. Netinkama gaminio kokybė pasireiškia kaip neteisėti veiksmai, o priežastinis ryšys yra kaip neteisėtų veiksmų ir žalos (nuostolių) sąsaja. Delikto normų taikymui pakanka tikėtinio pobūdžio neteisėtų veiksmų, o ir priežastinis ryšys tampa tokio pat pobūdžio – tikėtinas, bet ne kategoriškas. Lietuvos teismų praktika pripažįsta tikėtiną priežastinį ryšį kaip civilinės atsakomybės sąlygą.

Kitas gamintojo atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindas, dėl kurio buvo keičiamas Civilinio kodekso 6.298 straipsnio 1 dalies 5 punktas, – produktą išleidžiant į apyvartą buvusio mokslo ir techninių žinių lygio teisinė reikšmė.

Galiojusioje iki pakeitimo nuostatoje gamintojas buvo atleidžiamas nuo atsakomybės, jei įrodė, kad žinių lygis nebuvo toks, kad leistų:

- 1) nustatyti netinkamą produkto kokybę ar
- 2) leisti išvengti netinkamos jo kokybės.

Pagal Direktyvos 7 straipsnio „e“ punktą gamintojui pakako įrodyti, kad gaminio trūkumo neleido nustatyti išleidžiant į apyvartą egzistavęs mokslo ir technikos lygis.

Minėto nacionalinio įstatymo nuostata neatitiko Direktyvos, nes ji buvo griežtesnė. Atsižvelgiant į tai dar turėtų būti įvertinta Direktyvos 15 straipsnyje 1 dalyje suteikta teisė kiekvienai valstybei narei daryti išimtį iš 7 straipsnio „e“ punkto. Kas gi lėmė įstatymo leidėjo pasirinkimą? Jis padarytas gamintojo naudai. Kodėl tai padaryta?

Reikia paminėti, kad pagal Direktyvos 15 straipsnio 2 dalį valstybė narė, norėdama pasinaudoti Direktyvos 7 straipsnio „e“ punkto išlyga, privalėjo laikytis tam tikrų procedūrų (informuoti Komisiją, pateikti jai siūlomos priemonės tekstą ir kt.)¹⁴³. Atsižvelgiant į pakeitimų laiką ir skubą, tam nebuvo galimybių.

Dar vienas pakeitimas, susijęs su gamintojo atleidimu nuo atsakomybės, buvo Civilinio kodekso 6.298 straipsnio 4 dalies reformulavimas, nes Direktyvos ir nurodyto Civilinio kodekso skirsnio nuostatos nustato griežtą civilinę atsakomybę, bet Direktyva nereglamentuoja paslaugų teikėjo civilinės atsakomybės.

Ankstesnėje formuluotėje buvo nurodyta, kad gamintojo atleidimo nuo atsakomybės pagrindai netaikomi, jeigu įstatymai nustato ką kita. Pagal Civilinio kodekso nagrinėjamojo skirsnio nuostatas civilinė atsakomybė buvo taikoma ir paslaugų teikėjui, todėl galiojusi Civilinio kodekso 6.298 straipsnio 4 dalies nuostata galėjo būti taikoma paslaugų teikėjui, bet negalėjo būti taikoma gamintojo atsakomybei reglamentuoti.

Gamintojo atleidimo nuo atsakomybės pagrindai turi būti tokie, kad atitiktų Direktyvą. Pagal ją valstybėms narėms galima nukrypti dėl atsakomybės netaikymo tik dėl jau išanalizuoto 7 straipsnio „e“ punkto, bet ne kitais atvejais. Kitose srityse rizika tarp gamintojų ir vartotojų turi būti vienodai paskirstyta visoje Europos Sąjungos ekonominėje erdvėje taip, kad laiduotų vienodas galimybes gamintojams konkuruoti, o vartotojams – naudotis vienodu apsaugos lygiu.

143 Directive 85/374/EEC on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the member states concerning liability for defective products // Official Journal, 1985 L 210/29.

Kaip jau paminėta, Direktyva nereglamentuoja vartotojų apsaugos dėl nekokybiškos paslaugos padarytos žalos. Galiojusi Civilinio kodekso 6.298 straipsnio 4 dalies nuostata prieštaravo Direktyvai, nes įstatymai galėjo numatyti produkto gamintojo atsakomybės netaikymą kitais pagrindais, kurių Direktyva neleido. Reikėjo patikslinti, kad kiti įstatymai galėjo numatyti tik paslaugų tiekėjo atsakomybės netaikymo pagrindus. Tai ir yra šios nuostatos pakeitimo esmė.

Išvados

1. Delikto dėl civilinės atsakomybės už žalą, padarytą nekokybiškais produktais, nuostatos stojant į ES turėjo būti pakeistos dėl būtinumo užtikrinti vienodas konkurencijos galimybes ir vartotojų gynimo lygį bei tai, kad reguliavimo netikslumai buvo dėl Lietuvos teisėje numatyto vartotojo gynimo šio delikto sąlygomis ir už žalą, padarytą dėl nekokybiškų paslaugų.

2. Dėl pakeitimų skolininkų sąrašas buvo išplėstas dviem būdais: išplečiant gamintojo ir importuotojo sąvokas. Gamintoju gali būti produktą gaminęs asmuo, neatšizvelgiant į tai, ar gaminį pažymėjo savo vardu, ar skiriamuoju žymeniu, ir asmuo, kuris jo negamino, bet prisistatė kaip gamintojas. Importuotojas yra ir atsako tokiomis pat sąlygomis kaip asmuo, įvežantis prekes į Europos Sąjungos ekonominę erdvę.

3. Civilinė atsakomybė apribota minimaliu neatlyginamos žalos dydžiu ir paties gaminio vertės neįtraukimu į žalą.

4. Dėl padarytų pakeitimų žalos minimalaus dydžio ribojimai netaikomi, kai atsiranda civilinė atsakomybė dėl nekokybiškų paslaugų.

5. Gamintojo atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindai, jam taikant griežtą civilinę atsakomybę pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso numatyto delikto nuostatas, yra riboti, nustatyti kaip CK 6.298 straipsnio 1 dalyje numatytos aplinkybės, kvalifikuota kreditoriaus kaltė, o kiti įstatymai jų negali nustatyti.

6. Paslaugų teikėjo atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindai, jam taikant griežtą civilinę atsakomybę pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso numatyto delikto nuostatas, gali būti nustatyti kitais įstatymais.

7. Dėl menko vartotojų aktyvumo ir padarytų Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimų, kurie dar riboja griežtos civilinės atsakomybės taikymą, lemiamas vaidmuo ginant vartotojų interesus tenka neteisminėms vartotojų teisių gynimo institucijoms.

8. Vartotojų aktyvumas ginant pažeistas teises menkas, teismų praktika negausi, veiksmingos procesinės priemonės efektyviai ginti teisme pažeistas teises nesukurtos.

Literatūra

- Directive 85/374/EEC on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the member states concerning liability for defective products // Official Journal, 1985 L 210/29.
- 1963 m. Vienos konvencija dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą. Valstybės žinios. 1993, Nr. 72-1345.
- Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Vilnius: TIC, 1998.
- Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. 1–6 knygos. Vilnius: TIC, 2000.
- Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.3, 2.55, 2.61, 2.72, 2.79, 2.112, 2.152, 2.160, 2.167, 4.176, 6.292, 6.298, 6.299, 6.747, 6.748, 6.751, 6.753 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 72-2495.
- Lietuvos Respublikos branduolinės energijos įstatymas. Valstybės žinios. 1996, Nr. 119-2771.
- Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimo ir papildymo. Valstybės žinios. 1994, Nr. 44-805.
- Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (1). Vilnius: Justitia, 2003.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-369. www.teismupraktika.lt
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-458. www.teismupraktika.lt
- Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-891-464. www.teismupraktika.lt
- Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1131. www.teismupraktika.lt
-

CHANGES, PRACTICE AND TRENDS OF THE CONSUMER RIGHTS PROTECTION IN THE SPHERE OF DAMAGES CAUSED BY DEFECTIVE PRODUCTS AFTER THE LITHUANIAN MEMBERSHIP IN THE EU

Algis NORKŪNAS

Summary. *Compensation for the damage caused by defective products was identified as a special tort only in the Lithuanian Civil Code of 2000. Until then, compensation for the damage caused by defective products or services had been provided for customers on common grounds. The entry of Lithuania into the European Union created the necessity to unify business conditions and the level of consumer protection. The article shows the conditions for the appearance of tort, its differences from the provisions determined by the Directives of the European Union, and the problems of implementation. The publication discusses the content of the changes. By employing the analytical and comparative methods, the author examines the provisions of the existing legislation and demonstrates its incompliance with the regulation provided by legal acts of the European Union, as well as the necessity to approximate those provisions. At the same time, the transformation in*

the business environment and the protection of consumer rights caused by the change is also revealed here.

Incompliance with the provisions of the European Union Directives necessitated amendment of the provisions of the Lithuanian Civil Code regulating the definition of persons liable for the damage, the concept of damage, and the grounds for exempting the producer from civil liability. This was done by way of comparing the previously existing provisions with the rules established in the Lithuanian Civil Code and highlighting the differences. The article discusses whether those amendments were a necessity or an expression of the Lithuanian legislator's choice. The author analyses what determined one or another decision. The article also examines the differences in the grounds for the exemption of civil liability for the compensation for damage caused by defective products and defective services.

The article will prove useful for the interpretation of rules on civil liability; it also provides a better understanding of the change in the legal business environment caused by the European Union membership, as well as other possibilities for the protection of consumer rights.

LE PRINCIPE DE PRECAUTION OU LES SURPRENANTES RESSOURCES DE LA RESPONSABILITE JURIDIQUE

Vincent FORRAY

Maître de conférences à l'Université de Savoie

Résumé : *Cet article propose d'aborder le principe de précaution à partir des travaux de Hans Jonas et de le développer selon une perspective particulière. Il s'agit de montrer que, contrairement à une opinion souvent exprimée, le principe de précaution n'est pas un corps étranger aux concepts de la responsabilité civile saisie dans sa fonction de protection du consommateur. Solliciter le principe de précaution devant un juge n'oblige donc pas à modifier l'essence de la responsabilité civile. En outre, le principe de précaution apparaît spécialement utile à la protection du consommateur. Il constitue un remède aux risques de l'innovation technologique en économie de marché.*

Mots-clés : *principe de précaution, responsabilité, consommateur, sécurité, marché, préjudice hypothétique, risque de développement.*

Keywords: *precautionary principle, liability, consumer, security, market, hypothetical damage, development risk.*

Au début de son livre « Le principe responsabilité », Hans Jonas formule la thèse qui soutient le principe de précaution. Cette thèse est la suivante. La promesse de la technique moderne s'est inversée en menace ou, tout au moins, une menace est désormais liée à la promesse de la technique. L'avenir se présente donc comme la réalisation possible d'un malheur. Et ce malheur trouve forcément sa cause dans l'action humaine passée. Jonas nous invite alors à projeter les pires conséquences de nos actes dans l'avenir afin d'y puiser les normes qui devraient régir actuellement notre conduite. En d'autres termes, la peur de ce que pourrait être le futur façonnerait les règles qu'il nous faut aujourd'hui respecter.

L'idée d'ajuster nos actes en considération de leurs conséquences n'est pas récente : il est entendu depuis longtemps que l'homme raisonnable fait preuve de prudence, que le bon père de famille est un être avisé. La nouveauté radicale tient à ce que le refus d'aligner sa conduite en considération du pire potentiel de ses actions est source de responsabilité. L'incertitude devient une source d'obligation. Il n'est alors question que de la production d'obligations éthiques.

Le principe de précaution offre de passer de l'éthique au droit. Dans une version douce, il constitue une norme d'organisation des politiques publiques. Citons ainsi l'article 174 du Traité d'Amsterdam : « la politique de la Communauté dans le domaine de l'environnement vise un niveau de protection élevé, en tenant compte de la diversité des situations dans les différentes régions de la Communauté. Elle est fondée sur les principes de précaution et d'action préventive, sur le principe de la correction, par priorité à la source, des atteintes à l'environnement et sur le principe du pollueur-payeur [...] ». En France, le principe de précaution est mentionné à l'article L 110-1 du Code de l'environnement ; il a aussi été constitutionnalisé par la loi du 1er mars 2005 : « lorsque la réalisation d'un dommage, bien qu'incertaine dans l'état des connaissances scientifiques, pourrait affecter de manière grave et irréversible l'environnement, les autorités publiques veillent, par application du principe de précaution et dans leurs domaines d'attribution, à la mise en œuvre de procédures d'évaluation des risques et à l'adoption de mesures provisoires et proportionnées afin de parer à la réalisation du dommage ».

Dans sa version douce donc, le principe de précaution se formalise en déclarations d'intention politiques, normatives sans doute, mais dont les effets concernent la production législative et demeurent ainsi essentiellement abstraits

Dans une version plus dure, le principe de précaution établit un lien de droit entre des individus ; il constitue un créancier et un débiteur. Ceci est plus étonnant, plus rare aussi. L'idée selon laquelle il me faudrait m'expliquer en justice pour avoir fait preuve d'un pessimisme insuffisant, et payer pour un dommage qui ne se produira peut-être jamais, ne va pas de soi. C'est pourtant parfois la position des tribunaux français. Récemment, une Cour d'appel a condamné sous astreinte un opérateur de téléphonie mobile à démonter les antennes relais qu'il avait installé à proximité d'habitations ainsi qu'à indemniser les riverains. Je reviendrai sur cette affaire emblématique. Le principe de précaution a pu également inspirer d'autres solutions, de manière indirecte : c'est ainsi par exemple qu'un fabricant ou distributeur de médicament a pu être condamné à indemniser les victimes de pathologies liées à l'ingestion du médicament à une époque où le risque n'était pas scientifiquement avéré : les juges estiment que le fabricant aurait dû retirer son produit du marché par application de son devoir de vigilance à partir du moment où un doute existait sur l'innocuité de ce produit.

Il me faut ici aborder le principe de précaution sous l'angle de la protection du consommateur. Deux points de vue peuvent être adoptés. Le premier consiste à se placer *a priori*, à considérer la protection du consommateur abstraitement. Je veux dire par là qu'il faudrait envisager la situation du consommateur en soi. Faire l'inventaire des règles qui augmentent son niveau de protection, soit en accroissant sa sécurité, soit en augmentant ses chances d'être satisfait par l'opération économique entreprise. Un tel point de vue procède d'une sorte de consumérisme à la française. Celui-ci se caractérise par le postulat de faiblesse du consommateur. La fonction du droit de la consommation consiste à compenser cette faiblesse en établissant des règles à l'avantage du consommateur. Un tel point de vue ne présente pas de difficultés. Le principe de précaution élève le niveau de protection du consommateur, il n'en

retranche rien. En effet, il tend à imposer au professionnel des normes de sécurité bien plus contraignantes qu'en l'absence de principe de précaution.

Le second point de vue consiste à se projeter dans la relation du consommateur et du professionnel, à situer le droit de la consommation sur une ligne de tension entre la justice et le marché. La règle de droit devrait établir la balance des intérêts des consommateurs et des professionnels en considérant également –ou plutôt équitablement- leur satisfaction. Il me semble qu'un tel point de vue est davantage celui du droit européen de la consommation. Ce dernier module la protection du consommateur en fonction d'une certaine représentation de l'économie de marché dans le cadre de l'Union Européenne. L'objectif de protection du consommateur s'efface en cas d'excès, c'est-à-dire lorsque la règle protectrice déstabilise le marché. L'idée est que ce dernier réagit de lui-même au cas de protection excessive. Il entreprend de contre-balancer brutalement celle-ci, ce qui finit par nuire au consommateur. Cette idée est bien sûr réversible. L'excès de faveur faite au professionnel appelle une correction à la mesure de la perte de confiance du consommateur en un marché qui lui apparaît désormais plus hostile.

Considérer le principe de précaution de ce point de vue apparaît plus complexe. Le principe de précaution élève le niveau de protection du consommateur. Il élève aussi le niveau d'insécurité juridique sur le marché. En effet, on prétend, à sa suite, fonder des obligations juridiques sur l'incertitude. C'est-à-dire que le principe de précaution s'établit à l'opposé des concepts juridiques fondamentaux. Ceux-ci doivent permettre, en tant que concepts, d'offrir des solutions prévisibles (parce que celles-ci viennent par déduction, parce que les concepts rendent possible le syllogisme en droit). Les concepts qui nous intéressent sont ceux de la responsabilité civile. Ils contribuent à la protection des individus contre les risques créés par l'activité de consommation. La conciliation entre ces concepts et le principe de précaution pose problème. Les perturbations causées par le principe de précaution à la responsabilité civile disputent à son utilité pour le consommateur. La prudence commanderait d'écarter pour l'heure le principe de précaution. Il conviendrait au moins de le mettre de côté. De le considérer à part du droit de la responsabilité dans la mesure où il ne correspond pas à ses canons. Ceci ne parvient pourtant pas à dissiper l'intuition de l'utilité du principe de précaution en matière de protection du consommateur. Et, plus encore, qu'il constitue un remède efficace à certains risques qui pèsent sur le consommateur. Je voudrais donc poser la question de l'extravagance du principe de précaution (I) avant de d'explorer l'hypothèse de sa nécessité dans le droit de la consommation (II).

I. Un principe extravagant ?

Cette première partie est l'occasion de confronter les concepts de la responsabilité civile et le principe de précaution. Le concept général de responsabilité civile d'abord ; les concepts spéciaux ensuite.

A. Le concept général de responsabilité civile

La responsabilité civile est l'obligation de répondre du mal qu'on a fait, de réparer le dommage qu'on a causé à autrui. La source de l'obligation d'indemniser est un délit (article 1382 du Code civil français) ou un quasi-délit (article 1383). Il convient d'élargir la définition. Le droit oblige aussi parfois à répondre d'un mal qu'on a pas *fait*, mais qui s'est produit. Il existe des cas de responsabilité objective.

Il faut insister alors sur la dimension causale de la responsabilité. Plus exactement, « le pouvoir causal est une condition de la responsabilité » (Jonas). L'individu doit répondre de ses actes, il est alors *tenu* pour responsable. Autrement dit, le dommage commis doit être réparé, même si la cause n'est pas un délit ou un quasi-délit. Il suffit que l'acteur ait été cause active pour qu'il puisse être constitué débiteur. La responsabilité civile peut être conçue comme le mécanisme juridique de l'imputation causale (Jonas).

En outre, la responsabilité civile se rapporte à des actes déjà commis. Il s'agit de mettre au compte d'un individu ce qui s'est passé. La responsabilité se réalise – devient réelle – dans le fait que l'individu est tenu, de l'extérieur et après-coup, pour responsable de la lésion d'un intérêt juridiquement protégé. Jean Carbonnier débute ainsi la partie de son livre consacrée à la responsabilité civile : « Le mal s'étant produit, une voix interroge les hommes : qui l'a fait, qu'as-tu fait ? L'homme doit répondre ». Pour cela, il faut examiner le passé. La responsabilité implique toujours 1°) un élément de certitude 2°) un processus rétrospectif.

1°) Le préjudice commande au lien de droit qui unit celui qui le subit et celui qui l'a causé. Il faut donc que l'existence de ce préjudice soit indiscutable. On enseigne que le préjudice est une condition « constante » de la responsabilité (Brun, p. 111). 2°) La créance de dommages et intérêts a précisément pour fonction de replacer la victime dans la situation qui aurait été la sienne si le mal ne s'était pas produit. Elle cherche à compenser le préjudice subi avec une somme d'argent. Elle veut neutraliser le mal à rebours (indemniser veut dire « rendre indemne »). Elle entend rendre la justice en introduisant dans le patrimoine de l'individu un élément d'actif qui ramènera l'équilibre précédemment rompu par le mal.

Le principe de précaution pose évidemment un problème au concept général de responsabilité civile. Il oblige à préserver l'avenir d'une possibilité de dommage et pas à réparer le mal qu'on a fait. C'est-à-dire 1°) qu'il fait suite à une nécessité d'éviter la réalisation d'un préjudice incertain par hypothèse ; 2°) qu'il conduit à anticiper le futur et pas à revenir sur ce qui s'est passé. Comment imaginer alors que la responsabilité civile soit l'instrument technique de l'obligation ? De nombreux auteurs rejettent ainsi l'idée d'associer le principe de précaution et la responsabilité. Pour Flour, Aubert et Savaux : « la préservation de l'avenir ne peut guère passer que par des mesures spécifiques de prévention des dommages qui n'entrent pas dans le champ d'action de la responsabilité civile sauf à en changer radicalement le concept en en faisant un instrument sécuritaire collectif de prévention, d'abord, d'indemnisation, ensuite. Ce serait inverser les fonctions assignées à la responsabilité civile, qui n'a de fonction préventive qu'accessoire et secondaire. Ce serait, aussi, prendre le risque de s'enfermer

dans des concepts inadaptés et peu efficaces ». Des positions plus nuancées existent dans la doctrine française à l'image de ce qu'écrit Catherine Thibierge. Celle-ci envisage notamment une re-fondation de la responsabilité civile sur l'idée de responsabilité pour l'avenir.

En définitive, un accord implicite se fait sur l'idée que le principe de précaution appelle une modification radicale de nos conceptions de la responsabilité civile (Quézel-Ambrunaz, 2010, § 416). Admettre ou renoncer à une telle modification est une autre question, et c'est sur celle-ci que se concentrent les divergences. Une autre position peut être tenue. Elle consiste à affirmer que le principe de précaution n'impose pas de modification au concept de responsabilité qui ne se soit déjà opérée ou largement engagée. Pour le comprendre, il convient de confronter le principe de précaution et les concepts spéciaux de la responsabilité civile.

B. Les concepts spéciaux

Une partie de la doctrine française relève les bouleversements que provoquerait le principe de précaution. Une responsabilité sans victime, sans préjudice et sans indemnisation deviendrait concevable (Mazeaud, Le Tourneau). L'idée qui commande ce genre d'affirmation tient, je crois, au trouble que le principe de précaution causerait au concept de préjudice.

En un premier réflexe civiliste, le principe de précaution bouleverse le préjudice. Celui-ci doit présenter un caractère de certitude, à la mesure de ce qu'il commande le régime de la dette de réparation. « On ne saurait réparer un préjudice dont la réalisation est hypothétique » (Brun). La créance de dommages et intérêts compense tout le préjudice, rien que le préjudice. C'est ainsi que la victime pourra être réputée revenue dans la situation qui aurait été la sienne si elle n'avait pas subi le préjudice. La certitude de ce dernier ne semble pas discutable. Elle connaît cependant des nuances. D'abord, le droit civil répare la perte d'une chance. Un individu peut donc fonder sa demande en réparation sur un préjudice virtuel, entendu comme celui qui « existe en puissance dans l'acte incriminé parce que sont déjà réunies toutes les conditions de sa réalisation dans l'avenir ; [qui] est virtuellement présent » (Le Tourneau, n°1414). Ensuite, la réparation du préjudice résultant de la création d'un risque de dommage est possible. Il s'agit, par exemple, d'être indemnisé des mesures prises pour se prémunir des conséquences d'un dommage imminent. Le projet de réforme du droit français de la responsabilité prévoit d'ailleurs la disposition suivante : « Les dépenses exposées pour prévenir la réalisation imminente d'un dommage ou pour éviter son aggravation, ainsi que pour en réduire les conséquences, constituent un préjudice réparable, dès lors qu'elles ont été raisonnablement engagées ».

Le principe de précaution appelle un « saut conceptuel » (Stoffel-Munck) parce qu'il permettrait la réparation d'un préjudice éventuel. Ceci équivaudrait à installer une responsabilité civile sans préjudice. Je crois qu'une telle conclusion procède d'une confusion. Le couple principe de précaution – responsabilité civile suppose de distinguer deux préjudices. Le premier est hypothétique ou conjonctural. Il est supposé, résultat de la projection du pire d'une action. Je veux insister sur le fait que l'hypothèse

n'est ni une fantaisie intellectuelle, ni à un fantasme. Elle constitue une proposition dont on conjecture qu'elle est vraie, tout en sachant donc qu'elle peut être réfutée (Popper, 50 – 53). Ce préjudice hypothétique est utilisé pour fabriquer une norme qui répond à la question : que dois-je faire pour éviter que ne se réalise effectivement un tel préjudice ? Relisons Jonas :

« Or il y a encore un tout autre concept de responsabilité qui ne concerne pas le calcul *ex post facto* mais la détermination de ce qui est à faire ; un concept en vertu duquel je me sens donc responsable non en premier lieu de mon comportement et de ses conséquences, mais de la *chose* qui revendique mon agir. Par exemple, la responsabilité pour la prospérité d'autrui « n'envisage » pas seulement des projets d'action donnés du point de vue de leur acceptabilité morale, mais elle oblige à entreprendre des actions qui ne poursuivent pas d'autre fin [...] Le pourquoi se trouve en-dehors de moi, mais dans la sphère d'influence de mon pouvoir [...] la cause devient la mienne parce que le pouvoir est le mien et qu'il a un lien causal précisément avec cette cause ».

Je ne vois pas de raison de refuser aux juristes le droit de réceptionner le travail de Jonas sur ce point. Il faut sans doute admettre préalablement une porosité conceptuelle entre la responsabilité morale et civile (la question est bien sûr très discutée, v. Quézel-Ambrunaz, 2010), de même qu'une proximité possible des discours. Ce n'est pas impossible. Le travail de Georges Ripert peut être lu en ce sens, s'agissant de « retrouver dans quelle mesure le devoir moral de ne pas nuire à autrui se retrouve consacré dans la théorie de la responsabilité civile » (p. 197). S'y ajoute le fait de l'utilisation des théories de la responsabilité juridique par Jonas lui-même, mais aussi par des philosophes comme Paul Ricœur. Le « principe responsabilité » peut alors modifier l'ordre du discours des juristes.

On vient alors à l'idée suivante : le préjudice hypothétique visé par le principe de précaution sert à établir une norme morale. Sa violation est un délit que la responsabilité civile sanctionne lorsqu'il est la cause d'un préjudice. Il s'agit du second préjudice impliqué par le couple principe de précaution – responsabilité. Son essence ne le distingue pas de ceux actuellement indemnisés par les tribunaux.

Exemple. Les juges français, dans l'arrêt de la Cour d'appel de Versailles du 4 février 2009 déjà évoqué, ont retenu la responsabilité pour trouble du voisinage d'une société de téléphonie mobile qui avait installé des antennes-relais à proximité de maisons d'habitation. Trois étapes de leur raisonnement méritent d'être soulignées.

1°) Evaluer : « si la réalisation du risque reste hypothétique, il ressort des contributions et publications scientifiques produites aux débats et des positions législatives divergentes entre les pays, que l'incertitude sur l'innocuité d'une exposition aux ondes émises par les antennes-relais, demeure et qu'elle peut être qualifiée de sérieuse et raisonnable ». Voilà qui rend possible la projection du pire possible. L'incertitude du danger invite à craindre qu'un tel danger se produise. Il s'ensuit un principe d'action. Telle est la deuxième étape. 2°) Agir : « en l'espèce la société [...] n'a pas mis en œuvre dans le cadre de cette implantation [des antennes-relais] les mesures spécifiques ou effectives qu'elle est capable techniquement de mettre en œuvre ainsi que l'établit la signature de chartes entre certaines communes et les opérateurs de téléphonie mobile qui fixent des normes d'émission bien en deçà

des normes actuellement en vigueur en France ou qui éloignent les antennes mobiles des zones d'habitation ». Une réponse à la question « que dois-je faire ? » est formulée ici. Une norme fait suite à la projection du pire possible. L'inexécution de l'obligation abstraite qui en résulte constitue un fait générateur de responsabilité – on pourrait le qualifier de faute (Planiol, n°863 et s.) dans la mesure du préjudice qu'elle cause. 3°) Réparer : « considérant que les intimés, qui ne peuvent se voir garantir une absence de risque sanitaire généré par l'antenne-relais implantée à proximité immédiate de leur domicile familial, justifient être dans une crainte légitime constitutive d'un trouble ; que le caractère anormal de ce trouble causé s'infère de ce que le risque étant d'ordre sanitaire, la concrétisation de ce risque emporterait atteinte à la personne des intimés et à celle de leurs enfants ; considérant que la cessation du préjudice moral résultant de l'angoisse créée et subie par les intimés du fait de l'installation sur la propriété voisine de cette antenne-relais impose [...] d'ordonner son démantèlement ; [...] considérant que l'installation de l'antenne-relais à proximité de leur domicile sous le faisceau de laquelle ils se trouvent depuis fin 2005, a créé indiscutablement un sentiment d'angoisse, dont la manifestation s'infère des nombreuses actions qu'ils ont menées ». Le préjudice qui détermine la dette de réparation diffère du préjudice hypothétique appelé par le principe de précaution, la prophétie de malheur à laquelle il faut prêter l'oreille (Jonas, p. 73). Il s'agit dans ce cas d'un préjudice moral ; sa réparation ne pose pas de difficulté inhabituelle (*contra*. Stoffel-Munck).

Prolonger le raisonnement permet de résoudre le problème que le principe de précaution semblait adresser à la détermination de la victime. Le principe de précaution pose la nécessité de préserver l'avenir de nos actions. Il veut protéger contre la survenance du malheur les individus qui se trouveront confrontés à ce malheur. Les victimes de nos actions sont les générations futures. Celle-ci auront le droit de mettre à notre compte certains des maux qu'elles subissent. Mais il ne faut pas perdre de vue que cette mise en perspective sert à façonner les normes qui devraient régir nos comportements actuels. En d'autres termes, les générations futures sont appelées à subir un préjudice hypothétique. Lequel est utilisé pour fabriquer une norme. Le préjudice causé par la violation de cette même norme est subi actuellement par les individus.

Au fond, le principe de précaution accroît le nombre d'hypothèses de réparation d'un préjudice résultant d'un risque de dommage. De ce point de vue, il ne modifie pas en lui-même les concepts de la responsabilité. Rejoignant des mutations depuis longtemps engagées, il contribue à accroître la défense des intérêts individuels. C'est pourquoi il m'apparaît comme une nécessité.

II. Un principe nécessaire

L'association de l'évolution technologique et de l'économie de marché dans un monde globalisé étend considérablement la sphère des risques de dommages qui pèsent

sur les consommateurs. Ce n'est pas que la consommation expose l'individu à plus de risques, mais plutôt que l'échelle des risques s'accroît dans l'espace et dans le temps (Ricœur, p. 59). Du moins s'agit-il de la représentation au sein de laquelle se loge le principe de précaution. Chacun peut faire – ou pas – l'expérience de cet accroissement des risques. Tenant pour acquise cette expérience, je voudrais dans cette seconde partie, montrer que le principe de précaution se présente comme une possibilité de remédier à deux types de risques qui menacent le consommateur : les risques liés à l'innovation technologique et les risques liés au développement du marché.

A. Un remède aux risques de l'innovation technologique

Le langage de la responsabilité scientifique désigne le risque du progrès par l'expression risque de développement (Carbonnier, p. 2264). Pour évaluer ses implications, évoquons une hypothèse de responsabilité du fait d'un produit défectueux. Un industriel fabrique et met sur le marché un produit nouveau, conforme aux données acquises de la science. Imaginons que, dans un délai raisonnable, le produit cause, du fait de sa structure, un dommage grave au consommateur. Le dommage peut-il être imputé au fabricant ?

Une première manière de répondre à la question est d'avancer l'idée que celui-ci s'en est tenu à l'état de la science au moment de la mise sur le marché du produit, qu'il s'en est tenu à ce qu'il pouvait savoir au jour de la vente. Une seconde manière de répondre est de considérer la situation du fabricant sous l'angle du principe de précaution. Et de vérifier alors s'il a entrepris la projection dans l'avenir que ce dernier commande. A-t-il tiré les conséquences du préjudice hypothétique ? Les deux démarches peuvent entrer en opposition. La première est sous-tendue par l'idée que la responsabilité pour le dommage causé par un produit structurellement défectueux se trouve limitée par la connaissance scientifique. C'est ce qu'on appelle l'exonération pour risque de développement. La seconde conduit à exiger davantage de la connaissance scientifique. Invitant à imaginer le pire possible, elle interroge ainsi le présent : est-il possible de garantir l'innocuité du produit que je mets sur le marché ? Précisons. La connaissance scientifique me permet-elle de formuler un préjudice hypothétique ? Ce dernier désigne, ainsi que nous l'avons vu précédemment, une proposition dont on conjecture qu'elle est vraie, tout en sachant qu'elle peut être réfutée, donc « fausse ». Et si la connaissance scientifique permet de formuler un préjudice hypothétique, l'obligation naît de faire en sorte qu'il n'arrive pas ; celui qui a mis le produit sur le marché doit s'employer à déjouer l'avenir. À défaut, le dommage subi par un consommateur du fait du produit, en ce sens défectueux, , pourra être mis à son compte. Cette seconde démarche conduit à refuser l'exonération *a priori* pour risque de développement.

Le principe de précaution offre ainsi une protection supplémentaire au consommateur. Corrélativement, il propose une ré-interprétation du droit positif. Pour saisir celle-ci, je prendrai un exemple en droit français. La France a transposé, avec beaucoup de retard, la directive n°85/374 du 25 juillet 1985, avec une loi du 19 mai 1998 qui a créé un régime de responsabilité du fait des produits défectueux dans le

Code civil. L'article 1386-11 dispose que « le producteur est responsable de plein droit à moins qu'il ne prouve : [...]4° Que l'état des connaissances scientifiques et techniques, au moment où il a mis le produit en circulation, n'a pas permis de déceler l'existence du défaut ». Le principe de l'exonération pour risque de développement se trouve donc admis dans le champ d'application du texte. Il connaît une exception. Elle figure à l'article 1386-12 du Code civil et intervient « lorsque le dommage a été causé par un élément du corps humain ou par les produits issus de celui-ci ».

Le principe de précaution déstabilise le dispositif légal d'exonération pour risque de développement. Son application supposerait d'écarter celle-ci. Il est cependant peu probable qu'un juge choisisse d'écarter le Code civil en cas de préjudice lié à un risque de développement. Mais il demeure difficile d'exclure le principe de précaution dans ce domaine. Une attitude plus nuancée est possible. Le principe de précaution pourrait constituer un contrepoids. Il viendrait contre-balancer une interprétation du texte selon laquelle le risque de développement constitue une cause d'exonération spécifique à la responsabilité du fait des produits défectueux et dont la conséquence est la suivante : le professionnel est mieux protégé parce qu'il dispose d'une possibilité supplémentaire d'indemnisation. Etablir la contradiction entre l'exonération pour risque de développement et le principe de précaution ferait de la première une application de la force majeure. Dans le cadre du principe de précaution, la force majeure rassemblerait les cas dans lesquels le produit cause un dommage alors même que les connaissances scientifiques n'ont pas permis de formuler une hypothèse de dommage hypothétique. Le professionnel ne pourrait alors pas être tenu de répondre du dommage causé par le produit qu'il a mis sur le marché.

Une telle discussion permet d'apercevoir, sur un plan plus théorique, la fonction critique du principe de précaution. Le principe de précaution apparaît comme un contre-poids à la domination normative de l'expertise scientifique. L'idée est que les données de l'expertise finissent par créer pour les acteurs du marché une légitimité *a priori* de leurs actions. C'est celle-ci que le principe de précaution met en cause. Il est exact alors que ce dernier témoigne d'une perméabilité du droit à une forme de méfiance envers l'expertise scientifique et l'innovation technologique. En ce sens, il dérive probablement d'une critique de la modernité. C'est pourquoi il est lui-même mis en question (Le Tourneau).

Pour finir, je voudrais suggérer que le principe de précaution fait partie des remèdes aux risques du marché, raison pour laquelle il se présente utilement comme instrument de protection du consommateur.

B. Un remède aux risques du marché

Par « risque du marché », j'entends les spécificités économiques de la relation professionnel – consommateur européen qui appellent une protection juridique de ce dernier différente de celles que lui offrent le droit civil.

L'Union européenne associe le droit de la consommation au développement du marché. Le droit de la consommation rend possible le fonctionnement du marché. On peut parler de régulation. On peut aussi parler de fonction catallactique du droit de la consommation. Faire un droit du marché est une recherche d'équilibre juridique qui diffère de l'équilibre des prestations économiques. Celui-ci veut égaliser les valeurs des choses et des services ; celui-là veut égaliser les droits des acteurs. Alors, « le but de la loi devrait être d'améliorer également les chances de tous » (Hayek, p. 570). L'intérêt des acteurs, ceux qui produisent, ceux qui vendent, ceux qui consomment, commande que le marché fonctionne au mieux. Pour cela, il appelle des règles protectrices des consommateurs.

La proximité d'une telle approche du droit de la consommation avec celle de la Commission à propos de la révision de l'acquis communautaire est notable. L'exposé des motifs qui précède la proposition de directive sur les droits de consommateurs du 8 octobre 2008 indique que « son objectif premier [celui de la révision de l'acquis communautaire] est de parvenir à la mise en place d'un véritable marché intérieur ». L'objectif de législation est clair : faciliter les échanges. Il s'enroule autour du postulat des théories du marché : tout le monde à intérêt à ce que le marché fonctionne. Rapporté à ce qui nous préoccupe, il s'agit pour le droit de la consommation de protéger le consommateur contre des préjudices dont le marché augmente la probabilité de survenance.

Il s'agit de l'idée selon laquelle le marché crée des risques particuliers. Tant qu'un produit n'est pas objet de consommation, l'incertitude quant à ses effets dommageables n'est pas un problème. C'est donc son entrée sur le marché qui implique la prise en considération du préjudice hypothétique. Le rapprochement se fait avec la notion de mise en circulation des produits qui déclenche le régime de responsabilité du fait des produits défectueux. Or, le risque créé par l'entrée sur le marché de biens fabriqués selon un processus unique de production n'est pas rapportable à celui créé par une opération de gré à gré. En particulier, les conséquences de réalisation du risque attaché à une chose sont plus graves ; elles concernent davantage d'individus. L'économie de marché fait que le préjudice hypothétique ne fait pas seulement apercevoir un cas de responsabilité, mais aussi une catastrophe potentielle. De sorte que certains mécanismes d'imputation causale rejetés *a priori* des opérations de gré à gré ont ici leur place. Le principe de précaution apparaît de ce point de vue comme un instrument de régulation du marché.

Ajoutons à cela que si le marché augmente les risques de préjudices, il recèle aussi la possibilité de mutualiser les garanties contre de tels risques. L'augmentation des prix permettant l'application du principe de précaution coûte moins cher que la réalisation des préjudices hypothétiques. Le financement du principe de précaution est lui aussi sur le marché ; le principe de précaution est donc réalisable.

Conclusion

Le principe de précaution, comme corps étranger, suscite des réserves et des craintes. Parmi elles, l'impression qu'il conduit à un déplacement de valeurs trop radical. Peut-être même nous effraie-t-il, nous autres juristes, en suggérant que le droit pourrait fournir les réponses à la question du « que dois-je faire ? », nous investissant alors d'une responsabilité que nous avons certainement eu tendance à refuser par le passé. J'ai tenté de proposer une autre perspective. Selon celle-ci, le principe de précaution n'est pas un corps étranger que le droit devrait accueillir en abandonnant au passage un idéal de prévisibilité des solutions. Mais il rassemble simplement des concepts, des intuitions que la responsabilité juridique connaît depuis longtemps. En d'autres termes, la chose « principe de précaution » y est déjà. Voici le mot.

Bibliographie

- Bramat Eric, *L'obligation de sécurité (Produits et services mis sur le marché)*, thèse Montpellier, 2000.
- Brun Philippe, *Responsabilité extra-contractuelle*, 2ème éd., Litec, 2009.
- Carbonnier, Jean, *Droit civil, Les biens, Les obligations*, P.U.F., 1ère éd. Quadrige, 2004.
- Ewald François, *La société assurancielle et son avenir*, Le Débat, novembre-décembre 2009, p. 88.
- Flour Jacques, Aubert Jean-Luc, Savaux Eric, *Droit civil, Les obligations, Le fait juridique*, 12ème éd., Sirey, 2007.
- Hayek Friedrich, *Droit, législation et liberté*, Paris, Presses Universitaires de France, « Quadrige », 2007, préface Philippe Nemo
- Jonas Hans, *Le principe responsabilité*, 3ème éd. française, Flammarion, 1995.
- Larroumet Christian, *La notion de risque de développement, risque du 20ème siècle*, in *Clés pour le siècle*, Dalloz, 2000, p. 1589.
- Le Tourneau Philippe, *Droit de la responsabilité et des contrats*, édition 2010-2011, Dalloz.
- Mackaay Ejan, Rousseau Stéphane, *Analyse économique du droit*, 2ème éd., Dalloz, Les éditions Thémis, 2008.
- Mazeaud Denis, *Responsabilité civile et précaution*, in *La responsabilité civile à l'aube du 21ème siècle*, Responsabilité civile et assurance, juin 2001, p. 72.
- Planiol Marcel, *Traité élémentaire de droit civil*, 4ème éd., tome 2, L.G.D.J., 1907.
- Quezel-ambrunaz Christophe, *Essai sur la causalité en droit de la responsabilité civile*, préf. Ph. BRUN, Dalloz-Sirey, 2010. Antennes-relais : distinguer risque, trouble et préjudice sur fond de principe de précaution, *Revue Lamy Droit Civil*, 2009, 59.
- Popper Karl, *La connaissance objective*, Flammarion, 1998.
- Ricoeur Paul, *Le juste 1, Le concept de responsabilité*, Essai d'analyse sémantique, éd. Esprit, 1995, p. 41.
- Ripert Georges, *La règle morale dans les obligations civiles*, 4ème éd., L.G.D.J., 1949.
- Thibierge Catherine, *Avenir de la responsabilité, responsabilité de l'avenir*, Recueil Dalloz, 2004, p. 577.

THE PRINCIPLE OF PRECAUTION OR INCREDIBLE POTENTIAL
OF LEGAL RESPONSIBILITY

Vincent FORRAY

Summary. *This article develops an approach of the precautionary principle based on the work of Hans Jonas. According to this approach, the precautionary principle seems not to be so estranged within tort law as it pretends to protect the consumer. Consequently, to use it in a court does not involve to interfere with basic civil concepts. Besides, the precautionary principle offers to rise the level of the consumer protection because it is a efficient remedy against the specific risks of technology in a market economy.*

III. VARTOTOJŲ TEISIŲ APSAUGOS
EFEKTYVUMAS

III. L'EFFICACITE DE LA PROTECTION
DES CONSOMMATEURS

III. EFFECTIVENESS OF CONSUMER RIGHT
PROTECTION

A. Teisminiai aspektai • A. Aspects judiciaires • A. Judicial Aspects

INDIVIDUALAUS VARTOTOJO IEŠKINIO PROBLEMATIKA

Rūta LAZAUSKAITĖ

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto

Verslo teisės katedros doktorantė

Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva

Telefonas: +370 5 271 4525

Elektroninis paštas: rlazauskaite@mruni.lt

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjami individualaus vartotojo ieškinio probleminiai aspektai ir sunkumai, su kuriais susiduria vartotojas, mėgindamas gauti patirtų nuostolių kompensaciją per teismą. Išskiriamos šios pagrindinės kliūtys, lemiančios vartotojų apsisprendimą nesikreipti į teismą dėl pažeistų teisių gynimo: didelės bylinėjimosi išlaidos, kartais viršijančios ieškinio vertę, pernelyg sudėtingas teismo procesas, ilga ginčo nagrinėjimo trukmė. Straipsnyje pabrėžiama, kad papildomų sunkumų kyla, jei ginčas peržengia vienos valstybės sienas. Pirmojoje straipsnio dalyje analizuojamos Europos Sąjungos valstybėse narėse galiojančios nacionalinių smulkių turtinių ginčų nagrinėjimo taisyklės. Antrojoje dalyje aptariama 2007 m. liepos 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentu (EB) Nr. 861/2007 nustatyta Europos ieškinių dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procedūra, taikytina tarpvalstybinėse bylose.

Pagrindinės sąvokos: vartotojas, individualus vartotojo ieškinys, supaprastintas teismo procesas, smulkūs turtiniai ginčai.

Keywords: consumer, individual consumer claim, simplified civil procedures, small claims.

Ižanga

Bendra Europos Sąjungos (toliau – ES) erdvė ES valstybių narių piliečiams ne tik suteikė galimybę laisvai (daugeliu atveju be papildomų formalumų) keliauti, gyventi, mokytis ar dirbti bet kurioje ES šalyje, bet ir sudarė sąlygas vartotojams kitose Ben-

drijos valstybėse įsigyti prekių ar paslaugų mažesnėmis kainomis. Vis daugiau vartotojų apsiperka kitos ES šalies parduotuvėse ar internetu, gauna paslaugas iš kitoje ES valstybėje įsikūrusio paslaugų teikėjo, todėl vis aktualesnė tampa vartotojų teisių užtikrinimo visoje ES erdvėje problema. Tai žaliajoje knygoje dėl teismų prieinamumo vartotojams ir vartotojų ginčų sprendimo bendrojoje rinkoje (COM(93) 576 final of 16 November 1993) pabrėžė ir Europos Komisija (toliau – EK), nurodydama, kad jeigu esminės teisės žmonėms suteikiamos nenumačius tvarkos, užtikrinančios efektyvų jų įgyvendinimą, šios teisės neturi jokios praktinės vertės¹⁴⁴.

Gindami savo pažeistas teises vartotojai turi kelias galimybes: mėginti kilusį ginčą su verslininku išspręsti derybomis (be trečiųjų asmenų įsikišimo), kreiptis pagalbos į vartotojų teises ginančias organizacijas, siekti alternatyvaus ginčo sprendimo arba kreiptis į teismą. Siekdamas gauti žalos atlyginimą per teismą, vartotojas susiduria su tam tikromis kliūtimis, kurios atskirais atvejais gali priversti vartotoją apsigalvoti ir neginti savo pažeistų teisių. Pirmiausia jis patiria išlaidas, kurias sudaro advokatui mokamas atlyginimas už teisinę konsultaciją ir (ar) atstovavimą, ekspertui mokėtinas atlygis, žyminis mokestis, išlaidos, susijusios su procesinių dokumentų įteikimu, ir kitos bylinėjimosi išlaidos. Be to, pralaimėjęs bylą ieškovas gali būti priverstas apmokėti ir atsakovo išlaidas, o kai kuriose valstybėse ieškovas net ir laimėjęs bylą turi pats padengti savo bylinėjimosi išlaidas. Galiausiai dar viena problema, su kuria susiduria ginčo sprendimą teisme pasirinkę vartotojai, dažnai atsirandanti dėl kai kuriose valstybėse egzistuojančio didelio teismų užimtumo, yra pernelyg ilgai trunkantis bylų nagrinėjimas. Ilgesnė bylinėjimosi trukmė neretai lemia ir didesnes bylinėjimosi išlaidas. Be šių materialinių veiksnių, egzistuoja ir psichologinio pobūdžio kliūčių, susijusių su teismo procesų sudėtingumu ir formalumais (vartotojai dažnai vengia bylinėtis dėl savo nepakankamo teisinio išprusimo ir teisinių žinių stokos)¹⁴⁵.

Minėtos problemos ypač išryškėja esant nedidelei ieškinio sumai. Šiuo atveju vartotojai paprastai nėra linkę kreiptis į teismą dėl pažeistų teisių gynimo, nes tai ekonomiškai nenaudinga: net ir sėkmingai pasibaigus bylai bylinėjimosi sąnaudos gali gerokai viršyti vartotojo gaunamą nuostolių atlyginimo sumą. Tai patvirtina ir atliktos sociologinės apklausos. Štai Eurobarometro tyrimai parodė, kad penktadalis Europos vartotojų į teismą nesikreiptų dėl mažesnės nei 1 000 eurų sumos, o pusė vartotojų teigia, kad nesikreiptų į teismą dėl mažesnės nei 200 eurų sumos¹⁴⁶. Be to, dėl teismo proceso sudėtingumo ir ilgos trukmės vartotojas sunkiai gali nuspėti, kada jo ginčas

144 Green Paper on Access of Consumers to Justice and the Settlement of Consumer Disputes in the Single Market: Brussels, 16.11.1993 COM (93) 576 final [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-08]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:1993:0576:FIN:EN:PDF>>.

145 Communication from the Commission on “the out-of-court settlement of consumer disputes”: Brussels 30.03.1998 COM (1998) 198 final [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-08]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:1998:0198:FIN:EN:PDF>>.

146 Žalioji knyga dėl kolektyvinio žalos atlyginimo vartotojams: Briuselis, 27.11.2008 KOM (2008) 794 galutinis [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-08]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0794:FIN:LT:HTML>>.

bus išspręstas ir kokio rezultato jis gali tikėtis. Tyrimo duomenimis, tik apie 30 procentų Europos vartotojų galvoja, kad spręsti ginčus teismuose yra lengva¹⁴⁷.

1. Europos Sąjungos valstybėse narėse taikomos nacionalinių smulkių turtinių ginčų nagrinėjimo taisyklės

Siekdamos užtikrinti vartotojų teisių apsaugą, daugelis ES valstybių narių „ieškinių dėl nedidelių sumų nagrinėjimui nustatė supaprastintą civilinio proceso tvarką, kadangi bylinėjimosi išlaidos, su juo susijęs laiko gaišimas ir painiava nebūtinai proporcingai sumažėja mažėjant ieškinio sumai“¹⁴⁸. Remiantis Europos Komisijos žaliojoje knygoje dėl Europos Teisingumo Teismo įsakymo proceso ir priemonių, skirtų supaprastinti ir pagreitinti smulkių turtinių ginčų nagrinėjimą¹⁴⁹ pateiktais duomenimis, galima išskirti svarbiausius kai kurių ES valstybių narių¹⁵⁰ teisinėse sistemose egzistuojančių supaprastintų procedūrų, skirtų smulkiems turtiniams ginčams nagrinėti, ypatumus.

Pirmiausia visose valstybėse narėse, kuriose įtvirtintas smulkių turtinių ginčų procesas, yra numatytos atitinkamos ginčo turtinės vertės ribos, leidžiančios priskirti šį ginčą būtent prie nedidelės vertės turtinių ginčų. Atskirose šalyse šios ribos labai skiriasi, pavyzdžiui, Vokietijoje smulkiu turtiniu ginču laikytinas toks, kurio vertė neviršija 600 eurų, Prancūzijoje – 3 811 eurų, o Anglijoje ir Velse – 8 234 eurų¹⁵¹. Lietuvoje numatyta dar mažesnė aukštutinė riba, neviršijanti nė 300 eurų (t. y. vieno tūkstančio litų)¹⁵².

Antra, daugelyje valstybių šios supaprastintos procedūros gali būti taikomos ne vien tik ginčams dėl nedidelių piniginių reikalavimų. Pavyzdžiui, Airijoje šis supaprastintas procesas taikytinas ir ginčams, susijusiems su netinkama pateiktų prekių ar atliktų darbų kokybe. Tačiau kai kuriose valstybėse draudžiama supaprastinto proceso tvarka nagrinėti specifinės rūšies ginčus, net jei ekonominė ginčo vertė yra nedidelė. Pavyzdžiui, Švedijoje ir Airijoje prie tokių priskiriamos bylos, susijusios su šeimos

147 Žalioji knyga dėl kolektyvinio žalos atlyginimo vartotojams: Briuselis, 27.11.2008 KOM (2008) 794 galutinis [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-08]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0794:FIN:LT:HTML>>.

148 Europos Parlamento ir Tarybos 2007 m. liepos 11 d. reglamentas (EB) Nr. 861/2007, nustatantis Europos ieškinių dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procedūrą. [2007] OL, L 199/1.

149 Green Paper on a European order for payment procedure and on measures to simplify and speed up small claims litigation: Brussels, 20.12.2002 COM (2002) 746 final [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-08]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2002:0746:FIN:EN:PDF>>.

150 Žaliojoje knygoje pateikti duomenys apie 13 ES valstybių narių (Airijoje, Austrijoje, Belgijoje, Danijoje, Ispanijoje, Jungtinėje Karalystėje, Liuksemburge, Olandijoje, Portugalijoje, Prancūzijoje, Suomijoje, Švedijoje ir Vokietijoje) galiojančias smulkių turtinių ginčų nagrinėjimo procedūras.

151 Green Paper on a European order for payment procedure and on measures to simplify and speed up small claims litigation: Brussels, 20.12.2002 COM (2002) 746 final [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-08]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2002:0746:FIN:EN:PDF>>.

152 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 441 straipsnio 1 dalis. Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

teisiniais santykiais¹⁵³. Toks draudimas aiškinamas tuo, kad „šeimos bylos suinteresuotiems asmenims dažniausiai turi didelę reikšmę, taip pat pasižymi didesniu viešuoju interesu“¹⁵⁴. Nors Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – LR CPK) 441 straipsnyje aiškiai nenurodyta, ar supaprastinta tvarka gali būti nagrinėjami ir ginčai dėl nedidelės vertės nepiniginių reikalavimų, teisinėje literatūroje teigiama, kad pastariesiems ginčams šios taisyklės taip pat turėtų būti taikomos, atsižvelgiant į supaprastinto proceso tikslus ir prasmę¹⁵⁵.

Trečias smulkių turtinių ginčų nagrinėjimo proceso ypatumas susijęs su jo taikymo (ne)privalomumu. Pavyzdžiui, Vokietijoje, Anglijoje, Velse, Škotijoje, Ispanijoje ir Švedijoje supaprastintas procedūras taikyti privaloma, jei ginčo vertė yra mažesnė nei nustatytoji riba, tačiau daugelyje iš šių valstybių priklauso nuo teisėjo, sprendžiančio bylą, ar ginčo šalių valia galima nuo supaprastinto nagrinėjimo pereiti prie įprasto proceso. Airijoje ir Prancūzijoje smulkių turtinių ginčų nagrinėjimo taisyklių taikymas priklauso nuo šalių apsisprendimo¹⁵⁶. Minėta supaprastinta procedūra gali būti pradėdama užpildžius ir teismui pateikus standartinės formos ieškinį (pavyzdžiui, Ispanijoje, Prancūzijoje, Švedijoje, Airijoje) arba atitinkamas reikalavimas gali būti pareiškiamas net ir žodžiu (pavyzdžiui, Vokietijoje)¹⁵⁷. Lietuvoje „numatytas proceso supaprastinimo galimybių taikymas nepriklauso nuo šalių valios“¹⁵⁸, o sprendimo teisė numatyta bylą nagrinėjančiam teisėjui.

Kalbant apie teisinę pagalbą ir atstovavimą nagrinėjant smulkius turtinius ginčus pabrėžtina, kad nė vienoje iš minėtų ES valstybių narių nėra įtvirtintas privalomas advokato dalyvavimas tokio pobūdžio procese, kitaip nei nagrinėjant bylas pagal įprastas proceso taisykles¹⁵⁹. Tai daro supaprastintą procesą patrauklesnį ginčo šalims, nes leidžia joms sutaupyti ir išvengti didesnių bylinėjimosi išlaidų. Tačiau jei kuri nors iš ginčo šalių vis dėlto nori pasitelkti į pagalbą teisininką ar kitą asmenį, tokio atstovo dalyvavimas byloje nėra draudžiamas. Vis dėlto labiau tikėtina, kad šalys, kurios kreipiasi į teismą dėl nedidelės turtinės vertės ginčų, siekdamos sutaupyti ir „vengdamos neproporcingų išlaidų dažniausiai nesinaudotų galimybe gauti profesionalią teisinę konsultaciją, todėl teismas turėtų padėti šalims įgyvendinti savo procesines teises“¹⁶⁰. Jeigu supaprastinta tvarka sprendžiamas ginčas, kilęs iš vartojimo teisinių santykių,

153 Green Paper on a European order for payment procedure and on measures to simplify and speed up small claims litigation: Brussels, 20.12.2002 COM (2002) 746 final [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-08]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2002:0746:FIN:EN:PDF>>.

154 Norkus R. *Supaprastintas civilinis procesas*. Vilnius: Justitia, 2007. P. 231.

155 Norkus R. Smulkių turtinių ginčų nagrinėjimo ypatumai: teorija ir praktika. *Jurisprudencija*. 2006. Nr. 1(79). P. 97.

156 Green Paper on a European order for payment procedure and on measures to simplify and speed up small claims litigation: Brussels, 20.12.2002 COM (2002) 746 final [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-08]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2002:0746:FIN:EN:PDF>>.

157 Ten pat.

158 Norkus R., *op. cit.*, p. 225.

159 Green Paper on a European order for payment procedure and on measures to simplify and speed up small claims litigation: Brussels, 20.12.2002 COM (2002) 746 final [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-08]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2002:0746:FIN:EN:PDF>>.

160 Norkus R., *op. cit.*, p. 240.

teismas turi pareigą būti aktyvus¹⁶¹ ir, be kita ko, savo iniciatyva rinkti įrodymus (sutar ties silpnesniosios šalies gynimo interesais). Tokią išvadą suponuoja Lietuvos Respublikoje galiojantys teisės aktai (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 46 straipsnio 5 dalis, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.188 straipsnis). Tai savo jurisprudencijoje pabrėžė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT). Jis pabrėžė, kad „su vartotojų teisių apsauga susijusiuose ginčuose neretai peržengiamos privačių santykių ribos, vartotojų teisių gynimas vertintinas kaip viešasis interesas, svarbus ne tik pačiam vartotojui, bet ir didelei visuomenės daliai“¹⁶².

Siekiant sutrumpinti ginčo nagrinėjimo trukmę ir sumažinti bylinėjimosi išlaidas, daugelio minėtų ES šalių teisės aktuose numatytas supaprastintų įrodinėjimo taisyklių taikymas esant smulkiems turtiniams ginčams. Praktiškai visose Europos Sąjungos valstybėse narėse teisėjui, nagrinėjančiam nedidelės vertės turtinį ginčą, suteikta plati diskrecijos teisė apsispręsti dėl įrodymų rinkimo priemonių bei įrodymų, reikalingų ginčui išspręsti, apimties. Kaip įrodinėjimo proceso supaprastinimo pavyzdžiai paminėtinos šios galimybės: galimybė pasinaudoti telefonine konferencija (Anglijoje, Švedijoje, Vokietijoje), rašytinio liudytojo pareiškimo pateikimas, užuot liudytojui dalyvavus teisme (Vokietijoje, Airijoje, tam tikrais atvejais Ispanijoje bei Švedijoje)¹⁶³. Dar vieną galimybę sutaupyti šalių laiką ir pinigus suteikia rašytinio proceso smulkiems turtiniams ginčams spręsti taikymas, nes šiuo atveju ieškovai, gyvenantys ne teismo teritorijoje, gali savo reikalavimus pagrįsti raštu ir asmeniškai į teismą nevykti¹⁶⁴.

Teisės aktų normos dėl galimybės skusti nedidelės vertės ginče priimtą sprendimą apeliacine tvarka įvairiose Europos Sąjungos valstybėse narėse labai skiriasi. Vienose šalyse nėra numatyta jokių apribojimų dėl apeliacijos (pavyzdžiui, Ispanijoje, Airijoje), kitose apeliacinis skundas gali būti paduodams tik dėl teisės klausimų (Škotijoje), trečioje teisė pateikti apeliacinį skundą neribojama, jei ginčijama suma viršija tam tikrą ribą (pavyzdžiui, Vokietijoje – 600 eurų, Prancūzijoje – 3 811 eurų)¹⁶⁵. Tiesa, Vokietijoje, remiantis Civilinio proceso kodekso (vok. *Zivilprozessordnung*, arba *ZPO*)¹⁶⁶ 511 straipsnio 4 dalimi, pirmosios instancijos teismas gali duoti leidimą apeliacijai net jei ginčo vertė neviršija 600 eurų, jei byla turi esminę reikšmę arba jei tai būtina teisės plėtojimui, arba siekiant užtikrinti vienodą teismų praktiką. Lietuvoje galima išskirti du atvejus, susijusius su apeliacija smulkių turtinių ginčų bylose: a) kai ginči-

161 Ši pareiga teismui galioja ir jei iš vartojimo sutarties atsiradęs ginčas nagrinėjamas ne supaprastinta, o bendra tvarka.

162 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 28 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. K. v. UAB „Ribenos prekyba“*; bylos Nr. 3K-3-536/2008.

163 Green Paper on a European order for payment procedure and on measures to simplify and speed up small claims litigation: Brussels, 20.12.2002 COM (2002) 746 final [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-08]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2002:0746:FIN:EN:PDF>>.

164 Norkus R., *op. cit.*, p. 237.

165 Green Paper on a European order for payment procedure and on measures to simplify and speed up small claims litigation: Brussels, 20.12.2002 COM (2002) 746 final [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-08]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2002:0746:FIN:EN:PDF>>.

166 *Nomos Gesetze: Zivilrecht. Wirtschaftsrecht*. 18. Auflage. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2009. S. 1328.

jama suma mažesnė nei 250 litų, remiantis LR CPK 303 straipsnio 1 dalimi apeliacija negalima (išimtis numatyta tik iš darbo teisinių santykių kylantiems ginčams, taip pat byloms dėl išlaikymo priteisimo, žalos, susijusios su asmens sveikatos sužalojimu, gyvybės atėmimu ar susirgimu profesine liga, atlyginimo); b) kai ginčijama suma svyruoja nuo 250 litų iki 1 000 litų, supaprastintame procese priimtas teismo sprendimas gali būti skundžiamas apeliacine tvarka.

Atsižvelgiant į tai, kad net ir smulkiuose turtiniuose ginčiuose gali kilti sudėtingų teisinių problemų, kurios gali būti reikšmingos plėtojant teisę ir formuojant vienodą teismų praktiką, reikėtų sutikti su R. Norkaus nuomone, jog „Lietuvoje būtų tikslinga ne apskritai uždrausti apeliacijos galimybę itin smulkiose turtinio pobūdžio bylose“¹⁶⁷, o įtvirtinti leidimų apeliacijai sistemą, kuria remiantis leidimas apeliacijai būtų išduodamas, jei nagrinėtas ginčas buvo itin sudėtingas teisiniu ar faktiniu požiūriu, kai tai būtina siekiant užtikrinti teismų praktikos vienodumą, taip pat kai byla turi esminę reikšmę, arba jei pirmosios instancijos teismas nagrinėdamas bylą pažeidė esmines civilinio proceso garantijas¹⁶⁸. Toks teisinis reglamentavimas užtikrintų ir geresnę vartotojo, kaip silpnesniosios sutarties šalies, teisių ir teisėtų interesų apsaugą, nes gana nemažai vartojimo sandorių sudaromi dėl nedidelės vertės prekių ar paslaugų. Tai, kad vartotojų teisių gynimas yra prioritetinga valstybės ekonominės ir socialinės politikos dalis, savo jurisprudencijoje ne kartą pabrėžė ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas¹⁶⁹.

2. Europos ieškinių dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procedūra

Kaip matyti, jau ir nacionaliniu lygiu vartotojų ginčų (ypač dėl nedidelių sumų) sprendimas yra gana sudėtingas, tačiau jis tampa dar sudėtingesnis, jei ginčas susijęs daugiau nei su viena valstybe. Rizika būti įtrauktam į vienos šalies sienas peržengiantį ginčą (angl. *cross-border dispute*) vis didėja dėl nuolat gausėjančių tarptautinių vartojimo sandorių ir naujų prekybos būdų atsiradimo (pavyzdžiui, prekių pardavimo internetu). Kai ginčas peržengia vienos valstybės sienas, kyla papildomų sunkumų: komunikacijos problema dėl užsienio kalbos nemokėjimo. Dėl skirtingos ES šalių teisinės bazės, atskirose valstybėse narėse egzistuojančio teisės aktų fragmentiškumo, užsienio teisės aktų neišmanymo atsiranda būtinybė ieškoti teisininko, kuris galėtų atstovauti tokioje byloje, taip pat atsiranda būtinybė išversti teismui teikiamus dokumentus į oficialią ginčo nagrinėjimo valstybės kalbą. Visa tai lemia dar didesnes bylinėjimosi išlaidas bei ilgesnę ginčo nagrinėjimo trukmę. Paminėtina, kad net jei vartotojas nuspręstų kreiptis į teisės specialistą dėl teisinės pagalbos kilus tarpvalstybinio pobūdžio ginčui, jis gali susidurti su dar viena problema. Tyrimai ES valstybėse narėse parodė, kad daugelis teisininkų nuo pat pradžių vengia įsitraukti į tarptautinio pobūdžio bylas, o pavieniai advokatai, turintys tarptautinės praktikos patirties, dažniausiai atstovauja

167 Norkus R., *op. cit.*, p. 252.

168 Ten pat.

169 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *V. J. v. UAB „Lambatas“*; bylos Nr. 3K-7-581/2008.

komerciniuose ginčiuose. Jie turi itin mažai patirties vartotojų ginčiuose arba dėl to, kad vartotojai tiesiog neužsuka į jų kontorą, arba dėl to, kad patys advokatai atsisako atstovauti vartotojams dėl ekonominių priežasčių¹⁷⁰.

Europos Komisija, siekdama tarpvalstybinio pobūdžio bylų atvejais sumažinti kliūtis, trukdančias teismo sprendimą priimti greitai ir nedidelėmis išlaidomis, remdamasi žaliaja knyga dėl teisinės pagalbos vartotojams ir vartotojų ginčų sprendimo bendrojoje rinkoje (COM(93) 576 final of 16 November 1993)¹⁷¹ priėmė Veiksmų planą dėl teisinės pagalbos vartotojams ir vartotojų ginčų sprendimo vidaus rinkoje¹⁷². Šiame veiksmų plane Europos Komisija pasiūlė sukurti supaprastintą Europos ieškinio formą sprendžiant ginčus, kylančius Bendrijos viduje, kad vartotojams būtų sudarytos geresnės galimybės ginti savo pažeistas teises teisme. Įgyvendinant šį pasiūlymą 2007 m. liepos 11 d. buvo priimtas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 861/2007, nustatantis Europos ieškinių dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procedūrą¹⁷³, kuris pradėtas taikyti nuo 2009 metų sausio 1 dienos. Šis reglamentas taikomas tarpvalstybinio pobūdžio civilinėse ir komercinėse bylose, neatsižvelgiant į teismo pobūdį, kai ieškinio suma, neskaičiuojant palūkanų, išlaidų ir sąnaudų, neviršija 2 000 eurų. Procesas pradėdamas ieškovui teisme pateikus užpildytą standartinę ieškinio formą. Advokatas ar kitas teisės specialistas atstovauti tokioje byloje neprivalo. Reglamente įtvirtinta teismo teisė nustatyti įrodymų rinkimo priemones ir įrodymų, reikalingų sprendimui priimti, apimtį, bei pareiga „tinkamais atvejais“ siekti ginčą išspręsti taikiai. Nors žaliajoje knygoje dėl Europos Teisingumo Teismo įsakymo proceso ir priemonių, skirtų supaprastinti ir pagreitinti smulkių turtinių ginčų nagrinėjimą¹⁷⁴, buvo siūloma numatyti leidimų apeliacijai sistemos taikymą, jei byla nagrinėjęs pirmosios instancijos teismas padarytų šiurkščių procesinių pažeidimų, pačiame Reglamente apeliacijos klausimas paliktas valstybių narių nuožiūrai. Tiesa, Reglamente numatyta sprendimo peržiūrėjimo galimybė, kuria tam tikrais atvejais gali pasinaudoti atsakovas. Tačiau tai, kad sprendimų, priimtų nagrinėjant tarpvalstybinius nedidelės vertės ginčus, apeliacijai taikomos nacionalinės kiekvienos valstybės narės teisės taisyklės, gali trukdyti pasiekti ES tikslus: sumažinti vartotojų nepasitikėjimą tarpvalstybiniais sandoriais, užtikrinti vartotojų teisių ir teisėtų interesų apsaugą. Kaip pabrėžė M. Ku-

170 Von Freyhold H., Gessner V., Vial E. L., Wagner H. *Cost of Judicial Barriers for Consumers in the Single Market*. A Report for the European Commission (Directorate General XXIV), Zentrum für Europäische Rechtspolitik an der Universität Bremen, October/November 1995. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-08]. <<http://www.freyvial.de/Publications/egi-2.pdf>>.

171 Green Paper on Access of Consumers to Justice and the Settlement of Consumer Disputes in the Single Market: Brussels, 16.11.1993 COM (93) 576 final [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-08]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:1993:0576:FIN:EN:PDF>>.

172 Action Plan on Consumer Access to Justice and the Settlement of Consumer Disputes in the Internal Market: Brussels, 14.2.1996 COM (1996) 13 final [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-08]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:1996:0013:FIN:EN:PDF>>.

173 Europos Parlamento ir Tarybos 2007 m. liepos 11 d. reglamentas (EB) Nr. 861/2007, nustatantis Europos ieškinių dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procedūrą. [2007] OL, L 199/1.

174 Green Paper on a European order for payment procedure and on measures to simplify and speed up small claims litigation: Brussels, 20.12.2002 COM (2002) 746 final [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-08]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2002:0746:FIN:EN:PDF>>.

neva, už vartotojų apsaugą atsakinga Europos Komisijos narė, vartotojai be galo svarbūs tiek ekonomikos augimo, tiek darbo vietų kūrimo požiūriu¹⁷⁵, todėl labai svarbu didinti vartotojų pasitikėjimą tarpvalstybinėmis transakcijomis Bendrijos viduje.

Išvados

1. Pagrindinės problemos, su kuriomis susiduria vartotojai, siekdami apginti savo pažeistas teises teisme, yra teismo procedūrų sudėtingumas, didelės bylinėjimosi sąnaudos ir ilga ginčo nagrinėjimo trukmė.

2. Svarbus veiksnys vartotojui priimant sprendimą, ar pareikšti ieškinį, yra ieškinio vertė. Labai mažos vertės ginčiuose vartotojai nelinkę siekti žalos atlyginimo, nes individuali žala yra mažesnė nei bylinėjimosi išlaidos. Elgdamiesi pasyviai ir nesi- kreipdami į teismą, vartotojai leidžia kėsintis į jų teises ir jas pažeisti.

3. Siekiant užtikrinti geresnę vartotojų teisių apsaugą, daugelyje Europos Sąjungos valstybių narių nustatytos supaprastintos procedūros nedidelės vertės ginčams nagrinėti. Šių procedūrų esmė – bylos nagrinėjimas paprastesne tvarka, neprivalomas teisininko (advokato) dalyvavimas, plati ginčą nagrinėjančio teismo diskrecijos teisė renkantis bylos nagrinėjimo tvarką, formą, apsisprendžiant dėl įrodinėjimo proceso turinio.

4. Siekdami Europos Sąjungos šalių gyventojams sudaryti geresnes galimybes pasinaudoti teise kreiptis į teismą, Europos Parlamentas ir Taryba priėmė reglamentą (EB) Nr. 861/2007, nustatantį Europos ieškinių dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procedūrą. Šio reglamento nuostatos, numatančios, kad sprendimų, priimtų nagrinėjant tarpvalstybinius nedidelės vertės ginčus, apeliacijai taikomos nacionalinės kiekvienos valstybės narės teisės taisyklės, gali nepašalinti kliūčių siekiant ES tikslų: didinti vartotojų pasitikėjimą tarpvalstybiniais sandoriais Bendrijos vidaus rinkoje, užtikrinti vartotojų teisių ir teisėtų interesų apsaugą.

Literatūra

Action Plan on Consumer Access to Justice and the Settlement of Consumer Disputes in the Internal Market: Brussels: 14.2.1996 COM (1996) 13 final [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-08]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:1996:0013:FIN:EN:PDF>>.

Communication from the Commission on “the out-of-court settlement of consumer disputes”: Brussels 30.03.1998 COM (1998) 198 final [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-08]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:1998:0198:FIN:EN:PDF>>.

175 Europos Komisijos leidinys *Jūsų, kaip vartotojo, teisės. Kaip Europos Sąjunga apsaugo jūsų interesus*. Liuksemburgas: Europos Bendrijų oficialiųjų leidinių biuras, 2007. P. 4.

- Europos Komisijos leidinys *Jūsų, kaip vartotojo, teisės. Kaip Europos Sąjunga apsaugo jūsų interesus*. Liuksemburgas: Europos Bendrijų oficialiųjų leidinių biuras, 2007.
- Europos Parlamento ir Tarybos 2007 m. liepos 11 d. reglamentas (EB) Nr. 861/2007, nustatantis Europos ieškinių dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procedūrą. [2007] OL, L 199/1.
- Green Paper on Access of Consumers to Justice and the Settlement of Consumer Disputes in the Single Market: Brussels, 16.11.1993 COM (93) 576 final [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-08]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:1993:0576:FIN:EN:PDF>>.
- Green Paper on a European order for payment procedure and on measures to simplify and speed up small claims litigation: Brussels, 20.12.2002 COM (2002) 746 final [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-08]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2002:0746:FIN:EN:PDF>>.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 28 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. K. v. UAB „Ribenos prekyba“*; bylos Nr. 3K-3-536/2008.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *V. J. v. UAB „Lambatas“*; bylos Nr. 3K-7-581/2008.
- Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
- Nomos Gesetze: Zivilrecht. Wirtschaftsrecht*. 18. Auflage. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2009.
- Norkus R. Smulkių turtinių ginčų nagrinėjimo ypatumai: teorija ir praktika. Jurisprudencija. 2006: 1 (79). P. 93–101.
- Norkus R. *Supaprastintas civilinis procesas*. Vilnius: Justitia, 2007.
- Von Freyhold H., Gessner V., Vial E. L., Wagner H. *Cost of Judicial Barriers for Consumers in the Single Market*. A Report for the European Commission (Directorate General XXIV), Zentrum für Europäische Rechtspolitik an der Universität Bremen, October/November 1995. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-08]. <<http://www.freyvial.de/Publications/egi-2.pdf>>.
- Žalioji knyga dėl kolektyvinio žalos atlyginimo vartotojams: Briuselis, 27.11.2008 KOM (2008) 794 galutinis [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-08]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0794:FIN:LT:HTML>>.

PROBLEMATIC ASPECTS OF INDIVIDUAL CONSUMER CLAIMS

Rūta LAZAUSKAITĖ

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *Easy travelling, living, studying or working in any country of European Union (further – EU) are not the only ones opportunities that the Single Market of EU offered citizens of EU Member States, it also offered possibilities related to the purchase of goods and services in other Member States. Since cross-border transactions are increasing as a result of globalization and the integration process, necessity to ensure protection of consumer rights within the Single European Market is getting more and more relevant. In its Green Paper on “Access of consumers to justice and the settlement of consumer dis-*

putes in the single market” (COM(93) 576 final of 16 November 1993), the Commission emphasized that if substantial rights are granted people without providing mechanisms to ensure their effective exercise, these rights have no practical value.

Whereas some transactions will run into problems which may result in legal disputes, individual consumers seeking justice in the court will face with some obstacles, such as cost of legal consultation and representation, court fees and the cost of expert opinions, long delays before a case is judged, complexity and formalism of court procedures. Things became even more complicated when more than one country is involved within legal dispute.

To counteract these difficulties, the European Commission offered to simplify and improve legal procedures, so that the case could be dealt with in a simplified manner, by making the involvement of a lawyer optional and encouraging conciliation before a judge.

KOLEKTYVINIO IEŠKINIO ĮTVIRTINIMAS TEISĖS AKTUOSE

Dr. Egidijus KRIVKA

Socialinių mokslų daktaras

Telefonas: 8 671 17140

Elektroninis paštas: Egidijus@Krivka.lt

Anotacija. Ar dabartinė teisinė sistema užtikrina galimybę gausioms vartotojų ir kitų asmenų grupėms efektyviai pasinaudoti teise į teisminę gynybą? Atsakymas į šį klausimą yra problemiškas ir jį turėtų pateikti civilinio proceso teisė, kuriuos paskirtis – materialinių civilinių teisinių santykių subjektams pasiūlyti šių santykių lygį ir būklę atitinkančias adekvačias teisminės gynybos priemones. Manoma, kad kolektyvinis (grupės) ieškinys yra vienas tinkamiausių atsakų sprendžiant su kolektyviniu bylinėjimusi ir kolektyviniu žalos atlyginimu susijusias problemas.

Pagrindinis kolektyvinio (grupės) ieškinio įtvirtinimo teisės aktuose tikslas – sukurti gausios asmenų grupės patirtos žalos atlyginimo ir prieš gausias asmenų grupes nukreiptų neteisėtų veiksmų uždraudimo procesinę teisinę tvarką.

Įtvirtinant kolektyvinį ieškinį atskiros valstybės teisės sistemoje būtina apsispręsti ir atsakyti į šiuos kolektyvino (grupės) ieškinio institutui ypač svarbius klausimus: 1) kam suteikti teisę (civilinį procesinį veiksnumą) pareikšti kolektyvinį (grupės) ieškinį teisme (*locus standi*); 2) kokios apimties turėtų būti taikoma teismo sprendimo teisinė galia grupės nariams (*res judicata*), renkantis įstojimo į grupės ieškinio procesą (*opt-in*) arba (ir) pasitraukimo iš grupės ieškinio proceso (*opt-out*) modelį; 3) kokią įtaką turės kolektyvinio (grupės) ieškinio pareiškimas atskiriems grupės narių individualiems ieškiniams (*lis pendens*); 4) kokių reikalavimų turėtų atitikti grupės atstovas; 5) kaip užtikrinti adekvatų, t. y. sąžiningą ir kompetentingą, atstovavimą grupei; 6) koks advokato vaidmuo grupės ieškinio procese; 7) kaip turėtų būti sprendžiamas bylinėjimosi išlaidų klausimas bylose, iškeltose pagal kolektyvinį (grupės) ieškinį.

Lietuvoje grupės ieškinio institutą taikyti praktikoje nėra galimybės, nes teisės aktuose nėra nustatyta, koks ieškinys gali būti pripažįstamas grupės ieškiniu, kokie subjektai turi teisę pareikšti grupės ieškinį, kokie reikalavimai keliami tokio ieškinio turiniui, kokia tvarka grupės ieškinys pareiškiamas ir nagrinėjamas, kokie tokio veiksmo procesiniai padariniai ir reikšmė bei kokia sprendimo, priimto išnagrinėjus grupės ieškinį, teisinė galia. Šiame straipsnyje aptariamos grupės ieškinio teisinio reglamentavimo planuojamos

naujovės Lietuvoje ir daromos išvados bei teikiami pasiūlymai tokiam reglamentavimui tobulinti.

Pagrindinės sąvokos: grupės ieškinys, kolektyvinis ieškinys, kolektyvinis žalos atlyginimas.

Keywords: group action, class action, collective redress.

Ižanga

500 milijonų Europos vartotojų yra Europos ekonomikos gyvybinės jėgos šaltinis¹⁷⁶. Pasitikintys, informuoti ir savo teises žinantys vartotojai yra ekonomikos raidos varomoji jėga. Vartotojai vertina savo teises, jeigu jomis gali pasinaudoti. Todėl būtinos teisinės priemonės, kurios padėtų vartotojų teises įgyvendinti praktiškai. Tokios teisinės priemonės turėtų užtikrinti veiksmingą vartotojų apsaugą nuo rizikos ir grėsmės. Šios priemonės turėtų leisti greitai ir nedidelėmis sąnaudomis, ribojant galimai dideles bylinėjimosi išlaidas pasiekti realių rezultatų.

Vartotojų teisių įgyvendinimas Lietuvoje ir kitose Europos Sąjungos valstybėse tampa vis komplikuočiau, nes nemažai verslininkų savo veiklą vykdo iš karto kelyse valstybėse. Pirmoji teisinė priemonė, turėjusi užtikrinti vartotojų teisių apsaugą visos Europos Sąjungos mastu, yra 1998 m. direktyva „Dėl teismo draudimų saugant vartotojų interesus“. Šios direktyvos įtraukimas į Europos Sąjungos valstybių narių teisinės sistemas sudarė galimybes vartotojų asociacijoms pareikšti kolektyvinį ieškinį dėl veiksmų uždraudimo vartotojų asociacijos buveinės valstybės teismuose arba kituose Europos Sąjungos valstybės teismuose, atsižvelgiant į neteisėtus veiksmus prieš vartotojus atlikusio pardavėjo ar paslaugų teikėjo buveinės vietą. Tačiau kyla problema, kai daug asmenų patiria žalą dėl to paties pardavėjo ar paslaugų teikėjo tokio paties ar panašaus neteisėto elgesio. Europos Sąjungoje dar nėra vienos bendros teisinės priemonės, kuri užtikrintų gausios vartotojų grupės neteisėtais pardavėjų ar paslaugų teikėjų veiksmais padarytos žalos atlyginimą. Europos Sąjungos lygmeniu dar nėra sukurta kolektyvinio žalos atlyginimo tvarka. Maždaug pusė Europos Sąjungos valstybių narių savo nacionalinės teisės sistemose yra įtvirtinusios kolektyvinius (grupės) ieškinius, kuriais galima pareikšti reikalavimus dėl žalos atlyginimo. Dabar Lietuvoje pripažįstamas vartotojų asociacijų ieškinys dėl vartotojų viešųjų (bendrųjų) interesų gynimo. Tokį ieškinį taip pat galima vadinti kolektyviniu (grupės) ieškiniu. Tačiau pagal dabartinį teisinį reglamentavimą tokiu ieškiniu nėra leidžiama reikšti reikalavimus dėl vartotojų ar kitokių asmenų grupės patirtos žalos atlyginimo.

176 2007–2013 m. ES vartotojų politikos strategija. Liuksemburgas: Europos Bendrijų oficialiųjų leidinių biuras, 2007. P. 4. Demografiniai duomenys patikslinti: Main Demographic Indicators. Total Population. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/data/main_tables> [žiūrėta 2010-10-22].

Tarp Europos Sąjungos institucijų ir suinteresuotųjų asmenų vyksta konsultacijos dėl kolektyvinio žalos atlyginimo grupės ieškiniais tvarkos suderinimo¹⁷⁷. Pastaruoju metu Lietuvoje taip pat suintensyvėjo diskusijos dėl grupės ieškinio teisinio reglamentavimo. Tai leidžia tikėtis, kad greitai šioje srityje sulauksime reikšmingų perraiškų.

1. Kolektyvinio ieškinio įtvirtinimo teisės aktuose objektyvios prielaidos ir tikslai

Siekiant įtvirtinti grupės ieškinį nacionaliniuose įstatymuose svarbu aiškiai suvokti, kokių tikslų siekiama. Grupės ieškinio įtvirtinimas teisės aktuose negali būti savitikslis. Todėl tinkamai atsakius į dėl grupės ieškinio įtvirtinimo tikslų klausimą, įstatymų leidėjui būtų lengviau apsispręsti dėl grupės ieškinio teisinio reglamentavimo turinio.

Pagrindinis kolektyvinio (grupės) ieškinio įtvirtinimo teisės aktuose tikslas – sukurti gausios asmenų grupės patirtos žalos atlyginimo ir prieš gausias asmenų grupes nukreiptų neteisėtų veiksmų uždraudimo procesinę teisinę tvarką. Tokia procesinė tvarka turėtų būti ekonomiškai ir veiksmingai funkcionuojanti.

Eurobarometro tyrime, atliktame 2008 m. spalio mėn. 27-iose ES valstybėse narėse, nurodyta, kad Lietuvos vartotojams reikalinga stipresnė vartotojų teisių apsaugos sistema¹⁷⁸. Sociologinių apklausų duomenys rodo, kad kai vartotojų skundas nebuvo išspręstas patenkinamai, 22 procentai Lietuvos vartotojų (Europos Sąjungos vidurkis – 14 proc.) kreipėsi į vartotojų asociaciją ar vartotojų informavimo skyrių ieškodami pagalbos. Tačiau daugiau nei pusė apklaustų vartotojų niekur nesikreipė. 66 procentai nepatenkintų vartotojų Lietuvoje nesiėmė jokių tolesnių veiksmų (Europos Sąjungos vidurkis – 51 procentas). Šie duomenys rodo, kad abejonės dėl vartotojų teisių ir teisėtų interesų pažeidimų taip ir lieka nepašalintos. Šiais atvejais sunku kalbėti apie teisingumą vartotojų ir verslininkų santykiuose, apie jų tarpusavio pasitikėjimą, o tai gali negatyviai veikti Europos Sąjungos bendrąją rinką.

Šiuolaikiniai socialiniai ekonominiai reiškiniai daro įtaką vis gausesnių tokių pačių teisių ar pareigų turinčių asmenų grupių teisėms ir teisėtiems interesams, todėl šie santykiai įgyja masiškumo, daugiašališkumo požymių, nes dėl verslo subjektų veiklos masto ar masinių deliktų gali būti pažeidžiamos ne keleto žmonių, o labai gausių grupių teisės ir teisėti interesai. Neigiamas tokių reiškinų pobūdis praktikoje pasireiškia kaip didelio masto teisės pažeidimai, pavyzdžiui, aplinkos ir maisto produktų užterštumas, defektiniai ir pavojingi masinio vartojimo reikmenys, teisės aktų reikalavimų neatitinkančios paslaugos, nesąžiningos vartojimo sutarčių sąlygos, nesąžininga

177 Almunia J. *Common Standards for Group Claims across the EU*. Speech presented at University of Valladolid, School of Law. 15 October 2010. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SP_EECH/10/554> [žiūrėta 2010-10-22].

178 Lietuva. Vartotojų teisių apsaugos ir finansinio raštingumo diagnostinė apžvalga. I dalis. Pagrindinės išvados ir rekomendacijos. Pasaulio bankas, 2009 m. lapkričio mėn. <<http://www.vartotojoteises.lt>> [žiūrėta 2010-10-22].

viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų veikla (klaidinanti reklama, klaidinantys pranešimai vertybinių popierių rinkos dalyviams ir pan.), vartotojų teisėtiems interesams žalą darantys konkurencijos taisyklių pažeidimai ir kita.

Tokie socialiniai ekonominiai pokyčiai reikalauja iš mūsų atsakyti į klausimą: ar dabartinė teisinė sistema užtikrina galimybę gausioms asmenų grupėms efektyviai pasinaudoti teise į gynybą teisme? Tai, kad vis daugiau Europos valstybių savo nacionalinės teisės sistemose įtvirtina kolektyvinės teisminės gynybos priemones¹⁷⁹, rodo, kad ankstesnis teisinis reglamentavimas objektyviai negalėjo pasiūlyti gausioms asmenų grupėms adekvačių gynybos teisme priemonių. Civilinio proceso teisė turėtų atitikti materialinių civilinių teisinių santykių lygį ir būklę bei tokių santykių subjektams pasiūlyti adekvačias gynybos teisme priemones¹⁸⁰.

Bendrosios teisės sistemos jurisprudencija parodė, kad kolektyvinis (grupės) ieškinys yra vienas tinkamiausių atsakų sprendžiant šias ir kitas su kolektyviniu bylinėjimusi susijusias problemas. Atskirose Europos valstybėse, nusprendus įstatymuose įtvirtinti kolektyvinio bylinėjimosi sistemą, analizuojami Jungtinių Amerikos Valstijų teisės aktai ir teismų praktika, nes būtent šioje valstybėje sukaupta didžiausia patirtis taikant grupės ieškinį. Su grupės ieškiniu į teismą kreipiasi grupei atstovaujantis asmuo (atstovaujantysis ieškovas), kuris be išankstinio grupės narių sutikimo ir įgaliojimų gina visos asmenų grupės pažeistas teises ir teisėtus interesus. Teismo sprendimas byloje pagal grupės ieškinį sukelia teisinius padarinius visiems grupės nariams (*res judicata erga omnes*)¹⁸¹.

Daugiausia teorinių ir praktinių diskusijų sulaukia grupės ieškinio proceso savybė, leidžianti vienam iš grupės asmenų kreiptis į teismą ir pareikšti ieškinį visos grupės vardu ir jos naudai be išankstinio visų kitų grupės narių sutikimo. Tai nėra įprasta Europos valstybėse funkcionuojančioje kontinentinės teisės sistemoje, kurioje į bylinėjimąsi teisme žiūrima kaip į privatų ieškovo reikalą, kai paprastai kiekvienas asmuo savarankiškai sprendžia, ar jam kreiptis į teismą. Grupės ieškinio įtvirtinimas valstybėse, priklausančiose kontinentinės teisės sistemai, yra tam tikras iššūkis įstatymų leidėjui, nes reikalauja permąstyti civilinio proceso teisės kanonus ir įveikti stereotipus, neva grupės ieškinio pareiškimas suvaržo tiesiogiai nedalyvaujančių byloje grupės narių teises į gynybą teisme. Be to, Jungtinėse Amerikos Valstijose veikiančio grupės ieškinio analogo įtvirtinimui Europoje organizuotai ir intensyviai priešinasi suinteresuotos verslo grupės, paprastai užimančios atsakovo padėtį grupės ieškinio byloje, ir vietoje to pasisako už neteisinės kolektyvinės žalos atlyginimo tvarkos taikymą¹⁸².

Įstatymuose nepakanka vien tik formaliai numatyti galimybę pareikšti kolektyvinį ieškinį. Būtina išspręsti daug klausimų, kurie leistų praktikoje veiksmingai naudotis

179 Kuneva M. *Healthy Markets Need Effective Redress*. Speech at Conference on Collective redress. Lisbon, 10 November 2007. <http://ec.europa.eu/consumers/redress_cons/docs/mku_cr_lisbon_final.pdf> [žiūrėta 2010-10-22].

180 Krivka E. *Viešojo intereso gynimas civiliniame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009, p. 7.

181 Krivka E., *supra* note 5, p. 167.

182 European Justice Forum. *Collective Redress*. <<http://europeanjusticeforum.org/faq/current-issues/collective-redress.html>> [žiūrėta 2010-10-22].

kolektyvinio ieškinio pranašumais. Įtvirtinant kolektyvinį ieškinį atskiros valstybės teisės sistemoje būtina apsispręsti ir atsakyti į šiuos kolektyvino ieškinio institutui ypač svarbius klausimus: 1) kam suteikti teisę (civilinį procesinį veiksnumą) pareikšti kolektyvinį ieškinį teisme (*locus standi*); 2) kokios apimties turėtų būti taikoma teismo sprendimo teisinė galia grupės nariams (*res judicata*), renkantis įstojimo į grupės ieškinio procesą (*opt-in*) arba (ir) pasitraukimo iš grupės ieškinio proceso (*opt-out*) modelį; 3) kokią įtaką turės kolektyvinio ieškinio pareiškimas atskiriems grupės narių individualiems ieškiniams (*lis pendens*); 4) kokius reikalavimus turėtų atitikti grupės atstovas; 5) kaip užtikrinti adekvatų, t. y. sąžiningą ir kompetentingą, atstovavimą grupei; 6) koks advokato vaidmuo grupės ieškinio procese; 7) kaip turėtų būti sprendžiamas bylinėjimosi išlaidų klausimas bylose, iškeltose pagal kolektyvinį ieškinį.

Semiantis grupės ieškinio teisinio reglamentavimo patirties iš JAV ar kitų bendrosios teisinės sistemos valstybių, būtina atsižvelgti tiek į šių valstybių proceso teisės ypatumus, tiek į ketinančios įteisinti grupės ieškinį valstybės nacionalinės teisės ypatumus.

2. Kolektyvinis ieškinys Europos Sąjungoje

Europos Sąjungos lygmeniu kolektyvinis (grupės) ieškinys nėra reglamentuojamas atskirame teisės akte, tačiau atskiros ES direktyvos įpareigoja valstybes savo įstatymuose įtvirtinti vartotojų kolektyvinių interesų gynimo teisinę tvarką. 1998 m. gegužės 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 98/27/EB „Dėl teismo draudimų saugant vartotojų interesus“ buvo vienas pirmųjų mėginimų užtikrinti vartotojų apsaugą kolektyvinės gynybos priemonėmis. Šioje direktyvoje nurodoma, kad jos paskirtis – suderinti valstybių narių įstatymus ir kitus teisės aktus, susijusius su ieškiniiais dėl uždraudimo atsakovui atlikti tam tikrus veiksmus, kurių paskirtis – apginti kolektyvinius vartotojų interesus, siekiant užtikrinti sklandų rinkos veikimą¹⁸³. Kol kas ši teisinė tvarka apima tik neturtinio pobūdžio ieškinius kolektyviniams (viešiesiems) vartotojų interesams ginti. Tokiais ieškiniiais gali būti siekiama uždrausti neteisėtus atsakovo veiksmus arba siekti panaikinti vartotojų interesus pažeidžiančias nesąžiningas sutarties sąlygas.

Pastaruoju metu Europos Sąjungoje intensyvėja diskusijos dėl turtinio grupės ieškinio reglamentavimo, t. y. dėl kolektyvinio žalos atlyginimo teisinės tvarkos įteisinimo. Iš įvairių parengiamųjų darbų, projektų ir konferencijų galima spręsti, kad Europos Sąjungoje svarstoma galimybė sukurti veiksmingą, tačiau kitokią nei Jungtinių Amerikos Valstijų kolektyvinio žalos atlyginimo vartotojams sistemą. Tai, kad jau prasidėjo darbai šia kryptimi, rodo 2008 m. balandžio 2 d. Europos Komisijos priimta baltoji knyga dėl ieškinių atlyginti žalą, patirtą dėl Europos Bendrijos antimonopolinių

183 Directive 98/27/EC of the European Parliament and of the Council of 19 May 1998 on injunctions for the protection of consumers' interests // [1998] *Official Journal*, 166-51.

taisyklių pažeidimo¹⁸⁴, ir 2008 m. lapkričio 27 d. Europos Komisijos priimta žalioji knyga dėl kolektyvinio žalos atlyginimo¹⁸⁵.

3. Kolektyvinis (grupės) ieškinys Lietuvos Respublikoje

Lietuvos teismų praktikoje vis daugėja atvejų, kai į teismus kreipiasi didelės grupės asmenų, kurie reiškia teisės ir fakto požiūriu vienaarūšius reikalavimus, pavyzdžiui, teisėjai ir policininkai, reiškiantys reikalavimus dėl atlyginimų sumažinimo, pensininkai, reiškiantys reikalavimus dėl pensijų sumažinimo, motinos, reiškiančios reikalavimus dėl motinystės išmokų sumažinimo, ir panašiai. Tokiais atvejais teismai turi nagrinėti šimtus praktiškai identiškų bylų¹⁸⁶. Žinoma, Lietuvoje proceso įstatymai numato procesinio bendrininkavimo institutą ir galimybę teismui į vieną bylą sujungti kelias vienaarūšes bylas, tačiau dėl didelio besikreipiančių asmenų skaičiaus ir kitų priežasčių ne visada tai yra įmanoma praktiškai įgyvendinti.

Lietuvos Respublikos įstatymuose įteisintos tokios kelių asmenų arba asmenų grupių subjektinių teisių ir teisėtų interesų gynybos priemonės: grupės ieškiniai (angl. *group action*, *class action*) ir ieškiniai viešajam interesui apginti (angl. *action for protection of the public interest*).

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 49 straipsnio 5 dalyje numatyta, kad viešajam interesui apginti gali būti pareiškiamas grupės ieškinys¹⁸⁷. Praktikoje ši norma neveikia, nes nėra specialaus teisinio reguliavimo, numatančio grupės ieškinų nagrinėjimo procedūrą¹⁸⁸. Lietuvoje buvo nesėkmingų mėginimų pareikšti grupės ieškinį teisme. Lietuvos apeliacinis teismas yra nurodęs, kad grupės ieškinio institutą taikyti praktikoje nėra galimybės, nes teisės aktuose nėra nustatyta, koks ieškinys gali būti pripažįstamas grupės ieškiniu, kokie subjektai turi teisę pareikšti grupės ieškinį, kokie reikalavimai keliami tokio ieškinio turiniui, kokia tvarka grupės ieškinys pareiškiamas ir nagrinėjamas, kokie tokio veiksmo procesiniai padariniai ir reikšmė bei kokia sprendimo, priimto išnagrinėjus grupės ieškinį, teisinė galia. Dėl nurodytų priežasčių Lietuvos teismų praktikoje įgyvendinti grupės ieškinio institutą šiuo metu realiai neįmanoma¹⁸⁹.

Lietuvos įstatymuose numatyta galimybė pareikšti ieškinį viešajam interesui ginti. Pagal Civilinio proceso kodekso 49 straipsnio 1 dalį prokuroras, valstybės ir savivaldybių institucijos bei kiti asmenys gali pareikšti ieškinį viešajam interesui ginti

184 Žalioji knyga dėl kolektyvinio žalos atlyginimo vartotojams. <http://ec.europa.eu/consumers/redress_cons/greenpaper_lt.pdf> [žiūrėta 2010-10-22].

185 Baltoji knyga dėl ieškinių atlyginti žalą, patirtą dėl EB antimonopolinių taisyklių pažeidimo. <<http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/>> [žiūrėta 2010-10-22].

186 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl grupės ieškinio koncepcijos patvirtinimo“ projektas. <<http://www.tm.lt/naujienos/pranesimasspaudai/1552>> [žiūrėta 2010-10-22].

187 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

188 Krivka E., *supra* note 5, p. 94, 174–180.

189 Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-492/2009.

įstatymų numatytais atvejais. Iš esmės Lietuvos Respublikoje numatytas ieškinys viešajam interesui ginti panašus į kitose valstybėse numatytus atstovaujamuosius ieškinius (angl. *representative action*) arba asociacijų ieškinius (angl. *associational action*, vok. *Verbandsklage*), nes įstatymas atskirose srityse atitinkamoms institucijoms ir asmenims suteikia procesinę teisę kreiptis į teismą ir ginti ne savo, o kitų asmenų ar jų grupės pažeistas teises ar interesus (viešuosius interesus).

3.1. Ieškiniai vartotojų viešajam interesui ginti

Vartotojų viešajam interesui ginti skirtas Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo septintas skirsnis „Vartotojų viešojo intereso gynimas“. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo 30 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad vartotojų viešojo intereso gynimas – tai ieškinio ar pareiškimo (skundo) vartotojų viešajam interesui ginti pareiškimas, kai siekiama pripažinti arba pakeisti teisinius santykius, uždrausti (nutraukti) pardavėjo ar paslaugų teikėjo veiksmus (neveikimą), kurie pažeidžia vartotojų teisėtus bendruosius interesus ir yra nesąžiningi vartotojų požiūriu, neatitinka sąžiningos verslo praktikos arba prieštarauja Civiliniam kodeksui, šiam įstatymui ar kitiems teisės aktams¹⁹⁰. Ieškinį dėl vartotojų viešojo intereso gynimo taip pat galima laikyti kolektyviniu (grupės) ieškiniu, nes jis atitinka kolektyvinio (grupės) ieškinio požymius: ieškinį pareiškia institucija, kuri gina ne savo, o vartotojų grupės bendruosius interesus, teismo sprendimo pagal tokį ieškinį *res judicata* galia turėtų būti taikoma visai vartotojų grupei.

Kaip matyti iš dabartinio teisinio reglamentavimo, Lietuvos Respublikos teisinė sistema yra suderinta su Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 98/27/EB „Dėl teismo draudimų saugant vartotojų interesus“, jos nuostatos perkeltos į minėtą Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymą. Tačiau Lietuvoje dar nėra sukurta kolektyvinio žalos atlyginimo tvarka, nes ieškinys vartotojų viešajam interesui ginti gali būti pareiškiamas tik dėl teisinių santykių pripažinimo ar pakeitimo ir dėl veiksmų uždraudimo (nutraukimo), bet ne dėl žalos atlyginimo. Dėl žalos atlyginimo priteisimo kiekvienas vartotojas į teismą turi kreiptis individualiai.

3.2. Grupės ieškinio teisinio reglamentavimo planuojamos naujovės

Kaip jau minėta, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse numatyta, kad viešajam interesui ginti gali būti pareiškiamas grupės ieškinys, tačiau ši norma praktiškai nefunkcionuoja, nes nėra išsamiau reglamentuota. Be to, įstatymuose nenumatyta galimybės grupės ieškiniu ginti privačius interesus. Todėl Lietuvoje būtina tobulinti grupės ieškinio teisinį reglamentavimą.

Seime 2005 m. buvo sudaryta darbo grupė viešojo intereso gynimo teisiniam reglamentavimui tobulinti. Darbo grupė išanalizavo Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių viešojo intereso apsaugą, nuostatas, apibendrino

190 Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas. Valstybės žinios. 2007, Nr. 12-488.

valstybės ir savivaldybių institucijų, įpareigotų ginti viešąjį interesą, sukaupią patirtį bei Lietuvos Respublikos teismų formuojamą praktiką bylose, susijusiose su viešuoju interesu (aplinkosaugos, statybų, paveldosaugos ir kitose srityse). 2006–2008 metais Seimui buvo pateiktas ir komitetuose svarstomas Viešojo intereso gynimo civiliniame ir administraciniame procese įstatymo ir kitų susijusių įstatymų projektai¹⁹¹. Civilinio proceso kodekso pakeitimų projektas buvo skirtas atgaivinti praktikoje neveikiančią Civilinio proceso kodekso 49 straipsnio 5 dalies normą, teigiančią, kad viešajam interesui apginti gali būti pareiškiamas grupės ieškinys. Projekto autoriai aiškinamajame rašte nurodė, kad šio įstatymo projektu siekiama reglamentuoti grupės ieškinio sampratą, įtvirtinant ribotojo grupės ieškinio modelį, kuris, autorių nuomone, priimtinesnis kontinentinės teisės tradicijos valstybėse. Projekte siekta reglamentuoti grupės ieškinio dalyką ir jo nagrinėjimo ypatumus, numatyti apsaugos nuo piktnaudžiavimo grupės ieškinio institutu priemones. Tačiau projektai taip ir nepasiekė svarstymo Seime stadijos.

Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, siekdama tobulinti grupės ieškinio instituto teisinį reguliavimą, parengė Grupės ieškinio koncepcijos projektą (toliau – Koncepcija) ir 2010 m. rugsėjo 1 d. ją pateikė visuomenei bei suinteresuotoms institucijoms derinti¹⁹². Koncepcija parengta įgyvendinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės veiklos programą, kurioje Vyriausybė įsipareigojo užtikrinti, kad vartotojų teisės būtų ginamos veiksmingai, nustatant deramą vartotojų bei paslaugų teikėjų teisių ir interesų pusiausvyrą.

Nors Koncepcija dar nėra patvirtinta, tačiau preliminariai iš joje išdėstytų nuostatų būtų galima išskirti pagrindinius planuojamo grupės ieškinio proceso bruožus. Koncepcijoje numatoma teisės aktuose įtvirtinti dalyvavimo (įsitraukimo) (*opt-in*) grupės ieškinio proceso modelį, t. y. tą modelį, kuriam labiausiai pritaria verslo atstovai, nors vartotojams palankesnis pasitraukimo iš grupės ieškinio proceso modelis (*opt-out*). Taip Koncepcijoje atmetama *opt-out* modelio galimybė arba bent jau mišri sistema, kai teisėjas kiekvienu konkrečiu atveju sprendžia, kuris modelis turėtų būti taikomas.

Koncepcijoje numatoma, kad teisę pareikšti grupės ieškinį turėtų prokuro-ras, įstatyme numatytos valstybės ir savivaldybės institucijos, jei tokio ieškinio pareiškimas būtų susijęs su šių institucijų funkcijomis, asociacijos, privačių asmenų *ad hoc* sudarytos grupės. Tačiau Koncepcijoje nenustatyta, kokius reikalavimus turėtų atitikti grupės atstovas. Tai laikytina šios Koncepcijos trūkumu, nes tik kompetentingas ir sąžiningas atstovas galėtų tinkamai įgyvendinti procese nedalyvaujančių grupės narių teisę į teisminę gynybą. Nors Koncepcijoje siūloma nustatyti privalomą advokato dalyvavimą tokiose bylose, tačiau advokatas ir grupės atstovas (atstovaujantis ieškovas) grupės ieškinio bylose nėra tas pats. Pažangu tai, kad pagal koncepciją grupės ieškiniais būtų galima reikšti visus įmanomus reikalavimus: uždrausti atlikti tam tikrus veiksmus, siekti teisinių santykių pripažinimo ar pakeitimo, reikalauti pri-

191 Lietuvos Respublikos viešojo intereso gynimo civiliniame ir administraciniame procese įstatymo projektas Nr. XP-1963. <http://www3.lrs.lt/dokpaieska/forma_1.htm> [žiūrėta 2010-10-22].

192 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl grupės ieškinio koncepcijos patvirtinimo“ projektas. <<http://www.tm.lt/naujienos/pranesimasspaudai/1552>> [žiūrėta 2010-10-22].

teisti žalos atlyginimą. Teismui tokiose bylose būtų suteiktas aktyvus vaidmuo: teisė savo iniciatyva rinkti įrodymus, išskirti atskirus grupės ieškinio reikalavimus į atskiras bylas ir panašiai.

Tačiau net ir tinkamas kolektyvinio ieškinio instituto reglamentavimas teisės aktuose negarantuoja, kad jis pradės sėkmingai funkcionuoti teisinėje sistemoje. Kad kolektyvinio ieškinio institutas pradėtų sėkmingai funkcionuoti, reikėtų, jog atitinkamai pasikeistų ir visų mūsų teisinė sąmonė. Ne taip paprasta nuo individualaus civilinio proceso modelio pereiti į kolektyvinio civilinio proceso modelį. Tai pastebėjo ir minėtos Konceptijos autoriai. Jie pabrėžė, kad tai reikalauja ypatingos teisėjo kvalifikacijos ir patirties, ir siūlo mokyti teisėjus, prokurorus, valstybės ir savivaldybių institucijų teisininkus. Manytina, kad nereikėtų apsiriboti tik šios kategorijos teisininkų mokymais. Visa visuomenė turėtų būti plačiai supažindinama su kolektyvinio (grupės) ieškinio pranašumais ir jo taikymo sritimis. Universitetuose bent jau teisės studentams turėtų būti dėstomas kolektyvinių (grupės) ieškinų kursas.

Išvados

1. Pagrindinis kolektyvinio (grupės) ieškinio įtvirtinimo teisės aktuose tikslas – sukurti gausios asmenų grupės patirtos žalos atlyginimo ir prieš gausias asmenų grupes nukreiptų neteisėtų veiksmų uždraudimo procesinę teisinę tvarką. Ši tvarka turėtų būti ekonomiška ir veiksminga funkcionuojanti.

2. Europos Sąjungos lygmeniu įteisinta vartotojų kolektyvinių interesų gynimo teisinė tvarka apima tik neturtinio pobūdžio ieškinius kolektyviniams (viešiesiems) vartotojų interesams ginti. Šiais ieškiniais gali būti siekiama uždrausti neteisėtus atsakovo veiksmus arba siekti panaikinti vartotojų interesus pažeidžiančias nesąžiningas sutarties sąlygas. Tarp Europos Sąjungos institucijų ir suinteresuotų asmenų vyksta konsultaciniai procesai dėl kolektyvinio žalos atlyginimo teisinės tvarkos suderinimo.

3. Lietuvos Respublikos įstatymuose įteisintos šios kelių asmenų arba asmenų grupių subjektinių teisių ir teisėtų interesų gynbos priemonės: ieškiniai viešajam interesui apginti ir grupės ieškiniai. Prokuroras, valstybės ir savivaldybių institucijos bei kiti asmenys gali pareikšti ieškinį viešajam interesui ginti įstatymų numatytais atvejais. Iš esmės Lietuvoje numatytas ieškinys viešajam interesui ginti panašus į kitose valstybėse numatytus atstovaujamuosius ieškinius arba asociacijų ieškinius, nes įstatymas atskirose srityse atitinkamoms institucijoms ir asmenims suteikia procesinę teisę kreiptis į teismą ir ginti ne savo, o kitų asmenų ar jų grupės pažeistas teises ar interesus (viešuosius interesus).

4. Lietuvoje ieškinys vartotojų viešajam interesui ginti gali būti pareiškiamas tik dėl teisinių santykių pripažinimo ar pakeitimo ir dėl veiksmų uždraudimo (nutraukimo), bet ne dėl žalos atlyginimo. Dėl žalos atlyginimo priteisimo kiekvienas vartotojas turi kreiptis į teismą individualiai. Nepaisant to, mūsų nuomone, ieškinį dėl vartotojų

viešojo intereso gynimo taip pat galima laikyti kolektyviniu (grupės) ieškiniu, nes jis atitinka kolektyvinio (grupės) ieškinio požymius.

5. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 49 straipsnio 5 dalyje numatyta, kad viešajam interesui apginti gali būti pareiškiamas grupės ieškinys. Negausi praktika rodo, kad teismai atsisako priimti grupės ieškinius, nes nėra specialaus grupės ieškinių proceso teisinio reguliavimo. Šią civilinio proceso teisės spragą galima įveikti tik įstatymuose įtvirtinus atitinkamas teisės normas.

6. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, siekdama tobulinti grupės ieškinio teisinį reglamentavimą, parengė Grupės ieškinio koncepcijos projektą. Koncepcijos projektas numato teisės aktuose įtvirtinti dalyvavimo (įsitraukimo) (*opt-in*) grupės ieškinio proceso modelį, nors vartotojams palankesnis pasitraukimo iš grupės ieškinio proceso modelis (*opt-out*). Manytina, kad Koncepcijos projekte nepagrįstai atmetama *opt-out* modelio galimybė arba bent jau mišri sistema, kai teisėjas kiekvienu konkrečiu atveju sprendžiamas, kuris modelis turėtų būti taikomas.

7. Koncepcijos projekte nenustatyta, kokius reikalavimus turėtų atitikti grupės atstovas. Manytina, tik kompetentingas ir sąžiningas atstovas galėtų tinkamai įgyvendinti procese nedalyvaujančių grupės narių teisę į gynybą teisme. Nors Koncepcijos projektas siūlo nustatyti privalomą advokato dalyvavimą bylose pagal grupės ieškinius, tačiau tokiose bylose advokatas ir grupės atstovas (atstovaujantysis ieškovas) nėra tas pats. Reikėtų nustatyti, kokius reikalavimus turėtų atitikti grupės atstovas.

Literatūra

-
- Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
- Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas. Valstybės žinios. 2007, Nr. 12-488.
- Lietuvos Respublikos viešojo intereso gynimo civiliniame ir administraciniame procese įstatymo projektas Nr. XP-1963. <http://www3.lrs.lt/dokpaieska/forma_1.htm> [žiūrėta 2010-10-22].
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl grupės ieškinio koncepcijos patvirtinimo“ projektas. <<http://www.tm.lt/naujienos/pranesimasspaudai/1552>> [žiūrėta 2010-10-22].
- Directive 98/27/EC of the European Parliament and of the Council of 19 May 1998 on injunctions for the protection of consumers' interests. [1998] *Official Journal*, 166-51.
- Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-492/2009.
- 2007-2013 m. ES vartotojų politikos strategija. Liuksemburgas: Europos Bendrijų oficialių leidinių biuras, 2007. P. 4.
- Almunia J. *Common Standards for Group Claims across the EU*. Speech presented at University of Valladolid, School of Law. 15 October 2010. <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/10/554>> [žiūrėta 2010-10-22].
- Baltoji knyga dėl ieškinių atlyginti žalą, patirtą dėl EB antimonopolinių taisyklių pažeidimo. <<http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/>> [žiūrėta 2010-10-22].
- European Justice Forum. Collective Redress. <<http://europeanjusticeforum.org/faq/current-issues/collective-redress.html>> [žiūrėta 2010-10-22].

Krivka E. *Viešojo intereso gynimas civiliniame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009. P. 7.

Kuneva M. *Healthy Markets Need Effective Redress*. Speech at Conference on Collective redress. Lisbon. 10 November 2007. <http://ec.europa.eu/consumers/redress_cons/docs/mku_cr_lisbon_final.pdf> [žiūrėta 2010-10-22].

Lietuva. Vartotojų teisių apsaugos ir finansinio raštingumo diagnostinė apžvalga. I da-

lis. Pagrindinės išvados ir rekomendacijos. Pasaulio bankas, 2009 m. lapkričio mėn. <<http://www.vartotojoteises.lt>> [žiūrėta 2010-10-22].

Žalioji knyga dėl kolektyvinio žalos atlyginimo vartotojams. <http://ec.europa.eu/consumers/redress_cons/greenpaper_lt.pdf> [žiūrėta 2010-10-22].

CONSOLIDATION OF COLLECTIVE CLAIM IN LEGISLATION

Dr. Egidijus KRIVKA

Summary. *Contemporary socio-economic phenomena affect an increasing number of rights and legitimate interests of the group of individuals having the same rights and obligations. Such changes require us to answer the question, whether the current legal system ensures the opportunity to exercise the right to judicial protection for large groups of persons effectively.*

A collective (group) action is one of the most appropriate responses to address problems related with collective litigation, since the court ruling in the lawsuit of the group has legal consequences for all members of the group (res judicata erga omnes). Reinforcement of the group's action in the countries belonging to the continental law system is a certain challenge, since it requires rethinking the law canons of the civil procedure and overcoming of stereotypes that, allegedly, filing of a group action restricts the rights of the group members not participating directly in the case, to judicial protection.

European Union directives require Member States to establish a judicial mechanism for the protection of collective consumer interests in their law. So far, this judicial mechanism involves only non-pecuniary claims to defend the collective interests of consumers. Such claims may seek to prohibit the defendants' unlawful actions. Recently, increasingly intense discussions are going on the regulation of the collective property action in the European Union level, i.e. on the validation of the collective judicial redress mechanism.

The Lithuanian legal system is harmonised with the European Parliament and Council Directive 98/27/EC "On injunctions for the protection of consumers' interests". Lithuania has not yet created a collective redress mechanism since the action to protect consumer interest may be brought against the court only for the recognition, or modification of legal relationships and for the injunction (termination) of actions but not for the compensation for damages.

In order to improve the legal regulation of the institute of the group action, the Ministry of Justice of the Republic of Lithuania has developed the Group action concept. In the future this concept will become a basis for development of legislation to ensure the full functioning of the group action institute in the legal system of the Republic of Lithuania.

In establishing the collective action in a national legal framework it is necessary to decide and respond to the questions of utmost importance to the institute of collective action, such as: who should be given the right (the civil procedural legal capacity) to bring a collective action before the court (locus standi); to what extent the legal power of the court decision should apply to the group members (res judicata); what collective action model should be chosen (opt-in and (or) opt-out); what effect the submission of the collective action will have to individual claims of the group members; what requirements should be met by the group representative; how to ensure adequate, i.e. fair and competent representation of the group; what is the role of an advocate in the process of the group action; how the question of litigation costs should be addressed in collective action cases brought before the court.

NATIONAL JUDICIAL COLLECTIVE REDRESS MODELS IN THE US AND IN THE EU

Magdalena BOBER

the 4th year researcher

Department of Law, European University Institute

Via Boccaccio 121, 50-133 Florence, Italy

<http://www.eui.eu>

Tel. (+39) 055 4685 034

***Annotation.** Magdalena Bober is currently the 4th year candidate for a PhD at the Department of Law of the European University Institute in Florence. Besides injunctions in the field of consumer protection (the topic of her doctoral research), Magdalena investigates other forms of collective redress as far as the European group actions and the US class action model are concerned. The topic of collective redress is researched by Magdalena in a very innovative manner. She provides an extensive research on collective redress in consumer protection focusing on the development and functioning of collective redress models through the prism of socio-legal and socio-economic aspects. So far, no one has provided legal research on collective redress measures in the field of consumer protection through the prism of socio-legal and socio-economic factors. Magdalena looks at collective redress models on both continents. Although she intends to shed light on identities, similarities and differences between collective redress models employed in Europe and in the US, she does not intend to directly compare them through the prism of factors and means of direct confrontation as it has been done already in most legal analyses published of this issue.*

***Keywords:** Consumer protection, collective redress, class action, Group Litigation, Order, collective settlement procedure, Group Action.*

The whole story of collective redress mechanisms in Europe can be dated back to their evolution in the United States of America during the 19th century. In more precise words, the American model of class actions was taken as the starting point for developing group actions in Europe. Considering that this paper concentrates on an analysis of both systems, it must be clear from the outset that unfair criticism focused on one of the models should and will be avoided on the basis that analyses can all too often

be tainted by one's affection for their own national legal model, that which is normally naturally taken as the starting point of legal analysis.

The USA and the EU present slightly different legal backgrounds and traditions that inherently cause significant diversity between these two legal systems.¹⁹³ Therefore, I will try to avoid a direct and unilateral analysis of the two systems steering away from a purely legal comparative analysis. Unfortunately, this method of analysis is currently predominant in the European literature and has actually given rise to the conviction that 'the US-class action model is bad' while 'different collective redress models employed by Member States are good'. This distrust of the US model, so common in Europe, is largely based on a rather hypothetical perception of how class actions operate in the US.¹⁹⁴

In the US literature, EU collective actions are usually characterised as unsuccessful remakes of the American model, unsuccessful because they are claimed to be highly underdeveloped. This assessment is not fair due to its superficiality and its narrow interpretation of a very interesting and multilevel issue. Indeed, this topic requires more attention and more extensive analysis reaching beyond a purely normative analysis of the issue. Based on this, I propose to research collective actions taking into consideration the socio-cultural dimension. I advance an explanation of the differences between collective redress models in Europe and in the US on the basis of their socio-legal diversity. To achieve a profound and more complex normative analysis of each model, one should start from the premise that both models have to be analysed in light of the following considerations: continental legal traditions, national particularities of the continents, mentality of their inhabitants, moral rules, principles, patterns of thoughts¹⁹⁵ and other values. In addition to these considerations, the differences in legal history and historical backgrounds of the systems should be acknowledged, all the while bearing in mind the geographic location of the Member States in Europe.

This paper presents a normative analysis of the selected aspects of collective redress mechanisms in the US and in Europe, since this normative side of the issue was the topic of my presentation at the Conference in Vilnius. Although, I would be delighted to present an analysis of socio-legal aspects along with my research findings on the socio-economical dimension of collective redress measures, it is outside the scope of this conference paper. Nevertheless, I would like to explain the general methodology that I have advanced in my research on collective redress. In understanding my socio-legal approach, quite a different normative spectrum concerning collective redress measures on the whole can be better grasped. Therefore, the normative analysis that I present in this paper is somehow affected by socio-legal aspects which really matter as

193 Valguarnera, F. (2010), 'Legal Tradition as an Obstacle: Europe's Difficult Journey to Class Action', *Global Jurist*, Vol. 10(2).

194 Stuyck, J. (2009), 'Class Action in Europe? To Opt-in or to Opt-out, that is the Question', *European Business Law Review*, Vol. 20(4).

195 Enklaar, A.H. (2009), 'The influence of cultural differences on the Administrative Justice', in W.R. Ruitenberg & E. Niemeijer (eds), *Civil Law Cultures in Europe. Some striking (dis)similarities*, published by Ministry of Justice, the Hague, the Netherlands, p. 4-9.

far as collective redress mechanisms are concerned. My research on collective redress has demonstrated that one cannot limit oneself to conducting research on the normative side of procedural measures as occurs in much of research in this area without having considered their socio-economic background. I disagree that a purely normative analysis of the issue, so common in the literature, may lead to correct results. It is for these reasons of methodology that caution must be had before branding either of the models as 'bad' or 'good'. This inherently depends on the methodology used in conducting the research, methodology that should be as extensive as possible in its scope but often does not meet this criteria. The legal models are not necessarily 'bad' or 'good' but are rather designed in relation to the continental and national conditions of any given legal order. It is according to this that I purport the use of socio-legal methodology that would enable us to sketch a clear and real picture of the issues analysed and would certainly assist in juxtaposing the EU collective redress models with the classic US-class action, lessening the scope of influence of previously reached, often very unfair, subjective and superficial conclusions.

Collective actions in the US are a tradition dating back to the 19th century when the first basic model was employed.¹⁹⁶ Although the model of modern class actions was born in 1938 with the adoption of Rule 23 of the Federal Rules of Civil Procedure,¹⁹⁷ its final legal structure was adopted in 1966 as a result of numerous amendments to the Rule 23, which was duplicated by the majority of the states albeit with varying degrees of modification.¹⁹⁸

Although collective enforcement mechanisms in consumer protection have been in operation in Europe for more than 50 years now,¹⁹⁹ they are still recognised as rather undeveloped elements of civil procedure in the Member States. With this said, a significant debate on collective redress has emerged in Europe since 2000 with various sources noting the intensity of the debate that has focused on the practical relevance of collective methods of obtaining redress. Without any doubts, this debate has significantly been shaped by the activities of the European Commission that has come up with new programmes, strategies, challenges and benchmarks aimed at developing and improving collective redress measures. This is particularly so since the issue has

196 Hensler, D. & N. Pace & B. Dombey-Moore & E. Giddens & J. Gross & E. Moller (2000), *Class Action Dilemmas: Pursuing Public Goals for Private Gain*, Santa Monica, California, RAND Corporation, MR-969-ICJ, p. 10-11

197 The US has a federal system of government whereby all powers not granted to the federal government are reserved by the 50 individual states (Amendment X of US Constitution). Therefore, in the US there is (1) a federal class action model governed by rules that specify the procedures to be used by litigants and judges in civil litigation in federal courts, which are formally termed the Federal Rules of Civil Procedure and (2) a state class action model in each of the states governed by statutes and state court rules for governing civil litigation, which, in 2/3 of the states, are similar or identical to Rule 23 of the Federal Rules of Civil Procedure.

198 Mississippi is the only exception because it does not have its own procedures for class actions.

199 Hodges, Ch. (2008), *The Reform of Class and Representative Actions in European Legal System. A New Framework for Collective Redress in Europe*, Studies of the Oxford Institute of European and Comparative Law, Hart Publishing, p. 239-242.

been put forward as one of the basic objectives in the agenda of consumer policy of the Commission for the next couple years.²⁰⁰

Although Member States have adopted and developed many forms of collective redress models there is no uniform, European-style class action²⁰¹ which would be recognisable as a collective enforcement pattern suitable for each of the Member States. Currently, the notion of a *European collective action model* describes rather a general framework of collective redress models employed in Europe, but it does not refer to a single model developed by the Member States which could be employed as a *class action European-style* equivalent to that in the US. Therefore, the notion of a *European collective action model* is instead used as an all inclusive term for the different collective enforcement measures of the Member States. This affects a huge heterogeneity of the European enforcement map and results in a structure that can only be described as a *patchwork* connecting different national collective redress models that have been employed in Europe so far.

Goals of Collective Redress

Collective redress mechanisms are the response to the market's needs and to the growing amount of cases involving more than one consumer who suffers damages as a result of rights being collectively abused by an infringement caused by a businessman. Obviously, in these circumstances individual enforcement measures can always be employed. However, if a case relates to a mass or a group of consumers who suffer the same damage, collective enforcement constitutes a more reasonable solution.²⁰² Furthermore, collective redress measures are also applicable in all those cases where the solution offered by an individual action for damages is inadequate, where the cost of taking an individual action may in fact exceed the damage suffered or where the case is too complex to be brought before the court by an individual.

Given the above, the basic goals of collective consumer redress²⁰³ may be classified as the following: (1) Judicial economy – unnecessary delays can be put on the system if each of litigants individually decides to bring a case to court. This may result

200 The discussion was initiated first in 2005 with the Green Paper - *Damages for Breach of the EC Antitrust Rules* (COM(2005) 672, 19.12.2005) and more recently in the *Consumer Policy Strategy for 2007-2013*. It has also been continued in the White Paper on Private Enforcement, the consultation on Collective Redress Benchmarks, by the Communication on Collective Redress issued by the end of 2008, the Public Hearing on consumer collective redress of 2009 and finally in the Consultation Paper for discussion on the follow-up Green Paper on consumer collective redress of 2009.

201 Silvestri, E. (2010), 'The difficult art of legal transplants: the case of class actions', *Revista de Processo*, Vol. 35 (187), p. 99-112.

202 Van Boom, W. & M.B.M. Loos (2007), *Collective enforcement of consumer law in Europe. Securing compliance in Europe through private group action and public authority intervention*, Groningen: Europa Hart Publishing, p. 231-254.

203 Hodges, Ch. (2009), 'What Are People Trying to do in Resolving Mass Issues, How is it Going, and Where Are We Headed?', *The Globalization of Class Actions, Annals*, The American Academy of Political and Social Science, Vol. 622(1), p. 330-345.

in an increase of costs if judges or lawyers are forced to pursue many similar individual claims on an individual basis. It may also cause significant technical inconveniences considering that European courts are generally overloaded. Again considering the technical aspects, we should note the lengthy long average duration of court procedures. No matter which of the national legal system is taken into consideration these problematic issues arises; (2) Increasing access to justice – a lack of collective redress mechanisms may mean that some claims are simply unprocessed because some claimants are unable to bring their claims before the court due to the disproportion between the value of the claim and the costs of the procedure;²⁰⁴ and (3) Behaviour modification – collective actions can impose pressure on the behaviour of the parties (pressure of a greater magnitude in comparison to that imposed in individual actions²⁰⁵) by using self-regulatory measures or by employing the power of consumer organisations. Collective mechanisms may also play an important role in the development of a social justice value and an idea of a civil society.²⁰⁶ Collective redress mechanisms can also speed up the development of the civil culture values in the European Member States concerning their deeply rooted socio-cultural dimension.

The Need or the Necessity for Collective Actions in Europe

Across the European Union, there is a strong push to introduce and, in cases where collective redress has already been introduced to develop further, collective redress mechanisms. Where conditions allow, a collective redress model compatible with the general EU enforcement scenario should be introduced as swift as possible. Europe needs a good, complex and effective collective action. However, the collective model in Europe cannot be designed by using a full or perhaps fragmental *copy-past technique* from the US class action. Although European collective actions have indeed been to some extent based on the US experience, the European model should derive more from the European normative background and national conditions of Member States as opposed to a copy and paste version of the US-class action model. In a few cases, Member States have tried to improve basic elements of the US model, and to transplant this improved American version into the European legal orders. This however has led to the current situation i.e. that Member States have designed many hybrid solutions²⁰⁷ mixing the two models. Indeed, it is not a solution which brings about improvement.

204 Howells, G. & J. Rhoda (2002-2003), 'Litigation in the Consumer Interest', *ILSA Journal on International and Comparative Law*, 9(1); Hodges, Ch. (2010), 'Collective Redress in Europe: The New Model', *Civil Justice Quarterly*, Vol. 29(3).

205 Silvestri, E. (2010), 'The difficult art of legal transplants: the case of class actions', *Revista de Processo*, Vol. 35(187), p. 99-112.

206 Micklitz, H. (2009), 'The Visible Hand of European Regulatory Private Law – The Transformation of European Private Law from Autonomy to Functionalism in Competition and Regulation', *Yearbook of European Law*, 28.

207 Silvestri, E. (2010), 'The difficult art of legal transplants: the case of class actions', *Revista de Processo*, Vol. 35(187), p. 99-112.

Europe needs to find its own individual path for the creation of a European pattern of collective enforcement of consumer rights, and only some basic *hints* should be taken from the US experiences. The future European model should not carbon copy the US regulation but rather learn from the US experience.

In this paper, I have focused on four different collective redress models: the American class action and three different European collective action models, the Group Litigation Order in the United Kingdom, collective settlements procedure in the Netherlands and Group Action in Sweden. I have chosen these three European Member States because they have really learned from the American experience. The collective enforcement mechanisms employed by these states are fragmentally based on the US-class action model.²⁰⁸

Although I intend to shed light on identities, similarities and differences between collective redress models employed on both continents, I do not intend to directly compare them through the prism of factors and means of direct confrontation as has been done already in most legal analyses published. One has to bear in mind that the factors used in the detailed normative analysis of each of the systems have to be combined with socio-cultural aspects that characterise or distinguish each of the legal models.

I have put my research findings relevant for this paper in the table below. The table, in a very clear and comprehensive manner, exposes basic requirements that have to be met in Europe and in the USA to successfully bring a collective action before a court. It also exposes similarities, differences and identities between the EU and the US-collective enforcement models. The table aims to facilitate an understanding of the issues discussed in this paper and it systematises different aspects of collective redress that will be discussed here. Although I purport using the table as a kind of guideline to the text, I would like to make clear that not all the issues included in the table are subject to analysis in this paper.

208 Cafaggi, F. & H.-W. Micklitz (eds.) (2009), *New Frontiers of Consumer Protection. The Interplay between Private and Public Enforcement*, Intersentia.

Collective Redress Models in the US and in the EU							
State	Legal basis	Authority	Standing	Subject matter	Certification	Def. of group	Costs
The USA: Class Action Model	Rule 23 of Federal Civil Procedure	Federal & state courts	‘One or more members of a class may sue or be suited as representative parties on behalf of all’	No limits to the subject matter	Size, Commonality, Predominance of common issue, Adequate representation, Typicality, Superiority	Opt-out	Contingency fees
The UK: Group Litigation Order	Civil Procedure Rules Part 19.11	Court -management, discretion, flexibility	Any actual or potential party; The court’s own initiative	No limits	Not very formalised, ‘common or related issues of fact or law’	Opt-in	Loser party pays. Costs shared by all group members.
The Netherlands: Collective Settlement Procedure	Civil Code, Code of Civil Procedure, The Dutch Act on Collective Settlement of Mass Damages	Amsterdam Court of Appeal	Any association representing the victims and a party (parties) compensating the damage	Depends on the contracting parties	Two stages of certification; Court approval of settlement.	Opt-out	Court decides on costs, usually defendants pays. The victims bear no costs unless they intervene as plaintiffs.
Sweden: Group Action	Group Proceedings Act 2002	Ordinary district courts	Any single claimant: a natural or legal person who has a legal claim that is the subject of the action, any non-profit consumer organisation -represented by lawyer; Public authority	Only consumer cases	Commonality, Typicality, Superiority, Appropriate definition of a group, Adequate representation. Judicial control and Court’s approval for settlements.	Opt-in	Looser party pays, <i>A risk agreement</i> Court control of lawyer fees.

Table ‘National Judicial Collective Redress Models in the US and in the EU’

The juxtaposition of the collective models that has been outlined in the table in intended to assist the reader, albeit mechanistically, to synthesise the basic differences between collective redress models in Europe and in the US, which I now classify in following three groups:

(1) Certification/approval

In the USA, certification is a significant hurdle in the class action procedure.²⁰⁹ Certification is a kind of preliminary hearing ('pre-trial phase') by which the class action can only proceed if the court upholds the validity of that form of suit. The rules of certification are very strict and so specified that can pose a huge challenge for a class to meet the requirements. It is also one of the reasons why most American class actions fail at the very beginning. Besides the many formal requirements of certification, which the court investigates as regards to the class, the court is also supposed to examine the law firm's ability and resources. Finally, on the basis of these factors, the court is able to assess whether the firm is able to represent the plaintiffs properly. The court also makes a swift notification of any settlement proposal and legal fees to be paid to the class counsel as a part of the settlement. Notice must be written in plain, easily legible and understandable language and must be widely accessible to the public.

In EU law, since a European-style class action has not been yet employed, there are many different sorts of approvals that slightly differ from one Member State to another. Under the principle of procedural autonomy, Member States are free to decide whether rules of certification are very strict and the degree of formalisation. This leeway left to the Member States has resulted in significant differences between the collective redress solutions employed in Europe. It is one of the factors assists in explaining the *patchwork* structure of the European enforcement map. In this regard, this patchwork structure may even be understood as a *legally approved diversity*.

In the United Kingdom, certification criteria are not very formalised. Instead, the GLO given place within the general rules of Civil Procedure and it seeks to resolve the dispute in a manner appropriate to the circumstances of a particular case. Therefore, GLO is a flexible tool in the judge's hands, who in addition is equipped with extensive judicial discretion. This judicial discretion gives rise to a significant margin of judicial flexibility in any given case and allows judges to adapt the GLO procedure to the needs of the parties to the case. Such flexibility of solutions is simultaneously both the strength and the weakness of GLO since parties can never be certain how a particular judge will interpret the circumstances of the case and in which way his discretionary power will be exercised. Although the judge in GLO is a real manager of the case (a point that is the subject of analysis in the section below), he cannot exercise his rights capriciously as he must act within the limits of the general Rules of Civil Procedure. Furthermore, the judge plays the role of gatekeeper in the GLO, as he is supposed to

209 Mulheron, R. (2004), *The Class Action in Common Law Legal Systems. A Comparative Perspective*, Oxford - Portland Oregon: Hart Publishing, p. 23-29.

decide on a case-by-case basis whether the GLO is the proper procedure for the case at stake.

In contrast to the UK, in the Netherlands, rules of certification are much more formalised and are contained in the Act on Collective Settlement of Mass Damages. They are stricter than those in the British legal system just outlined. Each settlement must meet specific requirements of certification and a collective settlement is null and void without a formal approval from the Amsterdam Court of Appeal. The Amsterdam Court of Appeal may refuse to approve a settlement if there is an ambiguity as regards the legal standing of the association representing the victims, or if compensation is disproportionate.

Sweden provides us with a mixture of elements from both above described legal models. On the one hand, the rules on certification of a group action are codified in the Swedish Act, comparable to the Netherlands; on the other hand, a judge may employ his quite broad discretion, like in the UK. Furthermore, the court is entitled to decide whether to allow or to reject the initiation of a group proceeding based on his subjective deliberations whether it is risky or perhaps abusive for the provisions contained in the Swedish Act. Therefore, the *to be or not to be* of the Swedish group action depends on the knowledge and experience of the judge dealing with the case at hand. Here we note what has already been mentioned, i.e. the discretionary power of the judge framed by the general rules of the Swedish Act.

(2) Management of the Procedure

In the USA, class action suits are decided during the course of a normal, complex, and long-lasting trial. The court considers all the elements of the suit at hand, which, as previously explained, were subject to a *sieve* of certification prior to the commencement of the trial. The judge is supposed to pass a judgment – which is understood as a kind of response for a *petitum* of the collective suit - for a previously certified class of consumers.

In the EU, all differences with regard to the management of class action procedures are based on variations in legal systems, legal cultures and legal traditions.²¹⁰ Here, in contrast to the US-class action model, management of the case is rather limited to a selection of leading issues in the specific case at hand. This process concerning the selection of the issues to be considered in the collective procedure is left at the discretion of the judge. Therefore, a judge is supposed to decide which elements of a suit shall be considered in a collective action procedure and which shall be considered under the rules of individual litigation.

In Europe, the English GLO is a fundamental example of a managerial approach adopted in a national European collective redress model. First of all, a judge is granted legal standing under the GLO. He is *ex lege* granted the right to initiate a procedure.

210 Albers, P. (2009), 'European judicial systems: a matter of taste or tradition?', in W.R. Ruitenberg & E. Niemeijer (eds), *Civil Law Cultures in Europe. Some striking (dis)similarities*, published by Ministry of Justice, the Hague, the Netherlands, p. 10-13.

The legal standing of the UK judges is a one of rare exceptions in Europe. Secondly, the judge may intervene at each stage of the procedure, thus he plays an advisory role for the parties to a case. A judge, while playing a role of a legal advisor, may also hold 'case management conferences' to consult the parties, to give them informal indications on how to advance the case including advice as regards the case time-schedule. However, all these elements are considered non-binding statements of the judge that can be treated neither as formal indications nor requirements of a case. Thirdly, the judge is vested with the decision making power and he decides as to the final result/outcome of the case. However, the English judge cannot exercise his managerial rights, as listed below, in a capricious manner. He is supposed to act within the limits of the Rules of Civil Procedure and their 'overriding objectives'²¹¹ that are characteristic features of a common law collective model. This certainly should help to understand the way in which the UK model operates within the European Community.

In the Netherlands, the specific nature of the procedure on collective settlement means that the parties can be more actively involved with the course of the proceedings. The fact that the parties are supposed to 'draft the settlement' i.e. to organise collaboration meetings and to discuss the following elements of settlements in detail definitely results in more amicable, harmonious and peaceful relations as opposed to that of a normal court litigation. This course of procedure gives rise to a specific type of relation between the parties, a *kind of legal tie* that encourages parties to settle a dispute and which empowers them to solve their dispute *themselves* with the help of the law. The details of the settlement, from the first draft to the final draft, is left to the decision of the parties, while the managing role of the court is limited to a final approval or rejection of this settlement. Although the Court may give a party an opportunity to modify the settlement in the course of the procedure, the judge cannot force the parties to make certain modifications as regards the structure of the settlement, because this is an exclusive task for the parties, not for a judge. In the Netherlands, there is a strong emphasis on court control concerning the reasonability and fairness of the settlement and this relatively new legal trend, i.e. the controlling function of the court, has been quickly transferred to other European legal models.

Swedish Group Action is a good example of this new court-controlling trend that has grown within the collective redress scenario in Scandinavia. The Swedish Act vests the right to take control over appropriateness of representation of the parties in the judge. Therefore, the judge must check whether the plaintiff is well suited to represent a group and, furthermore, whether the representative has given group members an opportunity to express their views. In addition, it is for the judge to notify group members about formal requirements of the case at hand. The notification shall include basic information on the nature of group proceedings and details as to the substance

211 A judge in the UK is supposed to manage the case according to 'overriding objectives', thus: (1) he deals with a case *justly*, (2) he needs to balance the costs of the GLO and the value of the harms suffered, (3) he encourages settlements as far as generic common issues of the case are concerned, (4) he needs to use a pre-action protocol, even if a special GLO protocol is not required, and (5) he exercises a managerial approach in a way which does not affect obstructions of the procedure.

of the specific claim with time-limits for group members to express consent for opting in or out of the group. The choice concerning the mode of communication depends on the court.

(3) Settlements and Decisions on Costs

In the US model, the court retains a large margin of discretion as regards judicial approval or judicial refusal of settlements. US-settlements must go through the same *sieve* of strict requirements as class action suits do. The control of the court is equally strong in both settlements and judgments. Furthermore, the structure of any settlement must be the same as the structure of a court judgment. The US-court includes in the settlement a description of the specific dispute, the amount of redress and the addressability of the claimants. In the event of settlement, the court must hold a hearing and prove that the settlement is fair, reasonable and adequate. All member of the class action who will be bound by its result must be notified in reasonable time if a settlement hearing is to take place. Therefore, a settlement is indeed a tool used towards to reach an amicable ending of a trial. However, its requirements are checked in the same strict manner as occurs with concern to a judgment. As regards decisions on costs, class members are not obliged to pay the legal fees or costs to the other party. However, any individual represented by a lawyer normally pays a ‘contingency fee’.²¹² Each decision awarding contingency fees to a counsel must be approved by a court.

In a huge number of cases in Europe, a court may not be involved in a settlement procedure at all. It is rare though that a court is not engaged in a decision concerning the costs. Moreover, in the English GLO procedure, ‘out-of-court amicable settlements are completely normal’ and are currently one of the most popular forms through which collective actions are resolved. Most of the parties of collective litigations in the UK take the opportunity to settle a case since following the normal course of court litigation is always time consuming and very expensive. The GLO is rather complex and complicated and its average duration depends on how the judge plans to deal with the specific case at hand and how quickly he identifies generic and individual issues. Therefore, it may depend on very subjective circumstances, such as the judge’s knowledge or experience. Furthermore, the ‘loser party pays’ principle is still applicable and this principle often has a deterrent effect on the parties. In practice, a judge gives two decisions on costs since each party is responsible for individual costs as well bearing a

212 ‘A contingency fee’ is a fee for a legal service provided, a fee that is payable only if there is a favorable result for the individual party who has employed the legal service. In the USA, contingency counsel’s fees have been traditionally calculated in two different manners: (1) *multiplier method* - on the basis of hourly billing multiplied by the counsel hourly rate, or (2) *the percentage-of-the-fund method* - this method awards a percentage of a common fund to class counsel as fees. The later method is more preferable by the US-courts, because it encourages prompt settlements, which are beneficial not only the parties to a case, but also for the court.

Contingency fees have always been a subject of a harsh criticism in Europe. Up until now, none of the European collective action models have transplanted contingency fees in the typical *US-form*. However, the Swedish Group Action scheme seems to be the closest duplicate of the US-model as regards costs if one considers the general idea of *risks agreements*.

portion of the common costs of the group. Costs of litigation are often so high that they seem to be a major inhibitor for consumer collective actions in the UK.

The Dutch model of collective settlement is a constant duplication of the US-class settlement model. A settlement between the parties must be submitted for the approval of the Amsterdam Court of Appeal. Upon approval, each class member entitled to compensation is bound by this settlement unless he opts-out in writing three months after the announcement of the decision in the press. Rarely the Court postpones the deadline for opting-out. Similarly to the UK model, the Dutch Court needs to give formal approval of the decision on costs, which are often borne by the petitioners.

In Sweden, settlements are the preferred conclusions of collective litigation. It should be underlined that citizens of the Scandinavian countries have adopted and developed a very specific understanding of '*esprit the corps*' and they have built up a strong *community spirit*. This, in relation to our topic, means that they more frequently prefer out-of court mechanisms for resolving disputes 'with a huge pattern of informality and a classic litigation avoidance'²¹³ as opposed to other means of judicial collective redress measures. In Sweden, most of the group actions are ended by a settlement. A case may be settled if the settlement is not discriminatory against any of the group members or is not contrary to good faith. These formal circumstances of a settlement have to be assessed by a judge who takes the final decision on whether the case may concluded through the settlement reached. In this case, 'looser party pays' principle is still applicable. Furthermore, the court is obliged to approve a decision on costs concerning 'risk agreements'²¹⁴ in addition to hearing the parties particularly where they express their dissatisfaction as regards the legal service provided in both classic judicial class actions and a settlement if the parties decide to do settle a case.

Conclusions

The debate on collective redress is complex. On one hand, collective actions employed in Europe are not very well developed. On the other hand, the US-class action - that might be treated as a basic example of collective redress - does not have a very good reputation in Europe. Taking into consideration normative differences between 27 Member States to which one has to add a whole range of socio-legal and socio-cultural divergences, it seems that the idea of the creation of a *class action European-style* is currently '*a mission impossible*'. European legislators, academics and politicians present rather sceptical views on the US-class action and the typically American private enforcement model, on the basis that it does not fit very well with the European

213 Blankenburg, E. (2009), 'European families of law', in W.R. Ruittenberg & E. Niemeijer (eds), *Civil Law Cultures in Europe. Some striking (dis)similarities*, published by Ministry of Justice, the Hague, the Netherlands, p. 14-16.

214 'Risk agreements' has been designed on a general idea concerning cost of litigation that was borrowed from the US-class action model. It is a kind of agreement between members of a group and a lawyer. The lawyer gets reduced compensation if the case is lost and increased compensation in case he won.

enforcement scenario and the European, traditionally more public, approach to enforcement. The situation becomes even more complex if we take into consideration the issue of legal standing, problems with private international law as well as the persistent problematic issue of filtering bad and meritless claims. Finally, the costs and financing of collective procedures is another issue hindering European advancement in this area.

I think that the issue of mutual correlations between the bi-continental models of collective actions has to be rethought in Europe. Before Member States will again undertake a debate on collective redress, they shall have to convince *themselves* that they would really like to benefit from the US experience. Therefore, they must answer the following questions: (1) whether it is possible to transfer the US-class action model selectively or holistically to the European scenario?, (2) What lessons should be taken from the US experience (if any)?, (3) Which model would be more suitable for Europe: the American, or perhaps there is a need for *a European style class action* that could facilitate a mix of US and EU elements? or (4) whether it is possible to design *a European style class action* without having to borrow even some marginal elements from the US-class action model?

Given the above, I think it is clear that the future of collective actions in Europe is ambiguous. Time will tell. Suffice to say that until now, the analysis of the bi-continental collective redress models is weighed down by harsh criticism and direct comparisons between the EU and US models that are *de facto* leading *nowhere* since no satisfactory results concerning a development of collective enforcement means, at least in Europe, can thus far be identified.

References

- Albers, P. (2009), 'European judicial systems: a matter of taste or tradition?', in W.R. Ruittenberg & E. Niemeijer (eds), *Civil Law Cultures in Europe. Some striking (dis)similarities*, published by Ministry of Justice, the Hague, the Netherlands, p. 10-13.
- Blankenburg, E. (2009), 'European families of law', in W.R. Ruittenberg & E. Niemeijer (eds), *Civil Law Cultures in Europe. Some striking (dis)similarities*, published by Ministry of Justice, the Hague, the Netherlands, p. 14-16.
- Cafaggi, F. & H.-W. Micklitz (eds.) (2009), *New Frontiers of Consumer Protection. The Interplay between Private and Public Enforcement*, Intersentia.
- Enklaar, A.H. (2009), 'The influence of cultural differences on the Administrative Justice', in W.R. Ruittenberg & E. Niemeijer (eds), *Civil Law Cultures in Europe. Some striking (dis)similarities*, published by Ministry of Justice, the Hague, the Netherlands, p. 4-9.
- Hensler, D. & N. Pace & B. Dombey-Moore & E. Giddens & J. Gross & E. Moller (2000), *Class Action Dilemmas: Pursuing Public Goals for Private Gain*, Santa Monica, California, RAND Corporation, MR-969-ICJ, p. 10-11.
- Hodges, Ch. (2009), 'What Are People Trying to do in Resolving Mass Issues, How is it Going, and Where Are We Headed?', *The Globalization of Class Actions, Annals*, The

- American Academy of Political and Social Science, Vol. Vol. 622(1), p. 330-345.
- Hodges, Ch. (2008), *The Reform of Class and Representative Actions in European Legal System. A New Framework for Collective Redress in Europe*, Studies of the Oxford Institute of European and Comparative Law, Hart Publishing, p. 239-242.
- Howells, G. & J. Rhoda (2002-2003), 'Litigation in the Consumer Interest', *ILSA Journal on International and Comparative Law*, 9(1); Hodges, Ch. (2010), 'Collective Redress in Europe: The New Model', *Civil Justice Quarterly*, Vol. 29(3).
- Micklitz, H. (2009), 'The Visible Hand o European Regulatory Private Law - The Transformation of European Private Law from Autonomy to Functionalism in Competition and Regulation', *Yearbook of European Law*, 28.
- Mulheron, R. (2004), *The Class Action in Common Law Legal Systems. A Comparative Perspective*, Oxford - Portland Oregon: Hart Publishing, p. 23-29.
- Silvestri, E. (2010), 'The difficult art of legal transplants: the case of class actions', *Revisita de Processo*, Vol. 35 (187), p. 99-112.
- Stuyck, J. (2009), 'Class Action in Europe? To Opt-in or to Opt-out, that is the Question', *European Business Law Review*, Vol. 20(4).
- Valguarnera, F. (2010), 'Legal Tradition as an Obstacle: Europe's Difficult Journey to Class Action', *Global Jurist*, Vol. 10(2).
- van Boom, W. & M.B.M. Loos (2007), *Collective enforcement of consumer law in Europe. Securing compliance in Europe through private group action and public authority intervention*, Groningen: Europa Hart Publishing, p. 231-254.

‘NATIONAL JUDICIAL COLLECTIVE REDRESS MODELS IN THE US AND IN THE EU’

Magdalena BOBER

Summary. *Collective consumer redress is currently a hot topic. Although the first collective consumer redress means were established in Europe more than 50 years ago, they have played a very marginal legal role. In fact, for some time now there has been no significant development in this area at all. With this said, since 2000 widespread debate in the field of collective redress can be noted in Europe. In fact, this debate has given rise to the recognition of collective redress mechanisms in Europe as the golden means for resolving the increasing amount of mass consumers' problems, problems that were supposed to be resolved through collective enforcement mechanisms. Although there was a strong practical need for collective redress, it had always been considered as a rather underdeveloped element of European civil procedures. Its' incoherence can be exemplified by the practice of Member States adopting and developing different collective redress models without any consideration of basic uniformity. A European enforcement map has been sketched highlighting a patchwork of different collective enforcement models operating in the different Member States. In fact, no single model of collective action can be identified that might be called collective action European-style. Although the notion of European collective redress is recognised in Europe, the term is used more to describe a general EU*

collective redress scenario as opposed to a characterisation of one specific model that could be equated to the US-class action. On this note, we can highlight that collective actions in the US are a long-lasting tradition dating back to the early 19th century when the first basic model of class action was employed. To this day, the class action model is still in operation and, even though it has been intensively modified, has been codified under Rule 23 of Federal Rules of Civil Procedure. This paper provides for an analysis of the US-class action model and three selectively chosen collective redress models employed by the European Member States. In order to set the foundations for an examination of the models in Europe, I have chosen the following Member States as examples: the UK and its Group Litigation Order, the Netherlands and its collective settlement scheme and finally, Sweden and its Group Action model. I attempt to demonstrate how different these European models are and further what links they have with the US-class action model. My research illustrates the vast gap that exists between the European and the US-class action models. Furthermore, I disagree that a one on one analysis of the bi-continental models, as has been popular thus far in research in this field, is the most fruitful way of conducting normative analysis of collective redress models. Therefore, I suggest analysing the legal systems making direct comparisons of their normative aspects but moreover by delving into a more complex legal analysis taking into specific account the socio-cultural and socio-economic factors that are significantly different in America and Europe. Obviously, this paper includes only a legal analysis of collective redress mechanisms since the analysis of socio-legal aspects and research regarding the socio-economic dimension of collective redress measures reaches far beyond the scope of this conference paper. However, in understanding the general methodology used in my research on collective redress, quite a different spectrum as regards normative aspects of collective redress can be better grasped. My research on collective redress has proved that one cannot limit oneself to conducting research on the normative side of procedural means as collective redress in consumer protection without necessarily investigating the socio-economic background. One should also be cautious before stating that any particular model is 'bad' or 'good'. The models are not necessarily 'bad' or 'good' but are rather designed in relation to the continental and national legal conditions. It is according to this that I purport the use of socio-legal methodology that would enable us to sketch a clear and real picture of analysed issues and would certainly assist in juxtaposing the EU collective redress models with the classic US- class action, lessening the scope of influence previously conducted, often very unfair, subjective and superficial assessments.

EUROPOS VARTOTOJŲ CENTRŲ TINKLO VAIDMUO SPRENDŽIANT TARPTAUTINIUS GINČUS

Viktorija OSTRAUSKIENĖ

VšĮ „Europos vartotojų centras“ direktorė

Odminių g. 12, LT-01122

Telefonas: (+370 5) 2650368

Faksas: (+370 5) 2623123

Elektroninis paštas: v.ramasauskaite@ecc.lt

Anotacija. *Europos Sąjungos vidaus rinkos teikiamos galimybės vartotojams negali būti tik abstrakčios, jos turi realiai ir efektyviai veikti visose Europos Sąjungos valstybėse narėse, t. y. Europos vartotojai turi turėti galimybę prekes ir paslaugas įsigyti ne tik iš savo gyvenamojoje šalyje, bet ir iš kitose Europos Sąjungos šalyse narėse įsikūrusių ir veikiančių prekių pardavėjų ar paslaugų teikėjų. Europos vartotojai gana atsargiai naudojami Europos Sąjungos vidaus rinkos teikiamomis galimybėmis, nes mažai jomis pasitiki, todėl tiek Europos vartotojų centrų tinklas, tiek kitos nacionalinės ir Europinio lygmens vartotojų teises ginančios institucijos privalo stiprinti vartotojų pasitikėjimą perkant ar įsigyjant prekes ar paslaugas iš kitose Europos Sąjungos šalyse įsikūrusių ir veikiančių prekių pardavėjų ar paslaugų teikėjų ir ginant vartotojų galimai pažeistas teises tarptautiniu lygmeniu.*

Prie vartotojų pasitikėjimo taip pat turi prisidėti ir Europos Sąjungos institucijų leidžiamų teisės aktų, reglamentuojančių vartotojų teisių apsaugą Europos Sąjungos valstybėse narėse, aiškumas ir efektyvumas.

Pagrindinės sąvokos: vartotojas, skundas, tarptautinis ginčas.

Keywords: definition of consumer, complaint, cross-border dispute.

Įžanga

2006 m. gruodžio 18 d. Europos Parlamentas ir Europos Sąjungos Taryba, atsižvelgdama į Europos Bendrijos steigimo sutartį, ypač į jos 153 straipsnį („Siekdama remti vartotojų interesus ir užtikrinti vartotojų aukšto lygio apsaugą, Bendrija padeda užtikrinti vartotojų sveikatą, saugą ir ekonominius interesus, taip pat skatinti jų teisę į informaciją, šviečiamąją veiklą ir burtis į organizacijas savo interesams ginti“) priė-

mė sprendimą Nr. 1926/2006/EB dėl Bendrijos veiksmų programos vartotojų politikos srityje sukūrimo (2007–2013 m.). Šiuo sprendimu sukuriamą Bendrijos veiksmų programa vartotojų politikos srityje, apimanti laikotarpį nuo 2006 m. gruodžio 31 d. iki 2013 m. gruodžio 31 d. (toliau – Programa).

Programos tikslas – papildyti, remti ir stebėti valstybių narių politiką, padėti apsaugoti vartotojų sveikatą, saugumą ir ekonominius bei teisinius interesus ir užtikrinti jų teisę į informaciją, šviečiamąją veiklą ir burtis į organizacijas savo interesams ginti. Nurodyto tikslo siekiama vykdant šiuos uždavinius: a) užtikrinant aukšto lygio vartotojų apsaugą, visų pirma gerinant informacijos ir konsultacijų kokybę bei geriau atstovaujant vartotojų interesus; b) užtikrinant veiksmingą vartotojų apsaugos taisyklių taikymą, visų pirma bendradarbiaujant teisės aktų vykdymo, informavimo, švietimo ir žalos atlyginimo srityse. Europos Komisija yra atsakinga už šios Programos įgyvendinimą.

Programos 10.2 veiksmė nurodoma (šis veiksmas įeina į Programos b punkto įgyvendinimą), kad Bendrija teikia „<...> finansinę paramą bendriems veiksams, vykdomiems kartu su viešosiomis įstaigomis arba pelno nesiekiančiomis organizacijomis, sudarančiomis Bendrijos tinklus, kurie teikia informaciją ir pagalbą vartotojams (Europos vartotojų centrų tinklas), kad jie galėtų geriau pasinaudoti savo teisėmis ir turėtų galimybę naudotis atitinkamais ginčų sprendimo būdais“.

Taigi Europos vartotojų centrų tinklą (ECC-Net) sudaro 29 Europos vartotojų centrai Europoje, t. y. po vieną Europos vartotojų centrą galima rasti 27-iose ES šalyse narėse ir 2-ose ne ES šalyse narėse (Norvegijoje ir Islandijoje). Europos Komisija yra atsakinga už minėtos Programos įgyvendinimą, taip pat už Programos 10.2 veiksmą, todėl kiekvienais metais ji priima sprendimą dėl metinio darbo plano vartotojų politikos srityje įgyvendinimo. Šiame Europos Komisijos sprendime paprastai nurodoma Programai įgyvendinti skiriama iš bendrojo Europos Bendrijos biudžeto suma metams, kuri turi būti paskirstyta 27 ES šalims narėms Europos Bendrijos veiklos, orientuotos į vartotojus, įgyvendinimui ir kitoms išlaidoms, skirtoms administravimui. Pavyzdžiui, Europos Komisijos 2009 m. gruodžio 21 d. sprendimo Nr. C(10262) dėl metinio darbo plano vartotojų politikos srityje įgyvendinimo 2010 m. 2 straipsnyje nurodyta, kad Programai įgyvendinti 2010 m. buvo skirta 20 290 000 eurų iš bendrojo Europos Bendrijos biudžeto. Visai Europos vartotojų centrų veiklai užtikrinti 2010 m. Europos Komisija iš bendrojo Europos Bendrijos biudžeto skyrė apie 5 mln. Eurų. Tai rodo, kad Europos vartotojų centrų veiklą, Europos Komisijos požiūriu, yra iš tiesų vertinama dėl įdirbio kuriant pasitikėjimą Europos Sąjungos vidaus rinka, teikiant vartotojams palyginamąją informaciją apie jų kaip vartotojų teises skirtingose ES šalyse narėse ir teikiant patarimus bei pagalbą sprendžiant individualius tarptautinius ginčus. Net Sveikatos ir vartotojų reikalų eurokomisaras Johnas Dalli Europos vartotojų centrų tinklo 2005–2009 m. penkmečio ataskaitos įžanginiame žodyje yra pareiškęs, kad Europos Sąjungos vidaus rinka augs, jei Europos vartotojai ja pasitikės, o jie pasitikės ja tik tada, jei Europos Sąjungoje bus nustatyta veiksminga ir stabili vartotojų teisių apsaugos ir žalos atlyginimo sistema. Europos vartotojų centrai šiuo požiūriu itin svarbūs. Sveikatos ir vartotojų reikalų eurokomisaras Johnas Dalli ypač dėkingas

Europos vartotojų centrums ir jų darbuotojams už atsidavimą laiku teikiant Europos vartotojams aiškią ir kompetentingą informaciją.²¹⁵

1. Europos vartotojų centrų tinklo veikla

Europos vartotojų centrų tinklo tikslas, remiantis Europos vartotojų centrų tinklo kišeniniu žinynu (angl. *Vademecum*)²¹⁶, – suteikti vartotojams visapusiškas paslaugas nuo informacijos teikimo iki ginčų sprendimo, taip pat suteikti jiems galimybę pasinaudoti visais ES vidaus rinkos ranašumais, nesukeliant pavojaus savo sveikatos, saugumo ir ekonominiais interesams. Europos vartotojų centrų tinklo teikiamos paslaugos yra nemokamos ir nukreiptos į tarptautinius klausimus.

Šiuo požiūriu sąvoka „vartotojas“ turėtų būti suprantama kaip fizinis asmuo, siekiantis tikslų, neįsijungiantis į jo užsiėmimą, verslą ar profesiją. Sąvoka „pardavėjas arba tiekėjas“ (dar vadinamas „prekybininku“) reiškia fizinį ar juridinį asmenį, siekiantį tikslų, įsijungiantį į jo užsiėmimą, verslą ar profesiją.

Apskritai visi Europos vartotojų centrai suteikia vartotojams visapusišką informaciją apie jų teises ir pareigas ES vidaus rinkoje, todėl jie turi galimybę įsigyti prekių ir paslaugų ne tik iš savo gyvenamojoje šalyje, bet ir iš kitose ES šalyse įsikūrusių ir veikiančių prekių pardavėjų ar paslaugų tiekėjų. Europos vartotojų centrai taip pat atsako į visus individualius vartotojų ar bet kurios kitos šalies prašymus suteikti informaciją. „Prašymas suteikti informaciją“ – tai vartotojo paklausimas dėl neįsijungiančio į skundą nacionalinio ar tarptautinio pobūdžio klausimo apie vartotojų teises ir pareigas.²¹⁷ Europos vartotojų centrų pagrindinį darbo krūvį sudaro pagalbos ir paramos teikimas vartotojams gavus skundą. „Skundas“, remiantis Europos vartotojų centrų tinklo kišeniniu žinynu (angl. *Vademecum*)²¹⁸ reiškia vartotojo nepasitenkinimo pareiškimą, susijusį su tarptautiniu sandoriu (*aut. past.* prekių pirkimas ar paslaugų įsigijimas peržengė vienos šalies sienas ir nebuvo atliktas vartotojo gyvenamojoje šalyje). Pavyzdžiui, vartotojas nusiperka ar įsigyja prekę ar paslaugą iš kitoje ES šalyje įsikūrusio ir veikiančio prekių pardavėjo ar paslaugų tiekėjo, tačiau po kelių dienų paaiškėja, kad nusipirkta ar įsigyta prekė ar paslauga yra netinkamos kokybės. Vartotojas jaučiasi apgautas, todėl raštu kreipiasi į kitoje ES šalyje įsikūrusį ir veikiančią prekių pardavėją ar paslaugų tiekėją. Prekių pardavėjas ar paslaugų tiekėjas, remiantis Europos vartotojų centrų tinklo praktika, paprastai vartotoją arba ignoruoja, arba atsako vartotojui neigiamai, manydamas, kad vartotojas sutriks ir nebegins savo pažeistų vartotojo teisių. Jei taip atsitiko, vartotojas visada gali kreiptis pagalbos ar ieškoti paramos savo gyvenamosios šalies Europos vartotojų centre. Europos vartotojų centras (kitais tariant,

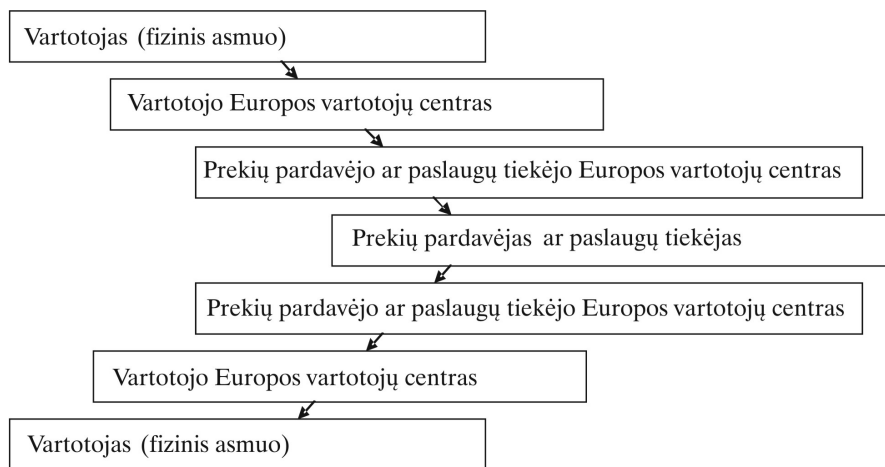
215 European Communities. The European Consumer Centres' Network. Tifh Anniversary Report 2005 – 2009. 2010

216 Grant Agreement For An Action – Mono Beneficiary. Agreement Number – 2009 81 17 – ECC NET LITHUANIA.

217 Ten pat.

218 Ten pat.

virtotojo Europos virtotojų centras), gavęs savo šalies virtotojo pagrįstą skundą su visais galimai virtotojų teisių pažeidimą įrodančiais dokumentais, automatiniu būdu jį perduoda tam Europos virtotojų centrui, kurio šalyje yra įsikūręs ir veikia galimai virtotojų teises pažeidęs prekių pardavėjas ar paslaugų tiekėjas (kitai variant, prekių pardavėjo ar paslaugų tiekėjo Europos virtotojų centras). Prekių pardavėjo ar paslaugų tiekėjo Europos virtotojų centras užmezga ryšį su prekių pardavėju ar paslaugų tiekėju ir taikiu būdu ieško virtotojui palankaus problemos sprendimo pagal galiojančius ES virtotojų teises reglamentuojančius teisės aktus (žr. 1 pav.).

1 pav. Europos virtotojų centrų virtotojų skundų perdavimo tvarka

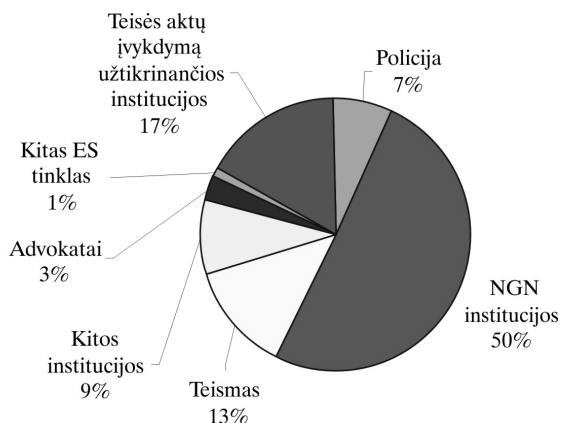
Remiantis Europos virtotojų centrų tinklo 2005–2009 m. penkmečio ataskaitos duomenimis, 48,18 proc. visų Europos virtotojų centrų tinklo gautų ir nagrinėtų skundų atvejais pavyko taikiu būdu susitarti su prekių pardavėjais ar paslaugų tiekėjais ir rasti virtotojams palankų problemos sprendimo būdą.²¹⁹

Europos virtotojų centrai taip pat teikia pagalbą virtotojams ginčų srityje, jei tai yra tinkama. Remiantis Europos virtotojų centrų tinklo kišeniniu žinyne (angl. *Vademecum*), „ginčas“ suprantamas kaip virtotojo nepasitenkinimo pareiškimas, susijęs su tarptautiniu sandoriu (prekių pirkimas ar paslaugų įsigijimas peržengė vienos šalies sienas ir nebuvo atliktas virtotojo gyvenamojoje šalyje) ir nukreiptas nagrinėti neteisminėse ginčų nagrinėjimo (NGN) institucijose, nes Europos virtotojų centrų tinkle jis nebuvo išspręstas.²²⁰ Europos virtotojų centrai teikia virtotojams bendro pobūdžio informaciją apie ginčų nagrinėjimą neteisminėse ginčų nagrinėjimo institucijose. Jei galima, daugiau nei viena kompetentinga neteisminė ginčų nagrinėjimo

219 European Communities. The European Consumer Centres' Network. Tifth Anniversary Report 2005 – 2009. 2010.

220 Grant Agreement For An Action – Mono Beneficiary. Agreement Number – 2009 81 17 – ECC NET LITHUANIA.

institucija konkrečiu vartotojo atveju suteikia informaciją apie galimus pasirinkimus. Europos vartotojų centrai taip pat teikia vartotojams informacijos apie neteisminio ginčų nagrinėjimo neteisminėse ginčų nagrinėjimo institucijose pranašumus ir trūkumus, palyginti su kitais žalos atlyginimo būdais. Remiantis Europos vartotojų centrų tinklo 2005–2009 m. penkmečio ataskaitos duomenimis²²¹, net 50 proc. visų Europos vartotojų centrų tinklo gautų ir nagrinėtų skundų buvo persiųsti atitinkamai ir kompetentingai neteisminio ginčų nagrinėjimo institucijai, veikiančiai prekių pardavėjo ar paslaugų tiekėjo šalyje (žr. 2 pav.). Europos vartotojų centrai taip pat gali, esant atitinkamoms aplinkybėms ir atsižvelgdami į savo kompetenciją sprendžiant vartotojų skundus, persiųsti vartotojo skundą policijai (pvz., sukčiavimo atveju), ES tinklams (pvz., SOLVIT, jei tarptautinis skundas susijęs su galimai neteisingu ES teisės aktu taikymu tarp verslo arba piliečių ir nacionalinės valstybinės įstaigos) ir kitoms kompetentingoms institucijoms.

2 pav. Europos vartotojų centrų tinklo gautų ir nagrinėtų skundų persiuntimas 2009 m.

Ultima ratio – tarptautinių ginčų sprendimas teismuose

Tiek Europos vartotojų centrų tinklui, tiek kitoms kompetentingoms ir vartotojų teises ginančioms institucijoms ne visada pavyksta iki teismo susitarti su prekių pardavėjais ar paslaugų tiekėjais ir rasti vartotojams palankų problemos sprendimo būdą, todėl lieka *ultima ratio* (lot.) – kreiptis vartotojui į teismą.

Teismo procesas paprastai vartotojui gali sukelti įtampą, jis gali kainuoti daug laiko ir pinigų. O ką jau kalbėti apie tarptautinius ginčus...

Tačiau nereikia bijoti! Europos Sąjunga yra sukūrusi teisės aktų sistemą, skirtą padėti asmenims bylinėtis kitose ES valstybėse narėse. Reglamentas „Briuselis I“ (Nr. 44/2001) nustatė taisykles, pagal kurias galima nuspręsti, kurie teismai turėtų nagrinėti tarpvalstybinę bylą. Paprastai bylą turėtų nagrinėti ES valstybės narės, kurioje gyvena

221 European Communities. The European Consumer Centres' Network. Tifth Anniversary Report 2005–2009. 2010.

atsakovas arba yra įsikūrusi įmonė, teismai, tačiau yra ir išimčių. Europos Sąjunga, siekdama paskatinti asmenis bylinėtis kitose ES valstybėse narėse, su sąlyga, kad asmuo išnaudojo skundo ar ginčo sprendimo galimybes neteisminėse ginčų nagrinėjimo institucijose, susitarė dėl procedūrų, kurių esmė – siekis supaprastinti ir paspartinti tarpvalstybines bylas ir palengvinti kitoje valstybėje narėje esančiam atsakovui skirtą teismo sprendimo vykdymą. Toliau aptarsime trumpai apie kiekvieną iš jų.

Europos vykdomasis raštas (Reglamentas Nr. 805/2004) teigia, kad asmuo pirmiausia turi kreiptis į teismą ir gauti skolininkui nepalankų sprendimą (jei skolininkas yra vartotojas, bylą visada nagrinėja jo šalies teismas). Net jei byla neginčijama, skolininkui turi būti tinkamai įteiktas dokumentas, kuriame būtų nurodytas ieškinio pagrindas, suma (įskaitant palūkanas, jeigu jų reikalaujama) ir bylos šalių vardai, pavardės bei adresai. Teismo sprendime skolininkui bus nurodyta sumokėti pinigų sumą ir taip atlyginti asmens patirtą žalą. Vėliau asmuo turi pateikti prašymą, kad sprendimas būtų patvirtintas kaip Europos vykdomasis raštas. Tai padaro sprendimą išdavusio teismo teisėjas. Jis išduoda prie reglamento pridedamą standartinę formą atitinkama ES kalba. Teismo išduotas Europos vykdomasis raštas turi būti išsiųstas valstybės narės, kurioje gyvena skolininkas arba yra jo turtas, vykdymo institucijai. Kitos valstybės narės institucija gali atsakyti vykdyti sprendimą tik jeigu jis prieštarauja kitoje valstybėje narėje priimtam tų pačių šalių bylos sprendimui. Kartu su Europos vykdomuoju raštu asmuo taip pat turi pateikti palankaus sprendimo kopiją ir galbūt Europos vykdomojo rašto pažymėjimo vertimą, tai priklauso nuo to, kokias kalbas priima kitos valstybės narės vykdymo institucija. Daugiau formalumų šioje procedūroje negali būti reikalaujama. Sprendimas vykdomas laikantis įprastų toje valstybėje narėje galiojančių taisyklių, pavyzdžiui, jeigu sprendimą paprastai vykdo antstolis, asmuo taip pat turės naudotis jo paslaugomis.

Europos mokėjimo įsakymas (Reglamentas Nr. 1896/2006). Ši procedūra panaši į Europos vykdomojo rašto procedūrą, taikoma tarpvalstybiniais piniginiams reikalavimams, tačiau asmeniui nereikia pirmiausia turėti nacionalinio teismo sprendimo. Procedūra tęsiama tol, kol atsakovas neprieštarauja prašymui. Tokiu atveju Europos mokėjimo įstatymas automatiškai tampa vykdytinas. Jeigu atsakovas prieštarauja, byla tampa ginčytina ir gali būti nagrinėjama pagal įprastas, nacionalines valstybės narės, kurioje pradėta byla, civilinio proceso taisykles. Ši procedūra labai paplitusi Austrijoje.

Europos ieškinių dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procedūra (Reglamentas Nr. 861/2007). Naudotis procedūra gali asmuo, kai ieškinio suma pateikiant ieškinį kompetentingam teismui neviršija 2 000 eurų, neskaiciuojant palūkanų, išlaidų ir sąnaudų. Kad pradėtų šią procedūrą, asmuo turi pateikti teismui prašymą, užpildydamas standartinę ieškinio formą, ir pridėti reikalavimą pagrindžiančius dokumentus (panašiai kaip ir anksčiau minėtose procedūrose). Ieškinys teismui turi būti pateiktas tos valstybės narės, kurioje yra atsakovas, valstybine oficialia kalba arba viena iš toje valstybėje pripažintų oficialių kalbų. Pralaimėjusi bylą šalis padengia bylinėjimosi išlaidas; bylos šalims neprivalo atstovauti advokatas ar kitas teisės specialistas. Teismų sprendimai, priimti pagal Europos ieškinių dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procedūrą,

gali būti skundžiami apeliacine tvarka. Ši procedūra netaikoma: mokesčių, muitų ar administracinėms byloms; valstybės atsakomybei už veiksmus ir neveikimą vykdant valstybės įgaliojimus; dėl fizinių asmenų statuso arba teisnumo ar veiksnumo; turtinių teisių, atsirandančių iš santuokinių ryšių, išlaikymo prievolių, testamentų ir paveldėjimo; bankroto, procedūrų, susijusių su nemokių bendrovių ar kitų juridinių asmenų likvidavimu, teismų susitarimams, kompromisiniais susitarimams ir analogiškoms procedūroms; socialinės apsaugos; arbitražo; darbo teisės; nekilnojamojo turto nuomos, išskyrus bylas dėl piniginių reikalavimų; privataus gyvenimo ir asmeninių teisių pažeidimo, įskaitant šmeižtą.

Taigi asmenims, norintiems bylinėtis kitose ES valstybėse narėse, yra sukurta pagalbos teikimo sistema, tačiau sutikime, kad iš pradžių vis dėlto reikėtų pasirinkti tinkamą procedūrą ir laikytis visų procedūrų nustatytų reikalavimų ir terminų tam, kad supaprastintas tarptautinis bylinėjimasis nežlugtų.

2. Europos vartotojų centrų tinklo vaidmuo sprendžiant tarptautinius ginčus

Europos vartotojų centrų tinklas, be minėtos veiklos, taip pat ruošia įvairius jungtinius projektus, ataskaitas ir apklausas, teikia informaciją Europos Komisijai ir kitiems suinteresuotiems subjektams pagal savo praktinę patirtį nagrinėjant vartotojų prašymus suteikti informaciją, skundus ir ginčus.

Europos Komisijos Sveikatos ir vartotojų reikalų generalinis direktoratas (DG SANCO), 2009 m. sausio 1 d. įsigaliojus Europos ieškinių dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procedūrai (Reglamentas Nr. 861/2007) neformaliai suteikė Europos vartotojų centrų tinklui papildomą funkciją informuoti vartotojus apie tokią procedūrą ir jos galimybes. Taigi jei prekių pardavėjo ar paslaugų teikėjo Europos vartotojų centrui sprendžiant tarptautinį vartotojo skundą taikiu būdu nepavyko susitarti su prekių pardavėju ar paslaugų tiekėju ir kompetentingos neteisminių ginčų nagrinėjimo institucijos, kuri galėtų išspręsti ginčą, nėra, vartotojo Europos vartotojų centras gali drąsinti vartotoją pasinaudoti šia procedūra ir taip apginti savo kaip vartotojo teises.

Ši procedūra jau veikia apie dvejus metus, todėl Europos vartotojų centrai Lietuvoje, Italijoje, Estijoje ir Lenkijoje nusprendė parengti bendrą Europos vartotojų centrų tinklo projekto apie procedūros žinomumą ir efektyvumą ataskaitą. Projekto tikslai – apklausti 26 Europos vartotojų centrus, išskiriant Europos vartotojų centrą Danijoje (procedūra Danijai netaikoma), Norvegijoje (ne ES šalis narė, todėl procedūra netaikoma) ir Islandijoje (ne ES šalis narė, todėl procedūra netaikoma), ir išsiaiškinti, ar informacija apie Europos ieškinių dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procedūrą kiekvienoje ES šalyje narėje vartotojams yra pasiekiamą ir aiški, kaip ji pateikiama, ar nacionaliniai teismai jau yra susidūrę su šia procedūra, turi praktikos ir pan. Projekto ataskaitos susistemintus duomenis Europos vartotojų centrai Lietuvoje, Italijoje, Estijoje ir Lenkijoje Europos Komisijai susipažinti pateiks 2011 metų pradžioje, tačiau jau dabar,

atsižvelgiant į Europos vartotojų centrų pateiktus tarpinius atsakymus, galima išvelgti pagrindinius du šios procedūros, kuri veikia dvejus metus, probleminius aspektus:

1. Procedūra gana nauja, todėl dar mažai žinoma ir taikoma (ES valstybės narės dar tik rengia šviečiamąsias priemones);
2. Vartotojai turi mažai galimybių gauti standartines ieškinio formas ar praktinę pagalbą teismuose, nors pagal procedūrą teismai privalo tai daryti.

Taigi Europos vartotojų centrų tinklas, naudodamasis visomis jam suteiktomis priemonėmis, leidžiančiomis teikti vartotojams visapusiškas paslaugas nuo informacijos teikimo iki ginčų sprendimo, taip pat suteikti jiems galimybę pasinaudoti visais ES vidaus rinkos pranašumais, nesukeliant pavojaus savo sveikatos, saugumo ir ekonominiais interesams, tikisi, kad naujai priimti ES teisės aktai bus vartotojams aiškūs ir efektyvūs, o jeigu tokie nebus, tai bus pakeisti aiškesniais ir efektyvesniais. Europos vartotojų centrų tinklas, kiek tai leidžia jo kompetencija, yra visada pasiruošęs padėti, kad Europos Sąjungoje veiktų veiksminga ir stabili vartotojų teisių apsaugos ir žalos atlyginimo sistema.

Išvados

1. Europos Sąjungos vidaus rinkos teikiamos galimybės vartotojams bus realios ir efektyviai veiks tik tada, kai Europos vartotojai jomis pasitikės. Todėl tiek Europos vartotojų centrų tinklas, tiek kitos nacionalinės ir Europinio lygmens vartotojų teisės ginančios institucijos privalo skatinti vartotojų pasitikėjimą perkant ar įsigyjant prekes ar paslaugas iš kitose Europos Sąjungos šalyse įsikūrusių ir veikiančių prekių pardavėjų ar paslaugų teikėjų ir ginant vartotojų galimai pažeistas teises tarptautiniu lygmeniu.

2. Europos ieškinių dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procedūra (Reglamentas Nr. 861/2007), nors įsigaliojo 2009 m. sausio 1 d., tačiau dar mažai žinoma ir taikoma (ES valstybės narės dar tik rengia šviečiamąsias priemones), o vartotojai turi mažai galimybių gauti standartines ieškinio formas ar praktinę pagalbą teismuose, nors pagal procedūrą teismai privalo tai daryti.

Literatūra

Briuselio konvencija dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų vykdymo civilinėse ir komercinėse bylose. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:41998A0126:LT:NOT>> [žiūrėta 2010 m. lapkričio 2 d.].

2004 m. balandžio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 805/2004, sukuriantis neginčytinų reikalavimų Europos vykdomąjį raštą. Prieiga internete: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ>

- do?uri=DD:19:07:32004R0805:LT:PDF> [žiūrėta 2010 m. lapkričio 2 d.].
- 2006 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1896/2006, nustatantis Europos mokėjimo įsakymo procedūrą. Prieiga internete:< <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32006R1896:LT:HTML>> [žiūrėta 2010 m. lapkričio 2 d.].
- 2007 m. liepos 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 861/2007, nustatantis Europos ieškinių dėl nedidelių sumų nagrinėjimo procedūrą. Prieiga internete:< <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32007R0861:LT:HTML>> [žiūrėta 2010 m. lapkričio 2 d.].
- 2006 m. gruodžio 18 d. Europos Parlamento ir Tarybos sprendimas Nr. 1926/2006/EB dėl Bendrijos veiksmų programos vartotojų politikos srityje sukūrimo (2007–2013 m.). Prieiga internete:<<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:404:0039:0045:LT:PDF>> [žiūrėta 2010 m. lapkričio 2 d.].
- European Communities. The European Consumer Centres' Network. Tifth Anniversary Report 2005–2009. 2010.
- Grant Agreement For An Action – Mono Beneficiary. Agreement Number – 2009 81 17 – ECC NET lithuania.

THE ROLE OF THE EUROPEAN CONSUMER CENTRES' NETWORK IN THE PROCESS OF CROSS-BORDER DISPUTES HANDLING

Viktorija OSTRAUSKIENĖ

Summary. *Cross-border trade within the EU is growing not so rapid as it was expected, but however there is a general consensus that this is a positive development since it means a wider choice of products and services as well as lower prices for consumers. But as cross-border trade is growing so are cross-border complaints. If consumers are to have trust in cross-border trade they need to know that it is safe to shop in other EU-countries. And different remedies are already in place to help consumers solve their cross-border complaints, one of these being the European Consumer Centres Network (The ECC-Net).*

The ECC-Net is an EU-wide network consisting of 29 centres, one in each EU member state together with a centre in both Iceland and Norway. The Network is co-financed by the Health and Consumer Protection Directorate General of the European Commission and by the member states. The main aim of the ECC-Network is to create consumer confidence in the Internal Market and assisting consumers with cross-border complaints is one of the key objectives of the network.

Even though cross-border trade is growing it has the potential to grow much more in coming years so it is important to prepare for this by setting up systems being able to deal with cross-border complaints in an effective way.

The European Union has already set up a system of laws in place designed to help individuals and businesses with cross-border litigation. This is the case with the new pro-

cedural tools for simplifying cross-border debt recovery. The European Payment Order for uncontested pecuniary claims and the European Small Claims Procedure for claims of up to €2000 are remarkable legal tools. They offer citizens and businesses across EU the means for quicker, more efficient resolution of cross-border cases, by making it easier to enforce a claim against a defendant in another Member State. However, citizens must know the rules if they want to begin a cross-border litigation. ECC-Net is ready to provide the help.

B. Neteisminiai aspektai • B. Aspects extra-judiciaires
• B. Extra-judicial aspects

LE POUVOIR DES INSTITUTIONS DE LA PROTECTION DES DROITS DES CONSOMMATEURS – L'EXPERIENCE FRANÇAISE

Gaëlle PATETTA

Directeur Juridique, UFC Que Choisir

Résumé: *L'association française de défense des consommateurs, Union fédérale des consommateurs « Que Choisir » agit depuis 60 ans pour informer et défendre les intérêts des consommateurs. Ces missions, illustrées par quelques exemples d'actions engagées, participent au renforcement du droit de la consommation et à son efficacité.*

Mots clés : *association, effectivité du droit de la consommation, pouvoir des association, actions politiques, juridique et judiciaires.*

Keywords : *association, effectiveness of consumer law, power of association, political, legal and judicial action.*

Je voudrais tout d'abord remercier les organisateurs de cette conférence de la possibilité qui m'est donnée de vous présenter le point de vue de notre association, sur l'efficacité de la protection des consommateurs et les actions que nous menons dans ce sens.

Mais avant de vous présenter quelques exemples concrets de nos actions, ainsi que le bilan que j'en tire en termes d'efficacité du droit de la consommation, il est nécessaire de vous faire une brève présentation de notre association : l'Union Fédérale des consommateurs Que Choisir.

L'UFC Que Choisir est la doyenne des associations de consommateurs d'Europe occidentale.

Sa création remonte à l'année 1951. Dix ans plus tard, en 1961, est publié le premier numéro de Que Choisir qui est alors une revue de tests comparatifs à diffusion restreinte.

L'association est organisée aujourd'hui sous forme de Fédération. L'organisation centrale se trouve à Paris, où une équipe de 120 permanents salariés : ingénieurs, juristes, économistes, journalistes et administratifs participent à la réalisation des missions de l'association.

162 associations locales réparties dans toute la France. Elles sont gérées par 3000 bénévoles qui reçoivent les consommateurs dans leurs permanences. Chaque association locale dispose d'une structure juridique autonome fédérée.

L'UFC Que Choisir fait partie des 17 organisations de consommateurs officiellement agréées par l'Etat français, mais est la première d'entre elles en terme de taille.

L'association s'est assigné plusieurs missions dans le sens de la protection des intérêts des consommateurs :

- l'association a tout d'abord décidé d'informer les consommateurs sur leurs droits;
- ensuite, elle agit afin de défendre leurs intérêts, par des actions en justice, mais pas uniquement.

Comment l'association informe-t-elle les consommateurs sur leurs droits ?

Cette information est réalisée en premier lieu par les publications que nous diffusons. L'UFC QC est en effet un groupe de presse depuis 1961 et la naissance de son premier magazine. Nous diffusons aujourd'hui :

- un magazine mensuel « Que Choisir » diffusé à 485 000 exemplaires (430 000 abonnés);
- des magazines consacrés à l'Argent ou à des sujets plus juridiques comme par exemple le guide pratique des relations propriétaires locataires;
- un magazine consacré à la santé;
- des livres puisque depuis octobre 2009 l'association a lancé nouvelle une activité d'édition. Le premier livre publié concernait « tous les droits du consommateur » et a été vendu à 26 000 exemplaires (en rupture).

Nous avons également un site Internet www.quechoisir.org qui nous permet de diffuser très largement les informations.

L'UFC Que Choisir ne diffuse aucune publicité sur ces supports. Le financement de l'association provient pour 95 % de la vente des publications et des abonnements. 1.5 % provient d'une subvention de l'Etat et 3.5 % de parts fédérales prises sur les adhésions aux associations locales. Ces deux éléments garantissent que les informations fournies aux consommateurs sont objectives et déconnectées de toute influence de l'Etat français ou des professionnels.

L'association fournit principalement aux travers de ces publications, une information aux consommateurs sur la qualité et la sécurité des produits et des services afin de les guider dans leurs actes de consommation. Des tests de produits ou enquêtes de services sont publiées chaque mois dans le mensuel ou sur notre site internet.

Les résultats de ces tests nous permettent parfois de découvrir des problèmes qui peuvent avoir des conséquences sur la santé publique.

Nous avons dénoncé à plusieurs reprises le problème de la pollution de l'air intérieur des logements : nous avons en effet découvert lors des tests publiés dans notre mensuel, des substances chimiques inquiétantes dans les désodorisants, les tapis, les peintures, les meubles etc.

Nous avons en août 2010, publié une enquête exclusive sur la pollution de l'air intérieur des lieux de vie de la Secrétaire d'Etat chargée de l'écologie et des bureaux de 35 députés et sénateurs. Sur les 36 analyses effectuées, 29 ont révélé une qualité de l'air mauvaise. Dans la totalité des prélèvements, a été détectée la présence de benzène, substance cancérigène et de formaldéhyde, classé polluant prioritaire par l'Observatoire de la Qualité de l'Air Intérieur.

Au vu des résultats alarmants et au-delà de la publication d'un article, nous avons fait un communiqué de presse et demandé l'adoption d'une Loi encadrant la présence des substances chimiques dans ces produits pour protéger les consommateurs.

Malheureusement, malgré plusieurs tests réalisés et largement diffusés dans la presse française, nous n'avons toujours pas de projet de réglementation.

Les publications de notre association nous permettent également d'informer les consommateurs sur leurs droits et les textes qu'ils peuvent utiliser en cas de problème.

Ainsi, lors de l'éruption volcanique en avril 2010 qui a bloqué le trafic aérien en Europe, nous avons mis en ligne sur notre site Internet un dossier très complet expliquant aux consommateurs quels étaient leurs droits en fonction de la situation dans laquelle ils se trouvaient (annulation du voyage avant le départ, blocage à l'étranger, vol sec, voyage à forfait etc). Nous leur avons également adressé des modèles de lettres à adresser aux professionnels ainsi que des modèles de saisines des tribunaux. Nous avons également fait énormément d'interviews dans les médias extérieurs pour rappeler ces droits.

Il y avait une différence d'analyse par les professionnels du secteur du tourisme sur certains textes applicables pour les voyageurs bloqués à l'étranger dans les cas des voyages à forfait (notion d'assistance). Compte tenu du nombre de consommateurs français (150 000) et de ce que l'ensemble des professionnels du tourisme étaient concernés par ce problème et également du fait que nous savions que les consommateurs français saisissent rarement les tribunaux, nous avons décidé de nous mettre autour d'une table pour trouver des solutions de règlement amiable des problèmes des consommateurs. Nous avons signé un protocole d'accord et mis en place une commission de suivi de cet accord.

Nous avons reçu plus de 500 courriers. Le bilan que je tire de cette expérience est qu'au-delà du temps que cela prend, l'incitation des professionnels à proposer des solutions amiables satisfaisantes n'est pas assez forte dès lors qu'ils savent que les consommateurs ne saisiront pas les tribunaux.

Sans la menace de la procédure, le règlement amiable, extrajudiciaire, ne fonctionne pas ou mal.

L'information des consommateurs sur leurs droits est réalisée par les articles dans les publications mais aussi et surtout par le travail réalisé par les permanents dans nos associations locales.

Ces structures réparties sur toute la France sont composées de bénévoles dont les missions principales consistent à recevoir les consommateurs qui ont un litige avec un professionnel afin de leur indiquer leurs droits et les démarches pratiques à entreprendre.

Parfois, ces bénévoles conseillent d'ailleurs les consommateurs dans leurs démarches devant les tribunaux. Il est en effet possible pour les litiges de consommation de faible montant de saisir les tribunaux sans avocat. Les bénévoles aident ainsi les consommateurs à remplir le document et à argumenter devant le juge.

Comment l'association défend-elle les intérêts des consommateurs ?

Notre association agit d'abord sur un plan politique en faisant du lobbying.

- Notre association représente ainsi les consommateurs dans les instances de concertation et de décision au niveau local, national, européen et international.

Nous siégeons au Conseil National de la Consommation Français, organe chargé de rendre des avis sur les sujets de consommation et composé de représentants des professionnels, des consommateurs et de l'administration en charge de ces questions : la direction nationale de la consommation, concurrence et répression des fraudes.

- Notre association entreprend également de nombreuses démarches en tant que groupe de pression auprès des pouvoirs publics, ministères, parlementaires, ainsi qu'à l'égard des professionnels.

Ces actions visent à obtenir la modification de la législation, la cessation de certaines pratiques illicites ou abusives dans le sens d'une meilleure prise en compte des intérêts des consommateurs, le rétablissement de la concurrence sur certains marchés.

Ainsi nous intervenons très régulièrement dans l'élaboration des textes en lien avec le droit de la consommation par le biais d'auditions, d'amendements etc.

Dans une vision un peu moins classique du lobby, nous montons également régulièrement des dossiers qui s'appuient à la fois sur des études économiques et juridiques, sur des procédures judiciaires et qui font l'objet d'une médiatisation.

L'action judiciaire a pour objectif de défendre les intérêts collectifs des consommateurs devant les Tribunaux.

Les consommateurs français n'agissent en effet, que très rarement en justice compte tenu de la faible valeur de leurs litiges. Ils préfèrent se tourner vers les pouvoirs publics et les associations.

Nous intervenons donc fréquemment en lieu et place des consommateurs individuels pour la défense de leurs intérêts. Nous avons ainsi près de 90 procédures en cours tous les ans.

La particularité de la France est que les associations de consommateurs agréées peuvent demander la cessation d'agissements illicites ou abusifs et des dommages et intérêts en réparation du préjudice de cet intérêt collectif qu'elles conservent (170 000 euros recouvrés en 2009). Il ne s'agit pas d'action de groupe et les consommateurs ne sont pas indemnisés de leurs préjudices individuels malgré des jugements favorables.

J'évoquerai un exemple de ce type de dossiers dans lequel l'action en justice est utilisée comme un outil de lobbying.

En 2001, nous avons constaté le secteur de la téléphonie mobile générant beaucoup de litiges et de contestations des consommateurs.

Après avoir examiné les contrats des différents opérateurs et agit en justice en suppression des clauses abusives avec succès, nous avons également examiné l'état concurrentiel sur ce marché oligopolistique. Nous avons décidé de saisir l'Autorité de la Concurrence.

Celle-ci nous a donné raison et a rendu le 30 novembre 2005 une décision sanctionnant une entente entre les trois opérateurs sur le gel des parts de marché.

Nous avons utilisé cette décision pour à la fois alerter les consommateurs sur l'état de la concurrence dans ce secteur mais également faire pression sur les pouvoirs publics français pour obtenir la création de l'action de groupe en France. Ce sujet était en cours de discussion à l'époque en France et faisait l'objet d'une très forte résistance des professionnels.

Ainsi, à l'annonce de cette décision, nous avons proposé, par le biais d'un site Internet spécialement créé www.cartelmobile.org, aux consommateurs qui le souhaitent de se joindre à une procédure engagée dans l'intérêt collectif des consommateurs en réparation de cette entente.

Cette opération a nécessité des moyens exceptionnels : 21 juristes chargés de constituer les dossiers individuels, 3 m3 de dossiers papier qui ont été déposés au tribunal dans des camionnettes filmées par les principaux journaux télévisés.

Elle a permis de manière très concrète de démontrer les limites du système judiciaire français en matière de défense des intérêts des consommateurs et la nécessité de créer une action de groupe plus simple à mettre en œuvre.

La procédure est aujourd'hui devant notre cour suprême, après deux jugements défavorables considérant que nous ne pouvions faire cette action groupée quelque soit l'issue de cette procédure, elle nous aura permis de faire avancer le débat et j'espère l'effectivité du droit de la consommation.

COMPETENCE OF CONSUMER RIGHTS PROTECTION INSTITUTIONS: EXPERIENCE OF FRANCE

Gaëlle PATETTA

Summary. The French consumer rights protection association “Que Choisir” has been working for 60 years to inform consumers and protect their legal interests. The

mission of the association is to participate in the enforcement of the consumer rights protection and seek for its effectiveness.

GINČŲ NAGRINĖJIMAS NE TEISME. LIETUVOS PATIRTIS IR PROBLEMOS

Feliksas PETRAUSKAS

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedros lektorius
Ateities g. 20, LT–8303, Vilnius
Telefonas: +370 52 71 46 69

Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos direktorius
Vilniaus g. 25, LT–01402, Vilnius
Telefonas: +370 52 62 67 51
Elektroninis paštas: feliksas.petrauskas@vvtat.lt

Anotacija. Straipsnyje analizuojami ginčų nagrinėjimo ne teisme vartotojų teisių apsaugos srityje teisiniai pagrindai, jo pranašumai, kompetentingų Lietuvos institucijų patirtis ir problemos, su kuriomis susiduriama. Taip pat aptariamos pagrindinės Europos Komisijos užsakymu atlikto tyrimo apie ginčų nagrinėjimą ne teisme (ADR) vartotojų teisių apsaugos srityje Europos Sąjungoje išvados ir pateiktos rekomendacijos. Remiantis minėto tyrimo duomenimis, ginčų nagrinėjimas ne teisme prisideda prie aukšto vartotojų teisių apsaugos lygio užtikrinimo, todėl jo taikymas turėtų būti skatinamas visose Europos Sąjungos valstybėse narėse. Straipsnyje pateikiama ir Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos – vienintelės Europos Komisijai notifikuotos alternatyvaus ginčų nagrinėjimo institucijos Lietuvoje – patirtis ir problemos, su kuriomis susiduriama nagrinėjant vartotojų ginčus ne teisme. Straipsnyje keliama vartotojų grupės ieškinio problema ir pateikiami galimi jos sprendimo būdai.

Pagrindinės sąvokos: alternatyvus ginčų sprendimas, Europos Komisija, Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba, grupės ieškinys, vartotojas.

Keywords: alternative dispute resolution, the State Consumer Rights Protection Authority, group action, consumer redress.

Ižanga

Pabrėžtina, kad pastaruosius 30 metų sparčiai plėtojama alternatyvus ginčų sprendimo tvarka. Daugelis pranašumų, priskiriamų mediacijai²²² ir arbitražui²²³, kaip formalių teismo procedūrų priešingybėms, didelę teisės bendruomenės dalį įtikino, kad ADR yra kai kurių teisės sistemoje kylančių problemų žalos atlyginimo priemonė. Alternatyvus ginčų nagrinėjimo procedūros taip pat išskiriamos, kaip galinčios palengvinti vartotojo prieigą prie teisingumo ir padėti jam greičiau ir efektyviau apginti savo pažeistus teisėtus interesus. Todėl labai svarbu apibrėžti, kas yra ginčų nagrinėjimas ne teisme, pagrindinius jį reglamentuojančius Europos Sąjungos ir nacionalinius teisės aktus. Straipsnyje analizuojama alternatyvus ginčų nagrinėjimo praktika, joje pasitaikančios problemos ir jų sprendimo galimybės.

1. Ginčų nagrinėjimo ne teisme samprata

Ginčų nagrinėjimas ne teisme arba alternatyvus ginčų sprendimas (ADR) – tai taikus, geranoriškas alternatyvus ginčų sprendimo būdas išvengiant bylinėjimosi teisme dalyvaujant trečiam nesuinteresuotam asmeniui. Ginčų nagrinėjimo ne teisme tikslas yra taikiai išspręsti ginčą, įveikti konfliktą nesikreipiant į teismą, kai derinamos abiejų šalių pozicijos, interesai, vertybės ir poreikiai. Alternatyviai sprendžiant ginčą vyksta patobulintos derybos dalyvaujant neutraliam trečiajam asmeniui, kuris skatina konstruktyvų dialogą, padedantį atskleisti šalių interesus ir poreikius. Alternatyvus ginčų sprendimas padeda taupyti lėšas, laiką ir pastangas, kurie eikvojami bylinėjantis, šalys gali kontroliuoti ginčo sprendimo eigą ir rezultatus, būna mažiau priešiško, streso, daugiau pasitenkinimo ginčo išsprendimu patenkinus tikruosius interesus ir poreikius. Ne mažiau svarbu, kad galima atkurti gerus santykius su oponentu, abipusę pagarbą, todėl didesnė tikimybė, kad taikus susitarimas bus vykdomas geruoju. Pabrėžtina, kad visa tai vykdoma konfidencialiai, todėl daugeliui žmonių ginčo nagrinėjimas ne teisme priimtinas labiau nei kreipimasis į teismą.

Įprastas nagrinėjimas teisme dažniausiai būna sudėtingas ir ilgai trunkantis procesas. Ginčų sprendimas ne teisme suteikia alternatyvią galimybę greitai, pigiai ir paprastai išspręsti ginčą nesikreipiant į teismą. Tačiau, jeigu ginčų sprendimo ne teisme tvarka arba rezultatas netenkina, beveik visada galima kreiptis į teismą.

222 Esminis mediacijos pranašumas yra jos galimybė perorientuoti šalių požiūrį vienas į kitą, ne taikant joms taisykles, bet padedant naujai suvokti savo santykius. Suvokimas pakeis jų požiūrį ir poreikius. Žr.: Lon F. Fuller. Mediation-Its Forms and Functions. Southern California Law Review 44 (1971). Mediacija gali būti apibrėžta kaip procesas, kurio metu neutrali trečioji šalis pasitelkiama išspręsti kilusį ginčą ir rasti sprendimą. Iš esmės – geresnį sprendimą, kad šalys galėtų kuo daugiau laimėti.

223 Arbitražas gali būti vadinamas normatyviu teisiniu procesu. Dažniausiai minimas jo pranašumas yra galimybė šalims nustatyti savo normas, pasirinkti arbitrus, kontroliuoti proceso išlaidas ir trukmę bei gauti galutinius savo ginčų sprendimus išvengiant sudėtingo teismo proceso.

Europos Komisijos užsakymu įmonė „Civic Consulting“ atliko tyrimą dėl ginčų nagrinėjimo ne teisme (ADR) Europos Sąjungoje²²⁴. Šio tyrimo ataskaita buvo paskelbta 2009 metų spalio 16 dieną. Minėtoje ataskaitoje taip pat buvo pateikti bendrieji duomenys apie Europos Sąjungos valstybės narėse esančias ginčų nagrinėjimo ne teisme institucijas (žr. 1 lentelę), kurios yra arba nėra notifikuotos Europos Komisijai.

1 lentelė. ADR institucijos

Valstybės narės	ADR institucijos, kurios notifikuotos Europos Komisijai	ADR institucijos, kurios nenotifikuotos Europos Komisijai, bet nustatytos tyrimo metu	Iš viso nustatyta ADR institucijų
AT	18	4	22
BE	24	14	38
BG	0	3	3
CY	1	0	1
CZ	0	5	5
DE	223	24	247
DK	19	2	21
EE	2	0	2
ES	74	2	76
FI	2	1	3
FR	18	17	35
GR	3	0	3
HU	18	2	20
IE	5	10	15
IT	4	125	129
LT	1	4	5
LU	5	1	6
LV	1	2	3
MT	0	5	5
NL	4	0	4
PL	3	21	24
PT	13	0	13
RO	1	1	2
SE	1	15	16

224 Study on the use of Alternative Dispute Resolution in the European Union, Final Report submitted by Civic Consulting of the Consumer Policy Evaluation Consortium (CPEC) Framework Contract Lot 2 – DG SANCO, 16 October, 2009, P. 12: http://ec.europa.eu/consumers/redress_cons/adr_study.pdf.

SK	0	3	3
SL	0	6	6
UK	22	21	43
EU	462	288	750

Minėtoje tyrimo dėl ginčų nagrinėjimo ne teisme (ADR) Europos Sąjungoje ataskaitoje taip pat pateikti (žr. 2 lentelę) duomenys apie pagrindinius ginčų nagrinėjimo ne teisme institucijų požymius Lietuvoje.

2 lentelė. Ginčų nagrinėjimo ne teisme institucijų požymiai

Požymiai	Apibūdinimas
ADR institucijų skaičius	1 ADR institucija yra notifikuota Europos Komisijai (Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba). 4 nenotifikuotos ADR institucijos.
Institucijų tipas	Notifikuota ADR institucija yra įsteigta valstybės. Informacija, susijusi su kitomis institucijomis, negauta.
Kaip įmonės laikosi priimtų sprendimų	Notifikuota ADR institucija pranešė, kad įmonės savanoriškai vykdo jos sprendimus.
Finansavimas	Notifikuota ADR institucija finansuojama iš valstybinių fondų.
Bendras bylų skaičius	2006 m.: nėra informacijos; 2007 m.: 96 bylos; 2008 m.: 964 bylos.
Kolektyvinės procedūros	ADR institucija nepasiūlė kolektyvinės procedūros.

Europos Sąjungos valstybės narės gali notifikuoti Europos Komisijai ne teismo tvarka vartotojų ginčus nagrinėjančias (t. y. ADR) institucijas, kurios, jų nuomone, visiškai atitinka 1998 m. kovo 30 d. Europos Komisijos rekomendaciją 98/257/EB dėl principų, taikomų institucijoms, atsakingoms už vartotojų ginčų sprendimą ne teisme ir 2001 m. balandžio 4 d. Europos Komisijos rekomendaciją 2001/310/EB dėl principų, taikytinų neteisminėms institucijoms, kai vartotojų ginčų sprendimas priimamas šalių sutarimu. Europos Komisijos duomenų bazėje šiuo metu yra 462 ADR institucijos.

Kaip jau minėta, Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba yra vienintelė iš vartotojų teises ginančių institucijų Lietuvoje, kuri yra notifikuota Europos Komisijai.

2007 m. kovo 1 d. įsigaliojo Vartotojų teisių apsaugos įstatymas, kuris įtvirtino nagrinėjimui teisme alternatyvią procedūrą, t. y. vartotojų teisių gynimą ne teisme, ir nustatė šios procedūros tvarką. Pagal iki 2007 m. kovo 1 d. galiojusį Vartotojų teisių gynimo įstatymą ginčų nagrinėjimas ne teisme Lietuvoje buvo įmanomas tik keliuose vartotojų teisių gynimo srityse, tokiose kaip telekomunikacijos paslaugos, finansinės paslaugos, pašto paslaugos ir kt. Neteisminis ginčų nagrinėjimas neapėmė visų vartotojų teisių apsaugai reikalingų sričių. Lietuvoje nebuvo institucijos, kuri būtų įsteigta vartotojų ginčų ne teisme nagrinėjimo tikslu. Kaip minėta, 2007 m. kovo 1 d. įsigaliojo Vartotojų teisių apsaugos įstatymas, kuris pagaliau suformavo institucijų, ne teismo tvarka nagrinėjančių ginčus tarp vartotojų ir pardavėjų bei paslaugų teikėjų, sistemą Lietuvoje.

Be Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos, Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 22 straipsnio 1 dalyje nurodytos kitos institucijos, kurios sprendimo ne teisme tvarka nagrinėja vartotojų ir prekių pardavėjų, paslaugų teikėjų ginčus tam tikrose srityse:

- **Ryšių reguliavimo tarnyba** nagrinėja ginčus elektroninių ryšių, pašto ir pasiuntinių paslaugų srityse (Elektroninių ryšių įstatymo²²⁵ 4 straipsnis, Pašto įstatymo²²⁶ 3 straipsnis);
- **Draudimo priežiūros komisija** nagrinėja ginčus Draudimo įstatymo numatytais atvejais ir tvarka (Draudimo įstatymo²²⁷ 2 straipsnis);
- **Valstybinė energetikos inspekcija prie Energetikos ministerijos** nagrinėja ginčus Energetikos įstatyme numatytoje vartotojų teisių apsaugos srityse (Energetikos įstatymo²²⁸ 18 straipsnis);
- **Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija** nagrinėja ginčus Energetikos įstatyme numatytoje vartotojų teisių apsaugos srityse (Energetikos įstatymo²²⁹ 17 straipsnis).

2. Vartotojų ginčų sprendimo ne teisme tvarka Valstybinėje vartotojų teisių apsaugos tarnyboje procedūra

Vartotojų skundų nagrinėjimą ne teisme Valstybinėje vartotojų teisių apsaugos tarnyboje galima suskirstyti į keturis etapus, kurie toliau pateikiami ir išsamiau apibūdinami.

Pirmasis etapas – tai pasirengimas nagrinėti ginčą ir siūlymas kilusį ginčą išspręsti taikiai:

225 Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas. Valstybės žinios. 2004, Nr. 69-2382.

226 Lietuvos Respublikos pašto įstatymas. Valstybės žinios. 1999, Nr. 36-1070.

227 Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas. Valstybės žinios. 2003, Nr. 94-4246.

228 Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 56-2224.

229 Žr. ten pat.

- Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba, gavusi vartotojo prašymą, kreipiasi į pardavėją ar paslaugų teikėją ir siūlo ginčą išspręsti taikiai, o nesutinkant spręsti ginčo taikiai – pateikti motyvuotus paaiškinimus.
- Jeigu nesutinka spręsti ginčo taikiai, pardavėjas, paslaugų teikėjas Valstybinei vartotojų teisių apsaugos tarnybai pateikia motyvuotą paaiškinimą ir jį pagrindžiančius įrodymus.
- Jeigu pardavėjas, paslaugų teikėjas pasiūlo ginčą spręsti taikiai ir vartotojas su tuo sutinka, Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba ginčo nenagrinėja.

Antrasis etapas yra vartotojo ir prekybininko ginčo nagrinėjimas. Šio etapo tikslas yra taikus ginčo sprendimas.

Trečiasis etapas – sprendimo priėmimas.

Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba, išnagrinėjusi vartotojo prašymą, atsižvelgdama į ginčo šalių pateiktus rašytinius ir (ar) daiktinius įrodymus, priima vieną iš šių sprendimų:

- patenkinti vartotojo reikalavimus;
- iš dalies patenkinti vartotojo reikalavimus;
- atmesti vartotojo prašymą.

Ketvirtasis etapas – sprendimo vykdymas.

Gavusi pranešimą, kad per Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos sprendime nurodytą terminą pardavėjas, paslaugų teikėjas neįvykdė sprendimo, Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba apie sprendimo neįvykdymą skelbia viešai savo interneto tinklalapyje www.vartotojoteises.lt.

Sprendimą priėmus, taip pat ir ginčą nagrinėjant ginčo šalys turi teisę kreiptis į bendrosios kompetencijos teismą, prašydamos nagrinėti ginčą iš esmės. Kreipimasis į teismą ginčą nagrinėjančiai institucijai priėmus sprendimą nelaikomas šios institucijos sprendimo apskundimu.

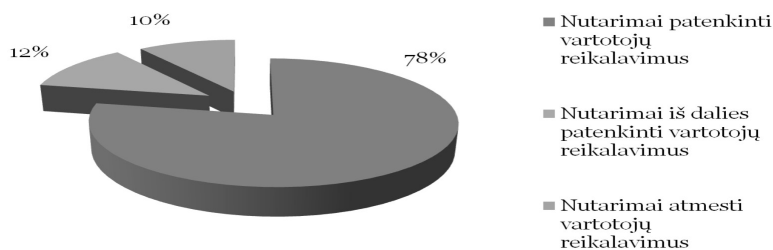
Kai ginčo šalis kreipiasi į teismą, prašydama ginčą nagrinėti iš esmės, Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba gali būti teismo įtraukiama į bylos nagrinėjimą kaip institucija, teikianti išvadą byloje pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 49 straipsnio 2 dalį.

Per 2009 m.–2010 m. III ketvirtį Valstybinėje vartotojų teisių apsaugos tarnyboje vartotojų ginčų sprendimo ne teisme tvarka išnagrinėta 2 018 ginčų, iš jų:

- 49 proc. (995) sudaro atvejai, kai ginčai baigti taikiu susitarimu nepriėmus Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos sprendimo.
- 10 proc. (190) ginčų nagrinėjimas buvo nutrauktas Vartotojų teisių apsaugos įstatyme numatytais pagrindais, pavyzdžiui, dėl to, kad vartotojas atsisakė savo reikalavimo arba viena iš ginčo šalių dėl nagrinėjamo ginčo kreipėsi į bendrosios kompetencijos teismą ir kt.
- 41 proc. (833) ginčų (šalims nesusitaikius) pasibaigė priėmus Valstybinės vartotojų teisių apsaugos sprendimą. Iš 833 atvejų, atsižvelgiant į ginčų nagrinėjimo metu šalių pateiktus paaiškinimus ir įrodymus, 78 proc. (649) sudaro tie atvejai, kai buvo priimti nutarimai patenkinti vartotojų reikalavimus, 12 proc.

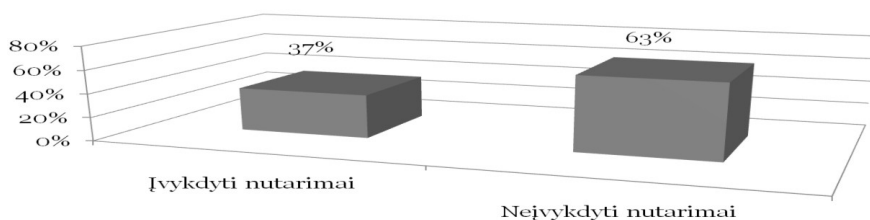
(102) – nutarimai iš dalies patenkinti vartotojų reikalavimus ir 10 proc. (82) – nutarimai atmesti nepagrįstus vartotojų reikalavimus.

Iš 2 018 ginčų 995 buvo nutraukti ginčo šalims susitaikius, 190 ginčų nutraukti kitais Vartotojų teisių apsaugos įstatyme nustatytais pagrindais, todėl likusiais 833 atvejais vartotojų prašymai buvo išnagrinėti priėmus Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos nutarimus dėl vartotojų prašymų. Kaip jau minėta, 649 atvejais (78 proc.) Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba priėmė sprendimą patenkinti vartotojo prašyme nurodytą reikalavimą, 102 atvejais (12 proc.) – priėmė sprendimą iš dalies patenkinti vartotojo prašyme nurodytą reikalavimą, o 82 atvejais (10 proc.) buvo priimti Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos nutarimai atmesti vartotojų prašymus, nes juose nurodyti reikalavimai, išnagrinėjus ginčų nagrinėjimo metu šalių pateiktus paaiškinimus ir įrodymus, pripažinti nepagrįstais.

1 schema. Priimti nutarimai (833) dėl vartotojų prašymų

751 atveju Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba priėmė nutarimus vartotojų naudai ir nutarė rekomenduoti prekių pardavėjams ar paslaugų teikėjams įvykdyti arba iš dalies įvykdyti vartotojų prašymuose nurodytus reikalavimus. Paminėtina, kad iš minėto 751 nutarimo 37 proc. (280) nutarimų buvo įvykdyti, o 63 proc. (471) – neįvykdyti.

2 schema. Vartotojų naudai priimtų nutarimų vykdymas

Aktualios vartotojų skundų nagrinėjimo sritys:

- Vartojimo prekės ir paslaugos (daugiausia prašymų prekių srityje gauta dėl mobiliųjų telefonų, namų apyvokos daiktų, kompiuterinės įrangos, avalynės, o paslaugų srityje – dėl televizijos paslaugų, judriojo ir fiksuotojo ryšio paslaugų) – 40 proc. (820) vartotojų prašymų;
- Maisto produktai, turizmo ir rekreacinės paslaugos (probleminės sritys: negrąžinti pinigai už neįvykusį renginį (VŠĮ „In the MixPromo“, bendrovės atsiskyrimas grąžinti pinigus vartotojams norint nutraukti paslaugų teikimo sutartis, sudarytas ne prekybai skirtose patalpose (UAB „Amber Promotions“), sutarčių su sporto klubais nutraukimas, netinkamas apgyvendinimo ir vežimo paslaugų teikimas iš anksto organizuotų turistinių kelionių metu, informacijos nesuteikimas perkant skrydžių bilietus (UAB „Interneto partneris“) – 26 proc. (527) vartotojų prašymų;
- Nesąžininga komercinė veikla, reklama ir statybomis bei remonto darbais (statybos srityje svarbi problema yra ta, kad nėra institucijos, kuri atliktų ekspertizę statybų, remonto srityse ir pateiktų kompetentingą išvadą) – 17 proc. (333) vartotojų prašymų;
- Finansinės paslaugos (probleminės sritys: mokėjimo paslaugų teikimas, vartojimo kredito paslaugų teikimas) – 7 proc. (132) vartotojų prašymų;
- Energetikos ir komunalinės paslaugos (nagrinėti ginčai dėl geriamojo vandens tiekėjo pateikiamų nepagrįstų sąskaitų už suvartotą vandenį, dėl geriamojo vandens apskaitos prietaisų eksploatavimo ir patikros, dėl geriamojo vandens tiekimo neteisėto nutraukimo) – 1 proc. (24) vartotojų prašymų;
- Kita (nekilnojamojo turto pirkimas–pardavimas, teisinių paslaugų ir pan. sritys) – 9 proc. (182) vartotojų prašymų.

Europos Komisijos priimtoje Rekomendacijoje 98/257/EB įtvirtinta, kad tarp skundo pateikimo ir sprendimo priėmimo turi būti tik trumpas laikotarpis. Minėtoje Rekomendacijoje pabrėžiama, kad interpretuojant terminą „per trumpą laiką“ turi būti atsižvelgta į ne teismo procedūras, skirtas suteikti vartotojams prieigą prie teisingumo. Tačiau turi būti vengiama problemų, kurios dažnai siejamos su teismo procedūromis, įskaitant ilgus atidėjimus ir gremėzdiškas procedūras. Todėl tikimasi, kad ginčus ne teisme nagrinėjančios institucijos turi pateikti sprendimus per trumpesnę laikotarpį, nei tai daro pirmosios instancijos teismai²³⁰.

Dauguma ginčų Europos Sąjungos ginčų nagrinėjimo ne teisme institucijose išnagrinėjama per trumpiau nei 90 dienų. Net laikotarpis nuo 91 iki 180 dienų, kuris ne būtinai yra greitesnis už pirmosios instancijos teismo (tai priklauso nuo valstybės), vis dar yra priimtinas vartotojų apsaugai, atsižvelgiant į ginčo sudėtingumą ir reikalingas ekspertines išvadas. Antroji problema – ginčų nagrinėjimo ne teisme metu priimamo sprendimo privalomumas. Šiuo metu įstatymų leidėjas Valstybinei vartotojų teisių ap-

230 Study on the use of Alternative Dispute Resolution in the European Union, Final Report submitted by Civic Consulting of the Consumer Policy Evaluation Consortium (CPEC) Framework Contract Lot 2 – DG SANCO, 16 October, 2009, p. 12: http://ec.europa.eu/consumers/redress_cons/adr_study.pdf.

saugos tarnybai leidžia priimti tik rekomendacinio pobūdžio sprendimus, kurių įvykdymas priklauso išimtinai nuo pardavėjo ar paslaugų teikėjo geros valios. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2009 m. vasario 5 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A39-182/2009 nurodė, kad „Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba veikė kaip vartotojų ginčų sprendimo neteismine tvarka institucija. Jos priimtas nutarimas yra rekomendacinio pobūdžio ir pareiškėjui nėra privalomas“.

Manytina, kad būtų naudinga įstatymo lygmeniu įtvirtinti, jog Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos sprendimai yra privalomojo pobūdžio. Tai padėtų užtikrinti aukštesnį vartotojų teisių apsaugos lygį ir nepalaužtų vartotojų pasitikėjimo šia institucija.

Daug Europos Sąjungos ginčų nagrinėjimo ne teisme institucijų paprasčiausiai siūlo konflikto sprendimus, t. y. jie priima sprendimą, kuris yra neprivaloma rekomendacija. Tokia situacija yra, pavyzdžiui, Švedijos nacionalinėje vartotojų skundų taryboje, Danijos vartotojų skundų taryboje, Estijos vartotojų skundų komitete, tam tikrose Belgijos, Liuksemburgo ir Vokietijos ADR institucijose (*Service de Médiation Banques-Crédit-Placements* Belgijoje, *Commission Luxembourgeoise des Litiges de Voyages*, ir *Schlichtungsstelle Mobilität* Vokietijoje). Nors vartotojas patenkintas tik kai pardavėjas ar paslaugos teikėjas vykdo ne teismo tvarka ginčus nagrinėjančios institucijos sprendimus, tačiau ir kai jie nevykdo minėtų sprendimų ginčų nagrinėjimo ne teisme procedūra nėra visiškai bevertė vartotojams. Jei ginčus ne teisme nagrinėjanti institucija išnagrinėja ginčą vartotojo naudai, dažniausiai vartotojas gali preziumuoti, kad jo ar jos byla taip pat būtų išnagrinėta jo naudai ir teisme. Tačiau dažniausiai vartotojas nesikreipia į teismą dėl palyginti mažos ieškinio sumos.

Žvelgiant iš vartotojo teisių apsaugos perspektyvos ir prieigos prie teisingumo bei žalos atlyginimo, institucija yra patrauklesnė, jei vartotojui palankus jos sprendimas yra privalomas ir vykdomas. Tačiau privalomas sprendimas nėra automatinė garantija, užtikrinanti žalos atlyginimą. Kai dalyvavimas ginčų nagrinėjimo ne teisme procedūroje yra savanoriškas, vartotojo galimybė gauti žalos atlyginimą priklauso nuo verslo atstovų noro nagrinėti ginčą ne teismo tvarka.

Europos Sąjungos ginčų nagrinėjimo ne teisme institucijos paprastai negrindžia savo sprendimų vadovaudamosi tik teisės aktais ir teismų praktika, nes jų dėmesys sutelkiamas į praktinį ginčo sprendimą, todėl sprendžiant ginčus ne teismo tvarka taip pat atsižvelgiama į sąžiningą ir gerą praktiką, verslo asociacijų ir vartotojų sąjungų suderėtas išankstines sutarties sąlygas arba į elgesio kodeksus²³¹.

Pagal Nesąžiningos komercinės veiklos vartotojams draudimo įstatymo 11 straipsnio 3 dalį²³² Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba skatina elgesio kodeksų kūrimą ir bendradarbiauja su už elgesio kodeksus atsakingais subjektais ir kitais komer-

231 Study on the use of Alternative Dispute Resolution in the European Union, Final Report submitted by Civic Consulting of the Consumer Policy Evaluation Consortium (CPEC) Framework Contract Lot 2 – DG SANCO, 16 October, 2009, p. 12: http://ec.europa.eu/consumers/redress_cons/adr_study.pdf.

232 Lietuvos Respublikos nesąžiningos komercinės veiklos vartotojams draudimo įstatymas. Valstybės žinios. 2008, Nr. 6-212.

cinės veiklos subjektais, prisiėmusiais elgesio kodeksuose nustatytus įsipareigojimus arba siekiančiais tokius įsipareigojimus prisiimti.

Problemos sprendimo būdas – skatinti verslininkus patvirtinti savo elgesio kodeksus, o tai leistų užtikrinti, kad dauguma pardavėjų ir paslaugų teikėjų bus pasitvirtinę savo veiklos standartus, pagal kuriuos būtų galima vertinti jų veiklą.

3. Grupės ieškinio problema

Šiuo metu Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 49 straipsnio 5 dalyje²³³ numatyta tik galimybė siekiant apginti viešąjį interesą pareikšti grupės ieškinį, tačiau nei kitose Civilinio proceso kodekso nuostatose, nei kituose įstatymuose ar įstatymų įgyvendinamuosiuose teisės aktuose grupės ieškinys nėra teisiškai reglamentuotas.

Poreikis reglamentuoti grupės ieškinio institutą grindžiamas objektyviomis aplinkybėmis: Lietuvoje daugėja atvejų, kai į teismus kreipiasi didelės grupės asmenų, reiškiančių tipinius reikalavimus, tai yra reikalavimus, kurie yra vienerūšiai teisės ir fakto požiūriu – kylantys iš tapačių faktinių aplinkybių ir turintys tą patį teisinį pagrindą, pavyzdžiui, turistai, reiškiantys reikalavimus dėl netinkamai organizuotos tos pačios turistinės kelionės, vartotojai, siekiantys atgauti pinigus už neįvykusį pramoginį renginį. Tokiais atvejais teismai gauna dešimtis ar net šimtus praktiškai identiškų bylų ir, nepaisant to, kad visose bylose reikalavimų pagrindas yra tas pats, skiriasi tik reikalavimo suma, teismai privalo kiekvieną bylą išnagrinėti atskirai. Tai didina teismams tenkantį darbo krūvį, ilgina tiek šių bylų, tiek kitų bylų nagrinėjimo terminus, neracionaliai naudojami žmogiškieji, laiko ir finansiniai ištekliai.

2010 m. rugsėjo 1 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija pateikė derinti suinteresuotoms institucijoms ir visuomenei Vyriausybės nutarimo „Dėl grupės ieškinio koncepcijos patvirtinimo“ projektą. Minėtame projekte numatyti subjektai, turintys teisę pareikšti grupės ieškinį: tai prokuroras; įstatyme numatytos valstybės ir savivaldybės institucijos, jei tokio ieškinio pareiškimas būtų susijęs su jų funkcijomis; asociacijos; privačių asmenų *ad hoc* sudarytos grupės.

Siūloma šią problemą spręsti taip: išsprendus kelių vartotojų analogiškus ginčus su tuo pačiu pardavėju ar paslaugos teikėju, bet jiems nevykdant Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos sprendimo ir pažeidžiant daugelio vartotojų viešąjį interesą, tolesnę efektyvią vartotojų teisių gynybą užtikrintų reglamentuotas grupės ieškinys, kuriuo Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba galėtų pasinaudoti viešajam interesui apginti.

Išvados

1. Ginčų nagrinėjimas ne teisme yra efektyvesnė, greitesnė ir pigesnė vartotojų teisių apsaugos priemonė, lyginant su įprastu teismo procesu, o tokio pobūdžio konf-

233 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002. Nr. 36-1340.

liktų sprendimo priemonių taikymas skatinamas tiek tarptautiniu, tiek ir nacionaliniu lygiais.

2. Lietuvoje vienintelė institucija, notifikuota Europos Komisijai, kuri nagrinėja vartotojų ginčus ne teismo būdu, yra Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba. Kaip pabrėžėme, ši institucija ir jos sprendimai alternatyvaus ginčų nagrinėjimo srityje būtų dar patrauklesni, jei vartotojui palankus jos sprendimas būtų privalomas ir vykdomas.

3. Rekomenduotina kuo skubiau spręsti grupės ieškinio problemą, suteikiant Valstybinei vartotojų teisių apsaugos tarnybai atitinkamus įgaliojimus ir pareigą ginti vartotojų interesus, pareikšti grupės ieškinį vartotojų viešajam interesui ginti.

Literatūra

Lietuvos Respublikos nesąžiningos komercinės veiklos vartotojams draudimo įstatymas. Valstybės žinios. 2008, Nr. 6-212.

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas. Valstybės žinios. 2004, Nr. 69-2382.

Lietuvos Respublikos pašto įstatymas. Valstybės žinios. 1999, Nr. 36-1070.

Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas. Valstybės žinios. 2003, Nr. 94-4246

Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 56-2224.

Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas. Valstybės žinios. 1994, Nr. 94-1833; 2007, Nr. 12-488.

1998 m. kovo 30 d. Europos Komisijos rekomendacija 98/257/EB dėl principų, taikomų institucijoms, atsakingoms už neteisminių vartotojų ginčų sprendimą. OLL 115. p. 15.

2001 m. balandžio 4 d. Europos Komisijos rekomendacija 2001/310/EB dėl principų, taikytinų neteisminėms institucijoms, kai vartotojų ginčų sprendimas priimamas šalių sutarimu. OL L 109, 2001 4 9, p. 56.

Study on the use of Alternative Dispute Resolution in the European Union, Final Report submitted by Civic Consulting of the Consumer Policy Evaluation Consortium (CPEC) Framework Contract Lot 2 – DG SANCO, 16 October, 2009: http://ec.europa.eu/consumers/redress_cons/adr_study.pdf.

OUT-OF-COURT PROCEEDING IN LITHUANIA: EXPERIENCE AND PROBLEMS

Feliksas PETRAUSKAS

Summary. *Out-of-court proceeding or alternative dispute resolution (ADR) is a peaceful, voluntary alternative method for settling disputes without litigation in the court. ADR schemes usually use the third party to help the consumer and the trader to reach a solution. The main purpose of this report is to share experience of out-of-court proceeding in Lithuania, to discuss the problems of ADR issues and propose possible solutions of these problems.*

First of all, the presentation outlines the main advantages of the ADR. The following discusses the institutional framework of ADR in Lithuania. Most attention is given to the State Consumer Rights Protection Authority – the only consumer rights protection institution in Lithuania, which has been notified to the European Commission. Also, the report is dedicated to analyze the consumer dispute settlement procedure in the State Consumer Rights Protection Authority and the latest statistics of out-of-court proceeding in this institution (data for 2009–2010 the third quarter period). By the way of disclosing main problems related with out-of-court proceeding (for example, a short period of litigation, institution decision that has the character of non-binding recommendation, lack of information) in Lithuania, special attention is paid to propose options for solving these problems.

THE ROLE OF ADR FROM THE ECC-NET PROSPECTIVE ECC-NET REPORT

Elisabetta SCIALLIS

UK European Consumer Centre Executive and Qualified Lawyer
Trading Standards Institute
1 Sylvan Court
Sylvan Way
Southfields Business Park
Basildon SS15 6TH
Contact details: elisabettas@tsi.org.uk

Abstract. *This paper, drawing heavily from the ‘Cross-Border Dispute Resolution Mechanisms In Europe – Practical Reflections On The Need And Availability’ report published by the ECC Net in 2009, outlines the activities of the ECC Network, and focuses on a promising tool for consumer redress, namely Alternative Dispute Resolution, exploring the current use of ADR by the network, and pointing towards opportunities for its development to further strengthen the EU consumer landscape.*

Keywords: *Alternative Dispute Resolution, out of court settlement, cross-border trade, European Consumer Centre, ADR blocking mechanisms, recommendations, consumers, consumer landscape, cross-border dispute, mediation, online dispute resolution.*

Introduction

Cross-border trade within the EU is growing, consumers are subsequently benefiting from a wider choice of products and services, often at lower prices. However as cross border trade grows, so must consumer confidence and trust in such activities. Consumers must know that it is safe to shop in other EU-countries, and to this end effective tools and frameworks must be in place to promote cross border consumer trade and to help consumers solve complaints should they arise. One such framework is the European Consumer Centres Network (The ECC-Network). This paper, drawing heavily from the Cross-Border Dispute Resolution Mechanisms In Europe – Practical Reflections On The Need And Availability report, released by the ECC Net in 2009, outlines the activities of the ECC Network, and focuses on a promising tool for con-

sumer redress, namely Alternative Dispute Resolution, exploring the current use of ADR by the network, and pointing towards opportunities for its development to further strengthen the EU consumer landscape.

The European Consumer Centres Network (the ECC-Network) is an EU-wide network designed to encourage cross border trade within the EU by building consumer confidence in such transactions. The aim of the European Consumer Centres is to afford consumers the same level of confidence when shopping cross-border as when buying in their own country. The centres advise consumers on their rights when shopping cross-border and provide them with all the necessary information to shop safely and easy access to redress in the event when things go wrong.

The ECC-Network consists of 29 centres within the EU, Island and Norway. The network is co-financed by the Health and Consumer Protection Directorate General of the European Commission and by each national government. According to the Consumer Programme the host organisations of each European Consumer Centre must be a public body or a non-profit-making body designated by the member state or the competent authority concerned and agreed by the European Commission.

The ECC network was created in 2005 by merging two previous organisations:

- the European Consumer Centres or 'Euroguichets', which provided information and assistance on cross-border issues
- the European Extra-Judicial Network or "EEJ-Net" which helped consumers to resolve their disputes through alternative dispute resolution schemes (ADRs) using mediators or arbitrators
- The ECC builds confidence by performing a variety of core tasks as follows:
- to inform consumers and to give them advice about their rights when shopping cross-border within the boundaries of EU, Iceland and Norway;
- to give advice and support to any consumer with a complaint related to a cross-border purchase;
- to provide easy access to ADR-bodies in situations where it has not been possible to solve a cross-border consumer complaint amicably and to assist in this process;
- to raise the awareness of the out-of-court resolution schemes (ADR) among consumers and businesses by organising seminars, workshops and conferences and sharing experiences and best practices at national and EU level;
- to cooperate with other EU-networks which provide essential information on EU, national legislation and case-law, such as SOLVIT which addresses problems arising from misapplication of internal market rules by national authorities, and FIN-NET, an out-of-court network for financial services;

A key element of the ECCs tasks is the use, promotion and development of Alternative Dispute Resolution (ADR) bodies within the European Union. Cooperation

with and development of ADR are among the core objectives of the ECC Network and in the EU consumer policy strategy for 2007-2013 the use of ADR is mentioned as one of the ways to reach the goal of the consumer strategy that every EU-consumer should be able to shop from anywhere in the EU confident they are equally effectively protected.

ADR mechanisms provide an effective means to strengthen the EU wide consumer landscape through the development of effective problem solving relationships and the establishment of levels of consumer service between local ECCs and local business sectors. Some general advantages of ADR are as follows:

- Inexpensive - relatively low cost for complainant
- Fast - Much shorter proceedings than judicial proceedings
- Simple - ADR schemes' procedures overcome and reduce the differences among procedures, languages and laws in cross-border cases
- Additional remedy - ADR enhances the number of existing means of consumer redress
- Efficient - ADR is an efficient means of repairing economic damages sustained by consumers in an amicable way
- Flexible - Variety of formulas and procedures unlike the Courts procedures

For example the ECC UK aims to resolve cross border consumer complaints amicably, by liaising with UK business where there has been a communication breakdown or where the business needs to be reminded of their obligations under consumer protection legislation. ADR provides a means by which consumer rights can be strengthened at the level of local business sectors, allowing pro-active building of minimum standards and more efficient channels for reactive consumer redress. Therefore the development of effective business sector specific ADR schemes are critical building blocks in the provision of an amicable, fair and efficient dispute-resolution mechanisms at EU level.

1. Case-handling procedures within the ECC-Network and how ADR fits in

Ideally consumers with a complaint should possess the knowledge and skills to be able to resolve problems regarding cross-border purchases on their own, complaining directly to the trader who would respond promptly and reasonably to the complaint to reach an amicable conclusion whilst simultaneously complying with European legislation. However often language, cultural and legal barriers make the autonomous resolution of cross border issues extremely challenging for individual consumers. This is especially true when considering the challenges of translating applicable law (Rome Convention and the Rome I Regulations) between consumer, trader via the CECC and TECC. Indeed currently the handling of cross border consumer disputes tends to oversimplify the complexity of conflicts of law rules and consequently the plethora of domestic legislation deriving from EU minimum harmonisation legislation.

Where the consumer and the trader are not able to reach an amicable settlement for whatever reason the consumer should turn to the ECC centre in the consumer's own country for assistance (termed in this case as the Consumer ECC, or CECC) who in turn may consult with the ECC centre from the traders country (termed in this case as the Trader ECC, or TECC). The Consumer ECC and Trader ECC can decide to try and assist the consumer using direct intervention by contacting the trader on behalf of the consumer, which is a labour intensive process, the results from which can be variable but dependent upon a unique context specific negotiation between consumer, trader, TECC and CECC. The personal nature of this type of negotiation is often successful, but the resolution 'experience' resides only with the ECC network and the single trader, and cannot be propagated throughout the industry sector to raise standards for consumers without direct industry specific outreach by the EEC Net. This labour intensive type of settlement is also not scalable as the ECC Net grows in popularity and status.

A second more sustainable approach may be the use of ADR schemes where the ECCs act as intermediaries between the consumer, who faces a cross-border problem and the appropriate alternative dispute resolution mechanisms competent to assist in finding an amicable settlement between the consumer and the trader. Thus industry specific knowledge concerning consumer redress can be built up within the ADR body and feedback to industry via strong links to trade associations, and encouraging a feedback link with industry, thus freeing the ECC centre from intensive trader to business negotiations, and allowing the experience to propagate through industry sectors in the form of improved industry standards via the ADR scheme and its liaison with appropriate trade associations.

In the context of ADR the work of the ECCs currently includes the following:

- to determine the appropriate out-of-court scheme;
- to provide the consumer with detailed information about such an out-of-court body. If more than one out-of-court body is available, the consumer should be provided with details on the various options in order to make his/her own choice;
- to inform the consumer of the advantages and disadvantages that out-of-court resolution may have over other methods of redress, such as any time limits, or any other factors which may affect the consumer's ability to enforce his rights;
- to help consumers monitor their dispute, where necessary;
- to provide access to translation services when required.

Therefore theoretically an ECC shared case resulting in ADR should proceed as follows (see figure 1 below): when a consumer with a cross-border complaint has not succeeded in finding an amicable settlement with the trader on his own, he/she should turn to the CECC for help and assistance. The CECC should assist the consumer with the translation of the complaint into English, if necessary, and then transfer the complaint to the TECC. The TECC should find an appropriate ADR scheme which is competent to solve the case and then forward the case to this ADR. The competent ADR

should contact the trader and try to solve the case according to its own procedures. Once an amicable settlement has been reached the ADR should inform the TECC of the results, which in turn would inform the consumer ECC, who would finally inform the consumer of the ADR decision. The ADR scheme would be encouraged to monitor for repetitive issues, and where possible proactively liaise with trade associations within its sector to improve industry standards accordingly.

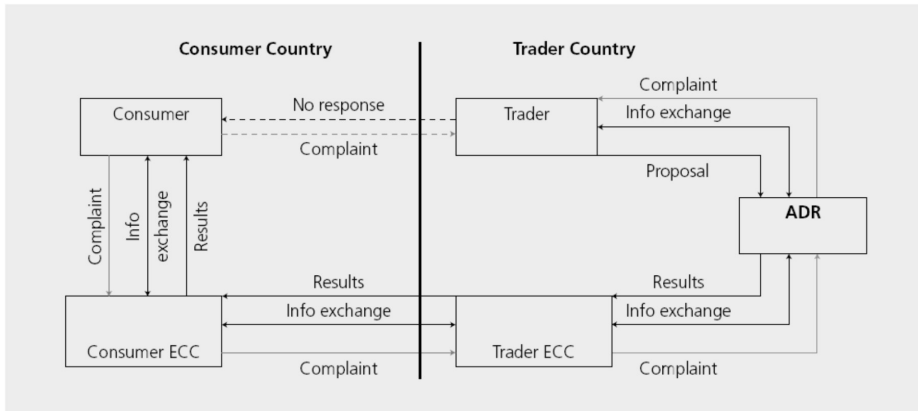

Figure 1. Theoretical cross-border case handling – the ECC-Network cooperating with ADR

2. Definition of ADR Schemes and their initiation process

ADR has been an important part of the European Commission's concept of consumer policy for a number of years. In view of its potential effectiveness in the resolution of disputes, the practical benefits for consumers are self-evident. Though in practice there is still a need for consistent movement towards full exploitation of the potential of these kinds of mechanisms throughout Europe.

There is significant diversity in the types of ADR schemes available reflecting both the procedural form as well as in the type and status of outcomes. Some schemes might be aimed at settlement between the parties and a solution based on mere recommendations (seen in consumer complaints boards and the private ombudsmen schemes across the EU), while others result in decisions that are binding (e.g. arbitration) or semi-binding (as in the case of most of the bank ombudsmen). The following provides a short overview of principle types of ADR-schemes currently available. It should be taken into account that apart from the below-mentioned basic types of schemes the formula of ADR allows to produce a wide range of extra-judicial procedural variants and hybrid forms, such as: med-arb, adjudication, neutral fact finding, semi-binding

mediation, early neutral evaluation and expert determination, high-low or final-offer arbitration, etc.

2.1 Mediation

With mediation or conciliation, the parties try to reach an amicable agreement through the participation of a third party. Mediation is the technique by which a third party mediator, who is neutral in the dispute, is appointed by mutual consent to try to explore ways in which the parties can reach an outcome which satisfies both of them. The outcome is not necessarily one which a court would have reached, or even would have had the power to reach. The mediator does not impose any solution, but tries to ensure that the parties reach a compromise independently. In mediation proceedings, the parties are not limited either by the provisions of substantive law or by rules of procedure. The dispute settlement, therefore, does not have to be based on specific legal regulations, but may invoke general principles such as honesty, legitimacy, loyalty, or good faith.

2.2 Ombudsmen

In the context of ADR an ombudsman is a person appointed individually to settle disputes between entrepreneurs and consumers (some countries use the word ombudsmen in another meaning where the ombudsman cannot be considered an ADR dealing with individual cases). Those appointed to this position possess expert knowledge and professional qualifications in the field in question. This ADR type most often stems from the initiative of an entrepreneur in a given sphere, and constitutes one of the instruments of soft law. Although the ombudsman is appointed by such entrepreneurs, he or she usually has the status of an independent authority when it comes to settlement of the dispute. Ombudsmen generally have competence for a given range of cases, and arrive at their decisions on the basis of legal provisions, rules of equality or guidelines accepted in the branch of activity concerned. Such decisions are usually binding on the entrepreneur, or non binding.

2.3 Complaints boards

Consumer organisations, associations of traders or commercial institutions may jointly or independently organize complaints boards based on the provisions of national legislation as well as soft-law instruments (such as codes of conduct, trust-mark systems, guidelines etc.). Complaints boards are of a collective nature with equal representation of consumers and entrepreneurs. A complaints board's settlements are not usually binding, although in some systems they are binding on the entrepreneur.

2.4 Arbitration

Arbitration is a formal and binding process where the dispute is resolved by the third body either of a collective or an individual nature. Through reviewing the case

this kind of settlement technique leads to decisions (awards) that are enforceable in the same way as court judgments and in principle limited possibilities for appeal exist. The procedure can be governed by private agreement or parties can refer to an institutionalized scheme founded on the basis of legal framework. This kind of ADR scheme is more formal or “court-like” than consensual mechanisms, since parties resign from reaching amicable solutions by themselves agreeing to be bound by the final decision of the one or more neutral persons.

2.5 Online dispute resolution

Another crucial aspect of European consumer policy and the real challenge for the development of the information society is Online dispute resolution, often abbreviated ODR.

The term refers to methods of alternative dispute resolution that incorporate the use of information technology in alternative dispute resolution processes (the internet, websites, e-mail communications, streaming data etc.). However, at the moment the use of ODR is not very widespread in relation to the growth of e-commerce²³⁴.

2.6 Adjudication

The main example of adjudication is provided by the Financial Ombudsman Service (FOS). The mechanism used in the UK, FOS was set up to help settle disputes between consumers and financial services companies. Decisions of the FOS are binding on the firm, but not on the consumer. This means that if the consumer loses, he can still take his dispute to the courts in the usual way, but if a firm loses it is liable to refund the consumer or face regulatory censure.

2.7 Initiation of ADRs

ADRs may be set up by public authorities both at central level (such as the model of consumer complaints boards in the Nordic countries or the Financial Ombudsman Service (FOS), which was set up by parliament and include independent experts) and at local level (such as the arbitration courts in Spain and the mediation of the regional units of the Trade Inspection in Poland). On the other hand, extra-judicial schemes can arise as initiatives supported or organized by associations or federations running their activities in specific sectors (e.g., mediators or ombudsmen for banking or insurance sectors in France, Ireland), or by professionals or establishments offering mediation or arbitration services as their main activity (e.g., lawyers or private arbitration centres).

234 From the 3rd edition of the Consumer Market Scoreboard, it is clear that the number of cross-border purchases related to e-commerce has increased as well as the number of complaints sent to Consumer Protection Cooperation organisations, who will deal with the enforcement of consumer protection law.

3. The current state of ADRs within the ECC Network

Since 2007 the ECC-Network has systematically been registering complaints received in an online case handling system and data shows that the number of complaints has grown from 5,000 in 2007 to 6,500 in 2008, just under 6,100 in 2009 and 9,000 (estimated) in 2010. In other words a steady increase in the number of complaints as also underlined by the ECC-net report published to celebrate the 5th Anniversary of the Network²³⁵.

The ECC Net centres have released a report²³⁶ on a joint project to investigate the performance of the networks resolution of cross-border complaints and the role alternative dispute resolution mechanisms (ADR) plays in this. As outlined in the introduction, even though cross-border trade is growing it has the potential to grow much more in coming years so it is important to prepare for this by setting up systems which are able to deal with large numbers of cross-border complaints in an effective way. To this end the report has focused on:

- To analyse the number of complaints received in the ECC-Network in 2007 and 2008 and the outcome of these cases to the extent that they have been closed by the end of 2007/2008
- To analyse the existence of ADR in a cross-border context and how ECCs are working together with ADR in dealing with cross-border complaints
- To identify the product/service-specific areas where each ECC receives the most cross-border complaints today against traders in its country
- To suggest recommendations for possible improvements in the dealing of cross-border complaints

3.1. Study Methodology

Data has been collected in two ways:

- Statistical data concerning the number of complaints and the outcome of the cases has been provided by the European Commission which collected the data from the so-called IT-Tool, the shared online case-handling system used by all ECCs to register all complaints received in the network
- A questionnaire asking for additional information not registered in the IT-Tool has been answered by all ECCs

The data collection methodology presents some limitations. Only complaints received and registered by the European Consumer Centres are analysed, the way complaints are registered may vary to some extent from centre to centre.

²³⁵ Here it is

²³⁶ ECC Network, 2009, "Cross-Border Dispute Resolution Mechanisms In Europe – Practical Reflections On The Need And Availability"

3.2. Study Results

Figure 2 shows in 2007 and 2008 the ECC-Network received a total of around 11,500 cross-border complaints from consumers. Taking the number of closed cases per year, ECCs were able to solve approximately half of these on an amicable basis which, when taking into consideration the fact that ECCs do not have any enforcement powers, is a very significant result.

However, the fact that approximately 50% of cases closed per year shows that there is a large potential for ADRs to help deal with cross-border complaints. Often ADR is the last hope for a consumer to have a complaint resolved since going to court is not a practical approach for the normal consumer.

The data showed that only 500 out of the 11,500 cases have been transferred to alternative dispute resolution mechanisms. In the first 9 months of 2009 ECCs have received 6,130 cases from which only 212 have been forwarded to appropriate ADR. In other words the number of received cases is increasing every year, whereas the number of forwarded cases to ADR relatively stays the same.

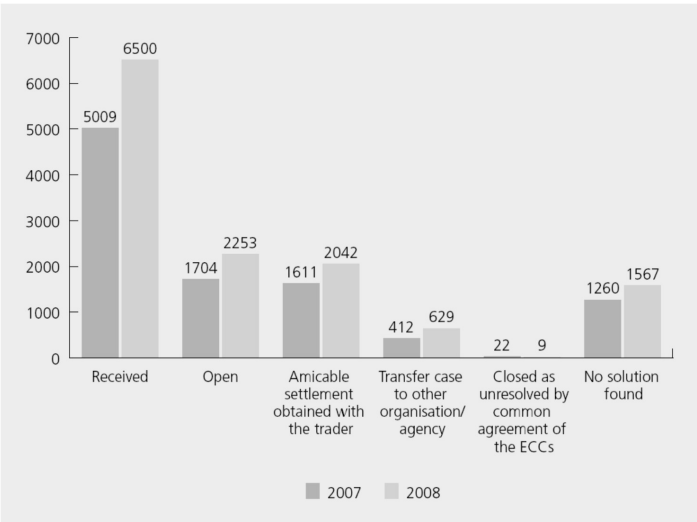

Figure 2. Solution to normal complaints in 2007 and 2008

One of the aims of the report was to obtain a clearer picture of the real cooperation between ECCs and ADRs in each member state and try to identify possible obstacles withholding ECCs from forwarding complaints to appropriate ADRs.

Because of this all ECCs were asked to provide typical examples of ADR cases dealt with by their respective centres. A review of the ADR cases presented by the ECCs highlights a number of patterns from which partial conclusions can be made. It should be stated here that the information is taken from a qualitative survey question, and as such cannot be seen as statistically representative of ADR experiences but it gi-

ves information on practical experience which could be followed up by a quantitative survey at a later stage.

It seems that the responses can be divided into 4 categories:

- The first type is the nil returns where no cases have been sent to ADR by the ECCs. The reasons for this vary but the main reasons are the lack of competent ADR-bodies, no cases appropriate for ADR have been identified, high success rates using more conventional techniques such as the ECC contacting the trader and solving the case amicably, or barriers preventing the correct function of ADR. At present few firm conclusions can be drawn from the nil returns from countries other than those without ADR schemes. Follow up action is recommended to further probe the reasons behind the nil returns.

- In a number of the case-examples ECCs have not been able to find solutions using their current *modus operandi* but the possibility to refer to a relevant ADR is not available. These cases have been offered as possible candidates for ADR since the impartial and independent nature of ADR could probably help lift the current deadlock in these cases. Typical examples of this type are related to the tourist industry and include difficult traders who refuse to accept the opinion of the ECCs or other agencies related to the industry, and airlines who refuse to give adequate compensation for delay or loss of luggage. The lack of ADR in the relevant area/industry is resulting in these cases being closed without any solution.
- Some of the cases have been referred to ADR but the trader has refused to participate in the resolution, or systemic failures during cross border disputes have lead to the apparent failure of the ADR process. For the former, there appears to be a lack of incentives for the trader to take part in the ADR, and for the latter there appears to be a lack of transparency, or system robustness which is causing blockages to the ADR process.
- The last category consists of cases which have been forwarded to ADR and where a solution has been found through full co-operation from the trader. The cases submitted are very encouraging as they often feature traders who would not respond positively to direct communication from either the consumer, or the ECC, but have responded to ADR and a resolution has been found.

As it can be seen from categories 1-3 above, some gaps in the process have been identified, and resolving these issues form a significant challenge to the ECC-Network, although the final outcomes, as many of the cases testify, will be rewarding. The cases in the last category are encouraging, and there is plenty of scope for good practices to be adopted with due respect to national contexts.

Overall, when the national context is favourable to allow ADR to proceed, the results have been highly encouraging and there is a lot of scope for lesson learning and sharing amongst the ECCs and ADRs as well. There is still a lack of viable ADR schemes in a large number of the countries, which is or in the majority of cases are due to the fact that no ADRs are currently up and running, or that the individual powers of the ADR in certain sectors are weak, or in a minority of cases there is a systemic failure resulting in ADR 'ready' cases going unresolved.

4. Conclusions and Recommendations

4.1 Conclusions

ADR schemes provide a valuable service for consumers who contact ECC Net centres; they are often swifter and lower cost alternatives to court proceedings. In ideal cases the trader is obliged to take part in the procedure, and the outcome of the ADR process can be binding.

ADR schemes offer the ECC Network a way to become more efficient, acting as a signposting service for local industry specific ADRs. Good co-ordination between the local ECC centre and the industry specific ADR can help speed up the resolution of cases, but also allow ECC Net consumer experiences to be fed back into industry sectors via close liaison with Trade Associations. ECC Net, ADR Schemes and Trade Associations can work to set up industry standards for consumer redress, for example linked to trade association membership or Trustmark schemes.

However the results from the ADR Report (ECC Network, 2009) suggest that ADR is not yet fully exploited for the resolution of disputes received by the ECC Network. Approximately 50% of closed cases received by the network were unsolved per year (this is approx 3750 cases per year) whilst only 250 cases (approximately) were forwarded to ADR per year between 2007 and 2008.

The ADR report suggests that there is a significant lack of competent ADR bodies in the sectors where highest numbers of complaints are received, leaving the ECC Network to fill the void by acting as a mediation service on behalf of many of its complainants. The report found that where functioning competent ADR schemes do exist within a particular sector their quality may vary, and their operation may subject to many limitations, such as only receiving cases concerning members of a certain organisation, only dealing with cases if the trader agrees or only having regional competences. These limitations render the ADR scheme of very little practical use for the vast majority of potential cases.

The responses to the questionnaire returns showed that not notified ADRs exist in many countries even though they meet the criteria for being notified. It is recommendable that these ADRs are notified so that they appear on the European Commission's list and so that complaints can be forwarded to them through the ECCs.

The variety of ADRs with diverse forms and procedures may lead to uncertainty and lack of harmonisation across the EU. In many countries traders have to agree to the ADR proceedings for an ADR to be able to deal with a complaint whereas in other countries the complaints are dealt with by the ADRs even though the trader does not want to participate.

The complaints analysed and the answers to the questionnaire in this report show the importance of the cooperation between the ECC-Net and ADR schemes to overcome such difference. However the fundamental suitability of many ADR schemes for cross border disputes is not clear. The resolution of cross border complaints is often complicated by language, cultural and legal barriers. The legal aspect is especially

challenging due to the need to translate applicable law (Rome Convention and the Rome I Regulations) between consumer, trader via the CECC and TECC. It is questionable whether many ADR schemes possess the knowledge required to deal directly with cross border consumers and the challenges of applicable law. Maintaining the balance of involvement between the ECC Net and the competent ADR will be a key challenge.

The low use of ODR is a missed opportunity. ODR can be applied to resolve disputes in a effective and efficient way such as the systems used today by EBay where their ODR scheme encourages complainants to compile and submit evidence digitally. ODR allows the chains of communication required to update case information to be shortened and consumers can easily keep up to date with the progress of their cases. Further benefits include case handlers who are no longer geographically dependent allowing a flexible and dynamic service. Such schemes may be particularly useful for Small and Medium Businesses may not have customer service centres in place. For more details concerning the use of ODR see Hörnle²³⁷

4.2 Recommendations

An obvious recommendation would be to have a wider ADR-coverage applicable to cross-border complaints. As the ADR report recommends a good place to start is to create ADRs where the number of cross-border complaints is the highest. These areas have been highlighted in the report both at a European level with the top 10 of complaint areas and the national top 5 areas of complaints making it easier to focus national initiatives in the area.

Regarding the European Commission's list of notified ADRs it would be recommendable if the Commission could facilitate an improvement. Today the list only consists of the names of the notified ADRs together with their contact details. A list giving an overview of the actual competences of a country's ADR bodies would provide a better overview of the real ADR-coverage in each country since the number of ADRs is not indicative of their coverage.

Legislation needs to make it easier to refer cases to ADR. Government assistance needed to promote participation in the ADR process - Especially the issue with bringing the parties to ADR. Maybe it would more equitable if all traders have an incentive to take consumer complaints serious and to participate in ADR proceedings where they exist.

As highlighted by the DG Sanco report²³⁸ Information to the consumers at all levels is a necessity. Not enough knowledge about the existence and benefits of ADR – Ways must be found to educate traders and consumers to the potential of ADR.

237 Julia Hörnle, (2009) Cross Border Internet Dispute Resolution, Cambridge University Press, Cambridge, UK.

238 Final report to DG Sanco- Study of the use of ADR in the EU by CPEC- Civic Consulting

An evaluation could be made analyzing whether some types of ADR are better suited for cross-border complaints than others and looking further into some of the barriers in ADR handling such as appearing before the ADR in person, language issues.

THE ROLE OF ADR FROM THE ECC-NET PROSPECTIVE ECC-NET REPORT

Elisabetta SCIALLIS

Summary. *The European Consumer Centres Network (the ECC-Network) is an EU-wide network designed to encourage cross border trade within the EU by building consumer confidence in such transactions. A key element of the ECCs tasks is the use, promotion and development of Alternative Dispute Resolution (ADR) bodies as a tool to solve consumer complaints within the European Union, as set out in the EU consumer policy strategy for 2007-2013.*

The ECC Net centres recently completed a report²³⁹ detailing results from a joint project to investigate what role ADR currently plays in the resolution of complaints within the ECC network. This paper introduces the activities of the ECC centres and investigates the current use of Alternative Dispute Resolution as outlined by two strands of research undertaken by the joint project:

- *A quantitative analysis of complaints received by the ECC Net and those solved by ADR. The findings of which reveal the scope for future exploitation of ADR by the network.*

- *A qualitative analysis of sample cases submitted to ADR by the ECC Net in 2007 and 2008. The results from which indicate four common scenarios concerning the use of ADR and reveal potential blocking mechanisms which may be preventing greater use of ADR.*

The paper concludes with a series of recommendations to help reduce the blocking mechanisms identified above and enhance the use of ADR by the ECC Net, thereby further strengthening the EU consumer landscape.

239 ECC Network, 2009, "Cross-Border Dispute Resolution Mechanisms In Europe – Practical Reflections On The Need And Availability"

ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTION SYSTEM IN LATVIA
(Scientific Abstracts)

Aija GULBE

European Consumer Centre in Latvia

Director

K.Valdemara Street 157 – 228,

Riga, LV 1013, Latvia

Phone/Fax: +371 67388625

E-mail: info@ecclatvia.lv

ADRs in Latvia

- Ombudsman of the Association of Commercial banks of Latvia;
- Ombudsman of the Association of Insurance of Latvia;
- Consumer Rights Protection Centre (hereafter CRPC);
- Public Utilities Commission.

ADR`s notified under EC recommendations.

Latvian Consumer Rights Protection Centre

Since October, 2006 the body responsible for the out-of-court settlement of consumer disputes in Republic of Latvia in conformity with the Commission Recommendations 98/257/CE and 2001/310/CE.

Consumer Rights Protection Centre

- Under surveillance of the Ministry of Economics;
- Enforces the protection of consumer rights and interests (was established in Year 1998);
- The Operation is based on the Consumer Rights Protection Law that is the main legislative act, and it is basis for consumer rights protection field in Latvia;
- The activities of CRPC are regulated by the Statutes of CRPC.

Main functions:

- To handle consumer complaints on violations of consumer rights;
- To supervise trade of non-food products (excluding medical products, medicines, veterinary medicines, pharmaceuticals, cosmetics, veterinary pharmaceuticals, animal care products, household chemicals);
- To provide legal advice for consumers in consumer rights;
- To monitor the consumer rights in draft contracts and agreements between consumer and producer or seller and service render etc.
- Value – indefinite;

- Procedure:
 - starting from 1 month;
 - costs – free of charge;
 - issues binding decision;
 - in case the trader does not follow decision taken by CRPC it can start compulsory procedure for implementing decision.

Advantages

- CRPC issues binding decision to the trader, but...;
- CRPC can force the trader to reply on the consumer complaint.

Disadvantages

- Very bureaucratic procedure (the long-term and ineffective examination of cases);
- Compulsory enforcement is very expensive (civil disputes are resolved within the framework of Administrative process);
- Problems related to expert findings;
- It is necessary to issue the decision even in the very inessential cases;
- Does not stimulate a dialog between the parties, decreasing level of negotiations culture.

Why is it Necessary to Review the Current Procedure?

- To give both parties (consumers and companies) a chance to come to a compromise, to come to a solution acceptable for both parties
- To promote resolution of consumer disputes by way of negotiations.

Improving ADR in Latvia

- During the past three years CRPC and Ministry of Economics of Latvia have developed concepts with proposals for improving existing ADR schemes;
- According to these proposals it is foreseen to establish Consumer Complaint Committee where in procedure would participate representatives of consumers and traders associations.

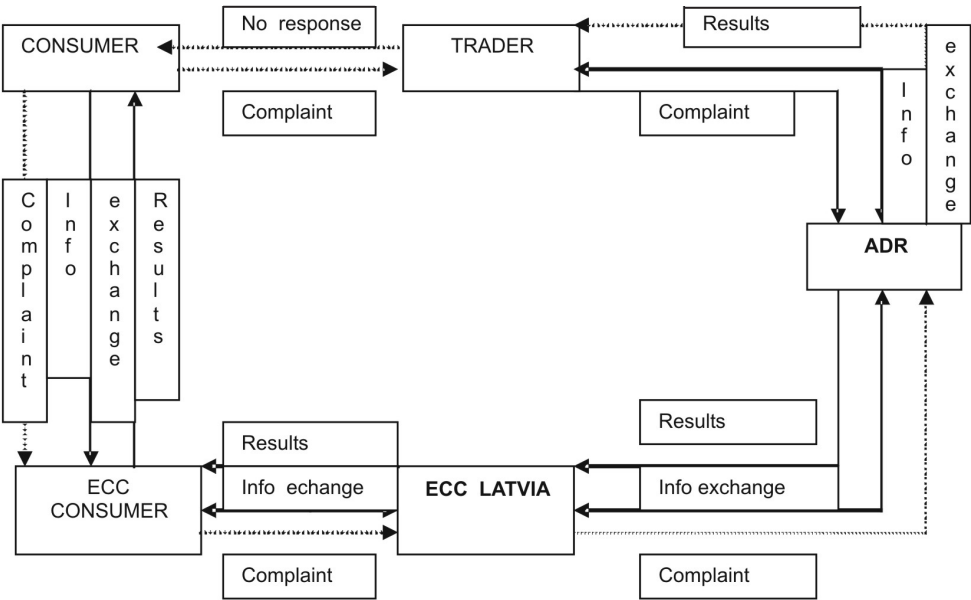
About ECC Latvia

- The European Consumer Centre of Latvia (**ECC LATVIA**) was established in the middle of July in 2005;
- ECC Latvia is incorporated within the Consumer Rights Protection centre according to point 4.21 of the Consumer Rights Protection Centre Regulation Nr.632

ARTICLE 4.21.

- By performing European consumers' assistance network centre functions in Latvia;
- To summarize information and inform consumers on consumers' rights in the EU member countries and on cross-border shopping;
- As well as to coordinate settling of issues on consumers' cross-border complaints in the EU.

Case handling scheme- ECC Latvia cooperation with CRPC(ADR)

B. Neteisminiai aspektai • B. Aspects extra-judiciaires
• B. Extra-judicial aspects

ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTION SYSTEM IN
ESTONIA: THE WORKING PRINCIPLES OF CONSUMER
COMPLAINTS COMMITTEE
(Scientific Abstracts)

Silvia USTAV

European Consumer Centre of Estonia

Director

+372 6201708

Silvia.Ustav@consumer.ee

It may happen one day that a consumer finds himself in a situation where a defect has been found in a good or service purchased in Estonia (e.g. digital camera does not work or accommodation service does not comply with the established requirements). Should the defect in the good or service be related to a contract violation by the trader, the consumer should defend his rights and attempt to find a solution to the problem.

Most of the European Union member states, including Estonia, have established an Alternative Dispute Resolution system (ADR system). The function of the system is to settle disputes between consumers and traders when the parties have failed to settle matters by mutual agreements.

The main ADR body for consumer disputes in Estonia is the Consumer Complaints Committee (hereinafter also as the Committee), which is an independent institution operating at the Estonian Consumer Protection Board since 2004 and settling disputes between consumers and traders, if the parties have not been able to solve the dispute amicably and if the value of the disputed good or service is at least 19 EUR.

Exact procedure rules of the Consumer Complaints Committee are stipulated in the Estonian Consumer Protection Act. The regulation includes all the procedural steps, which should be taken by the Board or by the European Consumer Centre of Estonia before sending the dispute to the Committee. It includes the deadlines of the procedure, rules for contacting the trader, transferring the trader's response to the consumer and the consumer's obligation to send a written complaint to the Consumer Complaints Committee with the request to take over the dispute handling.

The Consumer Complaints Committee is charged with settling disputes arising from contracts concluded between consumers and traders, when one of the parties is registered a trader in Estonia and the other party is a consumer as an individual who has purchased goods or services for private consumption.

The Committee shall not settle a dispute if the claim arises from an event of death, physical injury or damage to health. Also the disputes related to the provision of health services or legal services or the transfer of immovable or buildings, or disputes for which the settlement procedure is prescribed by other Acts, cannot be solved by the Committee. Such disputes shall be settled in competent institution or court.

In disputes involving cross border purchases, a consumer is first required to submit a written complaint to the European Consumer Centre of Estonia, which operates at the Consumer Protection Board of Estonia. The Centre initiates proceedings in an attempt to achieve a settlement between the parties and collect additional information regarding the circumstances of the dispute. Should the proceedings fail to end in a settlement to the consumer's satisfaction, a written complaint may be submitted to the Consumer Complaints Committee.

A complaint must be submitted in writing and must set out the following:

- The name, address and other contact details of the consumer;
- The name or business name of the trader and the address of the place of business;
- The content of the complaint, the clearly expressed claim of the consumer submitting the complaint and the circumstances substantiating the claim.

Documentary evidence, including a copy of the document certifying the purchase and, if possible, copies of the complaint submitted to the trader and of the reply received, should be included with the complaint.

The parties involved in the dispute or a consumer and trader are sent an invitation to the hearing at least 15 days before the expected date of the hearing. Since the failure of the parties involved to turn up at the hearing does not interfere with the procedure, the hearing is held even if the trader refuses to participate.

The hearing of the Consumer Complaints Committee consists of a chairman of the Committee and members from business side (representatives appointed by business organisations, professional associations etc.) and consumer side (from the Consumer Protection Board or the consumer associations). The chairman of the Committee must be an individual with an academic degree in law and shall have a very good knowledge of consumer law. The list of the chairmen of the Committee must be approved by the Minister of Economic Affairs and Communications in co-ordination with the Minister of Justice. Business organisations, professional associations and the consumer associations shall submit written proposals to the Consumer Protection Board for their representatives to be entered in the list of members of the Committee. The representatives of the Consumer Protection Board shall be appointed by a directive of the Director General of the Board.

In order to hear a complaint, the Director General of the Consumer Protection Board has to approve the composition of the Committee, consisting of at least three members one of whom shall be a chairman. The Committee must comprise an equal number of representatives of undertakings and representatives of consumers for each session.

The Consumer Protection Board and European Consumer Centre of Estonia cooperate and forward the cases to the Committee only if the cases are justified and if there have not been succeeded to find an amicable settlement by negotiating with the trader beforehand. Before transferring the dispute to the Committee, the unit who started the complaint handling (Consumer Protection Board or ECC Estonia) has to complete the dispute folder with all relevant documents and pass the folder to the Committee.

A complaint should not be forwarded to the Committee if the settlement of the dispute is not within the competence of the Committee, the same dispute on the same grounds and between the same parties is currently pending in the court or a judgement of the court concerning the same matter has entered into force. If the refusal is the case, the consumer must be notified in writing with the reason of the refusal within three working days as of the date of receipt of the complaint.

At the hearing, the consumer who submitted the complaint is permitted to state his claim and its grounds. The trader may contest the complaint by providing objections. Should it become obvious at the hearing of the Committee that the opinion of an expert regarding disputed good or service is essential for the settlement of a dispute, the Committee may, at the consent of the parties, request for the submission of such an opinion. Costs related to the expert opinion are borne by the losing party, if the Committee does not decide otherwise.

The Committee makes a decision within five working days as of the date of the hearing. Only the members of the Committee are present at the decision-making process and decisions are made by majority vote. The Consumer Complaints Committee gives recommendatory decisions, which are not binding for the parties. If the trader disagrees with the decision of the Committee and fails to comply with it the parties to a dispute may file an action with a county court for the same dispute to be heard. All the decisions of the Committee are published on the website of the Consumer Protection Board: www.tarbijakaitseamet.ee, which at the same time, functions as a “black-list” since the information on compliance or non-compliance with the decision, is also published on the website of the Board.

Average handling time of the complaint in Consumer Complaints Committee is one month. Participation in the Committee’s hearing is voluntary for the parties involved. However the complaint will be dealt on the basis of the consumer’s complaint even if the trader refuses to participate in the procedure.

The Committee is making a decision within five working days after the hearing is held. The decisions of the Committee must be reasoned and be based on valid legislation. Decision document is prepared in writing and signed by all the members of the Committee. A copy of the decision shall be sent to the parties by registered mail

within two working days after the decision is made. A decision must be complied with within one month as of receiving the copy of the decision unless the different term is specified in the decision.

The trader shall notify the Consumer Protection Board in writing when it complies with the decision. If a party of the dispute does not consent to the decision or fails to comply with it, the parties have the right to file an action with the county court for the same dispute to be heard.

The whole procedure of the Consumer Complaints Committee is free of charge for the parties involved and as referred afore, also relatively time-saving. Although the decisions of the Committee are not binding, the compliance rate is quite high (~75%).

In case of dispute with the trader, a consumer may choose whether to approach a court to settle the dispute or decide in favour of an Alternative Dispute Resolution system. The ADR models are very common in Europe. Compared to a court dispute, ADR represents a system providing for an easier, more convenient and less time and money consuming settlement of a dispute.

IV. PERSPEKTYVOS

IV. PERSPECTIVES

IV. PROSPECTS

LES PERSPECTIVES DE LA PROTECTION DES DROITS DES CONSOMMATEURS

Gilles PAISANT

Professeur à l'Université de Savoie
Doyen honoraire de la Faculté de droit et d'économie de Chambéry

Résumé : Deux grandes questions sont actuellement posées qui commandent l'avenir de la protection juridique accordée aux consommateurs de l'Union Européenne : est-il souhaitable d'uniformiser, au sein de l'Union, les normes nationales qui organisent cette protection et cette dernière doit-elle être étendue à tous les justiciables pour devenir un nouveau droit commun, plus social, applicable, par principe à tous les justiciables ? Le débat sur ces deux points reste ouvert, mais tout dogmatisme paraît ici à proscrire pour tenir compte de la diversité des traditions juridiques et culturelles des différents Etats membres.

Mots clés : Commission Européenne, directive, harmonisation complète, code européen de la consommation, marché intérieur, niveau élevé de protection, sécurité juridique, code civil.

Keywords: European Commission, directive, complete harmonisation, European consumer code, internal market, high level of protection, legal security, civil code.

1- Parler de perspectives est un exercice périlleux car purement spéculatif ; une spéculation qui fait encore plus peur que celle à laquelle se livrent, avec les succès que l'on connaît (!), les établissements financiers, je veux parler de spéculation intellectuelle avec tous les risques que cela implique d'atteinte au « politiquement correct » du moment... Ce discours va donc s'adresser à un public dûment averti des risques qu'il encoure d'entendre, pour conclure, des propos incorrects !

Ces réflexions me sont en réalité suggérées par deux questions qui sont à plusieurs reprises apparues au cours de nos débats, celle de l'éventuelle harmonisation complète des normes de protection des consommateurs au sein de l'Union Européenne (I) et celle de l'avenir même du droit de la consommation (II).

I- La question de l'harmonisation complète du droit de la consommation

2- La tendance en ce sens est d'ores et déjà clairement affirmée. Depuis l'année 2000 et la directive sur le commerce électronique, plusieurs directives relatives à la protection des consommateurs sont des directives d'harmonisation complète ou « maximale ». Citons, par exemple, la directive 2002/65/CE du 23 septembre 2002 sur la commercialisation à distance des services financiers auprès des consommateurs, celle 2005/79/CE du 11 mai 2005 sur les pratiques commerciales déloyales, ou encore celle 2008/48/CE du 23 avril 2008 sur les contrats de crédit aux consommateurs.

La Commission Européenne ne s'en cache pas : elle souhaite désormais une harmonisation complète des législations nationales de protection des consommateurs à l'intérieur de l'Union parce que, affirme-t-elle, une telle « harmonisation aura pour effet d'éliminer les barrières créées par la fragmentation de la réglementation et d'achever le marché intérieur dans ce domaine²⁴⁰ ». Plus précisément, ces disparités des législations nationales seraient de nature à dissuader les entreprises de s'engager dans le commerce transfrontalier en raison des difficultés et des coûts de mise en conformité de leurs contrats, tandis qu'elles nuiraient à la confiance des consommateurs qui, à l'occasion de contrats conclus avec des professionnels étrangers, craindraient de ne pas bénéficier des mêmes garanties de protection que celles dont ils bénéficient dans leur Etat d'origine.

C'est pourquoi, le 8 octobre 2008, la Commission de Bruxelles a émis une proposition de directive relative aux droits des consommateurs²⁴¹ dans le but de réviser, dans le sens d'une harmonisation complète, quatre directives « minimales » existantes : celles 85/577/CE sur les contrats négociés en dehors des établissements commerciaux, 93/13/CE sur les clauses abusives, 97/7/CE sur les contrats à distance et 99/44/CE sur les garanties dans la vente de biens de consommation.

L'adoption d'une telle proposition aurait donc pour effet, non pas seulement d'harmoniser ou de « rapprocher »²⁴², au sein de l'Union, l'essentiel des législations nationales relatives à la protection des consommateurs, mais bien de les unifier. Serait ainsi constitué un véritable code européen de la protection des consommateurs applicable de Vilnius à Lisbonne, en passant par Dublin, Paris et Athènes. Selon l'article 1er de ladite proposition, son objectif serait, à la fois, de « contribuer au bon fonctionnement du marché intérieur et d'assurer un niveau élevé de protection des consommateurs ».

Qu'on nous permette de penser, et même de dire, que cette présentation des choses n'est guère convaincante, tant du point de vue de la réalisation du marché intérieur que du point de vue du niveau de protection accordé aux consommateurs.

3- Du point de vue de la réalisation du marché intérieur, on peut comprendre l'intérêt des entreprises à une telle unification normative. Il est plus facile de commercer

240 Proposition de directive du 8 octobre 2008 relative aux droits des consommateurs, considérant 8, COM (2008) 614 final.

241 Préc.

242 Art. 114 TFUE (ex art. 95 traité CE).

d'un Etat à un autre si les règles applicables sont identiques. Les organisations représentatives des professionnels ne manquent pas de mettre cet aspect en avant pour soutenir l'initiative de la Commission Européenne. Mais l'avantage reste minime et, à certains égards illusoire. Minime, parce que les contrats proposés à la signature des consommateurs européens devront toutefois respecter leurs différences linguistiques ; illusoire, parce que la loi uniforme ne recevra pas la même interprétation selon les juridictions nationales. Référons-nous, par exemple, au code civil français, qui fut aussi celui de la Belgique et du Luxembourg, mais qui reçut des interprétations divergentes. Loi unique ne signifie donc pas droit unique.

Quant aux consommateurs, on a du mal à comprendre comment et pourquoi les différences de législations seraient de nature à freiner leur appétence pour le commerce transfrontalier. Ignorant, la plupart du temps, les lois qui les protègent dans leur propre pays, le fait de ne pas connaître celles des pays voisins est indifférent à leurs habitudes de consommation. En toute hypothèse, cette ignorance n'est pas de nature à les empêcher de consommer. Ce n'est pas parce que les législations européennes seront unifiées qu'ils auront plus confiance dans le marché intérieur et développeront instantanément leurs ardeurs transfrontalières. En réalité, pour les consommateurs, les obstacles au développement des échanges transfrontaliers sont bien ailleurs : les éventuelles difficultés d'accès à l'internet (zones non encore couvertes par le haut débit, personnes âgées ou à moindres ressources ou éducation...), les risques de fraudes à l'occasion de l'usage de la carte de paiement par ce moyen, les divergences linguistiques, l'éloignement (préférence pour les approvisionnements et services de proximité), l'accroissement des difficultés en cas de nécessité de recourir au service après-vente, les frais ou délais de transport...

Il est donc tout à fait inexact de prétendre, comme le fait la Commission, que les obstacles à la réalisation du marché intérieur résident dans les disparités de législations entre les Etats membres. D'ailleurs, les arguments aujourd'hui utilisés par la Commission pour justifier le principe d'une « harmonisation complète » sont exactement les mêmes que ceux qu'elle mettait en avant, il y a quelques années, pour justifier les directives d'harmonisation « minimales » qu'il conviendrait aujourd'hui de réformer !... En outre, qui prétendra qu'il n'existe pas aujourd'hui, aux Etats-Unis, un véritable marché intérieur ? Pourtant, excepté le secteur du crédit à la consommation, les lois de protection des consommateurs n'y sont pas unifiées...Cependant, cette unification aurait été beaucoup plus facile à réaliser là-bas que dans notre « vieux » continent en raison de l'unité linguistique et de culture juridique qui y règne.

Enfin, comment oublier que l'article 114 du TFUE (ex art. 95 traité CE), sur lequel la Commission fonde sa proposition, n'envisage que le « rapprochement » des législations par opposition à leur uniformisation ou unification ?

La position de la Commission ne s'explique donc que par une volonté politique, à caractère dogmatique, plus dans l'intérêt (pas forcément bien compris) des entreprises que de celui des consommateurs. Et pourtant, il s'agit d'une proposition de directive « relative aux droits des consommateurs » !

4- Sur ce dernier point, la proposition de directive contient quelques avancées de nature à augmenter les droits des consommateurs européens: l'allongement à

quatorze jours du délai de rétractation, ou encore le fait que le risque de perte ou d'endommagement du bien ne soit transféré au consommateur-acheteur qu'au jour de la prise effective de possession, de même que l'apparition de deux listes, noire et grise, de clauses abusives.

Mais pour juger du « niveau élevé » de protection qui serait accordé par le texte proposé, la comparaison ne doit pas se faire par rapport aux directives existantes que l'on envisage de réformer. S'agissant, en effet, de directives d'harmonisation « minimale », donc laissant aux Etats la faculté de maintenir ou d'adopter des dispositions plus protectrices, la comparaison ne peut s'effectuer que par rapport aux droits nationaux existants.

Or cette comparaison montre que la proposition de la Commission qui, de par son caractère d'harmonisation maximale, ne permettrait pas le maintien de meilleures dispositions en faveur des consommateurs, serait génératrice, dans certains pays (notamment de l'ouest-européen), d'un recul des droits existants. Ainsi en est-il, très clairement, en France, au sujet des garanties dans les ventes de biens de consommation et des clauses abusives, notamment. Comment donc peut-on admettre qu'au motif d'assurer « un niveau élevé de protection » aux consommateurs européens on s'emploie à faire reculer les droits de dizaines de millions d'entre eux ? C'est politiquement et concrètement inacceptable ; spécialement à une époque où les consommateurs, fragilisés par la crise économique, apparaissent encore plus vulnérables.

5- Malgré ces critiques, la Commission ne change pas son discours sur la nécessité de supprimer les divergences de législations nationales pour la bonne réalisation du marché intérieur...

Néanmoins, elle reconnaît maintenant « qu'il sera difficile d'aboutir à une harmonisation complète dans tous les domaines²⁴³ », sans préciser la nature desdites difficultés...

L'harmonisation maximale ne concernerait plus guère que les définitions et les contrats à distance, fer de lance du commerce électronique et transfrontalier. Cet effort de pragmatisme est louable. Il mériterait d'être poursuivi ; et d'ailleurs, pas seulement en ce domaine.

Toutefois il est désormais question d'établir, plus largement, un droit européen des contrats²⁴⁴...

II- L'avenir du droit de la consommation

6- Le droit de la consommation a-t-il vocation à perdurer tel qu'il est né, c'est à dire un droit d'exception dérogatoire au droit commun pour une catégorie particulière

243 Discours de Mme Viviane Reding, Commissaire européen, prononcé à Paris le 23 septembre 2010, SPEECH/10/479 ; addé : projet de rapport Schwab du 25 juin 2010, Parlement Européen, 2008/0196(COD), www.europarl.europa.eu/

244 Livre vert « relatifs aux actions envisageables en vue de la création d'un droit européen des contrats pour les consommateurs et les entreprises », COM (2010) 348/3 ; cf. aussi : E. Poillot, Droit européen de la consommation et uniformisation du droit des contrats, LGDJ, 2006.

de justiciables, les consommateurs ; ou bien, au contraire, est-il appelé à se fondre dans un nouveau droit commun plus « solidariste » applicable, par principe, à tous les citoyens ?

Le débat existe dans la doctrine contemporaine, notamment en France²⁴⁵. En schématisant, et pour raisonner sur la question essentielle des contrats, l'idée serait d'étendre, en principe à tous, les règles initialement promulguées pour la protection des seuls consommateurs. De telles dispositions, constituant jusqu'alors le cœur du droit de la consommation, seraient donc réintégrées et absorbées dans un code civil devenu plus « solidariste » ou social pour la protection de tous ceux qui s'engagent dans un rapport déséquilibré à leur détriment. Dans une telle perspective, l'existence même d'un code de la consommation perdrait l'essentiel de sa justification. Un premier pas dans cette direction consisterait à interpréter le plus largement possible la notion de consommateur pour une plus large application des lois le concernant.

7- De mon point de vue, cette solution n'est pas souhaitable ; le droit de la consommation doit conserver son caractère d'exception au service des consommateurs strictement entendus.

Encore une fois, il me semble qu'il convient de rester pragmatique. Nous l'avons vu, le droit de la consommation met en œuvre des techniques dérogatoires pour protéger les consommateurs : information renforcée, éventuellement, au moyen de mentions obligatoires dans les documents contractuels, délais de rétractation (contrats à distance ou en dehors des établissements commerciaux, ou encore, opérations de crédit), nullité des clauses abusives, etc...

Peut-on sérieusement envisager d'étendre de telles mesures à la généralité des rapports contractuels ? Qu'il suffise d'imaginer les atteintes à la sécurité du commerce juridique qui résulteraient, par exemple, de l'usage du droit de rétractation dans les contrats conclus à distance entre professionnels ! Dans les relations d'affaires, est-il plausible d'imaginer que les listes de clauses abusives doivent être les mêmes que celles actuellement applicables aux seules relations professionnels-consommateurs ?

8- Sans doute fera-t-on valoir que certains pays, tels l'Allemagne et les Pays-Bas, ont intégré les dispositions contractuelles de protection des consommateurs dans leur code civil respectif. Mais cela ne signifie pas que, dans ces ordres juridiques, ont disparu toutes les spécificités inhérentes aux rapports entre professionnels et consommateurs. Si, par exemple, un certain nombre de clauses sont considérées comme abusives dans tous les rapports contractuels, d'autres ne sont estimées telles que dans les relations de consommation en raison de leur irréductible spécificité.

Dans ces conditions, il paraît plus clair et plus logique de maintenir ces règles spéciales dans un code ou ensemble législatif spécial. Sinon, pourquoi se limiter à introduire, dans un code civil, les dispositions dérogatoires applicables aux seuls rapports de consommation ? Pourquoi ne pas y ajouter, dans un même œcuménisme,

245 Par ex. : varii autores, Faut-il recodifier le droit de la consommation ? *Economica*, 2002 ; D. Mazeaud, Droit commun des contrats et droit de la consommation, nouvelles frontières ? in *Liber amicorum Jean Calais-Auloy*, p. 697s.

les dispositions propres au contrat de travail, par exemple ? Pourquoi les unes et pas les autres ?

Vous l'avez compris, je plaide pour le maintien du statu quo et du code de la consommation, en France. Cette codification a représenté un progrès même si elle est loin d'être parfaite. Elle est de nature à permettre une meilleure connaissance des règles par ceux auxquels elles sont destinées ainsi que leur meilleure application par les juges.

J'espère que nous aurons bientôt d'autres occasions d'approfondir ces questions.

PERSPECTIVES OF CONSUMER RIGHTS PROTECTION

Gilles PAISANT

Summary. *Two major questions are going to shape the future of legal protection of consumers in the European Union. First of all, is it desirable to unify, within the Union, national norms that organize this protection? Secondly, should this protection be extended to all the subjects of law so that it becomes a new general legal order, more socially orientated and applicable, by general principle, to everyone? The debate on these two questions stays open but any dogmatism should be avoided in order to take into account diversity of legal and cultural traditions of various Member States.*

VARTOTOJŲ TEISIŲ APSAUGOS EUROPOS SĄJUNGOJE TEISINIAI ASPEKTAI.
Va312 ASPECTS JURIDIQUES DE LA PROTECTION DES CONSOMMATEURS DANS L'UNION
EUROPÉENNE. LEGAL ASPECTS OF CONSUMER PROTECTION IN THE EUROPEAN
UNION. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010. 210 p., iliustr.
Atsak. red. doc. dr. Lina Novikovienė.

ISBN 978-9955-19-261-9

Leidinyje į aktualius vartotojų teisių apsaugai klausimus žvelgiama per mokslo ir prakti-
kos sintezę. Todėl pradžioje apžvelgiami doktrininiai, teoriniai vartotojų teisių apsaugos klausimai,
pabrėžiant šiuo metu Europos Sąjungoje vykdomo vartotojų teisės unifikavimo problemas. Toliau
leidinyje analizuojami atskiri vartotojų teisių apsaugos klausimai, kaip antai, vartotojų ekonominių
interesų apsauga, vartotojų teisė į saugumą. Nemažai dėmesio skiriama vartotojų teisių gynimo pro-
blematikai nagrinėti, atkreipiant dėmesį tiek į teisinius, tiek į neteisinius gynimo aspektus.

Leidinys skirtas visiems besidomintiems vartotojų teisių apsaugos klausimais.

UDK 346.5(4)

VARTOTOJŲ TEISIŲ APSAUGOS EUROPOS SĄJUNGOJE TEISINIAI ASPEKTAI.
ASPECTS JURIDIQUES DE LA PROTECTION DES CONSOMMATEURS DANS L'UNION EUROPÉENNE.
LEGAL ASPECTS OF CONSUMER PROTECTION IN THE EUROPEAN UNION
Konferencijos mokslo darbų rinkinys

Redagavo *Jurgita Abraitytė*
Viršelio dailininkė *Stanislava Narkevičiūtė*
Maketavo *Aušrinė Ilekytė*

SL 585. 2011 02 10. 12,5 leidyb. apsk. l.
Tiražas 100 egz. Užsakymas
Išleido Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras,
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Puslapis internete www.mruni.eu
El. paštas leidyba@mruni.lt
Spausdino UAB „Baltijos Kopija“, Kareivių g. 13b, Vilnius
Puslapis internete www.kopija.lt
El. paštas info@kopija.lt